

ΑΝΩΤΑΤΗ ΓΕΩΠΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ: ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ἡ περίπτωση πέντε κοινοτήτων τοῦ Νομοῦ Ἰωαννίνων

Α. ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ – Ν. ΜΑΡΤΙΝΟΣ – Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Βασική συνεργάτης:

Ι. ΚΑΦΦΕ – ΓΙΔΑΡΑΚΟΥ

ΑΘΗΝΑ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1984

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ – ΜΟΝΤΑΖ
«Πολίτης», Κέκροπος 2, ΑΘΗΝΑ 105 58 τηλ. 32.39.645
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΔΟΚΙΜΙΩΝ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ Παντελής Μπου-
χάλας, τηλ. 32.28.791 ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Χαϊδεμένος, Λεωφ.
Βουλιαγμένης 429 τηλ. 94.40.997

ΑΝΩΤΑΤΗ ΓΕΩΠΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ: ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ
ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ἡ περίπτωση πέντε κοινοτήτων του Νομού Ἰωαννίνων

Α. ΛΟΥΛΟΥΔΗΣ – Ν. ΜΑΡΤΙΝΟΣ – Α. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

Βασική συνεργάτης:
Ι. ΚΑΦΦΕ – ΓΙΔΑΡΑΚΟΥ

ΑΘΗΝΑ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1984

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στό πλαίσιο τῆς ἀνάληψης πρότυπης προπαρασκευαστικῆς ἐνέργειας στό νομό Ἰωαννίνων γιά τήν ἐφαρμογή τῶν Ὀλοκληρωμένων Μεσογειακῶν Προγραμμάτων, τό ὑπουργεῖο Γεωργίας μέ τήν 288029/29.6.84 ὑπουργική ἀπόφαση, ἀνέθεσε στό Φροντιστήριο Συγκριτικῆς Γεωργίας καί Γεωργικῶν Ἐφαρμογῶν τοῦ Τομέα Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας τῆς Ἀνωτάτης Γεωπονικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν, τή «Μελέτη γιά τή διαπίστωση τῶν βασικῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν στήν περιοχή παρέμβασης». Στήν ἐνλόγω περιτοχή περιλαμβάνονται οἱ κοινότητες Κεφαλοχωρίου, Πλαγιάς, Ἐλαφότοπου, Ἄνω Πεδινῶν καί Κάτω Πεδινῶν.

Συγκρότηση τῆς ὁμάδας ἐργασίας – συνεργάτες

α) Κύριοι ἐρευνητές τῆς ὁμάδας οἱ ὁποῖοι συμμετεῖχαν σέ ὅλα τά στάδια τῆς ἐκπόνησης τῆς μελέτης, δηλαδή στό σχεδιασμό, συντονισμό καί ὀργάνωση τῶν ἐργασιῶν, στήν ἐπιτόπια ἐρευνα καί συλλογή στοιχείων ἀπό διάφορες πηγές καθώς καί στή συγγραφή τοῦ τελικοῦ κειμένου καί τήν ἐπιμέλεια τῆς ὅλης ἐργασίας, εἶναι μέ ἀλφαβητική σειρά:

Λεωνίδα Λουλουδῆς, ἀπό τό Φροντιστήριο Σ. Γεωργίας καί Γ. Ἐφαρμογῶν, Νίκος Μαρτίνος, ἀπό τό Φροντιστήριο Πολιτικῆς Οἰκονομίας, Ἀλέξανδρος Παναγιώτου, ἀπό τό Φροντιστήριο Σ. Γεωργίας καί Γ. Ἐφαρμογῶν.

β) Βασική συνεργάτης τῆς ὁμάδας, ἡ ὁποία συμμετεῖχε στή συλλογή καί ἐπεξεργασία στοιχείων ἀπό τήν Ε.Σ.Υ.Ε. καί τό ὑπουργεῖο Γεωργίας, στήν ἐπεξεργασία στοιχείων τοῦ ἐρωτηματολογίου, στή συγγραφή τῆς ἐνότητας «Δημογραφικά στοιχεῖα» καί στή διόρθωση τῶν κειμένων τῆς μελέτης, εἶναι ἡ Ἰσαβέλλα Καφφέ-Γιδαράκου ἀπό τό Φροντιστήριο Συγκριτικῆς Γεωργίας καί Γ. Ἐφαρμογῶν.

γ) Εἰδικός ἐπιστημονικός συνεργάτης, ὑπεύθυνος γιά τή συγγραφή τῆς ἐνότητας «Φυσικό περιβάλλον», εἶναι ὁ Γεώργιος Μαυρομάτης, ἀπό τό Ἰνστιτούτο Δασικῶν Ἐρευνῶν τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας.

δ) Στή συλλογή καί ἐπεξεργασία πρωτογενῶν στοιχείων βάσει ἐρωτηματολογίου καί συμπληρωματικῶν στοιχείων βάσει συνεντεύξεων καθώς καί στούς ὑπολογισμούς γιά τόν προσδιορισμό τοῦ γεωργικοῦ εἰσρδήματος, συμμετεῖχαν μέ ἀλφαβητική σειρά οἱ τελειόφοιτοι φοιτητές τῆς Α.Γ.Σ.Α.: Νίκος Γκοῦσκος, Σταῦρος Καουκάκης καί Ἀλέξανδρος Κουτσούρης.

ε) Ἡ σχεδίαση καί ἐκτύπωση τοῦ ἐξωφύλλου, τῶν χαρτῶν καί τῶν διαγραμμάτων ἐγινε ἀπό τόν σχεδιαστή Σωτήρη Ζῶτο.

στ) Ἡ δακτυλογράφηση τῶν κειμένων καί τῶν πινάκων ἐγινε ἀπό τήν Εὐδοκία Χρονοπούλου, τήν Ἑλένη Μαυρογιαννοπούλου καί τήν Ἄννα Κουτσούρη.

Εὐχαριστίες

Γιά τή συνδρομή τους στά διάφορα στάδια ἐκπόνησης τῆς μελέτης αὐτῆς, ἐκφράζουμε εὐχαριστίες πρὸς τή Διεύθυνση ΓΟΜ καί Προγραμματισμοῦ τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, τόν κ. Σ. Φωτιάδη τοῦ Ι.Γ.Ε.Κ.Ε., τούς κυρίους Χ. Χρηστίδη καί Χ. Παπαργυρόπουλο τοῦ Τμήματος Τιμῶν καί Κόστους τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, τούς κυρίους Ν. Τζώρα καί Χ. Ζιωγάνα τῆς Διεύθυνσης Γεωργίας καθώς καί τίς Τεχνικές Ὑπηρεσίες τῆς Νομαρχίας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων, τόν κ. Μ. Ἀράπογλου τοῦ Κέντρου Ἐρευνῶν Ζαγορίου, τόν κ. Ξ. Κουντούρη τοῦ Κέντρου Βόρειοηπειρωτικῶν Μελετῶν καί τόν κ. Γ. Ἀλεξόπουλο τοῦ Φροντιστηρίου Γ. Οἰκονομίας τῆς Α.Γ.Σ.Α. Ἰδιαίτερα εὐχαριστοῦμε τούς προέδρους τῶν κοινοτήτων τῆς περιοχῆς κυρίους Ἀ. Τσίο (Κεφαλοχωρίου), Β. Μήτση (Πλαγιᾶς), Δ. Τζιόκα (Ἐλαφότοπου), Ξάνθο (Ἄνω Πεδινῶν) καί Κ. Κυρίτση (Κάτω Πεδινῶν) καθώς ἐπίσης τούς γραμματεῖς καί τούς κατοίκους τῶν παραπάνω κοινοτήτων, χωρίς τή βοήθεια τῶν ὁποίων θά ἦταν ἀδύνατη ἡ ὀλοκλήρωση τῆς παρούσας μελέτης.

Ἀθήνα, Δεκέμβριος 1984

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίνας

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Περιοχή παρέμβασης

Ἡ περιοχή παρέμβασης περιλαμβάνει πέντε κοινότητες οἱ ὁποῖες ἀποτελοῦν δύο ξεχωριστές γεωγραφικές ἐνότητες στὸν εὐρύτερο χώρο τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων (Χάρτης 1). Συγκεκριμένα οἱ κοινότητες Κεφαλοχώρι καὶ Πλαγιά (πρῶτη ἐνότητα) συνορεύουν μεταξύ τους καὶ ἀνήκουν στὴν ἐπαρχία Κόνιτσας τῆς ὁποίας καλύπτουν μέρος τοῦ βορειοανατολικοῦ ἄκρου τῆς, στά ὄρια τοῦ νομοῦ Καστοριάς. Οἱ δύο κοινότητες ἔχουν ὀδική σύνδεση μεταξύ τους συνολικοῦ μήκους 9 χιλιομέτρων, 4 ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τμῆμα τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Κόνιτσας – Μακεδονίας καὶ τὰ ὑπόλοιπα 5 εἶναι χωματόδρομος μέ πολύ κακή βατότητα πού καθιστᾶ προβληματική ἢ ἀδύνατη τὴ συγκοινωνία τοῦς χειμερινούς κυρίως μῆνες. Τό Κεφαλοχώρι, λόγω τῆς θέσης του δίπλα σχεδόν στὸν ἐθνικό δρόμο Κόνιτσας – Μακεδονίας, ἔχει τακτική λεωφορειακή σύνδεση μέ τὴν Κόνιτσα καὶ ἐξυπηρέτηση ἀπὸ τὴ γραμμή Ἰωάννινα – Κοζάνη. Ἀντίθετα ἡ Πλαγιά δέν ἔχει συγκοινωνία μέ λεωφορεῖο. Οἱ ἀποστάσεις ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα εἶναι γιὰ τό Κεφαλοχώρι 102 χιλ. καὶ γιὰ τὴν Πλαγιά 111 χιλ., ἐνῶ ἀπὸ τὴν Κόνιτσα εἶναι 38 καὶ 47 χιλ. ἀντίστοιχα.

Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά καὶ τῶν δύο κοινοτήτων εἶναι ὅτι ἔχουν μεταφερθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχική τους θέση, λόγω κατολισθήσεων. Ἡ μεταφορά τοῦ Κεφαλοχωριοῦ στή νέα του θέση ἄρχισε τό 1971 καὶ ἔχει ἤδη ὀλοκληρωθεῖ. Ἀπέχει ὀδικῶς ἀπὸ τό παλαιό χωριό (Λυκόρραχη) περίπου 7 χιλ. μέ ἄμαξιτό χωματόδρομο ὁ ὁποῖος εἶναι βατός μόνο τό καλοκαίρι. Ἡ Λυκόρραχη ἔχει ἐγκαταλειφθεῖ τελείως, τὰ σπίτια συνεχῶς καταρρέουν καὶ μόνο δύο-τρεις κτηνοτρόφοι παραμένουν ἐκεῖ κατὰ τὴ θερινή περίοδο. Ἡ μεταφορά τῆς κοινότητας Πλαγιάς βρίσκεται ἐν ἐξελίξει ἀπὸ τὴν παλαιά της θέση πού ἀπέχει σέ εὐθεία γραμμή περίπου ἕνα χιλιόμετρο ἀπὸ τό νέο χωριό, μέ τό ὁποῖο συνδέεται μέ ἄμαξιτό χωματόδρομο. Παρά τό γεγονός ὅτι ἡ κατασκευή τοῦ νέου χωριοῦ ἔχει προχωρήσει ἀρκετά, δέν ἔχει ἀκόμη μετακινηθεῖ παρά περιορισμένος ἀριθμός οἰκογενειῶν. Σύμφωνα μέ στοιχεῖα τῆς ἐπιτόπιας ἐρευνας, στό Κεφαλοχώρι διαμένουν σήμερα μόνιμα 215 κάτοικοι (71 οἰκογένειες) ἐνῶ στὴν Πλαγιά 120 κάτοικοι (43 οἰκογένειες) πού ἀσχολοῦνται κατὰ κύριο λόγο μέ τὴν κτηνοτροφία.

Στή δευτέρα ἐνότητα περιλαμβάνονται οἱ κοινότητες Ἐλαφότοπος, Ἄνω Πεδινά καὶ Κάτω Πεδινά, οἱ ὁποῖες ἀνήκουν στὴν ἐπαρχία Δωδώνης. Συνορεύουν μεταξύ τους καὶ συγκροτοῦν ἕναν ἐνιαῖο γεωγραφικό χώρο πού βρίσκεται βόρεια τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ

Δυτικού Ζαγοριού. Τό Ζαγόρι, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀποτελεῖ μιά χαρακτηριστική ἐνότητα 44 κοινοτήτων, οἱ ὁποῖες καταλαμβάνουν τό βόρειο τμήμα τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων στό γεωγραφικό διαμέρισμα τῆς Ἠπείρου. Καί οἱ τρεῖς κοινότητες συνδέονται μέ τά Ἰωάννινα μέ ἀσφαλτοστρωμένο δρόμο καί ἐξυπηρετοῦνται συγκοινωνιακά μέ κανονική γραμμή ΚΤΕΛ. Ἀπέχουν ἀπό τά Ἰωάννινα 38 χιλ. κατά μέσο ὄρο (Ἐλαφότοπος 41 χιλ., Ἄνω Πεδινά 35 χιλ. καί Κάτω Πεδινά 37 χιλ.). Σύμφωνα μέ στοιχεῖα τῆς ἐπιτόπιας ἐρευνας, ὁ μόνιμος πληθυσμός τῆς περιοχῆς ἀνέρχεται σήμερα σέ 354 κατοίκους πού κατανέμονται στίς τρεῖς κοινότητες ὡς ἑξῆς:

Ἐλαφότοπος: 42 οἰκογένειες μέ 114 ἄτομα·

Ἄνω Πεδινά: 54 οἰκογένειες μέ 175 ἄτομα·

Κάτω Πεδινά: 22 οἰκογένειες μέ 65 ἄτομα.

Ὅπως καί στήν προηγούμενη ἐνότητα, ἡ κύρια ἀπασχόληση τῶν κατοίκων εἶναι ἡ κτηνοτροφία.

Ἡ μορφολογική φυσιογνωμία καί λοιπά χαρακτηριστικά τῶν δύο ἐνοτήτων φαίνονται στούς παρατιθέμενους Χάρτες 2 καί 3, ἐνῶ τό ὑφιστάμενο σχέδιο ρυμοτομικῆς καί οἰκιστικῆς διάταξης τῶν κοινοτήτων Κεφαλοχωρίου, Ἐλαφότοπου καί Ἄνω Πεδινῶν δίνεται στό παράρτημα τῆς παρούσας μελέτης (Διαγράμματα 1,2,3).

1.2. Μεθοδολογική προσέγγιση

Μεθοδολογικές παρατηρήσεις. Στόχος τῆς παρούσας ἐρευνας εἶναι, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ἡ διερεύνηση τῶν βασικῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν στίς πέντε κοινότητες τῆς περιοχῆς παρέμβασης. Ἡ ἐκπλήρωση αὐτοῦ τοῦ στόχου προϋποθέτει μιά μεθοδολογική προσέγγιση, ἡ ὁποία θά ἀναδεικνύει, ἀντικειμενικά, τό σύνολο τῶν παραγόντων πού ὀρίζουν τά ἀναπτυξιακά προβλήματα καί τίς προοπτικές ἐπίλυσής τους στήν ὑπόψη περιοχή. Ὑπό τό πρίσμα αὐτό, τά ἐνλόγω προβλήματα δέν ἀφοροῦν μόνο ὀρισμένες διαδικασίες τεχνικῆς φύσεως, ἀλλά καί γενικότερα ζητήματα κοινωνικῆς καί οἰκονομικῆς ὀργάνωσης πού συναρτῶνται ἄμεσα μέ τήν ἀποδοτικότητα καί τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν ἀνθρώπινων δραστηριοτήτων, στό πλαίσιο τῶν περιορισμῶν καί τῶν δυνατοτήτων τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Συνακόλουθα, ἡ φυσική, ἡ κοινωνική καί ἡ οἰκονομική διάσταση τοῦ ἀγροτικοῦ χώρου ἀντιμετωπίζονται ὡς ἐνιαῖο σύνολο. Τό ἐπιζητούμενο σχέδιο ἐρμηνείας τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης δέν θά παραμείνει ἀπλῶς σέ μιά καταγραφή ἢ ἔστω σέ μιά περιγραφική ἀπεικόνιση αὐτοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ χώρου, ἀλλά θά προχωρήσει στή διερεύνηση τῶν γενεσιουργῶν αἰτίων τοῦ συντελούμενου μετασχηματισμοῦ αὐτῶν τῶν παραδοσιακῶν κοινωνιῶν. Γιά τό λόγο αὐτό, ἡ κοινωνιολογική ἀνάλυση δέν θά περιοριστεῖ μόνο στόν ἐντοπισμό τῶν κύριων ἐλλείψεων στήν ὑποδομή καί στίς κοινωνικές ὑπηρεσίες, στήν περιγραφή καί τήν ἱεράρχηση τῶν ἀναγκῶν κ.λπ. Οὔτε ἡ οἰκονομική ἀνάλυση θά περιοριστεῖ στή μελέτη τῶν σχέσεων ὀρισμένων βασικῶν τεχνικοοικονομικῶν μεγεθῶν καί στήν περιγραφή τῆς διαχρονικῆς τους ἐξέλιξης. Γιάτί ἡ συνολική θεώρηση τοῦ ἀγροτικοῦ χώρου σέ μιά δυναμική προοπτική ἐπιβάλλει τή συνθετική ἀντιμετώπιση τῶν διαφόρων πτυχῶν τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας. Μιά τέτοια προσέγγιση τῆς πραγματικότητας μᾶς διευκολύνει νά διερευνήσουμε τήν προβληματική φυσιογνωμία αὐτῶν τῶν κοινοτήτων, μέ τήν ἐμβάθυνση σέ ζητήματα πού ἀναφέρονται στόν τρόπο ἐνταξης τῶν κατοίκων στίς συντελούμενες κοινωνικές καί οἰκονομικές διεργασίες καί μέ τήν ἀποσαφήνιση τοῦ χαρακτήρα τῆς κρατικῆς παρέμβασης. Ἡ κατ' αὐτόν τόν τρόπο διερεύνηση

του συνόλου των παραγόντων που επηρεάζουν την κοινωνική, την οικονομική και την ιδεολογική συγκρότηση της παραδοσιακής αγροτικής δομής, οδηγεί στην πληρέστερη κατανόηση της σημερινής πραγματικότητας και διευκολύνει την επεξεργασία των κατάλληλων μέτρων για μία ολοκληρωμένη (έξωτερική) παρέμβαση, που έχει βασικό άξονα τη βελτίωση της αυτοδυναμίας αυτών των κοινωνικών σχηματισμών σε σχέση με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Τελικός στόχος είναι η διαμόρφωση ορισμένων προτάσεων, αναπτυξιακού χαρακτήρα, που εκκινώντας από τις παραγωγικές δυνατότητες της περιοχής θα ολοκληρώνονται δημιουργώντας ένα πλαίσιο ανασυγκρότησης του κοινωνικού ιστού των εν λόγω κοινοτήτων.

Στατιστικό υλικό: Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε στατιστικό υλικό που προέκυψε από τις ακόλουθες πηγές: α) από πρωτογενή στοιχεία, που συγκεντρώθηκαν με βάση σχετικό ερωτηματολόγιο που επισυνάπτεται στο Παράρτημα· β) από συγκεντρωτικά στοιχεία στα κατά τόπους κοινοτικά καταστήματα, από συνεντεύξεις με τους γραμματείς και τους προέδρους των κοινοτήτων, από άνοιχτές συζητήσεις με ομάδες παραγωγών, από συνεντεύξεις με τους υπεύθυνους των αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών του νομού και από συνεντεύξεις με άτομα που έχουν μελετήσει επιμέρους ή γενικότερα προβλήματα της περιοχής· γ) από την απογραφή του 1981 της Έθνικης Στατιστικής Υπηρεσίας (ΕΣΥΕ) και από τις ετήσιες γεωργικές στατιστικές έρευνες. Από τη συγκεντρωση όλου αυτού του υλικού προέκυψαν οι πίνακες που παρατίθενται στο κείμενο αυτής της εργασίας και στο Παράρτημα που ακολουθεί. Εύθως εξ αρχής διαπιστώθηκε ότι η εκτεθείσα μεθοδολογική προσέγγιση απαιτούσε τη συλλογή πρωτογενών στοιχείων. Έτσι, από τον εξαιρετικά περιορισμένο χρόνο που είχε στη διάθεσή της η έρευνητική ομάδα, χρησιμοποίησε σημαντικό μέρος του για την πραγματοποίηση συχνών επισκέψεων στην περιοχή παρέμβασης και για την κατάλληλη επεξεργασία και παρουσίαση των συλλεγέντων στοιχείων. Για εύνοητους λόγους, η παρούσα εργασία εκκινεί από την υπόθεση ότι τα στοιχεία του 1984 (ερωτηματολογίου) προσεγγίζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια την υφιστάμενη κατάσταση, και συνεπώς αυτά θα χρησιμοποιηθούν ως βάση για τα συμπεράσματα και τις προτάσεις που θα ακολουθήσουν. Η παρατήρηση αυτή δεν μειώνει τη σημασία των στοιχείων που προέρχονται από άλλες πηγές. Αντίθετα, όπως θα φανεϊ στο κείμενο που ακολουθεί, η εξαντλητική σύγκριση όλων των διαθέσιμων στοιχείων που ακολουθείται μέχρι τέλους, παρέχει τη δυνατότητα για μία όσο το δυνατόν ακριβέστερη προσέγγιση της σημερινής πραγματικότητας. Θεωρήθηκε δε ότι η συμπλήρωση του επισυναπτόμενου ερωτηματολογίου με βάση ένα τυχαίο δείγμα 50% των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως προκύπτει από τα δημοτολόγια των κοινοτήτων, θα οδηγούσε σε μία ικανοποιητική καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, σε ό,τι αφορά τα κοινωνικά και τα παραγωγικά δεδομένα. Η σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματική λειτουργία των άλλων πηγών ενίσχυσε σημαντικά την αξιοπιστία των ποσοτικών δεδομένων. Σε ό,τι αφορά τα απαιτούμενα στοιχεία για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος, χρησιμοποιήθηκε τυχαίο δείγμα 25% των γεωργικών εκμεταλλεύσεων λόγω της πληθώρας των απαιτούμενων στοιχείων και των προαναφερθέντων χρονικών περιορισμών. Ειδικότερα ζητήματα που ανέκυψαν σχετικά με την αντιπροσωπευτικότητα των μέσων όρων του δείγματος συζητούνται στα επιμέρους κεφάλαια αυτής της εργασίας.

2. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.1. Μεθοδολογία διερεύνησης φυσικοῦ περιβάλλοντος

Γιά τήν ἀνάλυση καί σύνθεση τῶν στοιχείων καί γιά τή διερεύνηση γενικά τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἡ περιοχή ὑποδιαιρέθηκε σέ δύο ἐνότητες: ἡ πρώτη περιλαμβάνει τίς κοινότητες Κεφαλοχωρίου (πρώην Λυκόρραχη) καί Πλαγιᾶς (πρώην Ζέρμα), καί ἡ δεύτερη τίς κοινότητες Ἄνω Πεδινῶν (πρώην Ἄνω Σουδενά), Κάτω Πεδινῶν (πρώην Κάτω Σουδενά) καί Ἐλαφότοπου (πρώην Τσερβάρι).

Τά στάδια πού ἀκολουθήθηκαν ἦταν:

- Ἐπίσκεψη τῆς περιοχῆς γιά λήψη στοιχείων ὑπαίθρου, βλάστησης καί ἐδάφους, γιά ἄμεση γνώση τῶν συνθηκῶν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος.
- Φωτοερμηνευτική ἀνάλυση ἀεροφωτογραφιῶν κλίμακας 1:25.000 περίπου τῶν περιοχῶν αὐτῶν. Μελέτη τῆς σύνθεσης καί δομῆς τῆς βλάστησης, τοῦ ἀνάγλυφου καί τῆς ὀριογράφησης κάλυψης τῆς γῆς.
- Μελέτη τῶν γεωλογικῶν χαρτῶν τοῦ Ι.Γ.Μ.Ε. κλίμακας 1:50.000, πού ἀφοροῦν τίς παραπάνω ἐνότητες.
- Ἀνάλυση τῶν στοιχείων τῶν μετεωρολογικῶν σταθμῶν τῶν ἐνοτήτων καί κλιματική σύνθεσή τους.
- Συσχέτιση κλίματος, ἐδάφους καί βλάστησης.
- Σύνθεση τῶν παραπάνω στοιχείων.

2.2. Φυσικό περιβάλλον πρώτης ἐνότητας

Γεωλογία – Γεωμορφολογία. Ἡ περιοχή τῆς πρώτης ἐνότητας ἀνήκει στή ζώνη τοῦ φλύσχη Ὠλονοῦ – Πίνδου μέ κυρίαρχη φάση τήν ἀργιλική (ἀργιλικοί σχιστόλιθοι).

Συνέπεια τῆς φύσης αὐτῆς τοῦ γεωλογικοῦ ὑποθέματος εἶναι ἡ χαρακτηριστική γεωμορφολογία καί τό ὑδρογραφικό δίκτυο καί γενικά ἡ δημιουργία τοπίου τυπικῶν φλυσχωδῶν περιοχῶν. Εὐρισκόμενη ἡ περιοχή στίς νοτιοανατολικές πλαγιές τοῦ ὄρους Γράμμος, παρουσιάζει ἔντονα ὄρεινό χαρακτήρα. Στό σύνολό της ἀποτελεῖ λεκάνη ἀπορροῆς, μέ ταχεία μεταβολή τοῦ ὑψομέτρου καί πλῆθος ἀντερεισμάτων καί κορυφῶν.

Τό ὑδρογραφικό δίκτυο, «δενδριτικοῦ τύπου», χαρακτηριστικό τῶν φλυσχωδῶν περιοχῶν, ἀποτελεῖται ἀπό πολυάριθμες χαραδρώσεις πού ὀφείλονται στό εὐδιάβρωτο γεωλογικό ἀπόθεμα. Ἀκριβῶς δέ αὐτή ἡ ἀργι-

λική, αδιαπέραστη από τό νερό, φάση τοῦ φλύσχη εἶναι ἡ αἰτία πολλῶν κατολισθήσεων, μέ συνέπεια τή μεταφορά οἰκισμῶν σέ σταθερότερες θέσεις.

Τό μέσο ὑψόμετρο τῆς περιοχῆς εἶναι 1.200 μ. περίπου καί κυμαίνεται ἀπό 700 μ. ἕως 2.000 μ. Οἱ οἰκισμοί βρίσκονται στά ὑψόμετρα: Κεφαλοχώρι 750 μ., Λυκόρραχη 1.000 μ., Νέα Πλαγιά 1.100 μ. καί Πλαγιά 1.000 μ. Οἱ κλίσεις κυμαίνονται ἀπό 8% ἕως 50% μέ ἐπικρατέστερη κλίση στό μεγαλύτερο τμήμα τῆς περιοχῆς 30%.

Ἐδαφικές συνθήκες. Τά ἐδάφη τῆς περιοχῆς μέχρις ὑψομέτρου 1.200-1.300 μ., ὅπου ἀνέρχεται ἡ ζώνη τῆς δρυός, χαρακτηρίζονται ὡς ὀρφνά σιδηροπυριτιοαργιλικά διαπηλωθέντα ἢ κατὰ τή διεθνή ὄρολογία τοῦ F.A.O. ὡς "Orthic cambisols" μέ ὀρίζοντες A₀ (ὀργανικός ὀρίζοντας), A₁, B₁, C. Ἐκτός ἀπό τόν A₀ ὀρίζοντα, οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἀργιλοπηλώδους ὑφῆς, μέ pH πού κυμαίνεται ἀπό 5,5 ἕως 6, μέ βαθμό κορεσμοῦ $\leq 50\%$.

Πάνω ἀπό τό ὑψόμετρο τῶν 1.300 μ., στή ζώνη τῆς ὀξιᾶς, τά ἐδάφη κατατάσσονται στά ὀρφνά ὀξινα ἐδάφη ἢ κατὰ F.A.O. στά "Orthic acfisol", μέ ὀρίζοντες A₀, A₁, B, C, πηλώδους ὑφῆς, μέ pH πού κυμαίνεται γύρω στό 5 καί βαθμό κορεσμοῦ $< 50\%$.

Τά παραπάνω ἐδάφη καί τῶν δύο τύπων, ἔπειτα ἀπό υποβάθμιση τῆς φυσικῆς βλάστησης καί διάβρωσή τους, μετατρέπονται σέ σκελετώδη πετρώδη ἐδάφη, τά Regosols.

Γενικά τά ἐδάφη αὐτά χαρακτηρίζονται δασικά, δηλαδή ἐνδεδειγμένη χρήση τους εἶναι ἡ δασική.

Τέλος μιά τρίτη κατηγορία ἐδαφῶν, πού δέν καταλαμβάνει σημαντική ἔκταση, ἀλλά παρουσιάζεται μέ μορφή στενῶν λωρίδων ἢ μικρῶν κόνων ἀποθέσεων, εἶναι τά ἀλλουβιακά μὴ ἐξελιγμένα ἐδάφη στά κατάντη τῶν χειμάρρων (βλ. καί Χάρτη 4).

Κλιματικές συνθήκες. Τό γενικό κλίμα τῆς περιοχῆς ἀπό τήν ἀνάλυση καί σύνθεση τῶν κλιματικῶν στοιχείων τοῦ πλησιέστερου μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τῆς Κόνιτσας, σέ ὑψόμετρο 542 μ. (Πίνακας 1 τοῦ Παραρτήματος), χαρακτηρίζεται ὡς ἑξῆς:

Σύμφωνα μέ τό κλιματικό διάγραμμα Bagnouls – Gausse (Διάγραμμα 1), οἱ ξηροί μῆνες τῆς θερμῆς περιόδου ἀνέρχονται σέ τρεῖς. Δηλαδή ἡ ξηρή περίοδος ἀρχίζει τόν Ἰούνιο καί τελειώνει τόν Αὐγουστο.

Ο ἀριθμός τῶν βιολογικά ξηρῶν ἡμερῶν (X) κατὰ τίς ὁποῖες ὑποφέρει ἡ βλάστηση καί ἔχει σοβαρή ἐπίπτωση ἰδιαίτερα στίς βοσκές ὑπολογίζονται σέ 58,6 περίπου.¹

Σύμφωνα μέ τή διάκριση τοῦ μεσογειακοῦ βιοκλίματος κατὰ τή μέθοδο UNESCO – FOA, τό γενικό κλίμα τῆς περιοχῆς χαρακτηρίζεται ὡς ἀσθενές μεσομεσογειακό ($40 < X < 75$).

Ἐπειδή ὁμως ἡ περιοχή παρουσιάζει ταχεία ὑψομετρική μεταβολή, μέ συνέπεια καί τή μεταβολή τοῦ κλίματος, εἶναι δυνατό, μέ τή βοήθεια τῶν ζωνῶν φυσικῆς βλάστησης, νά γίνει ἐκτίμηση καί τῆς διαδοχῆς τῶν κλιματικῶν ζωνῶν. Μέ βάση, λοιπόν, τίς ζῶνες βλάστησης διακρίθηκαν οἱ ἑξῆς κλιματικές ζῶνες:

α) Γιά ὑψόμετρο ἀπό 700 μ. ἕως 1.100 μ., πού ἀντιστοιχεῖ στή ζώνη τῆς δρυός, τό κλίμα χαρακτηρίζεται ὡς ἀσθενές μεσομεσογειακό ($40 < X < 75$).

β) Γιά ὑψόμετρο ἀπό 1.100 μ. ἕως 1.300 – 1.400 μ., ὅπου στή ζώνη δρυός ἐμφανίζεται καί ἡ μαύρη πεύκη, τό κλίμα εἶναι ὑπερμεσογειακό ($0 < X < 40$).

γ) Για ύψόμετρο πάνω από 1.300 – 1.400 μ., στη ζώνη της όξινης, το κλίμα δέν ανήκει πλέον στα μεσογειακού τύπου κλίματα και χαρακτηρίζεται ως άξηρικό ($X=0$), δηλαδή δέν εμφανίζονται βιολογικά ξηρές ημέρες.

Η ύδατική δίαιτα (κανατομή βροχοπτώσεων εποχιακώς) είναι του τύπου Χ.Φ.Α.Θ., σύμφωνα με τα στοιχεία του μετεωρολογικού σταθμού Κόνιτσας, δηλαδή:

X = Χειμώνας	1ο μέγιστο	$M_1 = 408,9$ mm	βροχής
Φ = Φθινόπωρο	2ο μέγιστο	$M_2 = 334,3$ mm	βροχής
A = Άνοιξη	2ο ελάχιστο	$m_2 = 248,3$ mm	βροχής
Θ = Θέρος	1ο ελάχιστο	$m_1 = 88,4$ mm	βροχής

2.3. Φυσικό περιβάλλον δεύτερης ενότητας

Γεωλογία – Γεωμορφολογία. Η περιοχή της δεύτερης ενότητας παρουσιάζει σαφώς διαφορετικό τοπίο. Η περιοχή αυτή ανήκει στις τυπικές καρστικές περιοχές, στην οποία κυριαρχούν οι ήωκαινικοί και του ανώτερου Σενωνίου ασβεστόλιθοι. Αντίθετα, ο φλύσχης στην ψαμμιτική του φάση της Ίονιου σειράς εμφανίζεται με μορφή θύλακα στο Β.Α. άκρο της περιοχής, δίπλα από τον οικισμό Έλαφότοπος και σε ελάχιστες κηλίδες προς τα Ν.Α. όρια σε μορφή νησίδων μέσα στην καρστική κοιλάδα.

1. Ο αριθμός των βιολογικά ξηρών ημερών (X) υπολογίζεται σύμφωνα με τον εμπειρικό τύπο:

$$\left[X = H.M. - \left(H.B. + \frac{H.\Delta.}{2} \right) \right] fh$$

όπου $H.M.$ = ημέρες του μήνα, $H.B.$ = ημέρες βροχής, $H.\Delta.$ = ημέρες δρόσου και fh = συντελεστής που εξαρτάται από τη σχετική υγρασία $H\%$ και σε $40\% < H < 60\%$ αντιστοιχεί $fh = 0,9$, σε $60\% < H < 80\%$ αντιστοιχεί $fh = 0,8$, σε $80\% < H < 90\%$ αντιστοιχεί $fh = 0,7$ και σε $90\% < H < 100\%$ αντιστοιχεί $fh = 0,6$.

Για την περιοχή αυτή, ο αριθμός των βιολογικά ξηρών ημερών (X) υπολογίστηκε:

$$X \text{ Ίουνιου} = \left[30 - \left(7,9 + \frac{8,4}{2} \right) \right] 0,9 = 16,11$$

$$X \text{ Ίουλίου} = \left[31 - \left(5,3 + \frac{4,6}{2} \right) \right] 0,9 = 21,06$$

$$X \text{ Αύγουστου} = \left[31 - \left(5,6 + \frac{3,2}{2} \right) \right] 0,9 = 21,42$$

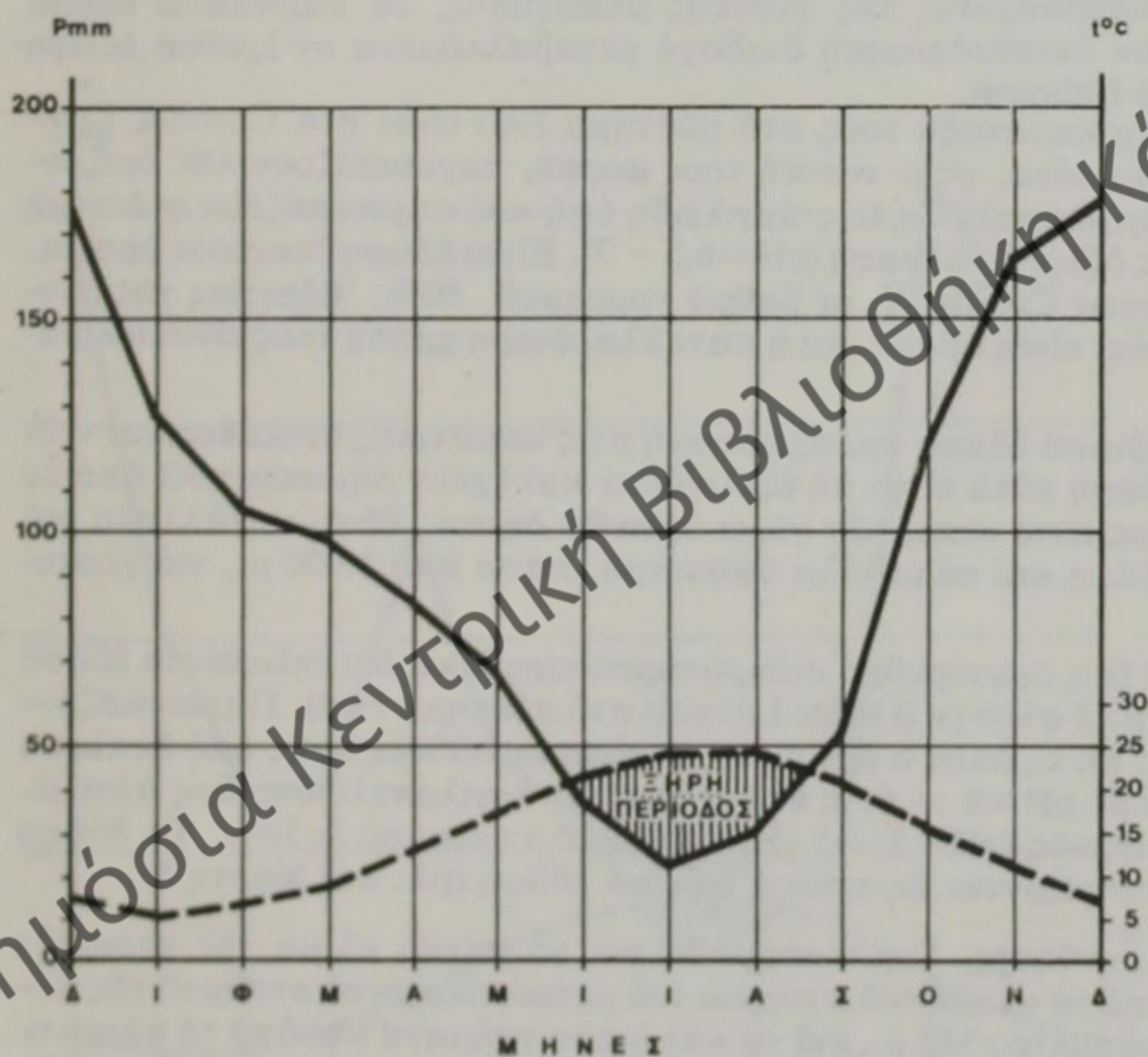
$$\Sigma X = 58,59$$

*Αρα οι βιολογικά ξηρές ημέρες ανέρχονται σε 58,9 περίπου.

Διαγραμμα 1

ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Υψομ. 542 μ. , Γ.Πλ. 40°03' , Γ.Μηκος 20°45'

ΟΜΒΡΟΘΕΡΜΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ BAGNOULS-GAUSSEN

P = Υψος υετού σε mm

T°C = Μηνιαία θερμοκρασία αέρα σε °C

— Υετός

- - - - - Θερμοκρασία

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Τό τοπίο σχηματίζεται από ασβεστολιθικούς θόλους, σέ μορφή λόφων καί από ντολίνες καί πόλγες, παλιές καρστικές λίμνες καί σουβάλες (νερόλακκους), πού ἔχουν προσχωθεῖ. Οἱ λόφοι ἐκτείνονται σέ δύο σειρές μέ μικρές ἕως μεγάλες κλίσεις, πού χωρίζονται ἀπό μιά ἐπιμήκη καρστική κοιλάδα κλειστή, μέ κατεύθυνση ἀπό Β.Δ. πρὸς Ν.Α.

Τό μέσο ὑψόμετρο τῆς περιοχῆς εἶναι 750 μ. καί κυμαίνεται ἀπό 500 μ. ἕως 1.500 μ. (κορυφή Στοῦρος στήν κοινότητα Ἐλαφότοπου). Οἱ οἰκισμοί βρίσκονται στά ὑψόμετρα: Ἐλαφότοπος 1.100 μ., Ἄνω Πεδινά 980 μ. καί Κάτω Πεδινά 900 μ.

Ἐδαφικές συνθήκες. Τά ἔδαφη τῆς περιοχῆς διακρίνονται ὡς ἑξῆς:

α) Ἐδάφη ὀρφνωθέντα σιδηροπυριτιοαργιλικά ἐπί terra rossa μέχρι τό ὑψόμετρο τῶν 1.000 μ. καί ἐπί terra fusca πάνω ἀπό τό ὑψόμετρο αὐτό. Σέ περίπτωση ὑποβάθμισης τῆς φυσικῆς βλάστησης, τά παραπάνω ἔδαφη παρουσιάζουν ὀπισθοδρομική διαδοχή μεταβαλλόμενα σέ ἐρυθρά ἔδαφη καί τέλος σέ Lithosols.

Ἀντίστοιχη κατάταξη τους στό σύστημα FAO εἶναι στά Chromic Luvisols. Τά ἔδαφη αὐτά, στήν τυπική τους μορφή, παρουσιάζουν ABC ὀρίζοντες, ἔχουν ἀργιλοπηλώδη ἕως ἀργιλώδη ὑφή καί παρουσιάζουν οὐδέτερη ἕως ἑλαφρῶς ὀξινή ἀντίδραση ($\text{pH} = 6,5 - 7$). Εἶναι ἔδαφη ἐπαρκῶς ἐφοδιασμένα σέ βάσεις Ca, Mg, K, μέ βαθμό κορεσμοῦ $\leq 50\%$. Ἐξαιτίας τῆς ὑποβάθμισής τους, εἶναι ἀβαθῆ καί ἡ καταλληλότερη χρήση τους εἶναι ἡ λιβαδική.

β) Ἀλλουβιακά ἔδαφη προσχωσιγενή στίς καρστικές κοιλάδες καί ντολίνες. Τά ἔδαφη αὐτά εἶναι μὴ ἐξελιγμένα καί ἔχουν δημιουργηθεῖ ἀπό τό ὑλικό, κυρίως terra rossa, τῶν γύρω ὄρεινῶν ὄγκων. Εἶναι κατάλληλα γιά γεωργικά ἔδαφη καί σέ μεγάλα ὑψόμετρα, πάνω ἀπό 1.000 μ., γιά χορτολίβαδα.

γ) Ὀρφνά ἕως ὀρφνέρυθρα σιδηροπυριτιοαργιλικά διαπηλωθέντα ἔδαφη στόν ψαμμιτικό φλύσχη (Orthic Luvisols στό σύστημα FAO). Παρουσιάζουν ὀρίζοντες A, Bt, C, ὅπου ὁ ὀρίζοντας A εἶναι πηλώδους ὑφῆς ἀπό ἔκπλυση κολλοειδῶν μέ $\text{pH} = 6 - 6,5$, ἐνῶ ὁ Bt εἶναι ἀργιλοπηλώδης ἕως ἀργιλώδης, πλέον ὀξίνος ($\text{pH} = 5 - 5,5$), μέ βαθμό κορεσμοῦ $\leq 50\%$. Τά ἔδαφη αὐτά χαρακτηρίζονται ὡς τυπικά δασικά ἔδαφη (βλ. καί Χάρτη 5).

Κλιματικές συνθήκες. Συμπεράσματα γιά τό γενικό κλίμα τῆς περιοχῆς ἐξάγονται ἀπό τά κλιματικά στοιχεῖα τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ τῆς Κόνιτσας, σέ ὑψόμετρο 542 μ., γιά τά κατώτερα τμήματα καί ἀπό τά κλιματικά στοιχεῖα τοῦ δασικοῦ σταθμοῦ Τσεπέλοβου, σέ ὑψόμετρο 1.100 μ. στήν περιοχή Ζαγορίων (Πίνακας 2 τοῦ Παραρτήματος).

Ἡ ἀνάλυση καί σύνθεση τῶν κλιματικῶν στοιχείων τοῦ μετεωρολογικοῦ σταθμοῦ Κόνιτσας ἔγινε στήν περιγραφή τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς πρώτης ἐνότητας.

Ὅσον ἀφορᾷ τόν μετεωρολογικό σταθμό Τσεπέλοβου, σύμφωνα μέ τό κλιματικό διάγραμμα Bagnouls - Gausse (Διάγραμμα 2), οἱ ξηροὶ μῆνες τῆς θερμῆς περιόδου εἶναι δύο, ὁ Ἰούλιος καί ὁ Αὐγούστος.

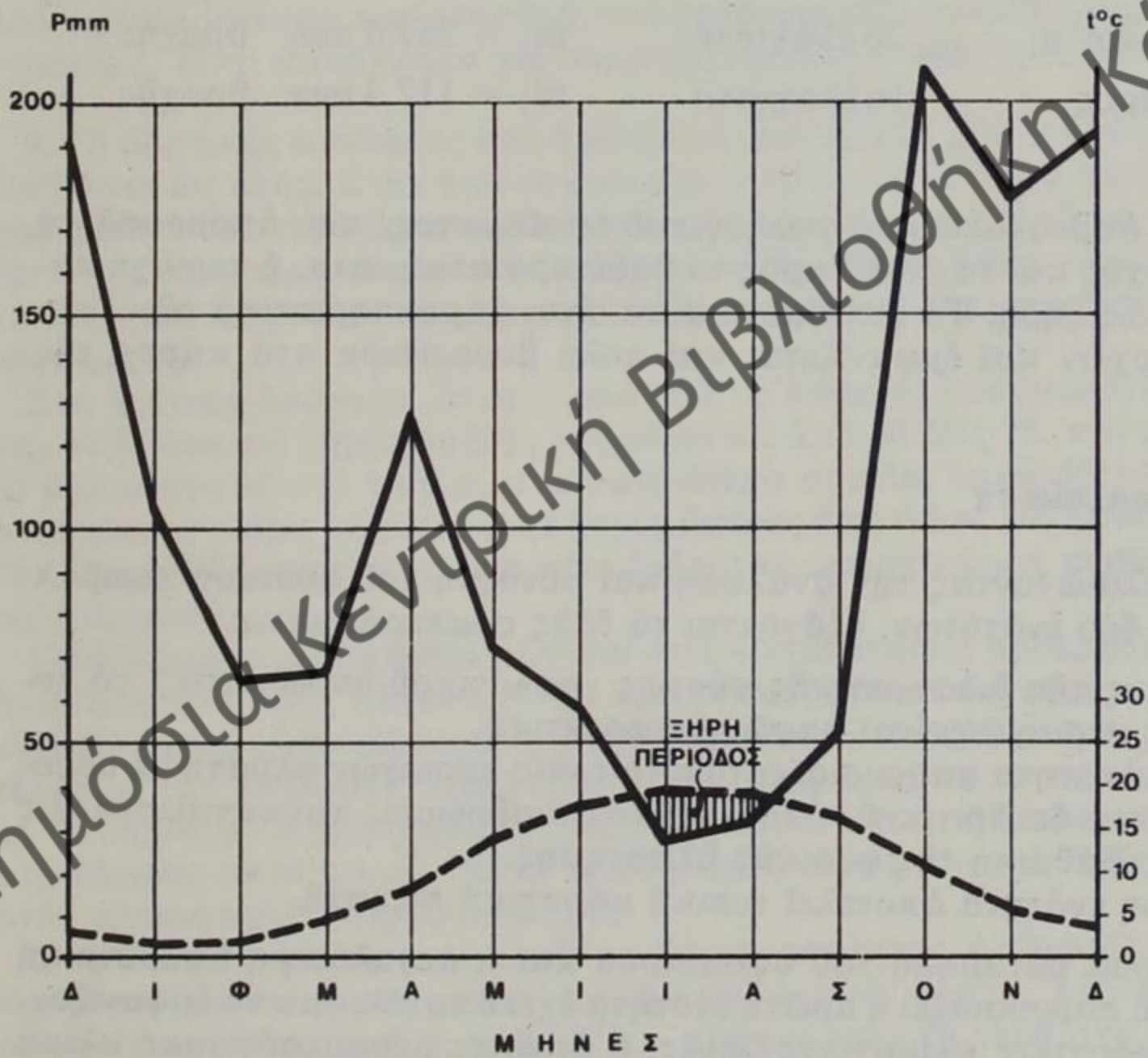
Ὁ ἀριθμός τῶν βιολογικά ξηρῶν ἡμερῶν, πού ὑποφέρει ἡ βλάστηση, ὑπολογίζεται σέ 42,1.²

Σύμφωνα μέ τήν κλιματική διάκριση UNESCO-FAO τό κλίμα παρουσιάζεται ὡς ἀσθενές μεσομεσογειακό ὀριακό πρὸς ὑπερμεσογειακό (0<X<40).

Διαγραμμα 2

ΔΑΣΙΚΟΣ ΜΕΤΕΩΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ ΤΣΕΠΕΛΟΒΟΥ

Υψομ. 1100 μ., Γ. Πλ. 39° 05', Γ. Μήκος 20° 49'

ΟΜΒΡΟΘΕΡΜΙΚΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ BAGNOULS-GAUSSEN

P = Υψος υετού σε mm

t°C = Μηνιαία θερμοκρασία αέρα σε °C

— Υετός

- - - - - Θερμοκρασία

Δηλαδή από 500 μ. έως 1.100 – 1.200 μ. έχουμε κλίμα χαρακτηριζόμενο ως ασθενές μεσομεσογειακό, πού στη συνέχεια τό διαδέχεται υπερμεσογειακό κλίμα.

Ἡ ὑδατική δίαιτα (κατανομή βροχοπτώσεων ἐποχιακῶς) εἶναι τοῦ τύπου Χ.Φ.Α.Θ. γιά τόν μετεωρολογικό σταθμό Κόνιτσας, δηλαδή:

X = Χειμῶνας	1ο μέγιστο	$M_1 = 408,9$ mm	βροχῆς
Φ = Φθινόπωρο	2ο μέγιστο	$M_2 = 334,3$ mm	βροχῆς
A = Ἄνοιξη	2ο ἐλάχιστο	$m_2 = 248,3$ mm	βροχῆς
Θ = Θέρος	1ο ἐλάχιστο	$m_1 = 88,4$ mm	βροχῆς

καί τύπου Φ.Χ.Α.Θ. γιά τόν δασικό σταθμό Τσεπέλοβου, δηλαδή:

Φ = Φθινόπωρο	1ο μέγιστο	$M_1 = 436,6$ mm	βροχῆς
X = Χειμῶνας	2ο μέγιστο	$M_2 = 359,5$ mm	βροχῆς
A = Ἄνοιξη	2ο ἐλάχιστο	$m_2 = 267,6$ mm	βροχῆς
Θ = Θέρος	1ο ἐλάχιστο	$m_1 = 117,3$ mm	βροχῆς

Λόγω τοῦ ἀσβεστολιθικοῦ γεωλογικοῦ ὑποθέματος, πού ἀπορροφᾷ τά νερά τῆς βροχῆς καί τά διηθεῖ πρός τά βαθύτερα στρώματα, ἡ περιοχή παρουσιάζεται ὡς ξηρή. Τό φαινόμενο αὐτό εἶναι χαρακτηριστικό τῶν καρστικῶν περιοχῶν καί ἐμφανίζεται καί πολύ βορειότερα στά κάρστ τῆς Δαλματίας.

2.4. Ἀνακεφαλαίωση

Ἀνακεφαλαιώνοντας τήν ἀνάλυση καί σύνθεση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῶν δύο ἐνοτήτων, ἐξάγονται τά ἑξῆς συμπεράσματα:

1. Ἐξαιτίας τῆς διαφορετικῆς φύσεως γεωλογικοῦ ὑποθέματος, τά τοπία τῶν δύο περιοχῶν εἶναι σαφῶς διαφορετικά.

Ἡ πρώτη ἐνότητα παρουσιάζει τυπικό τοπίο περιοχῶν φλύσχη μέ ὑδρογραφικό δίκτυο δενδριτικοῦ τύπου, ἔντονες διαβρώσεις καί κατολισθήσεις μετά τήν ὑποβάθμιση τῆς φυσικῆς βλάστησης.

Ἡ δεύτερη ἐνότητα ἀποτελεῖ τυπική καρστική περιοχή.

2. Ἡ ταχεία μεταβολή τοῦ ὑψομέτρου καί ἡ μεγαλύτερη ὑψομετρική διαφορά πού παρουσιάζει ἡ πρώτη ἐνότητα ἔχει ἀποτέλεσμα νά ἐμφανίζονται τρεῖς διαδοχικές κλιματικές ζῶνες: I) ασθενές μεσομεσογειακό κλίμα II) ὑπερμεσογειακό κλίμα καί III) ἀξηρικό κλίμα. Οἱ ζῶνες αὐτές ἀντικατοπτρίζονται στίς τρεῖς διαδοχικές ζῶνες βλάστησης.

² Ὁ ἀριθμός τῶν βιολογικά ξηρῶν ἡμερῶν ὑπολογίζεται:

$$X \text{ Ἰουλίου} = (31 - 3,6) 0,6 = 21,9$$

$$X \text{ Αὐγούστου} = (31 - 2,2) 0,6 = 20,2$$

$$\Sigma X = 42,1$$

Ἀντίθετα, στή δεύτερη ἐνότητα, μέ τίς ἠπιότερες κλίσεις καί τή μικρότερη ὑψομετρική διαφορά, κυριαρχεῖ τό ἀσθενές μεσομεσογειακό κλίμα, καί μόνο πρός τό βορειοανατολικό τμήμα της ἐμφανίζεται σέ μιά στενή λωρίδα τό ὑπερμεσογειακό.

3. Ἀπό τήν ἀποψη τῶν ἐδαφικῶν συνθηκῶν, στήν πρώτη ἐνότητα, ἐκτός ἀπό τίς στενές λωρίδες ἀλλουβιακῶν ἐδαφῶν κατά μήκος τῶν ρευμάτων καί τῶν κόνων ἀποθέσεων, πού προσφέρονται γιά μιά ὑποτυπώδη γεωργική καλλιέργεια, τά ἐδάφη εἶναι δασικά. Συνεπῶς, θά πρέπει νά αὐξηθεῖ ἡ δασοκάλυψη, ἰδιαίτερα γιά λόγους προστατευτικούς καί ὑδρονομικούς, ἐπειδή τά ἐδάφη αὐτά παρουσιάζουν συνεχή διάβρωση. Ἡ αὐξηση τῆς δασοκάλυψης θά βελτιώσει τήν ὕδατική δίαιτα καί θά ἐλαττώσει τή γρήγορη ἐπιφανειακή ἀπορροή.

Στή δεύτερη ἐνότητα λόγω τῶν ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων πού ἐπικρατοῦν, ἡ ἰσορροπία, μετά τή διατάραξη τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος ἀπό ἀνθρωπογενεῖς παράγοντες, ἔχει ἐπέλθει σέ κατώτερο ἀλλά σταθερό ἐπίπεδο. Δέν ὑπάρχουν σοβαροί κίνδυνοι διάβρωσης καί τά ἐδάφη προσφέρονται ὡς *βοσκότοποι*. Ἐπίσης, τά ἐδάφη τῶν καρστικῶν κοιλάδων καί καρστικῶν κοιλωμάτων, πού παρουσιάζουν αὐξημένες συνθηκῆς ὑγρασίας, εἶναι κατάλληλα γιά γεωργική χρήση καθῶς καί γιά λιβάδια.

4. Οἱ ὕδατικές συνθηκῆς καί ἡ ὕδατική δίαιτα στίς δύο ἐνότητες παρουσιάζονται ὡς ἑξῆς: Στήν πρώτη ἐνότητα οἱ βιολογικά ξηρές ἡμέρες πού ὑποφέρει ἡ φυσική βλάστηση καί συνεπῶς καί ἡ χερτολιβαδική, ἀνέρχονται στήν κατώτερη κλιματική ζώνη ἀπό 40 ἕως 75 καί στή μεσαία ζώνη ἀπό 0 ἕως 40. Στήν ἀνώτερη ζώνη, τήν ἀξερική, δέν ὑπάρχουν βιολογικά ξηρές ἡμέρες.

Στή δεύτερη ἐνότητα, ὅπου κυριαρχεῖ τό ἀσθενές μεσομεσογειακό κλίμα, οἱ βιολογικά ξηρές ἡμέρες κορυφαίνονται ἀπό 40 ἕως 75, καί μόνο πρός τό βορειοανατολικό τμήμα, στήν ὑψηλότερα σημεία, ἐμφανίζεται τό ὑπερμεσογειακό κλίμα μέ βιολογικά ξηρές ἡμέρες ἀπό 0 ἕως 40. Συνεπῶς, σέ ὁλόκληρη τήν ἔκταση τῆς δεύτερης ἐνότητας ὑπάρχει ξηρή περίοδος κατά τοὺς θερινούς μῆνες.

Προβλήματα νεροῦ ὑπάρχουν καί στίς δύο ἐνότητες, προερχόμενα ὁμως ἀπό διαφορετικούς λόγους: Στήν πρώτη ἐνότητα ὁ ἀδιαπέραστος ἀργιλικός φύλλος, σέ συνδυασμό μέ τήν ὑποβάθμιση τῆς βλάστησης, ἔχει ἀποτέλεσμα τήν ταχύτατη ἐπιφανειακή ἀπορροή πρός τά κατώτερα σημεία, μέ τή δημιουργία χειμαρρικῶν χαραδρώσεων. Ἔτσι, ἡ ἀποθήκευση νεροῦ στό ἐδαφος εἶναι μικρή καί οἱ ὑπάρχουσες πηγές εἶναι μικρῆς παροχῆς, στήν πλειοψηφία τους πρόσκαιρες.

Στή δεύτερη ἐνότητα οἱ μεγάλης διαπερατότητας ἀσβεστόλιθοι, ὅπως παρουσιάζονται σέ μικροτομές τοῦ γεωλογικοῦ χάρτη, κατά στρώσεις φτάνουν σέ βάθος τά 500 – 1.000 μ., παρασύρουν τά νερά στά βάθη αὐτά καί ἔτσι τά ἀποστεροῦν ἀπό τήν περιοχή. Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἡ δεύτερη ἐνότητα ἐμφανίζεται «ξηρικότερη» ἀπό τήν πρώτη.

3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

3.1. Διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού

Σύμφωνα με τα στοιχεία των 'Απογραφών της ΕΣΥΕ, οί μεταβολές του συνολικού πληθυσμού στις κοινότητες της περιοχής παρέμβασης παρουσιάζουν αξιόλογες διακυμάνσεις μεταξύ των ετών 1920 και 1981 (Πίνακας 1). Έτσι ενώ ο πληθυσμός της περιοχής αυξάνεται συνεχώς (19,7%) στην είκοσαετία 1920 - 40, παρουσιάζει μεγάλο ποσοστό μείωσης (51,7%) στην άμέσως επόμενη δεκαετία 1940 - 51, πού δέν μπορεί παρά νά αποδοθεῖ στις άνώμαλες καταστάσεις πού επέβαλαν τά πολεμικά γεγονότα της εποχής, δηλαδή μετακινήσεις, μεταναστεύσεις και κυρίως άπώλειες σέ άνθρώπινο δυναμικό. Αντίθετα, στην επόμενη δεκαετία 1951 - 61, όπως άλλωστε άναμενόταν, ο συνολικός πληθυσμός της περιοχής περίπου διπλασιάζεται (αύξηση 98,0%). Και πάλι όμως, την τελευταία είκοσαετία, 1961 - 81, ή περιοχή παρουσιάζει έντονη πληθυσμιακή μείωση (62,3%) πού βέβαια συμπίπτει χρονικά με τή γενικότερη άγροτική έξοδο σέ επίπεδο χώρας πρós τά αστικά κέντρα ή τις χώρες κυρίως της Δυτικής Εύρώπης. Ωστόσο, ή μείωση αυτή του πληθυσμού της περιοχής είναι πολύ μεγαλύτερη της αντίστοιχης μείωσης στό σύνολο του πληθυσμού των κοινοτήτων του νομού (14,8%), αν έξαιρεθεῖ ο δήμος 'Ιωαννίνων, πού παρουσίασε αντίθετα συνεχή αύξηση τις τελευταίες δεκαετίες.

Σέ διακοινοτικό επίπεδο, ή εξέλιξη του πληθυσμού παρουσιάζει σημαντικές διαφορές, ιδιαίτερα ανάμεσα στις «πάνω» και «κάτω» κοινότητες. Στο Κεφαλοχώρι και στην Πλαγιά ο πληθυσμός αυξάνει συνεχώς μεταξύ 1920 και 1940 (άντίστοιχα 89,2% και 88,4%) και παρουσιάζει δραματική μείωση (άντίστοιχα 82,6% και 90,4%) στην επόμενη δεκαετία 1940 - 51, λόγω του μεταναστευτικού ρεύματος πού σημειώνεται κυρίως πρós τις χώρες της 'Ανατολικής Εύρώπης. Την ίδια δεκαετία, στις «κάτω» κοινότητες, ή μείωση του πληθυσμού είναι πολύ μικρότερη (10,9% έως 30,1%). Αντίθετα όμως, την τελευταία είκοσαετία 1961 - 81, οί «κάτω» κοινότητες παρουσιάζουν έντονη δημογραφική μείωση, ή όποια για τόν 'Ελαφότοπο και τά Κάτω Πεδινά ύπερβαίνει (80%) κατά πολύ την αντίστοιχη μείωση των 'Ανω Πεδινών (44,1%). Στο Κεφαλοχώρι από την άλλη, ή μείωση του πληθυσμού είναι συγκριτικά επίσης μικρή (8,2%) ενώ στην Πλαγιά σημειώνεται και μία μικρή αύξηση (4,8%). Θα πρέπει νά επισημανθεῖ επιπροσθέτως ότι στό Κεφαλοχώρι ή προαναφερθείσα μείωση του πληθυσμού άφορᾷ τή δεκαετία 1961 - 71, ενώ στό διάστημα της τελευταίας δεκαετίας παρατηρεῖται τάση επιστροφής, ή όποια εκφράζεται χαρακτηριστικά με

τήν υποβολή περίπου 170 αιτήσεων για άδεια κατασκευής κατοικίας και μόνιμη εγκατάσταση στην κοινότητα (Διάγραμμα 3).

3.2. Ήλικία και φύλο μόνιμων κατοίκων

Θά πρέπει εξ αρχής νά σημειωθεί ότι ό συνολικός αριθμός τών μόνιμων κατοίκων τής περιοχής είναι μικρότερος από τόν αντίστοιχο πληθυσμό πού αναφέρεται στόν προηγούμενο πίνακα τής «Διαχρονικής εξέλιξης». Τοῦτο όφείλεται βασικά στό γεγονός ότι αφαιρέθηκαν από τόν συνολικό πληθυσμό τών κοινοτήτων, όπως προκύπτει από τήν Ἀπογραφή τοῦ 1981, τά προσωρινώς φιλοξενούμενα άτομα, πού δέν θεωρήθηκαν μόνιμοι κάτοικοι. Σύμφωνα μέ τά στοιχεία τής Ἀπογραφής τοῦ 1981, ή κατανομή τών μόνιμων κατοίκων κατά κοινότητα και ή ταξινόμησή τους σέ ομάδες ηλικιών και φύλου φαίνεται στόν Πίνακα 2 και παραστατικότερα στό σχετικό Διάγραμμα 4.

Ἀπό τά στοιχεία τοῦ Πίνακα προκύπτει ότι τό μεγαλύτερο ποσοστό τοῦ μόνιμου πληθυσμοῦ (56,6%) έχει ηλικία ἄνω τών 45 ἐτῶν. Ἰδιαίτερα μεγάλη είναι ή ἀναλογία ἀτόμων ἄνω τών 65 ἐτῶν, πού ἀντιστοιχεί στό 23,5% τοῦ συνόλου. Ἐνδεικτικά παρατηρεῖται ότι ή σύγκριση μέ ἀνάλογα στοιχεία σέ επίπεδο νομοῦ και χώρας, όπου ή ἀναλογία ἀτόμων ηλικίας 45 ἐτῶν και ἄνω είναι ἀντίστοιχα 37,9% και 35,6%, ἐνώ γιά τά άτομα 65 ἐτῶν και ἄνω είναι ἀντίστοιχα 14,7% και 12,7% (Πίνακας 3 τοῦ Παραρτήματος), ή περιοχή χαρακτηρίζεται από γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ τής. Τό μέγεθος τοῦ σχετικοῦ προβλήματος ἐκφράζει και ή σχετικά μικρή ἀναλογία τών ἀτόμων ηλικίας κάτω τών 10 ἐτῶν, ἀποκαλυπτική τής τάσης τών νέων ἀτόμων νά ἀποφεύγουν τή δημιουργία οἰκογένειας και τή μόνιμη ἐγκατάσταση στην κοινότητα. Ἰδιαίτερα χαμηλή είναι ἐξάλλου και ή ἀναλογία ἀτόμων ηλικίας 10 – 19 ἐτῶν (8,1%) όπως ἀποδεικνύεται και πάλι σέ σχέση μέ τήν ἀντίστοιχη ἀναλογία σέ επίπεδο νομοῦ και χώρας (15,4%). Είναι βέβαια γεγονός ότι στην ομάδα αὐτῶν τών ηλικιών συγκεντρώνονται κυρίως μαθητές και σπουδαστές πού, λόγω αὐτῆς τους τής ιδιότητας, δέν ἀποτελοῦν μόνιμους κατοίκους τοῦ χωριοῦ. Ἀπό τήν ἀποψη τοῦ φύλου, οἱ γυναῖκες (356) είναι συνολικά περισσότερες ἀπό τούς ἄνδρες (315). Διαφοροποιημένη σημαντικά παρουσιάζεται και ή κατανομή στίς ομάδες ηλικιών ἀνάλογα μέ τό φύλο. Στά άτομα 45 ἐτῶν και ἄνω, και πολύ περισσότερο στην κατηγορία 65 ἐτῶν και ἄνω, ή ἀναλογία τών γυναικῶν είναι μεγαλύτερη και σ' αὐτή τήν τελευταία κατηγορία φτάνει τό 56,3% τοῦ συνόλου και τών δύο φύλων. Θά πρέπει ἴσως νά σημειωθεί ἐδῶ ότι οἱ γυναῖκες παρουσιάζονται κατά μέσο ὄρο κατά τρία ἔτη μακροβιότερες τών ἀνδρῶν. Ἰδιαίτερα ἔντονη είναι ή διαφορά τών φύλων στην κατηγορία 10 – 19 ἐτῶν, όπου τά κορίτσια ἀντιπροσωπεύουν τό 63,0% τοῦ συνόλου τών ἀτόμων αὐτῆς τής κατηγορίας. Ἐνδεχομένως, τό φαινόμενο θά πρέπει νά συνδέεται μέ τήν ἐπιλογή τών γονέων νά ἀποστέλλουν κατά προτεραιότητα τά ἄρρενα τέκνα τους στά ἀστικά κέντρα γιά σπουδές ἢ ἐργασία. Ἀντίθετα στην κατηγορία 20 – 29 ἐτῶν οἱ γυναῖκες είναι λιγότερες (44,3%) ἀπό τούς ἄνδρες (55,7%). Μιά πρόσφορη ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου είναι ότι στην κατηγορία αὐτῶν τών ηλικιών, πού θεωροῦνται και οἱ περισσότερο κατάλληλες γιά τό γάμο τών γυναικῶν, οἱ τελευταῖες θεωροῦν ότι ή ἀλλαγὴ τής οἰκογενειακῆς τους κατάστασης ἀποτελεῖ και μία εὐκαιρία ἔνταξίς τους στό ἀστικό περιβάλλον ἢ ἀπαγκίστρωσης ἀπό τίς δεσμεύσεις και τίς στερήσεις τοῦ ἀγροτικοῦ βίου.

Πίνακας 1

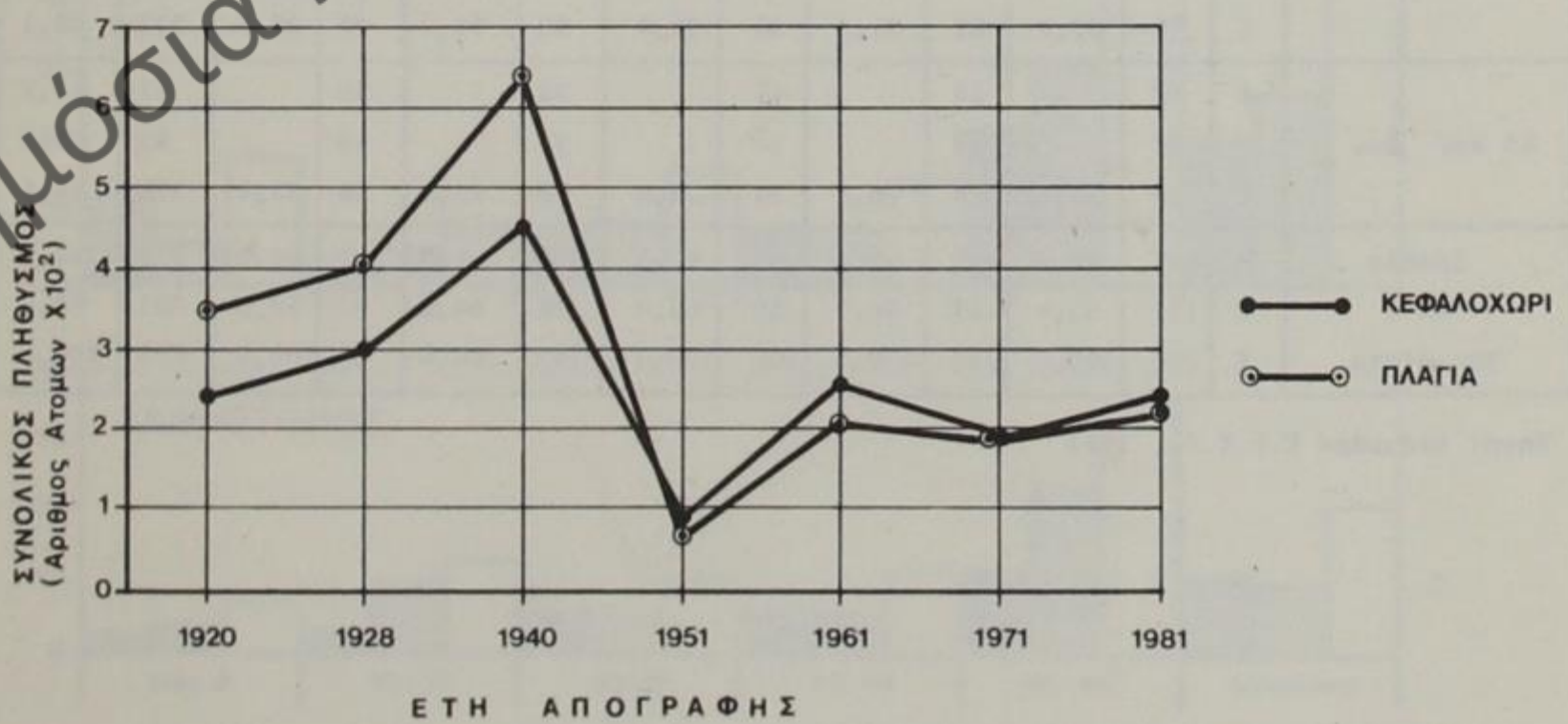
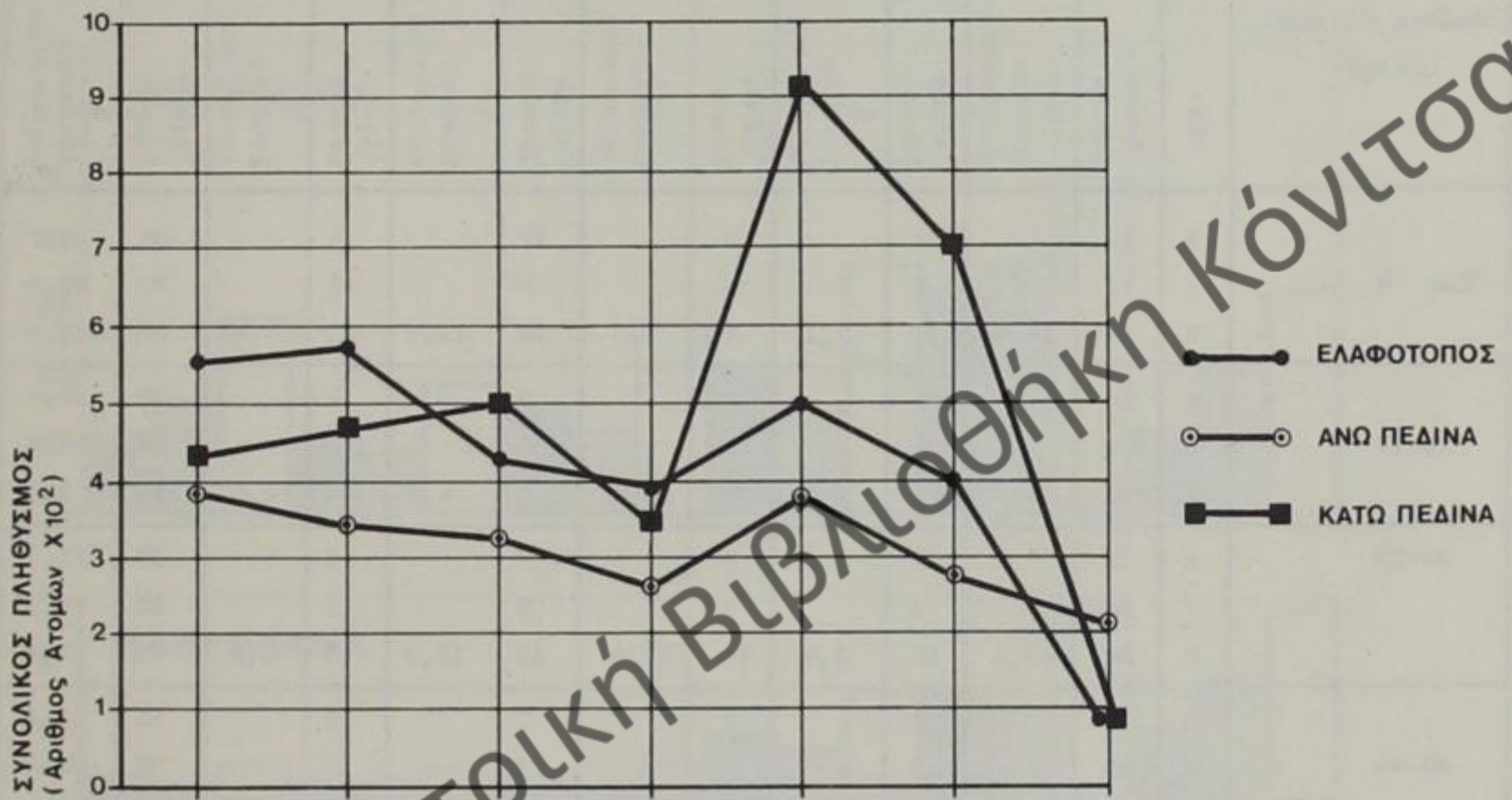
Διαχρονική εξέλιξη του πληθυσμού

Κοινότητες	Συνολικός πληθυσμός						Μεταβολή πληθυσμού (%)				
	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1920/40	1940/51	1951/61	1961/81
Κεφαλοχώρι	240	299	454	811	256	188	235	+89,2	-82,6	+216,0	- 9,2
Πλαγιά	344	403	648	621	208	187	218	+88,4	-90,4	+235,5	+ 4,6
Ελαφότοπος	551	577	439	391	506	404	97	-20,3	-10,9	+ 29,4	-80,6
Άνω Πεδιά	398	344	324	259	374	274	209	+18,6	-20,1	+ 44,4	-44,1
Κάτω Πεδιά	443	475	501	350	919	695	93	-13,9	-30,1	+162,3	-89,9
Σύνολο	1976	2098	2366	1143	2263	1748	852	+19,7	-51,7	+ 98,0	-62,3
Κοινότητες Νομού πλήν του Δήμου Ιωαννίνων	146219	159993	140273	121433	120329	94568	102475	- 4,1	-13,4	- 0,9	-14,6
Δήμος Ιωαννίνων	21266	20485	21877	32315	34997	40130	444829	+ 2,9	+47,7	+ 8,3	+29,2
Νομός Ιωαννίνων	167485	180418	162150	153748	155326	134688	147304	- 3,2	- 5,2	+ 1,0	- 5,2

Πηγή: Απογραφή Ε.Σ.Υ.Ε., 1981

Διαγραμμα 3

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

Πίνακας 2

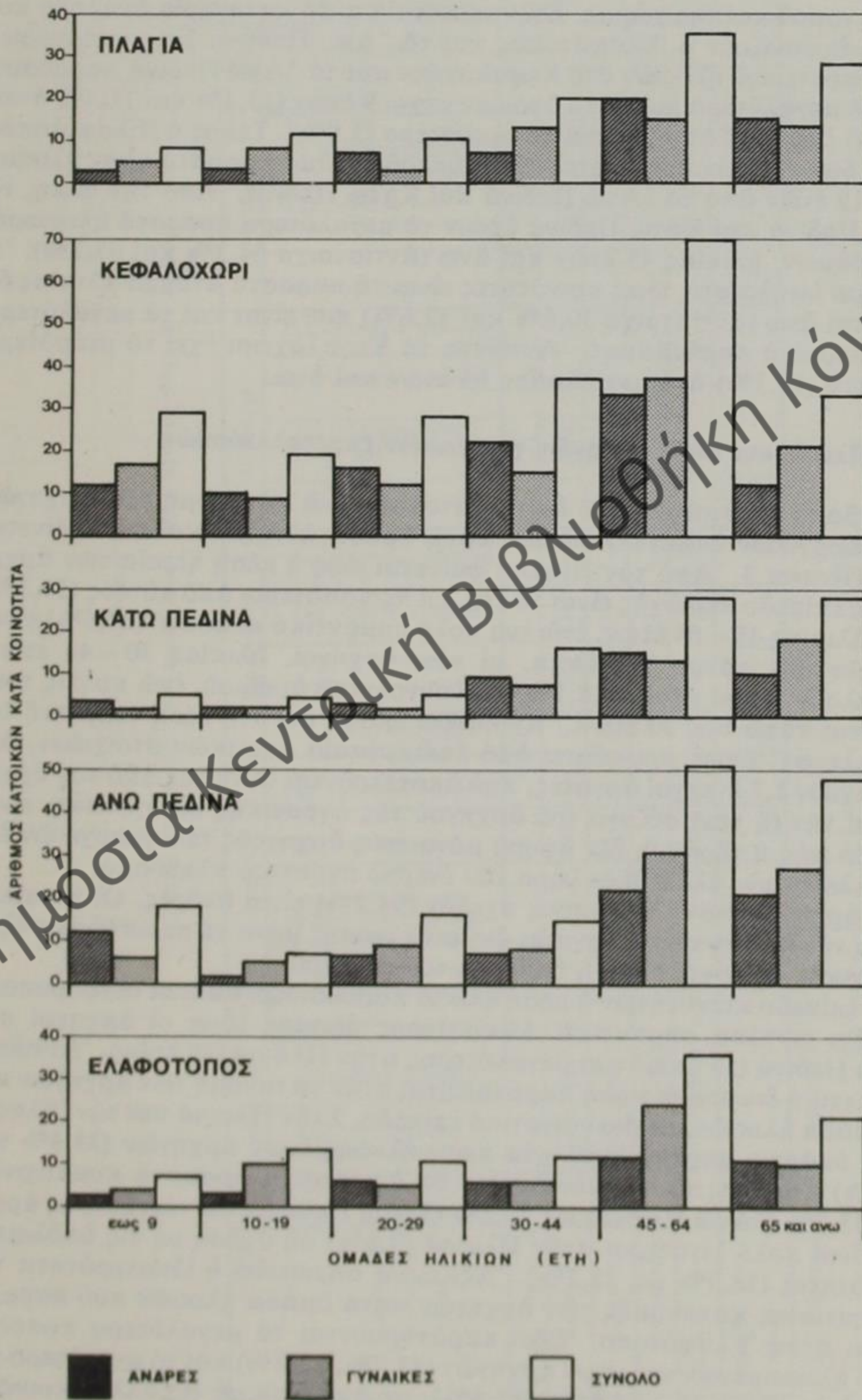
Κατανομή του μόνιμου πληθυσμού
των κοινοτήτων κατά ομάδα ηλικιών και φύλο

Όμαδες ηλικιών (έτη)	Φύλο	Κεφαλοχώρι		Πλαγιά		Ελαφότοπος		Α. Πεδίνα		Κ. Πεδίνα		Σύνολο Κοινοτήτων	
		Άτομα Σύνολο	% Συνόλου κοινοτήτων	Άτομα Σύνολο	% Συνόλου κοινοτήτων	Άτομα Σύνολο	% Συνόλου κοινοτήτων	Άτομα Σύνολο	% Συνόλου κοινοτήτων	Άτομα Σύνολο	% Συνόλου κοινοτήτων	Άτομα Σύνολο	% Συνόλου κοινοτήτων
Έως 9	Α	12		3		3		12		4		34	50,7
	Γ	17		5		4		11		1		33	49,0
	Σ	29	13,4	8	7,1	7	7,0	18	11,4	5	5,8	67	100,0
10-19	Α	10		3		3		2		2		20	37,0
	Γ	9		8		10		5		2		34	63,0
	Σ	19	8,8	11	9,8	13	13,0	7	4,5	4	4,6	54	8,1
20-29	Α	16		7		6		7		3		39	55,7
	Γ	12		3		5		9		2		31	44,3
	Σ	28	13,0	10	8,9	11	11,0	16	10,2	5	5,8	70	10,4
30-44	Α	22		7		6		7		9		51	51,0
	Γ	15		13		6		8		7		49	49,0
	Σ	37	17,1	20	17,9	12	12,0	15	9,6	16	18,6	100	14,9
45-64	Α	39		20		12		22		15		102	45,9
	Γ	37		15		24		31		13		120	54,1
	Σ	70	32,4	35	31,3	36	36,0	53	33,7	28	32,6	222	33,1
65 και άνω	Α	12		15		11		21		10		69	43,7
	Γ	21		13		10		27		18		89	56,3
	Σ	33	15,3	28	25,0	21	21,0	48	30,6	28	32,6	158	23,5
Σύνολο κατά Κοινότητα	Α	105	48,6	55	49,1	41	41,0	71	45,2	43	50,0	315	46,9
	Γ	111	51,4	57	50,9	59	59,0	86	54,8	43	50,0	356	53,1
	Σ	216	100,0	112	100,0	100	100,0	157	100,0	86	100,0	671	100,0

Πηγή: Απογραφή Ε.Σ.Υ.Ε., 1981

Διαγραμμα 4

ΟΜΑΔΕΣ ΗΛΙΚΙΩΝ ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Ἡ κατανομή τῶν μόνιμων κατοίκων κατά ἡλικία καί φύλο σέ διακοινοτικό επίπεδο παρουσιάζει ἐπίσης διαφοροποιήσεις.

Τό Κεφαλοχώρι ἐμφανίζει τή μεγαλύτερη ἀναλογία ἀτόμων μέχρι 44 ἐτῶν, ἐνῶ συγκριτικά ἱκανοποιητική εἶναι καί ἡ ἐκπροσώπηση τῆς κατηγορίας 20 – 29 ἐτῶν, ὅπου τό σχετικό ποσοστό (13,0%) ἐγγίζει περίπου ἐκεῖνο τοῦ νομοῦ καί τῆς χώρας. Στήν τελευταία αὐτή κατηγορία ἀνάλογα ποσοστά ἐμφανίζουν ὁ Ἐλαφότοπος καί τὰ ἼΑνω Πεδινά. Στίς κατηγορίες τῶν νεαρότερων ἡλικιῶν στό Κεφαλοχώρι καί τὰ ἼΑνω Πεδινά παρουσιάζουν τό μεγαλύτερο ποσοστό ἀτόμων μέχρι 9 ἐτῶν (13,4% καί 11,4% ἀντίστοιχα) ἐνῶ τὰ Κάτω Πεδινά τό μικρότερο (5,8%). Τέλος ὁ Ἐλαφότοπος καί οἱ δύο «πάνω» κοινότητες ἔχουν ὑπερδιπλάσια ποσοστά νέων ἡλικίας 10 – 19 ἐτῶν ἀπό τὰ ἼΑνω Πεδινά καί Κάτω Πεδινά. Ἀπό τήν ἄλλη, τὰ ἼΑνω Πεδινά καί Κάτω Πεδινά ἔχουν τό μεγαλύτερο ποσοστό ἡλικιωμένων ἀτόμων, ἡλικίας 45 ἐτῶν καί ἄνω (ἀντίστοιχα 64,3% καί 65,2%). Ἰδιαίτερα ὑψηλά στίς ἴδιες κοινότητες εἶναι τά ποσοστά ἀτόμων ἡλικίας 65 ἐτῶν καί ἄνω (ἀντίστοιχα 30,6% καί 32,6%) πού εἶναι καί τὰ μεγαλύτερα στήν περιοχή παρέμβασης. Ἀντίθετα τό Κεφαλοχώρι ἔχει τό μικρότερο ποσοστό (15,3%) ἀτόμων ἡλικίας 65 ἐτῶν καί ἄνω.

3.3. Ἡλικία καί φύλο ἀρχηγῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων

Μέ βάση τά στοιχεῖα τοῦ ἐρωτηματολογίου, ἡ κατανομή τῶν ἀρχηγῶν τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων κατά ὁμάδα ἡλικιῶν καί φύλο δίνεται στόν Πίνακα 3. Ἀπό τόν Πίνακα φαίνεται πώς ἡ μέση ἡλικία τῶν ἀρχηγῶν σέ επίπεδο περιοχῆς εἶναι 56 ἔτη. Οἱ περισσότεροι ἀπό αὐτούς (54,3%) εἶναι ἡλικίας 45 – 64 ἐτῶν, ἐνῶ ἕνα πολύ σημαντικό ποσοστό (27,6%) εἶναι 65 ἐτῶν καί πάνω. Ἀντίθετα, οἱ νέοι ἀρχηγοί, ἡλικίας 30 – 44 ἐτῶν, ἀποτελοῦν μικρό μέρος (18,1%) τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ, ἐνῶ κανεῖς τους δέν εἶναι κάτω τῶν 30 ἐτῶν. ἼΑν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι στή μέση γεωργική ἐκμετάλλευση, ὅπως προκύπτει ἀπό ἐπεξεργασία σχετικῶν στοιχείων, ἀντιστοιχοῦν 1,7 ἐνεργοί ἀργότες, πού ἀποτελοῦνται συνήθως ἀπό τόν ἀρχηγό καί τήν (ἢ τόν) σύζυγο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας, εἶναι φανερό πώς ἡ γήρανση δέν ἀφορᾷ μόνο τούς ἀρχηγούς τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ἀλλά ὁλόκληρο τόν ἐνεργό ἀγροτικό πληθυσμό.

Οἱ ἀρχηγοί στό σύνολό τους σχεδόν (94,2%) εἶναι ἄνδρες. Οἱ γυναῖκες ἔχουν τήν εὐθύνη τῆς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης μόνο σέ περιπτώσεις ἐξωγεωργικῆς ἀπασχόλησης ἢ θανάτου τοῦ συζύγου.

Σέ επίπεδο κοινοτήτων ἡ μέση ἡλικία παρουσιάζει κάποια διαφοροποίηση, ὄχι ὥστόσο σημαντική. Μικρότερης ἡλικίας εἶναι οἱ ἀρχηγοί στό ἼΑνω Πεδινά (53 ἐτῶν) καί μεγαλύτερης στήν Πλαγιά (59 ἐτῶν). Ἀντίθετα σημαντική διαφοροποίηση παρατηρεῖται στήν κατανομή τῶν ἀρχηγῶν κατά ὁμάδα ἡλικιῶν, σέ διακοινοτικό επίπεδο. Στήν Πλαγιά καί τόν Ἐλαφότοπο ὑπάρχει μεγάλη ἀναλογία πολύ ἡλικιωμένων ἀρχηγῶν (33,3% καί 43,7%) ἐνῶ στίς ἄλλες κοινότητες τά ἀντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονται ἀπό 18,2% (ἼΑνω Πεδινά) ὡς 22,2% (Κάτω Πεδινά). Οἱ νέοι ἐπίσης ἀρχηγοί εἶναι πολύ λιγότεροι στήν Πλαγιά (9,6%) σέ σχέση μέ τίς ὑπόλοιπες κοινότητες (18,3% ὡς 22,2%). Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς ποσοστιαίας κατανομῆς τῶν ἀρχηγῶν κατά ὁμάδα ἡλικιῶν πού παρατηρεῖται στόν Ἐλαφότοπο. Ἐδῶ παρατηροῦνται τά μεγαλύτερα ποσοστά πολύ ἡλικιωμένων καί νέων ἀρχηγῶν (43,7%, 22,2%) καί τό μικρότερο ποσοστό ἀρχηγῶν 45 – 64 ἐτῶν (21,6%), σέ ἀντίθεση μέ τίς ἄλλες κοινότη-

Πίνακας 3

Αρχηγού κερματοπαικτών έκμεταλλεύσεων κατά ομάδες ηλικιών & φύλο

Ομάδες ηλικιών (έτη)	Κεφαλοχώρι				Πλαγιά				Ελαφότοπος				Α. Πεδιά				Κ. Πεδιά				Σύνολο κοινότητων				
	Αριθμός αρχηγών	Ποσοστό στο σύνολο των αρχηγών (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	Αριθμός αρχηγών	Ποσοστό στο σύνολο των αρχηγών (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	Αριθμός αρχηγών	Ποσοστό στο σύνολο των αρχηγών (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	Αριθμός αρχηγών	Ποσοστό στο σύνολο των αρχηγών (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	Αριθμός αρχηγών	Ποσοστό στο σύνολο των αρχηγών (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	Αριθμός αρχηγών	Ποσοστό στο σύνολο των αρχηγών (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	
Μέχρι 29	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
30-44	7	20,0	20,0	-	2	9,6	9,6	-	4	22,2	22,2	-	4	18,2	18,2	-	2	22,2	22,2	-	19	18,1	18,1	-	
45-64	21	60,0	54,3	5,7	12	57,1	46,6	10,5	5	27,8	21,6	6,2	14	63,6	53,6	-	5	55,6	55,6	-	57	54,3	49,5	4,8	
65 καὶ άνω	7	20,0	20,0	-	7	33,3	33,3	-	9	50	43,7	6,3	4	19,2	15,2	-	2	22,2	22,2	-	29	27,6	26,6	1,0	
Σύνολο	35	100,0	94,3	5,7	21	100,0	89,5	10,5	18	100,0	87,5	12,5	22	100,0	100,0	-	9	100,0	100,0	-	105	100,0	94,2	5,8	
Μέση ηλικία (έτη)	55				59				56					53				55				56			

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

τες, όπου οί περισσότεροι άρχηγοί (46,6% ως 63,6%) είναι ήλικίας 45 – 64 έτων.

Από τά στοιχειά τής Απογραφής προκύπτει ότι ή μέση ήλικία τών άρχηγών είναι μεγαλύτερη (Πίνακας 4 του Παραρτήματος). Οί πολύ ήλικιωμένοι αποτελούν τό 40,4% του συνόλου τών άρχηγών, ενώ οί νέοι άρχηγοί, μέχρι 44 έτων, είναι πολύ λιγότεροι (10,3%) σέ σύγκριση μέ τά αντίστοιχα στοιχειά του έρωτηματολογίου. Η πιθανή εξήγηση βρίσκεται στό ότι κατά τήν Απογραφή απογράφονται ως άρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων υπερέλικα άτομα, πού ούσιαστικά έπαψαν νά ασκούν τή γεωργική δραστηριότητα και τή γεωργική τους έκταση τήν εκμεταλλεύονται είτε άτομα του άμεσου οικογενειακού περιβάλλοντος είτε τρίτοι αντί ένοικίου. Έτσι εξηγείται και τό γεγονός ότι από τήν Απογραφή προκύπτει πολύ μικρότερος αριθμός ενεργών άγροτών ανά γεωργική εκμετάλλευση (0,9 άτομα αντί 1,7 του δείγματος).

Σέ διακοινοτικό επίπεδο ή Πλαγιά έχει, όπως προκύπτει και από τό δείγμα, τούς πιο ήλικιωμένους άρχηγούς (μέση ήλικία 64 έτη), ενώ μεταξύ τών άλλων κοινοτήτων ή διαφορά ήλικίας είναι άσήμαντη (59 ως 61 έτη). Περισσότεροι νέοι άρχηγοί υπάρχουν στον Έλαφότοπο και τά Κάτω Πεδινά (13,2%, 15,0%) και λιγότεροι στην Πλαγιά (5,7%). Αντίθετα, οί πολύ ήλικιωμένοι αποτελούν σημαντικό μέρος του συνόλου τών άρχηγών σέ όλες τίς κοινότητες (32,2% ως 47,5%).

3.4. Επίπεδο εκπαίδευσης

Ο μόνιμος πληθυσμός τών κοινοτήτων ήλικίας 10 έτων και άνω ταξινομήθηκε ανάλογα μέ τό μορφωτικό του επίπεδο, όπως αυτό εκφράζεται από τίς αντίστοιχες βαθμίδες εκπαίδευσης στίς οποίες έχει (ή δέν έχει) θητεύσει ό ένλόγω πληθυσμός, και τήν ήλικία του. Η κατανομή του πληθυσμού στίς έπτά κατηγορίες εκπαίδευσης φαίνεται στον Πίνακα 4.

Είναι χαρακτηριστικό, ότι τό μορφωτικό επίπεδο τής πλειοψηφίας τών μόνιμων κατοίκων τής περιοχής περιορίζεται στα όρια τής στοιχειώδους εκπαίδευσης. Στα άτομα ήλικίας 10 έτων και άνω, ένα ποσοστό περίπου 80% έχει ολοκληρώσει, ένμέρει παρακολουθήσει ή ακόμα δέν έχει καν γνώσεις στοιχειώδους εκπαίδευσης. Οί γυναίκες υπεραντιπροσωπεύονται στην κατηγορία τών αναλφαβήτων, πού αποτελούν τό 17,5% του συνολικού πληθυσμού. Έτσι οί αναλφάβητες γυναίκες αποτελούν τό 93,3% του συνόλου τών αναλφαβήτων, πού όμως είναι σχεδόν στην πλειοψηφία τους 45 έτων και άνω. Ανώτερα επίπεδα τής στοιχειώδους εκπαίδευσης έχουν ολοκληρώσει ή ένμέρει παρακολουθήσει νεαρά άτομα, πού σέ ποσοστό 68,2% είναι κάτω τών 45 έτων και στην πλειοψηφία τους είναι άνδρες. Ωστόσο θά πρέπει νά σημειωθεί ότι ή εικόνα τής εκπαιδευτικής κατάστασης τών κατοίκων τής περιοχής δέν διαφέρει σημαντικά εκείνης σέ επίπεδο νομού. Σύμφωνα μέ τήν Απογραφή τής ΕΣΥΕ (1971), τά άτομα μέ στοιχειώδη εκπαίδευση, δηλαδή άπόφοιτοι ή τελειόφοιτοι δημοτικού σχολείου, καθώς και οί αναλφάβητοι αποτελούν τό 90,8% του πληθυσμού ήλικίας 10 έτων και άνω στό νομό. Αναλογικά, σέ επίπεδο νομού οί αναλφάβητοι αντιστοιχούν στό 15,8% τών κατοίκων, ενώ οί άπόφοιτοι δημοτικού είναι περισσότεροι από εκείνους τής περιοχής παρέμβασης (αντίστοιχα 52,6% και 42,9%). Αντίθετα, ή αναλογία ατόμων στίς ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης είναι μεγαλύτερη στην περιοχή άπ' ό,τι στον νομό.

Σέ διακοινοτικό επίπεδο και στον εκπαιδευτικό τομέα υπάρχουν διαφοροποιήσεις, αν και όχι ιδιαίτερα έντονες. Πάντως στίς «κάτω» κοινότητες

Πίνακας 4

Έκτεταδο εκπαίδευσης μόνιμων κατοίκων (10 έτων και άνω)

Έκτεταδο εκπαίδευσης	Κεφαλοχώρι				Πλαγιά				Ελαφότοκος				Α. Περίω				Κ. Περίω				Σύνολο Κοινοτήτων					
	Άτομα (άνδρων + γυναίκες)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο (άνδρων + γυναίκες)	Άτομα (άνδρων + γυναίκες)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο (άνδρων + γυναίκες)	Άτομα (άνδρων + γυναίκες)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο (άνδρων + γυναίκες)	Άτομα (άνδρων + γυναίκες)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο (άνδρων + γυναίκες)	Άτομα (άνδρων + γυναίκες)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο (άνδρων + γυναίκες)	Άτομα (άνδρων + γυναίκες)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο (άνδρων + γυναίκες)		
1. Ακόμωτοι άνωτερης σχολής	8	4,3	2,7	1,6	1	1,0	1,0	-	-	-	-	4	2,8	1,4	1,4	5	6,2	6,2	6,2	18	3,0	2,2	0,8	3,0	2,2	0,8
2. Ακόμωτοι μέσης εκπαίδευσης	12	6,4	4,8	1,6	4	4,0	4,0	5	5,4	3,2	2,2	3	2,2	1,4	0,8	4	4,9	3,7	1,2	28	4,7	3,5	1,2	4,7	3,5	1,2
3. Τελειόφοιτοι Γ' τάξης μέσης εκπαίδευσης	13	7,0	5,3	1,7	5	5,1	-	5,1	4,3	3,2	1,1	11	7,9	3,6	4,3	6	7,4	6,2	1,2	39	6,5	3,8	2,7	6,5	3,8	2,7
4. Μαθητές - σπουδαστές	15	8,0	5,3	2,7	5	5,1	3,1	2,0	4,3	2,2	2,1	6	4,3	0,7	3,6	3	3,7	2,5	1,2	33	5,5	3,0	2,5	5,5	3,0	2,5
5. Ακόμωτοι δημοτικού	69	36,9	22,5	13,4	24	24,2	16,2	8,0	58,0	29,0	29,0	66	47,5	27,3	20,2	44	54,3	19,7	34,6	257	42,9	23,2	19,7	42,9	23,2	19,7
6. Μη αποφοιτήσαντες δημοτικού σχολείου	36	19,2	9,1	10,1	44	44,4	24,2	20,2	14,0	2,1	11,9	15	10,8	6,5	4,3	11	13,6	4,9	8,7	119	19,9	9,3	10,6	19,9	9,3	10,6
7. Αγρόματοι	34	18,2	-	18,2	22	18,2	-	18,2	14,0	1,1	12,9	34	24,5	1,4	23,1	8	9,9	4,9	5,0	105	17,5	1,2	16,3	17,5	1,2	16,3
Σύνολα κατά Κοινότητα	187	100,0	49,7	50,3	99	100,0	46,5	51,5	93	100,0	40,8	59,2	139	100,0	57,7	81	100,0	48,1	51,9	599	100,0	46,2	53,8	100,0	46,2	53,8

Πηγή: Απογραφή Ε.Σ.Υ.Ε. 1981 * Στην Πλαγιά εξοικονώθηκαν 5 άτομα, καθώς 4 άτομα δύνάμωσαν εκτεταδο εκπαίδευσης, ενώ 1 άτομο είναι φοιτητής.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονιτσας

παρουσιάζονται τά υψηλότερα ποσοστά αποφοίτων στοιχειώδους εκπαίδευσης, πού δέν πρέπει νά είναι άσχετα μέ τήν παράδοση πού έχουν τά Ζαγοροχώρια, γενικότερα, στό θέμα. Χαρακτηριστικά ό Έλαφότοπος θεωρείται «χωριό δασκάλων». Μολαταύτα στά Άνω Πεδινά σημειώνεται τό υψηλότερο ποσοστό (24,5%) αναλφαβήτων και ακολουθεί τό Κεφαλοχώρι (18,2%) και ή Πλαγιά (16,2%).

Στίς βαθμίδες μέσης και άνώτερης εκπαίδευσης οί άνισότητες ανάμεσα στίς «πάνω» και «κάτω» κοινότητες μειώνονται σημαντικά ή και εξαφανίζονται. Έτσι ώς πρός τούς αποφοίτους τής Γ' τάξης μέσης εκπαίδευσης υπερέχουν σχετικά Κεφαλοχώρι, Άνω Πεδινά και Κάτω Πεδινά· στούς αποφοίτους άνώτερης σχολής υπερέχουν σημαντικά τό Κεφαλοχώρι και τά Κάτω Πεδινά, ένω ύστερούν τά Άνω Πεδινά, ή Πλαγιά και ιδιαίτερα ό Έλαφότοπος, πού δέν διαθέτει κανένα άτομο στήν παραπάνω εκπαιδευτική βαθμίδα.

Συμπερασματικά, τό μορφωτικό επίπεδο τής περιοχής, χαρακτηριζόμενο από τό υψηλό ποσοστό ατόμων πού δέν έχουν υπερβεί τή στοιχειώδη βαθμίδα εκπαίδευσης και όπου μάλιστα ένα έξίσου σημαντικό τους ποσοστό είναι τελείως αναλφάβητοι, κάθε άλλο παρά προοιωνίζεται τήν άπρόσκοπτη συμμετοχή τών ένλόγω ατόμων στήν εκσυγχρονιστική διαδικασία ανάπτυξης τής περιοχής. Άν και ή ύφιστάμενη κατάσταση δέν μπορεί νά ανατραπεί μέ ραγδαίους ρυθμούς, σύντονες προσπάθειες θά πρέπει νά καταβληθούν πρός αύτή τήν κατεύθυνση.

3.5. Μετανάστευση — Παλιννόστηση

Μέ βάση τήν έπεξεργασία σχετικών στοιχείων του έρωτηματολογίου εκτιμάται ότι ένα ποσοστό 14,7% του συνόλου τών κατοίκων τής περιοχής μετανάστευσε στό πρόσφατο παρελθόν σέ διάφορες χώρες, κυρίως ευρωπαϊκές. Οί λόγοι πού επέβαλαν τό μεταναστευτικό ρεύμα ήταν ή ή αναζήτηση έργασίας, πού όδήγησε σημαντικό αριθμό ατόμων στή Δυτική Ευρώπη και ιδιαίτερα στήν Ομοσπονδιακή Γερμανία, ή πολιτικοί πού σχετίζονται μέ τίς συνθήκες πού επικράτησαν στή μετεμφυλιοπολεμική εποχή, ιδιαίτερα στήν ύπαιθρο χώρα, και όδήγησαν αντίστοιχα σέ μετακίνηση πληθυσμού πρός τήν Άνατολική Ευρώπη.

Ός γενικό φαινόμενο ή μετανάστευση στήν περιοχή άφορᾶ κυρίως τόν άνδρικό πληθυσμό πού εκπροσωπείται μέ 76,3% στό σύνολο τών μεταναστευσάντων (Πίνακας 5). Όστόσο, άν ληφθεί υπόψη ό χώρος προορισμού και εγκατάστασης τών μεταναστών, ή προηγούμενη διαπίστωση τής κατά φύλο σύνθεσης αυτών παρουσιάζεται σημαντικά διαφοροποιημένη. Οί μετανάστες πού όδηγήθηκαν στή Δυτική Ευρώπη είναι κυρίως άνδρες (89,7% του ίδιου συνόλου) ένω αντίθετα μεταξύ εκείνων πού εγκαταστάθηκαν στήν Άνατολική Ευρώπη ή αναλογία άνδρων και γυναικών δέν διαφέρει σημαντικά (άντίστοιχα 47,4% και 52,6%). Είναι εύνόητο ότι αύτή ή διαφοροποίηση τής κατά φύλο μετακίνησης επιβεβαιώνει και διευκρινίζει σαφέστερα τούς άνόμοιους λόγους πού προκάλεσαν τό μεταναστευτικό φαινόμενο στίς δύο εποχές.

Τό μεταναστευτικό ρεύμα ήταν έντονότερο στήν περίοδο 1950 — 1969, όποτε και εγκατέλειψαν τήν περιοχή 45,8% τών μεταναστευσάντων, πού μάλιστα στήν πλειοψηφία τους ήσαν άνδρες (96,3%). Είναι ή εποχή βέβαια τής γενικότερης μεταναστευτικής κίνησης του άγροτικού πληθυσμού τής χώρας πρός τά βιομηχανικά κέντρα τής Δυτικής Ευρώπης και ιδιαίτερα τής Ομοσπονδιακής Γερμανίας πρός άνεύρεση έργασίας. Άντίθετα, μετά

τό 1970 ο ρυθμός μετανάστευσης μειώνεται αισθητά (αντίστοιχο ποσοστό 22,0%).

Σέ διακοινοτικό επίπεδο, τό μεταναστευτικό ρεύμα έπληξε κυρίως τίς «πάνω» κοινότητες. Στό Κεφαλοχώρι οί μεταναστεύσαντες άντιστοιχοῦν στό 21,3% τοῦ πληθυσμοῦ καί ἀριθμοῦν ἀναλογικά τά περισσότερα ἄτομα (30) ἀπό ὅλες τίς ἄλλες κοινότητες μαζί (59 ἄτομα). Οί περισσότεροι ἐξ αὐτῶν (60%) καί κυρίως ἄνδρες μετανάστευσαν στή Δυτική Εὐρώπη, ἐνῶ ἕνα σημαντικό ποσοστό (36,7%) ἀνδρῶν καί γυναικῶν μετανάστευσε στήν Ἀνατολική Εὐρώπη. Στήν Πλαγιά ἡ μεταναστευτική κίνηση ὑπῆρξε ἐπίσης ἀξιοσημείωτη (17,1%) στό σύνολο τοῦ πληθυσμοῦ καί ἀφορᾷ ὡς τόπο προορισμοῦ καί ἐγκατάστασης κυρίως τίς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Ὅπως προκύπτει ἀπό στοιχεῖα τοῦ ἐρωτηματολογίου καί γιά λόγους πού ἀνάγονται στόν κρίσιμο ρόλο τῆς περιοχῆς, κατά τή λήξη ἰδιαίτερα τῆς ἐμφύλιας σύρραξης, οί μεταναστεύσαντες στήν Ἀνατολική Εὐρώπη προέρχονται κυρίως ἀπό τούς κατοίκους τῶν «πάνω» κοινοτήτων. Στίς «κάτω» κοινότητες τά ἄτομα πού μετανάστευσαν εἶναι ἀναλογικά λιγότερα σέ σχέση μέ τόν πληθυσμό τῶν κοινοτήτων (συνολικά ποσοστιαῖα ἀπό 2,0% ἕως 12,0%) καί κατά φύλο ἀποκλειστικά ἄνδρες, πού ὄδευσαν πρὸς τή Δυτική Εὐρώπη μετά τό 1950 γιά ἀνεύρεση ἐργασίας στίς ἐκεῖ ἐγκατεστημένες βιομηχανίες.

Ἡ ἀντίστροφη κίνηση τῆς ἐπιστροφῆς κατέληξε στήν παλιννόστηση σημαντικοῦ ἀριθμοῦ ὄσων συμμετεῖχαν στά μεταναστευτικά ρεύματα πού ἤδη ἀναφέρθηκαν. Μέχρι τό 1970 τό ποσοστό τῶν συνολικά παλιννοστησάντων ἦταν 43,5%, ἐνῶ οί ὑπόλοιποι ἐπέστρεψαν ἔκτοτε κυρίως ἀπό τήν Ἀνατολική Εὐρώπη μέ ἐντονότερο ρυθμό (Πίνακας 6). Ἀξίζει νά ἐπισημανθεῖ ὡς πρὸς τό ρεύμα ἐπιστροφῆς ὅτι εἰδικά στό Κεφαλοχώρι οί παλιννοστήσαντες εἶναι περισσότεροι ἀπό τούς μεταναστεύσαντες, ἐνδεχομένως γιὰτί ὀρισμένοι τῶν τελευταίων ἀπέκτησαν οἰκογένεια στή διάρκεια τῆς παραμονῆς τους στό ἐξωτερικό, μέ τήν ὁποία καί ἐπέστρεψαν στόν τόπο καταγωγῆς τους.

Ὅσον ἀφορᾷ τό μορφωτικό επίπεδο τῶν παλιννοστησάντων, περίπου στό σύνολό τους (94,2%), ἐπειδή στίς χῶρες ἐργασίας τους δέν ἀπέκτησαν ἐπαγγελματική εἰδίκευση ἐκτός ἐνός μικροῦ ποσοστοῦ (4,3%), σχεδόν παρέμεινε ἀβελτίωτο. Ἐνα ἐλάχιστο πραγματικά ποσοστό (1,5%) ἀπέκτησε πανεπιστημιακή ἐκπαίδευση ἐνῶ, ὅπως προαναφέρθηκε, καί οί ἔχοντες κάποια ἐπαγγελματική εἰδίκευση εἶναι ἐλάχιστοι σέ σχέση μέ τό χρόνο παραμονῆς καί τήν προσφορά τους στίς χῶρες ὅπου ἔζησαν καί ἐργάστηκαν. Τό γεγονός αὐτό θά πρέπει νά συνδυαστεῖ καί μέ τό χρόνο παραμονῆς στίς χῶρες ἐργασίας, πού κατά μέσο ὄρο δέν ἦταν μικρότερος ἀπό ὀκτώ χρόνια, ἐνῶ γιά τό Κεφαλοχώρι καί ἰδιαίτερα τήν Πλαγιά ὑπῆρξε καί μεγαλύτερος (συγκριτικά μέ τίς «κάτω» κοινότητες) καθώς, ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ μετανάστευση στήν περιοχή αὐτή προηγήθηκε, γιά τούς λόγους πού ἤδη διατυπώθηκαν.

3.6. Ἀπασχόληση

Μέ βάση τήν ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων τοῦ ἐρωτηματολογίου, τά οἰκονομικῶς ἐνεργά ἄτομα τῆς περιοχῆς ἀπασχολοῦνται στούς ἐξῆς κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητας. α. Γεωργία – Κτηνοτροφία, β. Βιοτεχνία, γ. Οἰκοδομές, δ. Ἐμπόριο, ε. Ἐπικοινωνίες, στ. Ὑπηρεσίες.

Κύρια ἀπασχόληση τῶν κατοίκων εἶναι ἡ γεωργία – κτηνοτροφία, μέ τήν ὁποία ἀσχολεῖται τό 79,2% τοῦ συνολικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ (Πίνακας 7). Ἡ περιοχή ἔχει ἐντονο ἀγροτικό χαρακτήρα, ἀφοῦ οί ἀπασχολού-

Πίνακας 6
Παλινδότηση

Χαρακτηριστικά παλινδότησης	Κεφαλοχώρι			Πλαγιά			Ελαφότοπος			Α. Περίω			Κ. Τεβινά			Σύνολο Κοινοτήτων							
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του κληθυσμού (%)	Ποσοστό στο σύνολο των καλλινοσημάτων (%)	Ποσοστό ανδρών (%)	Ποσοστό γυναικών (%)	
1. Χρόνος καλλι/σης, - πριν το 1970	10	7	17	4	2	6	2	-	2	5	-	5	-	-	21	9	30	43,5	70,0	30,0			
- Από το 1970 και μετά	21	2	23	5	2	7	3	1	4	-	4	1	-	1	34	5	39	56,5	87,2	12,8			
Σύνολο	31	9	40	9	4	13	5	1	6	9	10,5	1	-	1	55	14	69	100,0	79,7	20,3			
2. Είδος καλλι/σης και απώ- κτησαν στο εξωτερικό.																							
- Ετυχίο Άνωτ. Σχολής	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1,5					
- Κάκλια είδος καλλι/σης	2	1	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	3	4,3					
- Κοινά είδος καλλι/σης	28	8	36	9	4	13	5	1	6	9	9	1	-	1	52	13	65	94,2	80,0	20,0			
3. Μέσος χρόνος παραμονής στο εξωτερικό (βη)			8			11,8			3,5		6			1		8,0							

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

μενοι στή γεωργία είναι υπεردιπλάσιοι από τήν αντίστοιχη αναλογία αγροτών σέ επίπεδο νομού (31,6%) καί χώρας (27,4%).¹ Οί περισσότεροι αγρότες είναι καθαρά κτηνοτρόφοι (αίγοπροβατοτρόφοι ή άγελαδοτρόφοι), ενώ ελάχιστοι ασχολούνται αποκλειστικά μέ τή γεωργία. Ή γεωργία έχει περιθωριακό χαρακτήρα στήν περιοχή καί άσκειται στό πλαίσιο πού έξυπηρετεί τήν κτηνοτροφία (καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών κ.λπ.).

Ή από τούς άλλους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας οί υπηρεσίες συγκεντρώνουν τό μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων (7,3%) μέ έξωγεωργική άπασχόληση, ενώ στους υπόλοιπους άπασχολούνται ελάχιστα άτομα (άπό 1,1% ως 3,9%).

Ή επαγγελματική δραστηριότητα των ατόμων ανάλογα μέ τό φύλο παρουσιάζει ελαφρά διαφοροποίηση. Οί εργαζόμενες γυναίκες είναι κυρίως αγρότισσες (84,3%) ενώ ένας σημαντικός αριθμός γυναικών (7,8%) είναι άνεργες (μέ τήν έννοια ότι ζητούν εργασία). Οί άνδρες έχουν σέ σχέση μέ τίς γυναίκες περισσότερες ευκαιρίες άπασχόλησης στίς υπηρεσίες, κυρίως, όπου εργάζονται 12 άνδρες καί μία γυναίκα ή ποσοστό 92,3%, φαινόμενο όμως πού συναντάται καί στους άλλους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας (όπως προκύπτει από επεξεργασία στοιχείων του Πίνακα 7).

Ή από τά οικονομικά ενεργά άτομα, ένα ποσοστό 3,9% είναι άνεργα καί ζητούν εργασία. Τά άτομα αυτά είναι κυρίως νέας, σχετικά, ηλικίας, κάτω των 45 ετών καί στή μεγαλύτερη αναλογία τους γυναίκες (Πίνακας 8). Οί άνεργες γυναίκες είναι νεότερης ηλικίας (20 – 29 ετών) σέ σχέση μέ τούς άνδρες (30 – 44 ετών), φαινόμενο πού παρατηρείται όσον άφορā τήν ανεργία καί σέ επίπεδο χώρας.

Οί άνεργοι σχεδόν στό σύνολό τους είναι κάτοικοι του Κεφαλοχωρίου. Ή αν καί ή ανεργία στό επίπεδο τής περιοχής παρέμβασης δέν φαίνεται νά αποτελεί πρόβλημα, τουλάχιστον μεγαλύτερο από αυτό πού ήδη ύφίσταται σέ επίπεδο χώρας, άφου τά ποσοστά καί στίς δύο περιπτώσεις είναι πολύτως συγκρίσιμα (αντίστοιχα 3,9% καί 4,0%),² δέν θά μπορούσε νά υποστηριχτεί τό ίδιο καί για τήν κοινότητα του Κεφαλοχωρίου, όπου οί άνεργοι αποτελούν τό 12% του ενεργού πληθυσμού.

Σέ επίπεδο κοινοτήτων οί κοινότητες Πλαγιά, Ήνω Πεδινά, Ήλαφότοπος καί Κάτω Πεδινά εμφανίζουν πολύ πιο έντονη γεωργική φυσιογνωμία σέ σχέση μέ τό Κεφαλοχώρι, άφου άσχολείται μέ τή γεωργία – κτηνοτροφία τό 80,7% ως 95,2% του ενεργού πληθυσμού τους. Ή αξίζει νά σημειωθεί, ότι στόν Ήλαφότοπο τό 60% των άπασχολούμενων στή γεωργία – κτηνοτροφία είναι γυναίκες, ενώ τό αντίστοιχο ποσοστό σέ επίπεδο περιοχής είναι 38,3%. Ήπίσης, σημαντικό ποσοστό ατόμων (9,7%) στήν κοινότητα αυτή άσχολείται μέ τίς οικοδομικές δραστηριότητες. Ή αντίθετα, στό Κεφαλοχώρι οί άπασχολούμενοι στή γεωργία – κτηνοτροφία αποτελούν τό 58,0% του ενεργού πληθυσμού, ενώ παρατηρείται μεγαλύτερη ποικιλία επαγγελματικών δραστηριοτήτων των κατοίκων. Ήστόσο, τό μεγαλύτερο μέρος των ατόμων μέ έξωγεωργική δραστηριότητα άπασχολείται στίς υπηρεσίες (16,0%) ενώ στους άλλους κλάδους άπασχολείται ελάχιστος αριθμός ατόμων (άπό 2,0% ως 6,0%).

Ή από αντίστοιχα στοιχεία τής Ήπογραφής του 1981 φαίνεται νά υπάρχουν κάποιες αποκλίσεις, όσον άφορā τήν κατανομή των ατόμων κατά επαγγελματική δραστηριότητα, πού όφείλονται τόσο στή χρονική άπόσταση μεταξύ τής Ήπογραφής (1981) καί του έρωτηματολογίου (1984) όσο καί στή διαφορετική εκτίμηση όρισμένων στοιχείων από μέρος τής ΕΣΥΕ. Τό πρόβλημα έστιάζεται κυρίως στήν εκτίμηση τής γεωργικής άπασχόλησης, όπου παρατηρείται καί ή μεγαλύτερη άπόκλιση στοιχείων πού προήλθαν από τίς δύο αυτές συγκεκριμένες πηγές.

Πίνακας 7

Ένεργός πληθυσμός κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Οικονομική δραστηριότητα	Κεφαλοχώρι				Πλαγιά				Έλαφτότοπος				Α. Πεδίνα				Κ. Πεδίνα				Σύνολο Κοινοτήτων					
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του ένεργου πληθυσμού (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του ένεργου πληθυσμού (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του ένεργου πληθυσμού (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του ένεργου πληθυσμού (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο των έργων	Ποσοστό στο σύνολο των εργαζομένων (%)	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του ένεργου πληθυσμού (%)			
1. Γεωργία - κτηνοτροφία	20	9	29	58,0	14	10	24	88,9	10	15	25	89,1	28	15	43	87,6	15	5	20	87,3	54	84,3	141	79,2		
2. Βιοτεχνία	2	-	2	4,0	-	-	-	-	-	1	1	2	3,2	-	-	-	-	1	-	1	2,6	1	1,6	4	2,3	
3. Οικόδομη-εις	1	-	1	2,0	1	-	1	3,7	3	-	3	9,7	-	-	2	4,1	-	-	-	6	5,3	1	1,6	7	3,9	
4. Έμποριο	-	1	1	2,0	-	-	-	-	-	1	1	2	3,2	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3,1	2	1,1	
5. Έπιχειρηματίες - μεταφορές	3	-	3	6,0	-	-	-	-	1	-	1	3,2	-	-	-	-	-	-	-	4	3,5	-	4	2,3		
6. Υπηρεσίες	8	-	8	16,0	2	-	2	7,4	-	-	-	-	2	-	3	6,1	-	-	-	12	10,5	1	1,6	13	7,3	
7. Ζητούν εργασία	2	4	6	12,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2,0	-	-	-	2	1,8	5	7,8	7	3,9	
Σύνολο	36	14	50	100,0	17	10	27	-	14	17	31	100,0	31	15	46	100,0	16	5	21	100,0	64	100,0	178	100,0		

Πηγή: Ερευνηματολόγιο, δείγμα 508

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

υγκρίνοντας τις πληροφορίες αυτές με τις πληροφορίες που υπάρχουν στην ιστοσελίδα του δήμου Κόνιτσας

Πίνακας 8

"Ατομά που ζητούν εργασία κατά ομάδα ηλικιών

Ομάδα ηλικιών	Κεφαλοχώρι				Πλαγιά				'Ελαφότοπος				Α. Πεδυνά				Κ. Πεδυνά				Σύνολο κοινοτήτων				
	"Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο (%)	"Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο (%)	"Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο (%)	"Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο (%)	"Ανδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο (%)	Ποσοστό στο σύνολο των ανδρών (%)				
10-19 ετών	-	-	1		-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-	-	-				
20-29 "	-	4	4		-	-	1		-	-	1		-	-	-		-	5	5	5	71,4				
30-44 "	2	-	2		-	-	-		-	-	-		-	-	-		2	-	2	28,6					
45-64 "	-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-	-					
65 ετών και άνω	-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-	-					
Σύνολο	2	4	6	12,0	-	-	-	-	-	1	1	2,0	-	-	-	-	2	5	7	3,9	100,0				

Πηγή: 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Από τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς προκύπτει ὅτι ὁ ἐνεργὸς γεωργικὸς πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς ἀποτελεῖ τὸ 57,4% τοῦ συνολικοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ (Πίνακας 5 τοῦ Παραρτήματος). Τὸ μέγεθος αὐτὸ ἐπηρεάζεται σέ μεγάλο βαθμὸ ἀπὸ τὴν ὑποεκτίμηση ἐκ μέρους τῆς ΕΣΥΕ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γυναικῶν πού ἀπασχολοῦνται στὴ γεωργία – κτηνοτροφία.³ Ἐτσι ἐνῶ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς 1981 προκύπτει ὅτι μόνον τὸ 29,2% τῶν ἀπασχολούμενων στὴ γεωργία ἀτόμων εἶναι γυναῖκες, σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐρωτηματολογίου οἱ γυναῖκες ἀποτελοῦν τὸ 38,3%.

Ἡ κατανομή τῶν ἀπασχολούμενων ἀτόμων στοὺς ἄλλους κλάδους οἰκονομικῆς δραστηριότητος παρουσιάζει τὶς ἴδιες τάσεις, ὅπως προκύπτουν καὶ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐρωτηματολογίου. Οἱ ὑπηρεσίες φαίνεται καὶ ἐδῶ νὰ ἀπασχολοῦν τὸ σημαντικότερο μέρος τοῦ μὴ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ (10,1%). Μεταξὺ τῶν ἄλλων κλάδων, μεγαλύτερες δυνατότητες ἀπασχόλησης ἐμφανίζουν ἡ βιοτεχνία, τὸ ἐμπόριο καὶ οἱ οἰκοδομικὲς δραστηριότητες (8,4% ὡς 4,7%).

Ἀντίθετα, ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς τοῦ 1981 ἡ ἀνεργία φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ ἤδη σημαντικό πρόβλημα, ἀφοῦ ἐνδιαφέρει σέ ἐπίπεδο περιοχῆς τὸ 9,4% τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ (Πίνακας 6 τοῦ Παραρτήματος). Τὰ ἄτομα πού ἀντιμετωπίζουν πρόβλημα ἐργασίας εἶναι 28, 14 ἄνδρες καὶ 14 γυναῖκες. Ἄν καὶ σέ ἀπόλυτους ἀριθμούς φαίνεται νὰ πληττοῦνται ἐξίσου οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες, ἡ ἀνεργία εἶναι μεγαλύτερη στὸ γυναικεῖο ἐργατικὸ δυναμικὸ (17,1% ἐναντι 6,5% τοῦ ἀνδρικοῦ ἐργατικοῦ δυναμικοῦ). Ἐπιπλέον ἡ ἡλικία τῶν ἀνεργῶν γυναικῶν εἶναι μικρότερη σέ σχέση μὲ ἐκείνη τῶν ἀνδρῶν, τάση πού ἐπιβεβαιώθηκε καὶ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ δείγματος.

Σέ σύγκριση μὲ τὰ στοιχεῖα τοῦ δείγματος κάποιες διαφοροποιήσεις παρατηροῦνται ὡς πρὸς τὴν ἡλικία τῶν ἀνεργῶν, καθὼς καὶ ὡς πρὸς τὴν κατανομή τους σέ κάθε κοινότητα. Τόσο στὴν Ἀπογραφή ὅσο καὶ στὸ δείγμα τὰ μεγαλύτερα ποσοστὰ ἀνεργίας ἐμφανίζονται στὶς ὁμάδες ἡλικιῶν 20 – 29 καὶ 30 – 44 ἐτῶν. Κατὰ τὴν Ἀπογραφή ὑπάρχει καὶ σημαντικό ποσοστὸ ἀνεργῶν στὶς ἡλικίες 10 – 19 ἐτῶν, γεγονός πού δέν προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπεξεργασία τῶν ἀπαντήσεων τοῦ δείγματος.

Σέ διακοινοτικὸ ἐπίπεδο καὶ σέ ποσοστὰ τῶν ἐνεργῶν ἀτόμων, ἡ ἀνεργία φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ πρόβλημα στὸ Κεφαλοχώρι (16,7%), στὴν Πλαγιά (16,7%) καὶ ἀκόμη, σέ μικρότερο ὅμως βαθμὸ, στὰ Ἄνω Πεδινά (5,2%).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ 3 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Ε.Σ.Υ.Ε.: Στοιχεῖα Ἀπογραφῆς 1981.

2. Πηγή: ΕΣΥΕ. Ἔρευνα Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ (Ἀπασχόληση) ἔτους 1981. Ἐκτιμήσεις καὶ προοπτικὲς Ἀπασχόλησης στὴν Ἑλλάδα. Ὑπ. Παιδείας (ΚΕΜΕ) καὶ Ὑπ. Ἐργασίας (ΟΑΕΔ). Ἀθήνα 1983.

3. Ἡ ΕΣΥΕ θεωρεῖ μὴ ἐνεργὰ ἄτομα τὶς γυναῖκες πού ἀσχολοῦνται κυρίως μὲ τὰ οἰκιακά, ἀλλὰ παράλληλα ἀποτελοῦν βοηθοὺς στὴν οἰκογενειακὴ ἐκμετάλλευση.

4. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

4.1. Συνθήκες διαμονής (κατοικία)

Οί συνθήκες διαμονής εξετάζονται σ' αυτή την έννοια όπως εξάγονται από όρισμένες βασικές ενδείξεις του επιπέδου αυτών των συνθηκών στις διάφορες κοινότητες. Διερευνώνται κατά σειρά τό καθεστώς ιδιοκτησίας της κατοικίας, ή μονοκατοίκηση ή συγκατοίκηση οικογενειών και οί σύγχρονες εξυπηρετήσεις, πού εκφράζονται είτε μέ τή μορφή ενέργειας πού χρησιμοποιεῖται κατά τό μαγείρευμα είτε και μέ τήν αναλυτική καταγραφή του ηλεκτρικού εξοπλισμοῦ πού διαθέτουν τά νοικοκυριά πού ἐρωτήθηκαν.

4.1.1. Καθεστώς ιδιοκτησίας – συγκατοίκηση

Ἡ διερεύνηση του καθεστώτος ιδιοκτησίας της κατοικίας ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι τό σύνολο σχεδόν τῶν κατοίκων και τῶν πέντε κοινοτήτων διαθέτουν ιδιόκτητη κατοικία. Ἐνα ἐλάχιστο ποσοστό του δείγματος (4,8%) δήλωσε ὅτι διαμένει σέ νοικιασμένη κατοικία (Πίνακας 9). Τό ἐρωτηματολόγιο ἐπιβεβαίωσε σχετική ἐμπειρική παρατήρηση ὅτι τό φαινόμενο της συγκατοίκησης οικογενειῶν δέν εἶναι σπάνιο σ' ὅλες τίς κοινότητες. Μέ γενικό μέσο ὄρο 24,8% ἐπί του συνόλου του δείγματος, και μικρή διακύμανση στά ἀνάλογα ποσοστά κατά κοινότητα, εἶναι προφανές ὅτι ὑφίσταται πρόβλημα στέγης για ὀρισμένες οικογένειες, πολλές ἀπό τίς ὁποῖες ἀναγκάζονται προσωρινά νά συγκατοικοῦν μέ ἄλλες.

4.1.2. Σύγχρονες εξυπηρετήσεις

Τρόπος μαγειρεύματος. Εἶναι γνωστό ὅτι τό πέρασμα ἀπό τά καυσόξυλα στό ὑγραέριο για τό μαγείρευμα ἀποτελεῖ βασικό στάδιο ἐκσυγχρονισμοῦ του ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ. Στίς πέντε κοινότητες τό σύνολο σχεδόν τῶν νοικοκυριῶν ἐξακολουθεῖ νά μαγειρεύει μέ καυσόξυλα, παρόλο πού 61 ἄτομα ἢ τό 58% του δείγματος χρησιμοποιοῦν συγχρόνως ὑγραέριο και μόνο 11 ἢ 10,4% ἤλεκτρισμό. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι ἀκόμα και ὅταν ὑπάρχει δυνατότητα ὑγραερίου ἢ ἤλεκτρισμοῦ τό παραδοσιακό μαγείρευμα μέ καυσόξυλα δέν ἐγκαταλείπεται. Βεβαίως στήν Πλαγιά δέν ὑφίστατο θέμα χρήσης ἤλεκτρικοῦ ρεύματος, πού ἔφτασε στό νέο χωριό μόλις στίς 15.8.84.

Ἡλεκτρικός εξοπλισμός. Τά ψυγεῖα και τά ραδιόφωνα εἶναι τά σκεῦη στά ὁποῖα ὅλες οἱ κοινότητες ἐμφανίζονται ἐπαρκῶς ἐξοπλισμένες (μέ τήν ἐξαί-

Πίνακας 9
Συνθήκες διαμονής

Κατηγορίες	Αριθμός κατοικιών κατ'ολοκλήρωση συνολικά	Καθεστώς ιδιοκτησίας				Καθεστώς κατοικίας				Σύγχρονες έξυπνες ήσες															
		Ίδιοκατοίκηση		Ένοικίαση		Μονοκατοίκηση		Συγκατοίκηση		Τρόπος μαγνητεύματος					Ήλεκτρικός εξοπλισμός										
		Αριθμός κατοικιών	Ποσοστό	Αριθμός κατοικιών	Ποσοστό	Αριθμός κατοικιών	Ποσοστό	Αριθμός κατοικιών	Ποσοστό	Κουσάβια	Υγραέριο	Ήλεκτρισμός	Φυγέο	Κουζίνα	Ισόγειο	Ραδιόφωνο	Τηλεόραση								
Κεφαλοχώρι	35	34	97,1	1	2,8	28	80,0	7	20,0	32	91,4	23	65,7	5	34,3	34	97,1	10	28,5	28	80,0	30	85,7	25	71,4
Πλαγιά	21	19	90,4	2	9,5	15	71,4	6	28,6	19	90,4	10	47,6	1	4,7	3	14,2	2	9,5	2	9,5	14	66,6	2	9,5
Σταθμάρες	18	17	94,4	1	5,5	15	83,3	3	16,7	17	94,4	9	50,0	3	16,6	17	94,4	3	16,6	16	88,8	16	88,8	17	94,4
Α. Εκδήλ.	22	21	95,4	1	4,5	14	63,6	6	36,4	22	100,0	15	68,1	1	4,5	21	95,4	4	18,8	20	90,9	22	100,0	19	86,3
Κ. Εκδήλ.	9	9	100,0	-	0,0	7	77,7	2	22,3	9	100,0	4	44,4	1	11,1	9	100,0	1	11,1	9	100,0	9	100,0	6	66,6
Σύνολο	105	100	-	5	-	79	-	26	-	98	-	61	-	11	-	84	-	20	-	75	-	91	-	69	-
Συνόλου	100	-	95,2	-	4,8	-	75,2	-	24,8	-	94,2	-	58,0	10,4	-	-	80,0	-	19,0	-	71,4	-	86,6	-	65,7

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 508

ρηση της Πλαγιάς για τόν γνωστό λόγο). Ήλεκτρικό σίδηρο διαθέτουν 75 ή ποσοστό 71,4% του δείγματος, ενώ τηλεόραση αντίστοιχα 69 ή 65,71%, με μικρή διακύμανση αυτών των τιμών κατά κοινότητα. Σέ πολύ μικρότερο ποσοστό (19,0%) εμφανίζονται οί κάτοχοι ήλεκτρικῆς κουζίνας. Συνεπῶς, ἡ καταναλωτική τάση φαίνεται ὅτι ἐκφράζεται σύμφωνα μέ τήν ἐξῆς ἱεράρχηση στήν ἀπόκτηση τῶν ἐνλόγω ἀγαθῶν:

α. Ήλεκτρικό ψυγεῖο καί ραδιόφωνο, β. ἡλεκτρικό σίδηρο, γ. τηλεόραση, δ. ἡλεκτρική κουζίνα. Ἡ καθυστέρηση στήν ἀγορά τῆς ἡλεκτρικῆς κουζίνας ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τά συμπεράσματα τῆς προηγούμενης παραγράφου, πού σημειώνουν τήν ἐμμονή στόν παραδοσιακό τρόπο μαγειρεύματος.

Ἡ στροφή πρός τή χρήση ἡλεκτρικῶν συσκευῶν εἶναι ἀρκετά πρόσφατη, ὅπως ἀπέδειξε σχετικό ἐρώτημα. Ἔτσι πρὶν ἀπό μιά δεκαετία μόνο τά Ἐνω Πεδινά διέθεταν 4 ψυγεῖα, 3 σίδηρα, ἓνα ραδιόφωνο καί 4 τηλεοράσεις. Στίς ὑπόλοιπες κοινότητες οἱ ἡλεκτρικές συσκευές ἦταν, ἀνύπαρκτες ἂν ἐξαιρεθοῦν ὀρισμένα μικρά ραδιόφωνα.

4.1.3. Λειτουργικά χαρακτηριστικά κατοικίας

Σχετικά μέ τίς συνθήκες διαμονῆς καί κατοικίας ἐξετάζονται ἐπίσης τά λειτουργικά χαρακτηριστικά τῆς κατοικίας (Πίνακας 10). Τά χαρακτηριστικά αὐτά διακρίνονται σέ γενικά καί εἰδικά. Στά γενικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνονται ἡ κατάσταση τῆς κύριας κατοικίας καί ἡ ὑπαρξη βοηθητικῶν χώρων ἐντός τῆς κατοικίας. Στά εἰδικά χαρακτηριστικά διαπιστώνεται ἡ ὑφιστάμενη κατάσταση τῆς βασικῆς ὑποδομῆς τῶν κατοικιῶν.

α. Γενικά χαρακτηριστικά

Κύρια κατοικία. Ὅπως προκύπτει ἀπό τήν ἐπεξεργασία τῶν στοιχείων τοῦ ἐρωτηματολογίου, ἡ μέση ἡλικία τῶν κατοικιῶν διαφοροποιεῖται ἀνάμεσα στίς «κάτω» καί τίς «πάνω» κοινότητες. Ἔτσι ἐνῶ στό Κεφαλοχώρι ἡ ἡλικία αὐτή εἶναι 11,4 ἔτη καί στήν Πλαγιά 22,4, στόν Ἐλαφότοπο εἶναι 10, στό Ἐνω Πεδινά 20,6 καί στό Κάτω Πεδινά 36. Ἄν ληφθοῦν ὑπόψη δύο παρατηρήσεις: πρῶτον ὅτι ἡ μέση τιμή τῆς Πλαγιάς προκύπτει ἀπό δύο σύνολα ἡλικιῶν, δηλαδή ἐκεῖνο τῶν κατοικιῶν τοῦ παλαιοῦ οἰκισμοῦ μέ 10 κατοικίες τῶν 45 ἐτῶν καί 10 κατοικίες τοῦ ἑνός ἔτους, καί δεύτερον ὅτι στίς «κάτω» κοινότητες οἱ ἐρωτηθέντες δέν γνωρίζουν παρά τήν ἡλικία τῶν νεότερων κατασκευῶν, μέ συνέπεια στόν Ἐλαφότοπο νά δίνονται στοιχεῖα γιά τό 1/3 τῶν κατοικιῶν καί στό Ἐνω Πεδινά καί Κάτω Πεδινά γιά τό 1/4 – 1/5 αὐτῶν, μπορεῖ νά διατυπωθεῖ ὡς συμπέρασμα ὅτι ἡ μέση ἡλικία τῶν κατοικιῶν θά πρέπει νά θεωρηθεῖ μικρή μόνο στό Κεφαλοχώρι καί βεβαίως στό νεότευκτο οἰκισμό τῆς Πλαγιάς. Στίς «κάτω» κοινότητες, γιά τόν λόγο πού ἤδη ἀναφέρθηκε, οἱ σχετικά χαμηλοί ὄροι θά πρέπει νά θεωρηθοῦν σημαντικά ὑποτιμημένοι.

Ἡ δομή τῆς κατοικίας ἐμφανίζεται ἐλαφρά διαφοροποιημένη στό Κεφαλοχώρι, τά Ἐνω Πεδινά καί Κάτω Πεδινά ὅπου ὑπερβαίνει κατά μέσο ὄρο τά 4 δωμάτια, ἐνῶ στήν Πλαγιά καί τόν Ἐλαφότοπο δέν ξεπερνάει τά 3 (μ.δ. 2,8). Ὁ συνολικός μέσος ὄρος δωματίων κατά κατοικία ἐπιβεβαιώνεται καί ἀπό τά στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς τοῦ 1981 (Πίνακας 7 τοῦ Πα-

Πίνακας 10

Λειτουργικά χαρακτηριστικά κατοικίας

Κατηγορίες	Γενικά χαρακτηριστικά				Ειδικά χαρακτηριστικά													
	Κύρια κατοικία				Βοηθητικοί χώροι κατοικίας				Βοηθητικοί χώροι έργων						Υπόδημη			
	Μ.Ο. (έτη)	Μ.Ο. (M.O)	Μ.Ο. (M.O)	Μ.Ο. (M.O)	Κουζίνα έσωτερικά	Τουαλέτα έσωτερικά	Χορτοκοπή	Σταθλος	Λαχανόκηπος	Τρεχούμενο νερό	Αποχέτευση βόθρος	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	
Κατοικίες	35	11,4	4,1	3,8	34	97,1	33	94,2	5	14,2	5	14,2	15	42,8	35	100	35	100
Κεφαλοχώρι	21	22,1	2,8	2,7	12	57,1	8	38,0	6	42,8	6	19,0	6	28,5	-	-	6	36
Ελαφότοκος	18	10,0	2,8	2,7	11	61,1	7	38,8	3	16,6	5	27,7	5	27,7	15	83,3	14	77,7
Α. Πεδιάδα	22	20,6	4,7	4,3	12	54,5	8	36,3	6	27,2	5	22,7	13	59	19	86,3	20	90,9
Κ. Πεδιάδα	9	36,0	4,4	4,4	7	77,7	1	11,1	-	-	-	-	1	11,1	7	77,7	8	66,6
Σύνολο	105	-	-	-	76	-	57	-	23	-	19	-	40	-	76	-	60	-
Συνόλων	100	-	-	-	-	72,4	-	54,3	-	21,9	-	18	-	38	-	72,4	-	79,0

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 508

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ραρτήματος) σύμφωνα με τὰ ὅποια εἶναι περίπου 3 δωμάτια. Ἐδῶ θὰ πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ διαθέσιμος χῶρος τῆς κατοικίας τῶν μόνιμων κατοίκων ὑποχρησιμοποιεῖται, ὅπως ἄλλωστε φαίνεται καί στόν σχετικό πίνακα.

Βοηθητικοί χώροι κατοικίας. Στούς βοηθητικούς χώρους ἐξετάζεται κυρίως ἡ ὕπαρξη κουζίνας καί τουαλέτας ἐντός τῆς κατοικίας. Περισσότερο ἐπαρκές ὡς πρός τίς εὐκολίες αὐτές ἐμφανίζεται τό Κεφαλοχώρι, ὅπου σχεδόν τό σύνολο τῶν σπιτιῶν διαθέτει ἐσωτερική κουζίνα καί τουαλέτα σέ ποσοστά ἀντίστοιχα 97,1% καί 94,2%. Στίς ὑπόλοιπες κοινότητες τὰ ποσοστά αὐτά κυμαίνονται αἰσθητά. Θά μπορούσε ὡστόσο νά λεχθεῖ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ τήν ἐσωτερική κουζίνα, μέ τή σχετική ὑπεροχή τῶν Κάτω Πεδινῶν (77,7%) καί οἱ ὑπόλοιπες κοινότητες διαθέτουν σέ ἱκανοποιητικό ποσοστό αὐτή τήν εὐκολία (55% – 61%). Ἀντίθετα, διαπιστώνεται ἔντονο πρόβλημα στή διάθεση ἐσωτερικῆς τουαλέτας, ὅπου τὰ χαμηλά ποσοστά τῆς τάξης 36% – 38% ἤ καί 11,1% (Κάτω Πεδινά) ὑποδηλώνουν τίς σημαντικές ἐλλείψεις στόν ἐκσυγχρονισμό τῆς κατοικίας τῶν λοιπῶν κοινοτήτων ἐκτός τοῦ Κεφαλοχωρίου.

Συγκρίνοντας τὰ ἀντίστοιχα στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς τοῦ 1981, ὁρισμένες παρατηρήσεις συμπληρώνουν τήν κατάσταση πού προκύπτει ἀπό τό ἐρωτηματολόγιο στό ἐνλόγω ζήτημα. Ἐτσι ὅσον ἀφορᾷ τήν ὕπαρξη κουζίνας, ἐπειδή τὰ στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς ἀναφέρονται γενικά σ' αὐτήν χωρίς τή διάκριση ἂν περιλαμβάνεται ἐντός ἢ ἐκτός τῆς κυρίας κατοικίας, διαπιστώνεται ὅτι μέ τή σχετική καθυστέρηση τῆς Πλαγιάς (83%) οἱ λοιπές κοινότητες διαθέτουν σέ ὑψηλά ποσοστά κουζίνα. Ἀντίθετα, στήν περίπτωση τῆς ἐσωτερικῆς τουαλέτας τὰ χαμηλά ποσοστά πού διαπιστώνει ἡ Ἀπογραφή σ' ὅλες τίς κοινότητες ἐνδεχομένως δέν δικαιολογοῦνται παρά ἀπό τό γεγονός ὅτι στό διάστημα πού μεσολάβησε ἀπό τό ἔτος τῆς Ἀπογραφῆς οἱ συνθήκες κατοικίας βελτιώθηκαν σημαντικά. Σαφέστερη εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Πλαγιάς, ὅπου τό μηδενικό ποσοστό τοῦ 1981 προφανῶς δέν λαμβάνει ὑπόψη τίς κατοικίες τοῦ νέου οἰκισμοῦ, πού πληροῦν σχεδόν ὅλες τίς ἀπαιτήσεις τῆς σύγχρονης κατοικίας. Ἐπιπρόσθετα, ἡ Ἀπογραφή διαπιστώνει ὅτι μέ τήν ἐξαίρεση τοῦ Ἐλαφότοπου, ὅπου καί ἐκεῖ ἐντούτοις σημειώνεται ἕνα χαμηλό ποσοστό (8,8%), ἐλάχιστα σπίτια στίς ὑπόλοιπες κοινότητες δέν διαθέτουν καθόλου τουαλέτα.

Βοηθητικοί χώροι ἐργασίας. Ἡ ἐνσωμάτωση στήν κύρια κατοικία βοηθητικῶν χώρων πού ρόλο ἔχουν τήν ἐξυπηρέτηση τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων τοῦ ἀγροτικοῦ νοικοκυριοῦ, δέν ἀποτελεῖ συνηθισμένο φαινόμενο σ' ὅλες τίς κοινότητες. Ἀπό τόν κανόνα αὐτόν ἐξαιρεῖται ἡ Πλαγιά, ὅπου ἐντός τῆς κατοικίας σημειώνονται σέ σχετικά ὑψηλά ποσοστά χώροι χρησιμοποιούμενοι ὡς χορτοαποθήκες (42,8%). Ἀπό πλευρᾶς στάβλων, μέ τήν ἐξαίρεση τῶν Κάτω Πεδινῶν, στίς λοιπές κοινότητες ὑπάρχει σχετικό πρόβλημα, πού ἐντείνεται στόν Ἐλαφότοπο καί στά Ἄνω Πεδινά. Ἰδιαίτερα ὅσον ἀφορᾷ τούς λαχανόκηπους, ἡ σημασία τῶν ὁποίων γιά τήν οἰκιακή οἰκονομία εἶναι προφανής, παρότι συναντῶνται σ' ὅλες τίς κοινότητες, ἐντούτοις γενικά τό ποσοστό τους εἶναι πολύ χαμηλότερο τοῦ 50% στό σύνολο τῶν κατοικιῶν κατά κοινότητα. Τὰ σχετικά ὑψηλότερα ποσοστά ἀπαντῶνται στά Ἄνω Πεδινά (59,0%) καί Κεφαλοχώρι (42,8%).

β. Ειδικά χαρακτηριστικά

«Τρεχούμενο» νερό. Στά ειδικά χαρακτηριστικά της κατοικίας εξετάζονται δύο εγκαταστάσεις που αποτελούν κύρια συστατικά στοιχεία της βασικής υποδομής μιας σύγχρονης κατοικίας, δηλαδή τό «τρεχούμενο» νερό και ο βόθρος αποχέτευσης. Όσον αφορά τό «τρεχούμενο» νερό εκτός της κατοικίας όλες οι κοινότητες εκτός της Πλαγιάς (παλαιός οικισμός) διαθέτουν τις απαιτούμενες εγκαταστάσεις, έτσι ώστε πάνω από τά 2/3 τών κατοικιών διαθέτουν «τρεχούμενο» νερό, ενώ μόνο στό Κεφαλοχώρι ή επάρκεια του δικτύου επεκτείνεται στό σύνολο τών κατοικιών της κοινότητας. Η σύγκριση μέ τά στοιχεία της Απογραφής του 1981, που δέν αναφέρει ότι υπάρχει «τρεχούμενο» νερό στό Άνω και Κάτω Πεδινά, ενδεχομένως αν δέν πρόκειται για έσφαλμένη εκτίμηση, επιτρέπει τή διαπίστωση της βελτίωσης που επήλθε στόν ενλόγω τομέα στό διάστημα που μεσολάβησε. Παρόμοια τάση βελτίωσης διαπιστώνεται από τή σύγκριση τών στοιχείων της Απογραφής και του έρωτηματολογίου τόσο στόν Έλαφότοπο όσο και στό Κεφαλοχώρι.

Αποχέτευση—βόθρος. Ανάλογη εικόνα εκείνης που παρουσιάστηκε στην προηγούμενη παράγραφο προκύπτει και από τή διερεύνηση του ποσοστού τών κατοικιών που διαθέτουν εγκατάσταση αποχέτευσης (βόθρο). Σημαντική καθυστέρηση παρατηρείται μόνο στην Πλαγιά (παλαιός οικισμός), όπου περίπου μόνο τό 1/3 τών κατοικιών διαθέτουν εγκατάσταση αποχέτευσης. Και εδώ τά στοιχεία της Απογραφής μπορεί νά θεωρηθούν συγκρίσιμα μέ εκείνα του έρωτηματολογίου. Μία σαφής βελτίωση παρατηρείται στις κοινότητες Κεφαλοχώρι, Πλαγιά, Κάτω Πεδινά, ενώ στό Άνω Πεδινά ή κατάσταση παρέμεινε στάσιμη. Άξιοσημείωτη είναι ή απόκλιση που εμφανίζεται στόν Έλαφότοπο ανάμεσα στό στοιχεία του 1981 (89,7%) και του 1984 (77,7%).

4.1.4. Άξιολόγηση κατοικίας

Γιά τήν άξιολόγηση της κατοικίας εκ μέρους τών ίδιων τών κατοίκων όλων τών κοινοτήτων τά έρωτήματα στράφηκαν κυρίως στην διαπίστωση όρισμένων μειονεκτημάτων τών κατοικιών. Τά μειονεκτήματα αυτά σχηματικά περιορίστηκαν στις κατηγορίες της έλλειψης χώρου, κακής κατασκευής και ανεπάρκειάς τους από άποψη εύκολιών που διαθέτουν οι σύγχρονες κατοικίες (π.χ. κεντρική θέρμανση, μόνωση, επαρκείς υδραυλικές ή ηλεκτρικές εγκαταστάσεις κ.λπ.). Άκόμη προστέθηκε ή κατηγορία της ανυπαρξίας μειονεκτημάτων, δεδομένου ότι εμπειρικές παρατηρήσεις βεβαίωσαν ότι και στις πέντε κοινότητες υπήρχε ένας αριθμός πλήρως ικανοποιητικών κατοικιών.

Οί μισοί απ' όσους απάντησαν στό σχετικό έρώτημα θεώρησαν ότι τό κύριο μειονέκτημα της κατοικίας τους είναι ή κακή της κατασκευή (Πίνακας 11). Αυτό δέν σημαίνει ότι και οι λοιπές κατηγορίες μειονεκτημάτων δέν έπισημαίνονται. Η έλλειψη χώρου απασχολεί τό 37% του δείγματος ενώ ή ανεπάρκεια σύγχρονων εύκολιών τό 20%. Από τήν άλλη μεριά, ποσοστό 30% του δείγματος είναι απολύτως ικανοποιημένο από τήν κατοικία του, μέ τήν έννοια ότι δέν διαπιστώνει κανένα μειονέκτημα σ' αυτήν.

Η επιμέρους ανάλυση αναδεικνύει τήν ιδιαιτερότητα όρισμένων προβλημάτων κατά κοινότητα. Έτσι στό Κεφαλοχώρι περισσότερο και στην Πλαγιά αποδίδεται μικρότερη έμφαση στην έλλειψη χώρου. Αντίθετα,

Πίνακας 11
Αξιολόγηση κατοικίας

Κοινοότητες	Ερωτηθέντες άρχηγοί οικογενειών κατά κοινότητα		Απαντήσαντες άρχηγοί οικογενειών κατά κοινότητα*		Μεμονεκτήματα κατοικίας							
	Σύνολο		Σύνολο		Ελλιψη χώρου		Κακή κατασκευή		Ανεπάρκεια εύκολων		Κανένα	
	Ερωτηθέντες άρχηγοί οικογενειών	Απαντήσαντες άρχηγοί οικογενειών	Αριθμός άρχηγων οικογενειών	%	Αριθμός άρχηγων οικογενειών	%	Αριθμός άρχηγων οικογενειών	%	Αριθμός άρχηγων οικογενειών	%	Αριθμός άρχηγων οικογενειών	%
Κεφαλοχώρι	35	35	15	40,5	7	14	4	20	15	51,7		
Πλαγιά	21	17	9	24,3	8	16	7	35	7	24,1		
Ελαφότοπος	18	16	3	8,1	16	26	3	15	3	10,3		
Α. Πεδυνά	22	22	5	13,5	15	30	3	15	3	10,3		
Κ. Πεδυνά	9	9	5	13,5	7	14	3	15	1	3,4		
Σύνολο	105	99	37	-	50	50,5	20	-	29	-		
% Συνόλων		100	-	37,3	-	50,5	-	20,2	-	29,3		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

* Η διαφορά έρωτηθέντων-άπαντησάντων άρχηγων οικογενειών του δείγματος προκύπτει από το γεγονός ότι όρισμένοι εκ τών πρώτων άνουκοδομοϋσαν τήν κατοικία τους κατά τήν διάρκεια τής έρευνας.

στις λοιπές τρείς κοινότητες μεγαλύτερη έμφαση αποδίδεται στην κακή κατασκευή. Τέλος, τό χαμηλότερο ποσοστό ίκανοποίησης από τό επίπεδο τής κατοικίας τους έμφανίζεται στις «κάτω» κοινότητες του Ζαγοριού. Στις ίδιες κοινότητες, όπως προκύπτει και από τό σχετικό έρώτημα, παρουσιάζεται και τό μεγαλύτερο ποσοστό έπισκευών, κυρίως όσον αφορά τις στέγες των κατοικιών, όπου σημειώνονται και οί γνωστές προστριβές με τήν αρχαιολογική ύπηρεσία, ή όποία θέτει όρισμένους όρους ύψηλου κόστους για τή χορήγηση άδειας έπισκευών. Επίσης έπισκευές σημειώνονται και στην Πλαγιά, όπου οί παλαιότερες κατοικίες ύφίστανται τις έπιπτώσεις των φαινομένων κατολίσθησης, πού έντέλει όδήγησαν στην καθολική μετοικεσία τής κοινότητας. Γενικά, και έφόσον 50% του δείγματος δηλώνει κακή κατασκευή τής κατοικίας του, είναι προφανής ή ανάγκη και ή σημασία συνεχών έπισκευών για τή βελτίωση αυτής τής κατάστασης.

4.2. Διατροφή – κατανάλωση

Στή σχετική ένότητα του έρωτηματολογίου διερευνάται τό σύνθετο ζήτημα τής διατροφής. Ακριβώς έξαιτίας αυτής τής συνθετότητας, ή ένλόγω διερεύνηση δέν αποτελεί παρά μία πρώτη προσέγγιση στο φαινόμενο και ιδιαίτερα στις πτυχές του πού ένδιαφέρουν τή παρούσα έργασία. Έτσι από τό συνολικό ζήτημα δέν θίγονται παρά μόνο ή συχνότητα τής συμμετοχής διαφόρων ειδών στο έβδομαδιαίο διαιτολόγιο και ή εκτίμηση των ίδιων των άγροτών ως προς τήν έπάρκεια τής οικογενειακής διατροφής σε σχέση με τό παρελθόν.

Από τις άπαντήσεις συνάγεται ότι ή οικογένεια συνήθως έξακολουθεί νά γευματίζει μαζί όταν οί έργασίες τό έπιτρέπουν. Ός προς τή συμμετοχή διαφόρων τροφών στο έβδομαδιαίο διαιτολόγιο (Πίνακας 12) προκύπτει σχετικά όμοιόμορφη σύνθεση διαιτολογίου σ' όλες τις κοινότητες. Είναι χαρακτηριστικό ότι τό κρέας, με έξαιρεση τήν Πλαγιά όπου δέν ύπάρχει ή εύκολία του ήλεκτρικού ψυγείου, έχει πλέον εισαχθεί κανονικά στο οικογενειακό διαιτολόγιο (πάνω από μία φορά κατανάλωση έβδομαδιαίως). Η σημασία του γεγονότος έγκειται στο ότι ή κατηγορία «κρέας» αποτελεί βασικό μέρος τής συνολικής δαπάνης για τρόφιμα, επειδή σ' αυτή, κατά κύριο λόγο, άντανακλώνται οί μεταβολές του προτύπου τής διατροφής και αποτυπώνεται εκδηλα ή άνοδος του επιπέδου της. Αλλά και ή δομή του διαιτολογίου ως προς τά είδη πού περιέχει αποδεικνύει τή σχετική σύγκλιση του άγροτικού με τό αστικό πρότυπο κατανάλωσης. Η άπουσία ή ή έλάχιστη παρουσία όρισμένων κατηγοριών όφείλεται είτε στην σε έθνικό επίπεδο παρατηρούμενη δυσχέρεια τής προσφοράς (ψάρι) ή στην άδυναμία τής τοπικής οικονομίας νά διασφαλίσει τρόφιμα πού παραδοσιακά παράγονταν απ' αυτήν (π.χ. έγκατάλειψη λαχανοκήπων).

Διακοινοτικά, στο Κεφαλοχώρι παρουσιάζεται τό ίκανοποιητικότερο διαιτολογικό προφίλ σε ποιότητα και ποσότητα ένω ή μεγαλύτερη λιτότητα σημειώνεται στην Πλαγιά, ένδεχομένως και για τό λόγο πού ήδη αναφέρθηκε (βλ. Διάγραμμα 5). Τέλος, και όσον αφορά τήν έπάρκεια τής διατροφής σε σχέση με τό παρελθόν, θά πρέπει νά προστεθεί ότι αντιμετωπίζεται με σχετικό σκεπτικισμό από τους κατοίκους, οί όποιοι εκτιμούν ότι, για παράδειγμα τά παιδιά τους, βεβαίως τρέφονται σήμερα καλύτερα αλλά όχι αναγκαστικά και ύγιεινότερα.

Πίνακας 12

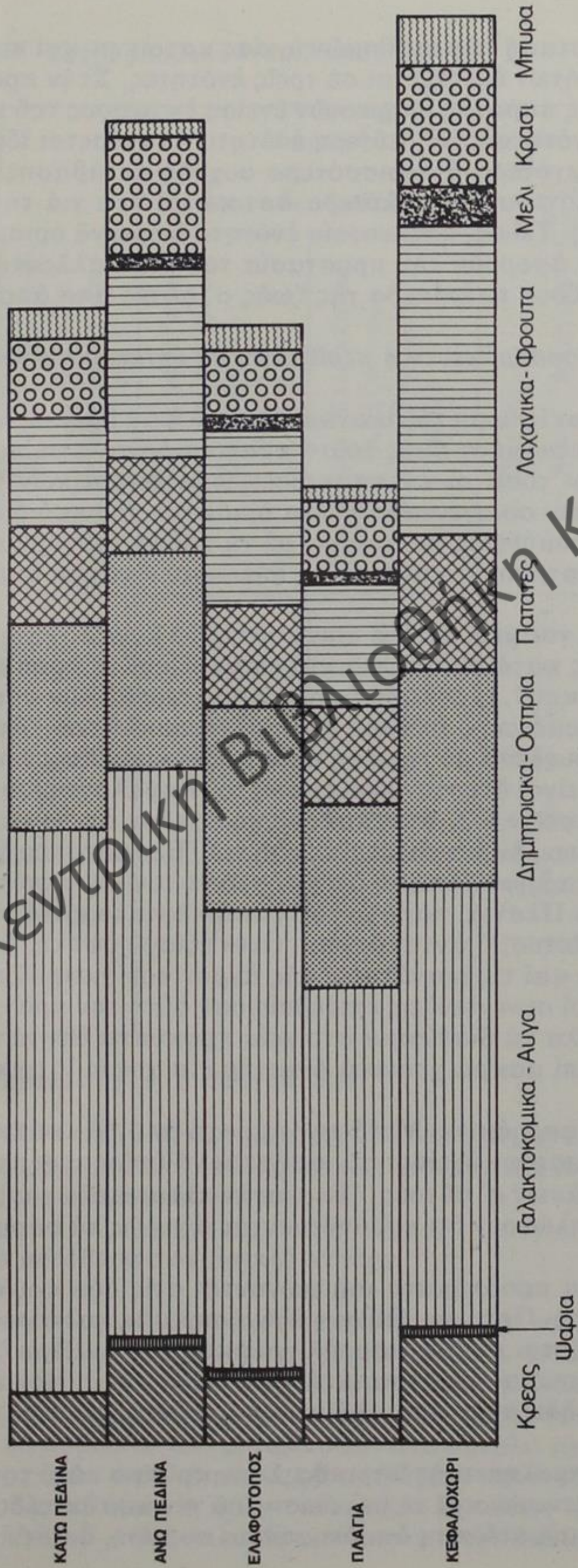
Συνθήκη οικογενειακού διατολογίου

Κοινότητες	Σύνολο Άρχειοι οικογενειών κατά κοινότητα	Συχνότητα συμμετοχής ειδών διατροφής στο οικογενειακό διατολόγιο (μ.ο / εβδομάδα)											
		Κρέας	Ψάρια	Γαλ/μυκά	Αυγά	Δημητριακά	Όσπρια	Πατάτες	Λαχανικά	Φρούτα	Μέλυ	Κρασί	Μπύρα
Κεφαλοχώρι	35	2,3	0,1	5,7	3,4	2,4	1,9	2,8	3	3,3	0,8	2,4	1,1
Πλαγιά	21	0,6	0,0	5,0	3,7	1,7	2,2	1,9	1,7	0,8	0,2	1,5	0,3
Ελαφότοπος	18	1,4	0,2	5,8	3,5	2,2	2,0	2,0	1,9	1,7	0,2	1,4	0,6
Α. Πεδινά	22	2,0	0,3	6,6	4,9	2,0	2,0	1,9	2,0	2,0	0,2	2,7	0,1
Κ. Πεδινά	9	1,1	0,0	6,7	4,8	2,2	2,0	2,0	1,1	1,1	0,0	1,6	0,6
Σύνολο	105	1,6	0,1	5,8	3,9	2,1	2,1	2,2	2,2	2,1	0,4	2,0	0,6

πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Διαγράμμα 5

ΕΙΔΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΟ ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΔΙΑΙΤΟΛΟΓΙΟ (Μ.Ο.)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

4.3. Ύγιεινή περιβάλλον

Ἡ κατάσταση τῶν συνθηκῶν ὑγείας κατοίκων καί περιβάλλοντος ἐντός τῶν κοινοτήτων ἐξετάζεται σέ τρεῖς ἐνότητες. Στήν πρώτη ἀναλύεται ἡ ἐπάρκεια τῆς παροχῆς ὑπηρεσιῶν ὑγείας ἐκ μέρους τοῦ κράτους στό ἐπίπεδο τῆς κοινότητας. Ἡ δεύτερη ἐνότητα ἀναφέρεται ἰδιαίτερα στήν ἀναγκαιότητα λιγότερο ἢ περισσότερο συχνῆς μετάβασης ἐκτός κοινότητας στά πλησιέστερα ἢ μεγαλύτερα ἀστικά κέντρα γιά τήν παροχή ἱατρικῆς περίθαλψης. Τέλος, ἡ τελευταία ἐνότητα διερευνᾷ ὀρισμένες βασικές πρακτικές πού ἀφοροῦν τήν προστασία τοῦ περιβάλλοντος τῶν κοινοτήτων καί καθορίζουν τό ἐπίπεδο τῆς ζωῆς σ' αὐτές ἀπό ἄποψη ὑγιεινῆς.

4.3.1. Ἱατροφαρμακευτική περίθαλψη σέ ἐπίπεδο κοινότητας

Γιά τή διαπίστωση τοῦ ἱκανοποιητικοῦ ἢ μή βαθμοῦ παροχῆς ὑπηρεσιῶν ἀπό τά ἐντεταλμένα πρὸς τοῦτο κρατικά ὄργανα σέ κοινοτικό ἐπίπεδο ἐξετάστηκαν τόσο οἱ ἀνταποκρίσεις τῶν ἀγροτικῶν γιαιτρῶν στίς προσκλήσεις τῶν οἰκογενειῶν σέ ἓνα ὀρισμένο χρονικό διάστημα, ὅσο καί ἡ εὐχέρεια προμήθειας φαρμάκων μέ τή χρήση τοῦ βιβλιαρίου ὑγείας ἐκ μέρους τῶν κατοίκων, καθώς ὅλοι δήλωσαν κάτοχοι αὐτοῦ τοῦ βιβλιαρίου.

Ἀγροτικός γαιτρός. Σέ δύο κοινότητες, τό Κεφαλοχώρι καί τόν Ἐλαφότοπο, ὁ μέσος κατά οἰκογένεια καί διαιτία ἀριθμός προσκλήσεων ἦταν ἀντίστοιχα 6,3 καί 7,3, δηλαδή ὑψηλότερος τῶν ἄλλων κοινοτήτων (Πίνακας 13). Ἐνδεχομένως ὁ ὑψηλός ἀριθμός προσκλήσεων στόν Ἐλαφότοπο θά πρέπει νά συνδεθεῖ μέ τή μέση ἡλικία τῶν κατοίκων του. Τό σημαντικότερο ὡστόσο εἶναι ὅτι στήν περίπτωση τοῦ Κεφαλοχωρίου ὁ γαιτρός, μέ μέσο ὄρο ἐπισκέψεων 6,2, ἀνταποκρίθηκε σχεδόν ἀπόλυτα στίς προσκλήσεις τῶν κατοίκων, ἐνῶ στήν περίπτωση τοῦ Ἐλαφότοπου ἐλάχιστα (μ.δ. 0,5). Ἄν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι καί στή γειτονική κοινότητα πρὸς τό Κεφαλοχώρι, τήν Πλαγιά, παρόλο τό ἀνεπαρκέστατο κατά τόν χειμῶνα ἰδιαίτερα ὀδικό δίκτυο, ἡ ἀνταπόκριση εἶναι ἐξίσου ὑψηλή, δέν μένει ἀμφιβολία γιά τό ζῆλο καί τίς ἱκανότητες τῆς ἀγροτικοῦ γαιτροῦ τῆς περιοχῆς. Ἄλλωστε καί οἱ συνεντεύξεις ἐπιβεβαίωσαν αὐτή τήν πραγματικότητα. Ἀντίθετα, ἀπ' ὅλα τά διαθέσιμα στοιχεῖα προκύπτει ὅτι τά «κάτω» χωριά παραμένουν ἐπί μακρὰ χρονικά διαστήματα χωρίς ἱατρικές φροντίδες.

Προμήθεια φαρμάκων. Μετά τήν παροχή ἀπό τό κράτος σέ ὅλους τοὺς ἀγρότες βιβλιαρίων ὑγείας, δέν φαίνεται νά ὑφίσταται σοβαρό θέμα προμήθειας φαρμάκων σ' αὐτούς. Ἐτσι στήν πλειοψηφία τους οἱ κάτοχοι τῶν βιβλιαρίων δηλώνουν ὅτι προμηθεύονται εὐχερῶς τά φάρμακα πού δικαιούνται.

Ὅρισμένα προβλήματα σημειώνονται στίς δύο κοινότητες Ἄνω Πεδινῶν καί Κάτω Πεδινῶν. Πιθανή ἐξήγηση, μιᾶς καί ὁ γειτονικός Ἐλαφότοπος ἐμφανίζεται σχετικά προβληματικός στό ἐνλόγω ζήτημα, εἶναι ἡ συχνότατη ἀπουσία τοῦ ἀγροτικοῦ γαιτροῦ σ' αὐτές τίς κοινότητες, ὅπως ἀναφέρθηκε ἤδη στήν προηγούμενη παράγραφο.

Μαθήματα προληπτικῆς ἱατρικῆς. Στόν κρίσιμο αὐτό τομέα γιά τήν πρόληψη τῶν ἀσθενειῶν καί τή βελτίωση τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου ὑγείας στήν κοινότητα, ἡ καθυστέρηση ἀποδεικνύεται σοβαρή, ὅπως προκύπτει ἀπό σχε-

Πίνακας 13

Ίατροφαρμακευτική περίθαλψη Ι

Κοινότητες	Αριθμός Αρχηγών Οικογενειών Κατά Κοινότητα Σύνολο	Παροχή Ύπηρεσιών			
		Άγροτικός Γιατρός		Προμήθεια Φαρμάκων	
		Αριθμός Προσκλήσεων Ανά διετία καί Οικογένεια (Μ.Ο)	Αριθμός Επισκέψεων Ανά διετία καί Οικογένεια (Μ.Ο)	Εύχερης Αριθμός Αρχηγών	Συνόλου %
Κεφαλοχώρι	35	6,3	6,3	32	91,4
Πλαγιά	21	1,6	1,1	20	95,2
Έλαφότοπος	18	7,3	0,5	15	83,3
Α. Πεδινά	22	1,2	0,5	13	72,2
Κ. Πεδινά	9	1,1	0,4	7	77,8
Σύνολα	101	-	-	88	-
Συνόλου	100	-	-	-	83,8

Πηγή : Έρωτηματολόγιο , δείγμα 50%

τικό έρώτημα. Μόνο στο Κεφαλοχώρι έχουν γίνει ελάχιστα μαθήματα με συμμετοχή όχι αποθαρρυντική, πάλι με πρωτοβουλία της ίδιας αγροτικού γιατρού, προς τις γυναίκες της κοινότητας.

4.3.2. Συχνότητα μετάβασης σε αστικά κέντρα

Η μετάβαση στα πλησιέστερα ή στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα φαίνεται ότι επιβάλλεται είτε γιατί η παροχή περίθαλψης σε τοπικό επίπεδο είναι ανεπαρκής έως ανύπαρκτη είτε γιατί η περίπτωση είναι ιδιαίτερα σοβαρή. Για να διερευνηθεί η συχνότητα αυτών των μεταβάσεων διακρίθηκαν δύο μεγέθη: το ποσοστό των μεταβάσεων στο σύνολο των οικογενειών που (μέσω των αρχηγών του δείγματος) έρωτήθηκαν και ο μέσος όρος επισκέψεων που πραγματοποίησε κάθε οικογένεια έξ αυτών στην Κόνιτσα, τα Γιάννινα και Αθήνα - Θεσσαλονίκη την τελευταία διετία.

Όπως ήταν φυσικό, τό αστικό κέντρο τής Κόνιτσας δέχτηκε επισκέπτες μόνο από τίς «πάνω» κοινότητες, αλλά οί επισκέψεις πού έγιναν κατά μέσο όρο τόσο για τό Κεφαλοχώρι όσο και για τήν Πλαγιά (άντίστοιχα 3,2 και 2,0) μπορούν νά θεωρηθοῦν λίγες για τό χρονικό διάστημα μιᾶς διαιτίας (Πίνακας 14). Βεβαίως θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι τό νοσοκομεῖο τής Κόνιτσας δέν διαθέτει ἐπί τοῦ παρόντος ἰατρικό προσωπικό. Ἀντίθετα, τά Γιάννινα προσελκύουν μεγάλο ἀριθμό ἀσθενῶν. Ἀπό τά «κάτω» χωριά τό ὑψηλότερο ποσοστό μεταβάσεων σημειώνεται στά Ἐνω Πεδινά (86,4%) καί ἀπό τά «πάνω» στό Κεφαλοχώρι (82,9%). Τό χαμηλότερο ποσοστό (61,9%) ὄλων τῶν κοινοτήτων παρουσιάζεται στήν Πλαγιά, ἡ ὁποία ὁμως ἐμφανίζει τό μεγαλύτερο ποσοστό μετάβασης (23,8%) στά μεγάλα αστικά κέντρα τής Ἀθήνας καί Θεσσαλονίκης. Ἀντίθετα, οί ὑπόλοιπες κοινότητες ἀποφεύγουν, σχετικά, ὅπως τό Κεφαλοχώρι καί ὁ Ἐλαφότοπος, ἢ ἀπόλυτα, ὅπως τά Ἐνω Πεδινά καί Κάτω Πεδινά, τά μεγάλα αστικά κέντρα, γεγονός πού ὑποδηλώνει τήν ἐπάρκεια τής ἰατρικῆς περίθαλψης πού προσφέρεται στά Γιάννινα.

Ὁ μέσος ὄρος τῶν μεταβάσεων πού πραγματοποιήσε μέσα στήν περασμένη διαιτία κάθε οἰκογένεια πρὸς τά πλησιέστερα ἢ τά μεγάλα αστικά κέντρα, κυμαίνεται ἀπό 2 ἕως 4, μέ ἐξαίρεση τόν Ἐλαφότοπο, ὅπου παρουσιάζεται ἡ συχνότερη μετακίνηση (μ.ὀ. 10) πρὸς τά Γιάννινα, ἐνδεχομένως για τόν λόγο (μεγάλη ἡλικία) πού ἤδη σημειώσαμε πῶς πάνω.

4.3.3. Συνθήκες ὑγιεινῆς ἐντός τής κοινότητας

Οἱ βασικές πρακτικές διαχείρισης τῶν οἰκιακῶν ἀπορριμμάτων καί τῶν λυμάτων τῶν στάβλων ἐξετάζονται σ' αὐτή τήν ἐνότητα μέ στόχο νά προσδιοριστοῦν τά προβλήματα προστασίας τοῦ περιβάλλοντος στίς κοινότητες καί οἱ συνθήκες ὑγιεινῆς διαβίωσης τῶν κατοίκων ἐντός αὐτῶν. Μ' αὐτή τήν ἐννοια, καί παρότι ἡ διαβίωση στήν ὑπαιθρο ταυτίζεται κατά κανόνα μέ τήν ὑγεία καί τήν καθαριότητα τοῦ περιβάλλοντος, ὀρισμένα προβλήματα αὐτοῦ τοῦ τύπου δέν εἶναι ἀνύπαρκτα. Για παράδειγμα, ἡ διάθεση τῶν οἰκιακῶν ἀπορριμμάτων σέ ὄλες τίς κοινότητες δέν γίνεται σέ προεπιλεγμένο ἀπό τό κοινοτικό συμβούλιο χῶρο ἀλλά ὅπουδήποτε, μέ συνέπεια νά ὑφίσταται πρόβλημα ρύπανσης (Πίνακας 15). Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι πέντε νοικοκυριά μέ δική τους πρωτοβουλία στό Κεφαλοχώρι συγκεντρώνουν τά ἀπορρίμματά τους σέ συγκεκριμένο χῶρο.

Ἀπό τήν ἄλλη, τά διαθέσιμα ἀπόβλητα τῶν στάβλων ἀξιοποιοῦνται ἐν μέρει στή λίπανση τῶν ἀγρῶν καί ἐλάχιστως καύσιμη ὕλη. Στόν Ἐλαφότοπο μάλιστα λίγοι παραγωγοί (3) πωλοῦν τήν κοπριά τῶν στάβλων τους. Παρ' ὄλ' αὐτά, κυρίως στήν Πλαγιά ἀλλά καί στά Ἐνω Πεδινά ἢ τόν Ἐλαφότοπο, τά ἀπόβλητα δέν ἀξιοποιοῦνται ἐπαρκῶς καί διατίθενται ἐλεύθερα στό περιβάλλον. Σέ ὄλες τίς κοινότητες πάντως, ἡ ἀδυναμία συγκέντρωσης τῶν ἀποβλήτων τῶν στάβλων καί ἰδιαίτερα στίς περιπτώσεις πού αὐτοί βρίσκονται ἐντός ἢ πλησίον τής κατοικουμένης περιοχῆς τής κοινότητας (περίπτωση Κεφαλοχωρίου) ἀποτελεῖ ἤδη σοβαρό περιβαλλοντικό πρόβλημα.

Για τήν ἀντιμετώπιση αὐτοῦ εἰδικά τοῦ προβλήματος ρωτήθηκαν ἀπό τό δείγμα οἱ ἰδιοκτῆτες ἐντός τοῦ κατοικουμένου χώρου τής κοινότητας ἂν σκοπεύουν νά τοῦς ἀπομακρύνουν καί ποιός λόγος καθύστερεῖ αὐτή τήν ἀπόφασή τους. Ἡ μεγάλη πλειοψηφία αὐτῶν (2/3) δηλώνουν ὅτι προτίθενται νά μετεγκαταστήσουν τοῦς στάβλους τους μακριά ἀπό τίς κατοικίες

Πίνακας 14

Επιτροφαιμακευτική περίθαλψη II

Κολυότητες	Αριθμός οικογενειών κατά κολυότητα	Συχνότητα μετάβασης σε άστικά κέντρα					
		Κόνιτσα		Γιάννινα		Αθήνα-Θεσσαλονίκη	
		Αριθμός άρχων	Μεταβάσεις κατά οικογένεια (Μ.Ο.)	Αριθμός άρχων	Μεταβάσεις κατά οικογένεια (Μ.Ο.)	Αριθμός άρχων	Μεταβάσεις κατά οικογένεια (Μ.Ο.)
Κεφαλοχώρι	35	11	31,4	29	82,9	2	5,7
Πλαγιά	21	8	38,0	13	61,9	5	23,8
Ελαφότοκος	18	-	-	14	77,8	1	5,6
Α. Πεδινά	22	-	-	19	86,4	-	-
Κ. Πεδινά	9	-	-	7	77,8	-	-
Σύνολα	105	19	-	82	-	8	-
Συνόλων	100	-	18,0	-	78,0	-	7,6

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημοσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Συνθήκες υγιεινής εντός της Κοινότητας

Κοινότητες	Αριθμός Κατοικιών Κατά Κοινότητα Σύνολο	Διάθεση Οίκιακων Απορριμάτων		Διάθεση Αποβλήτων Σταύλου		
		Κοινοτικός Χώρος (Αριθμός Κατοικιών)	Όπουδήποτε (Αριθμός Κατοικιών)	Αεριοποίηση (Αριθμός Κατοικιών)		Όπουδήποτε (Αριθμός Κατοικιών)
				Λύπανση	Καύση	
Κεφαλοχώρι	35	5	30	26	1	
Πλαγιά	21	-	21	13	-	5
Ελαφότοπος	18	-	18	9	1	3
Α. Πεδινά	22	-	22	17	1	6
Κ. Πεδινά	9	-	9	8	-	-
Σύνολα	105	5	100	73	3	14

Πηγή : Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%.

της κοινότητας. Οί λόγοι μη πραγματοποίησης ακόμη αυτής της πρόθεσής τους οφείλεται κατ' Ισομοιρία σχεδόν σε τρεις λόγους: την έλλειψη σχετικής οικονομικής βοήθειας από τό κράτος, τό ανεπαρκές αγροτικό όδικό δίκτυο καί τήν έλλειψη τίτλων ιδιοκτησίας στους πιθανούς χώρους μετεγκατάστασης.

4.4. Ευκαιρίες ψυχαγωγίας καί επικοινωνίας – συλλογική ζωή

4.4.1. Ψυχαγωγία – ελεύθερος χρόνος

Οί ευκαιρίες ψυχαγωγίας καί τό είδος της συνδέονται άμεσα μέ τόν διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο κάθε εργαζόμενου. Στην αγροτική κοινότητα εντούτοις, ή έννοια του ελεύθερου χρόνου, λόγω της ιδιαίζουσας φύσης τών γεωργικών απασχολήσεων, δέν μπορεί νά εκτιμηθεί μέ τήν ακρίβεια τών αντίστοιχων αστικών διακρίσεων σε εργασία καί ελεύθερο χρόνο. Η δυσκολία αυτή επιτείνεται καθώς στις ένλόγω κοινότητες βασική απασχόληση τών κατοίκων είναι ή αιγοπροβατοτροφία (νομαδική ή ήμινομαδική), ή όποια επιβάλλει καί έναν όρισμένο τρόπο ζωής, πού κύριο χαρακτηριστικό της είναι ή συνεχής παρουσία του κτηνοτρόφου στό χώρο εργασίας του. Μολαταύτα, γιά νά αντικειμενικοποιηθούν οί δυνατότητες ψυχαγωγίας επιχειρείται μιά πρώτη ποσοτική προσέγγιση καί γιά τά δύο φύλα στην εξακρίβωση του διαθέσιμου ελεύθερου χρόνου. Στή βάση αυτής της προσέγγισης αξιολογούνται ποιοτικά καί ποσοτικά οί ψυχαγωγικές εκδηλώσεις

πού δεσπόζουν στον κοινοτικό βίο. Ἡ ἔμμεση (διά τῶν ἀρχηγῶν τῶν οἰκογενειῶν) κατάθεση καί τῶν ἀπόψεων τῶν συζύγων τῶν ἐρωτωμένων θεωρήθηκε ἀναγκαία γιά τήν ἐξαγωγή τῆς γενικότερης δομῆς τῆς ψυχαγωγίας στό ἐπίπεδο τῆς ἀγροτικῆς οἰκογένειας.

Ὁ ἐλεύθερος χρόνος, ὁ ὁποῖος, ἄς σημειωθεῖ, εἶναι ἐλαφρά ὑπερτιμημένος δεδομένου ὅτι στόν ὑπολογισμό του συνεκτιμήθηκε καί ὁ ἀντίστοιχος χρόνος των συνταξιούχων τοῦ δείγματος (8 ὥρες ἡμερησίως), παρουσιάζεται διαφοροποιημένος καί ὅσον ἀφορᾷ τά φύλα καί ὅσον ἀφορᾷ τίς ἐποχές (χειμῶνας – καλοκαίρι). Ἔτσι, στό σύνολο τῶν κοινοτήτων, γιά μέν τούς ἄνδρες ἐκτιμᾶται κατά μέσο ὄρο σέ 3,2 ὥρες τό χειμῶνα καί 2,7 τό καλοκαίρι, γιά δέ τίς γυναῖκες ἀντίστοιχα 2,1 καί 1,9 ὥρες (Πίνακας 16). Οἱ διαφορές ὡς πρός τίς ἐποχές θά πρέπει νά ἀποδοθοῦν σέ δύο λόγους. Πρῶτον, στή μή ἀποδέσμευση ἀκόμα ἀπό ἕναν παραδοσιακό καταμερισμό ἐργασίας καί δεύτερον, στίς δυσμενεῖς καιρικές συνθήκες πού ἐπικρατοῦν στήν περιοχή κατά τό χειμῶνα. Εἶναι γεγονός ὅτι ἐκεῖ πού ὁ ἐκσυγχρονισμός τοῦ τρόπου παραγωγῆς ἔχει προχωρήσει ἀλλά καί οἱ καιρικές συνθήκες δέν εἶναι ἀπαγορευτικές, ὁ ἐτήσιος καταμερισμός ἐργασίας — ἄρα καί ἐλεύθερου χρόνου — παρουσιάζεται περισσότερο ὁμοιόμορφα κατανεμημένος.

Οἱ διαφορές ὡς πρός τά φύλα εἶναι εὐγλωττες. Ἡ γυναίκα, ἔστω καί ὅταν δηλώνει ὅτι ἀπασχολεῖται μόνο σέ οἰκιακή ἐργασία, διαθέτει λιγότερο ἐλεύθερο χρόνο ἀπ' ὅ,τι ἀντίστοιχα οἱ ἄνδρες. Ἡ διάθεση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου δέν παρουσιάζει σημαντικές διαφορές ἀνάμεσα στίς κοινότητες. Γιά τούς ἀρχηγούς τῶν οἰκογενειῶν τοῦ δείγματος ὁ ἐλεύθερος χρόνος σχεδόν ἰσομοιράζεται μεταξύ τοῦ σπιτιοῦ, τῆς οἰκογένειας καί τοῦ καφενεῖου, ἄν ἐξαιρεθεῖ ἡ περίπτωση τῆς Πλαγιάς, ὅπου δέν ὑπάρχει καφενεῖο. Οἱ γυναῖκες ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὅπως ἀναμενόταν, διαθέτουν τόν ἐλεύθερο χρόνο τους ἐντός τῆς κατοικίας καί δέν συχνάζουν ποτέ σέ καφενεῖα.

Κατ' ἐξαίρεση, ὅπως διαπιστώθηκε καί ἐμπειρικά, τήν καφετέρια πού ἀνοίξε τό τελευταῖο καλοκαίρι στό Κεφαλοχώρι τήν ἐπισκέπτονται οἰκογενειακά καί ἀρκετές γυναῖκες, γεγονός πού προσδίδει νέες διαστάσεις στήν κοινωνική ζωή τῆς κοινότητας. Οἱ ἐπισκέψεις, πού ἄλλοτε ἀποτελοῦσαν κύρια ἐκδήλωση κοινωνικότητας ἀνάμεσα στίς οἰκογένειες, ἐξακολουθοῦν νά πραγματοποιοῦνται μόνο στό Κεφαλοχώρι καί τά Ἄνω Πεδινά, στό ἴδιο ποσοστό ἀπό ἄνδρες καί γυναῖκες, ὅπως δήλωσε τό 1/3 τοῦ δείγματος στήν πρώτη κοινότητα καί τό 1/7 στή δεύτερη. Στίς ὑπόλοιπες κοινότητες δέν παρατηρεῖται αὐτή ἡ ἐκδήλωση κοινωνικότητας.

4.4.2. Ἐλεύθερος χρόνος καί μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας

Ὁ ψυχαγωγικός καί ἐνημερωτικός ρόλος τῶν μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας θεωρεῖται δεδομένος στίς σύγχρονες κοινωνίες. Ἄν ἡ ἐπιβίωση παραδοσιακῶν συμπεριφορῶν διαφοροποιεῖ ἔντονα τόν ρόλο αὐτόν στίς ἀγροτικές κοινότητες, ὡστόσο ἡ σημασία του καί σ' αὐτές θεωρεῖται ιδιαίτερα σοβαρή. Στήν παρούσα ἐνότητα ἐξετάζονται τά συναφή μέ τή σχέση ἐλεύθερου χρόνου καί μέσων μαζικῆς ἐπικοινωνίας θέματα.

Ἡ συχνότητα παρακολούθησης τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης διαφοροποιεῖται σέ σχέση καί μέ τό φύλο ἀλλά καί μέ τό εἶδος τοῦ μέσου (Πίνακας 17). Ἔτσι, σέ σχέση μέ ὅσους δέν παρακολουθοῦν καθόλου τά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης τά ποσοστά τόσο τῶν ἀνδρῶν ὅσο καί τῶν γυναικῶν δέν διαφέρουν. Παρ' ὄλ' αὐτά, θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι, ἐνῶ τό 1/2 καί τῶν δύο φύλων δέν παρακολουθεῖ καθόλου ραδιόφωνο, γιά τήν τηλεόραση

Πίνακας 16

Έλεύθερος χρόνος

Κοινότητες	Έκτιμηση ελεύθερου χρόνου σε ώρες / ημέρα (Μ.Ο)		Διάθεση ελεύθερου χρόνου												
	Χειμώνας		Καλοκαίρι		Αρχικοί κατά κατοικία	Κατοικία		Έπισκέψεις		Καφενείο		Καφετέρια			
	Αρχικός	Σύζυγος άρχηγου	Αρχικός	Σύζυγος άρχηγου		Αρχικός άρχηγου	Αρχικός συζύγου	Αρχικός άρχηγου	Αρχικός συζύγου	Αρχικός άρχηγου	Αρχικός συζύγου	Αρχικός άρχηγου	Αρχικός συζύγου		
Κεφαλοχώρι	3,0	2,1	2,9	1,9	35	23	23	11	10	20	-	-	-	-	-
Πλαγιά	2,8	1,6	2,8	1,5	21	16	15	-	-	-	-	-	-	-	-
Έλαφότοπος	3,3	2,8	2,4	2,2	18	12	15	-	-	12	-	-	-	-	-
Α. Πεδινά	3,1	2,0	2,9	2,0	22	19	18	3	3	19	-	-	-	-	-
Κ. Πεδινά	3,0	1,5	2,5	1,5	9	7	7	-	-	6	-	-	-	-	-
Σύνολα:	3,2	2,1	2,7	1,9	105	77	78	14	13	57	-	-	-	-	-

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Πίνακας 17

Ευχυνότητα παρακολούθησης μαζικών μέσων επικοινωνίας

Κοιτότητες	'Αρχηγοί κατά κοιτότητα		Εύνοχο		Εύνοχο κατά κοιτότητα		Εύνοχο		Ραδιόφωνο						Τηλεόραση										
	'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα		'Αριθμός κατά κοιτότητα				
	Καθόλου	1 ώρα/ημέρα	1 ώρα/ημέρα	2 ώρες/ημέρα	Καθόλου	1 ώρα/ημέρα	1 ώρα/ημέρα	2 ώρες/ημέρα	Καθόλου	1 ώρα/ημέρα	1 ώρα/ημέρα	2 ώρες/ημέρα	Καθόλου	1 ώρα/ημέρα	1 ώρα/ημέρα	2 ώρες/ημέρα	Καθόλου	1 ώρα/ημέρα	1 ώρα/ημέρα	2 ώρες/ημέρα	Καθόλου	1 ώρα/ημέρα	1 ώρα/ημέρα	2 ώρες/ημέρα	
Κεφαλοχώρι	24	7	4	21	24	5	4	7	7	12	5	4	7	12	16	9	7	14	7	14	9	7	14	7	14
Πλαγιά	7	9	5	7	7	6	4	7	7	12	6	4	7	12	-	-	7	14	-	-	-	-	-	-	-
'Ελαφότοπος	12	3	3	7	7	5	3	7	7	12	5	3	7	12	6	3	4	12	3	12	-	3	12	3	12
Α. Πεδινά	10	6	6	10	10	6	6	10	10	10	10	7	10	10	7	4	4	14	3	14	4	3	14	3	14
Κ. Πεδινά	1	3	5	2	2	4	3	2	2	1	4	3	2	1	3	3	3	2	2	2	5	2	2	2	2
Σύνολα	54	28	23	47	47	24	21	47	47	54	24	21	47	54	28	17	18	42	15	42	18	15	42	15	42
%	51,4	26,6	21,9	51,0	51,0	26,0	22,8	51,0	51,0	51,4	26,6	21,9	51,0	51,4	26,6	16,2	19,6	45,6	16,3	45,6	19,6	16,3	45,6	16,3	45,6

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

τό ποσοστό αυτό μειώνεται περίπου στο 1/5 τῶν ἐρωτηθέντων. Μάλιστα γιά ὅσους παρακολουθοῦν τηλεόραση πάνω ἀπό μία ὥρα ἡμερησίως τό ποσοστό των γυναικῶν εἶναι ὑψηλότερο ἐκείνου τῶν ἀνδρῶν. Εἶναι δηλαδή σαφές ἡ προτίμηση τῶν δύο φύλων γιά τήν τηλεόραση ἔναντι τοῦ ραδιοφώνου, ἀκόμη καί σέ ἀπόλυτους ἀριθμούς, παρότι ἡ Πλαγιά δέν διαθέτει τηλεοράσεις, καί μεταξύ τῶν δύο φύλων ἡ σχετική ὑπεροχή τῶν γυναικῶν στήν πολύωρη παρακολούθηση τῆς τηλεόρασης.

Ἀκροαματικότητα εἰδικῶν προγραμμάτων καί ἐκπομπῶν. Ὅπως ἀναμενόταν, οἱ διαφοροποιήσεις στήν ἀκροαματικότητα εἰδικῶν προγραμμάτων εἶναι σημαντικές, ἰδιαίτερα ἀνάμεσα στά δύο φύλα. Οἱ εἰδήσεις κατέχουν τήν πρώτη θέση σέ ἀκροαματικότητα στούς ἀνδρες μέ 82,8% ἐπί τοῦ συνόλου τοῦ δείγματος (Πίνακας 18). Σέ ἐπίπεδο μάλιστα κοινότητας τά ποσοστά παρακολούθησης τῶν εἰδήσεων παρουσιάζονται νά ἐγγίζουν τό 90%, στό Κεφαλοχώρι καί τά Ἄνω Πεδινά. Στίς γυναῖκες, ἀπό τήν ἄλλη, τήν πρώτη θέση κατέχουν οἱ ψυχαγωγικές σειρές (54,3%) καί οἱ κινηματογραφικές ταινίες (43,5%). Πάντως καί στούς ἀνδρες, μετά τίς εἰδήσεις, οἱ προτιμήσεις στρέφονται ἐκτός τῶν ἐνημερωτικῶν συζητήσεων (36,2%) στίς ψυχαγωγικές σειρές (26,7%), τίς ἀγροτικές ἐκπομπές (25,7%) καί τίς κινηματογραφικές ταινίες (23,8%).

Ἐντυπωσιακό εἶναι τό χαμηλό ποσοστό παρακολούθησης ἀγροτικῶν ἐκπομπῶν καί ἐνημερωτικῶν συζητήσεων σέ ὅλες τίς κοινότητες. Ἰδιαίτερα μεταξύ τῶν γυναικῶν τά ποσοστά εἶναι μηδενικά καί γιά τά δύο αὐτά προγράμματα, μέ μία ἰσχυρή ἐξαιρέση στό Κεφαλοχώρι γιά τίς ἐνημερωτικές συζητήσεις.

Τά παραπάνω ἀφοροῦν κυρίως τήν τηλεόραση. Γιά τό ραδιόφωνο δέν ἀναφέρθηκαν συγκεκριμένες ἐπιλογές προγραμμάτων.

Εἶναι σημαντικό τέλος νά ἐκτιμηθεῖ γιά τό ρόλο τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης εἰδικά στήν ψυχαγωγία τῶν κατοίκων ἡ ἀπάντηση πού δόθηκε στό ἐρώτημα ἄν καί κατὰ τί, σέ σχέση μέ τό παρελθόν (πρίν τή δεκαετία τοῦ '60), ἡ οἰκογενειακή ψυχαγωγία ἔχει ἀλλάξει στήν κοινότητα σήμερα. Ἡ πλειοψηφία τῶν ἀπαντήσεων ἦταν καταφατική. Παλαιότερα κύρια ψυχαγωγικά μέσα ἦταν τό καφενεῖο γιά τούς ἀνδρες καί τά πανηγύρια γιά τήν οἰκογένεια. Σήμερα παραμένει τό καφενεῖο ἀλλά κυριαρχεῖ ἡ τηλεόραση στήν οἰκογενειακή ψυχαγωγία.

4.4.3. Ἐπικοινωνία

Ἡ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στίς γειτονικές κοινότητες καί στά πλησιέστερα πρός αὐτές ἀστικά κέντρα συνδέεται ἀντικειμενικά μέ ὀρισμένες παραμέτρους, ὅπως ἡ κατάσταση τοῦ ὁδικοῦ δικτύου, ἡ ἐπάρκεια τῶν δημόσιων συγκοινωνιῶν, ὁ ἐκσυγχρονισμός τῶν τηλεπικοινωνιῶν, τά διαθέσιμα, τέλος, ἀπό τούς κατοίκους μεταφορικά μέσα. Στήν ἐνότητα πού ἀκολουθεῖ, παρουσιάζονται στοιχεῖα αὐτῶν τῶν παραμέτρων καθώς καί μία ἐκτίμηση τῆς συχνότητας τῶν μετακινήσεων πρός τά ἀστικά κέντρα, ὅπως καί τῶν κύριων λόγων πού τίς προκαλοῦν.

Ἰδιοκτησία μεταφορικῶν μέσων. Μιά πρώτη γενική παρατήρηση εἶναι τό χαμηλό ποσοστό ἰδιοκτησίας μεταφορικῶν μέσων, ὅπως προκύπτει ἀπό τό σχετικό ἐρώτημα. Εἰδικά στήν Πλαγιά, ὅπου βέβαια συναντᾶται καί τό πῶς προβληματικό ὁδικό δίκτυο, δέν ὑπάρχουν παρά 1 ἡμιφορτηγό καί 1 δίκυκλο ἀλλά 15 ζῶα (Πίνακας 19). Συνολικά στίς κοινότητες ἀντιστοιχεῖ

Πίνακας 18

Ακροατικότητα ειδίκων προγραμμάτων και έκπομπών

Κουρότιπτες	'Αρχηγοί κατά κολούτητα		Σύνολο		'Απορριπτικές έκπομπές		Ειδήσεις		'Ενημερωτικές συζητήσεις		Ψυχαγωγικές σειρές		Κινηματογραφικές ταινίες	
	Σύνολο	Σύμφωνα με αρχηγούς κατά κολούτητα	Σύνολο	Σύμφωνα με αρχηγούς κατά κολούτητα	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός συζήτητων αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός συζήτητων αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών
Κεφαλοχώρι	35	30	9	30	11	12	8	18	9	18	18	9	18	
Πλαγιά	21	17	2	14	5	-	4	6	-	6	-	-	-	
'Ελαφότοπος	18	15	4	15	5	-	5	10	10	10	10	4	8	
Α. Πεδινά	22	21	8	20	10	-	10	14	12	14	14	12	12	
Κ. Πεδινά	9	9	4	8	5	-	5	2	-	2	2	-	2	
Σύνολο	105	92	27	87	36	12	28	50	25	50	40	25	40	
% Συνόλων	100	100	25,7	82,8	38,0	13,0	26,7	54,3	23,8	54,3	43,5	23,8	43,5	

Πηγή: 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Ίδιοκτησία μεταφορικών μέσων

Κοινότητες	Άρχηγού οικογενειών κατά κοινότητα Σύνολο	Τύποι μεταφορικών μέσων					
		Έλκυστήρας	Φορτηγό / ήμιφορτηγό αυτοκίνητο	Έπιβατικό Αυτοκίνητο	Τρίκυκλο	Δίκυκλο	Ζώο
Κεφαλοχώρι	35	2	7	3	-	1	21
Πλαγιά	21	-	1	-	-	1	15
Έλαφότοπος	18	1	2	1	-	-	11
Α. Πεδινά	22	1	5	1	-	1	17
Κ. Πεδινά	9	4	3	1	-	-	5
Σύνολα	105	8	18	6	-	3	69

Πηγή : Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%.

1 έλκυστήρας σε 13 οικογένειες, 1 φορτηγό/ήμιφορτηγό (τά 3 διαθέσιμα φορτηγά βρίσκονται όλα στο Κεφαλοχώρι) σε 6 οικογένειες, 1 έπιβατικό σε 18 οικογένειες, κανένα τρίκυκλο, 1 δίκυκλο σε 35 οικογένειες, αλλά και 1 ζώο για κάθε 2 περίπου οικογένειες. Ός προς τό τελευταίο στοιχείο, άξιζει νά σημειωθεί ή σχετική έλλειψη τών ζώνων μεταφοράς - έργασίας τού διαθέτει ή κάθε οικογένεια. Αντίθετα μέ ό,τι συνέβαινε παλαιότερα σύμφωνα μέ προφορικές συζητήσεις, όταν κάθε οικογένεια διέθετε περισσότερα τού ενός ζώα, σήμερα οί μισές οικογένειες δέν διαθέτουν κανένα ζώο.

Συχνότητα όδικών μετακινήσεων - τηλεπικοινωνιών. Η άπόσταση μεταξύ κοινοτήτων και πλησιέστερων άστικών κέντρων φαίνεται ότι άποτελεί άποφασιστικό κίνητρο για συχνές μετακινήσεις. Έτσι ό έτήσιος μέσος όρος μετακινήσεων κατά έρωτηθέντα άρχηγό οικογενείας είναι άρκετά ύψηλότερος για τίς «κάτω» κοινότητες έναντι τών «πάνω».

Βεβαίως, ή ύψηλή (σχεδόν διπλάσια) αύτή κινητικότητα όφείλεται σε συγκεκριμένους λόγους, τούς όποιους όμως, όπως φαίνεται, έπηρεάζει ή γειτνίαση μέ τά Γιάννινα. Αν οί λόγοι τών μετακινήσεων διακριθούν σε οικονομικούς, κοινωνικούς και ψυχαγωγικούς, όπως προκύπτει από τά συλλεγέμενα στοιχεία, ή μεγαλύτερη πλειοψηφία τού δείγματος άπαντά ότι

ή μετακίνησή της οφείλεται κυρίως σέ κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους (αντίστοιχα 90 και 64 άτομα). Αντίθετα, για ψυχαγωγικούς λόγους μετακινούνται ελάχιστοι (14 άτομα). Αν ή επεξεργασία τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἐρωτηματολογίου γίνει στή βάση τῆς ἀποκλειστικότητας τῶν λόγων μετακίνησης (οικονομικοί, κοινωνικοί, ψυχαγωγικοί) ἢ ἑνός σύνθετου λόγου πού ἀπαρτίζεται ἀπ' ὅλους τούς προηγούμενους, προκύπτει ὁ Πίνακας 20. Σύμφωνα μέ τά στοιχεῖα τοῦ Πίνακα, τό μεγαλύτερο ποσοστό μετακινήσεων οφείλεται ἀκριβῶς σ' αὐτό τόν σύνθετο λόγο και μάλιστα ἔτσι ὥστε νά κυριαρχεῖ ἡ οικονομική και κοινωνική του διάσταση. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅπως φαίνεται στόν ἴδιο Πίνακα, ποτέ δέν δηλώθηκε μετακίνηση μέ καθαρά ψυχαγωγική πρόθεση. Τέλος, θά πρέπει νά ἀναφερθεῖ ὅτι προέχουν οἱ κοινωνικοί (ὑγεία, ἐκπαίδευση, ψώνια κ.λπ.) ἔναντι τῶν οικονομικῶν (ἐπαφή μέ ὑπηρεσίες, τράπεζες κ.λπ.) ὡς ἀποκλειστικοί λόγοι μετακινήσεων.

Συχνότητα τηλεφωνικῶν συνδιαλέξεων. Ὅπως προκύπτει ἀπό τόν ἴδιο πίνακα, τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ἀπαντήσεων (68,6%) ἀναφέρεται σέ ἐβδομαδιαία χρήση τοῦ τηλεφώνου, και μάλιστα, ὅπως διαπιστώθηκε κατά τή λήψη αὐτῶν τῶν ἀπαντήσεων, σέ περισσότερες ἀπό μία συνδιαλέξεις τήν ἐβδομάδα.

Ἀντίθετα, ἕνα πολύ μικρό ποσοστό (περίπου 5%) χρησιμοποιεῖ τό τηλέφωνο σέ ἐτήσια βάση.

Ἀξιολόγηση δημόσιων μεταφορικῶν μέσων και ἀγροτικοῦ ὁδικοῦ δικτύου. Σέ ὅλες τίς κοινότητες, ἰδιαίτερα στίς «κάτω» και μέ ἐξαίρεση τήν Πλαγιά, ἡ ἐξυπηρέτηση τῆς συγκοινωνίας ἀπό τά δημόσια μεταφορικά μέσα θεωρεῖται ἱκανοποιητική (Πίνακας 21). Στήν Πλαγιά, ὅπου μόνον ἕνας στούς πέντε ἐρωτηθέντες συμφωνεῖ μέ τήν παραπάνω ἄποψη, δεδομένου ὅτι ἡ ἴδια συγκοινωνία συνεξυπηρετεῖ και τήν κοινότητα τοῦ Κεφαλοχωρίου, ἡ δυσαρέσκεια οφείλεται ἐνδεχομένως στήν προβληματική πρόσβαση τοῦ παλαιοῦ οἰκισμοῦ πρὸς τήν ἐθνική ὁδό, ἀπ' ὅπου διέρχονται τά δημόσια μεταφορικά μέσα.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν κατάσταση τοῦ ἀγροτικοῦ ὁδικοῦ δικτύου παρατηρεῖται ὁμοφωνία τῶν κοινοτήτων σέ ὑψηλά ποσοστά (πάνω ἀπό 90%) ὡς πρὸς τήν ἀνεπάρκειά του. Ἰδιαίτερα στίς «πάνω» κοινότητες ἡ δυσαρέσκεια εἶναι καθολική (100%). Ἡ ἴδια ἔνταση στό συγκεκριμένο ζήτημα προσδίδεται και ἀπό τούς κατοίκους τῶν Κάτω Πεδινῶν.

4.4.4. Συλλογική ζωή

Ἡ ὀργάνωση τῆς κοινότητας σέ κύτταρα συλλογικῆς δραστηριότητας ἀποτελεῖ ἔνδειξη τοῦ βαθμοῦ συγκρότησης αὐτῆς τῆς μικροκοινωνίας ὡς σχετικά αὐτόνομου συνόλου, μέσα στό εὐρύτερο πλαίσιο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς.

Ὁ τύπος τῆς συλλογικῆς δραστηριότητας, ἡ προθυμία και συνέπεια συμμετοχῆς ἢ ἀντίστροφα οἱ λόγοι ἀπροθυμίας, ἀδιαφορίας ἀκόμη και ἐχθρότητας ἀπέναντι σ' αὐτές τίς δραστηριότητες δίνουν ἀξιόλογες πληροφορίες γιά τό ἐπίπεδο ὀργάνωσης, συνοχῆς και σχετικῆς αὐτονομίας τῆς κοινοτικῆς κοινωνίας.

Συμμετοχή και τύπος συλλογικῆς δραστηριότητας. Ἡ γενικότερη ἀλλά σημαντικότερη ἴσως παρατήρηση πού προκύπτει ἀπό τόν Πίνακα 22 εἶναι ὅτι, στό σύνολο τῶν κοινοτήτων, τό ποσοστό συμμετοχῆς τῶν ἀρχηγῶν και τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν τους σέ συλλογικές δραστηριότητες δέν υπερβαίνει τό 1/3 αὐτῶν. Ὡστόσο τά ἀντίστοιχα ποσοστά διαφοροποιούνται

Πύνακας 20

Συχνότητα όδων μετακινήσεων - τηλεπικοινωνιών

Κοινότητες	Αρχηγού οικογενειών κατά κοινότητα	Σύνολο	Ετήσια συχνότητα μετακινήσεων κατά άρχηγό (Μ.Ο)	Λόγοι μετακινήσεων			Συχνότητα τηλεφωνικών συνδιαλέξεων (αριθμός αρχηγών)		
				Μόνο οικονομικού	Μόνο κοινωνικού	Μόνο ψυχολογικού	Εξομαζία	Μηλαία	Ετήσια
Κεφαλοχώρι	35	24	6	13	-	14	24	10	1
Πλαγιά	21	18	3	7	-	11	10	9	2
Ελαφότοπος	18	41	3	10	-	8	13	4	1
Α. Πεδιά	22	3	2	3	-	17	19	3	-
Κ. Πεδιά	9	4	1	3	-	5	6	1	2
Σύνολα	105	-	12	36	-	55	72	29	6
Συνόλων	100	-	11,6	35,0	-	53,4	68,6	26,6	4,8

Πηγή: Ενοπιματολόγιο, δείγμα 50%

Ειδικά για τον υπολογισμό της συχνότητας και των λόγων μετακίνησης
έξαιρέθηκαν 2 κάτοικοι του Κεφαλοχωρίου που μεταβαίνουν καθημερινά
σε αστικό κέντρο προς εργασία.

Πίνακας 21
 'Αξιολόγηση δημόσιων μεταφορικών μέσων
 καὶ ἀγροτικού ὁδικοῦ δικτύου

Κοινότητες	'Αρχηγού οικογενειῶν κατά κοινότητα	'Επάρκεια μεταφορικών μέσων		'Επάρκεια ἀγροτικού ὁδικοῦ δικτύου	
		Ναί	Όχι	Ναί	Όχι
Κεφαλοχώρι	35	27	8	-	35
Πλαγιά	21	4	17	-	21
'Ελαφότοπος	18	17	1	5	13
Α. Πεδινά	22	21	1	2	20
Κ. Πεδινά	9	8	1	-	9
Σύνολα	105	77	28	7	98
% Συνόλων	100	73,3	26,7	6,7	93,3

Πηγή : 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

σημαντικά. Έτσι τό Κεφαλοχώρι (52,5%) καί τά Κάτω Πεδινά (44,9%) διακρίνονται σαφῶς στό ἐνλόγω ζήτημα ἀπό τήν Πλαγιά (7,9%) καί τόν 'Ελαφότοπο (10,0%) ἐνῶ μιά σχεδόν ἐνδιάμεση θέση κατέχουν τά Ἄνω Πεδινά (19,7%).

Ένα δεύτερο κοινό χαρακτηριστικό εἶναι ὅτι σέ ὅλες τίς συλλογικές δραστηριότητες ἢ συμμετοχή τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογένειας ὑπερέχει ἐκείνης τῶν μελῶν της. Αυτό ἐξηγεῖται, δεδομένων ἀπό τή μιά τῶν πολιτισμικών ἀξιών πού διέπουν ἀκόμη στήν ὑπαιθρο τόν καταμερισμό τῆς κοινωνικῆς εὐθύνης ἀνάμεσα στά φύλα ἀλλά καί στό πλαίσιο τοῦ οἰκογενειακοῦ θεσμοῦ, καί ἀπό τήν ἄλλη τοῦ τρόπου λειτουργίας καί τῶν στόχων συλλογικών δραστηριοτήτων ὅπως οἱ συνεταιρισμοί, οἱ κομματικές τοπικές ὀργανώσεις ἢ τά κοινοτικά συμβούλια. Ἡ γυναίκα καί τά λοιπά μέλη τῆς οἰκογένειας, ἂν καί συμμετέχουν ἐνεργά στήν παραγωγή καί στήν ἐγγενεὶ διαχείριση τῶν κοινῶν, δέν ἐκφράζουν δημόσια τίς σχετικές τους ἀπόψεις παρα διαμέσου τῶν ἀρχηγῶν τῶν οἰκογενειῶν. Ἡ μοναδική περίπτωση ἀυξημένης συμμετοχῆς (περίπου στό 1/3) τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν ἐναντι τοῦ ἀρχηγοῦ τους προβάλλεται στή λειτουργία τῶν πολιτισμικών καί ἐξωραϊστικῶν συλλόγων. Ὡστόσο καί ἐδῶ, δεδομένης τῆς φύσης αὐτῶν τῶν συλλόγων πού δέν ἀποσκοποῦν ἄμεσα τουλάχιστον σέ παραγωγικές ἢ

Πίνακας 22

Συμμετοχή σε συλλογικές δραστηριότητες

Κοινότητες	Συμμετοχή κατά συλλογική δραστηριότητα												Συμμετοχή % συνόλου άρχητων καὶ μελών οικογενειών κατὰ κοινότητα			
	'Εμφασις Πολιτισμικός Σύλλογος		Κοινωνικό Συμβούλιο		'Εκκλησιαστική 'Επιτροπή		'Αγροτικός Σύλλογος		Γουματική Τοπική 'Οργάνωση		Συνεταιρισμός			'Αθλητικός Σύλλογος		Συμμετοχή άρχητων καὶ μελών οικογενειών κατὰ κοινότητα Σύνολο
	Άρχητα	Μέλη	Άρχητα	Μέλη	Άρχητα	Μέλη	Άρχητα	Μέλη	Άρχητα	Μέλη	Άρχητα	Μέλη		Άρχητα	Μέλη	
Κεφαλοχώρι	12	10	9	2	1	-	-	-	3	20	5	-	-	74	52,5	
Πλαγιά	1	-	3	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	6	7,9	
'Ελαφτόκος	-	1	3	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	5	10,0	
Α. Περίω	2	2	6	3	2	-	-	-	1	-	-	-	-	17	19,7	
Κ. Περίω	1	5	4	1	-	-	-	-	4	5	2	-	-	22	44,9	
Σύνολο	16	18	25	6	4	-	-	-	17	27	7	-	-	124	-	
Συνόλων	15,2	6,1	23,8	2,0	3,8	-	-	-	16,2	23,7	2,3	-	-	-	30,8	

Πηγή: 'Ερωτηματολόγιο, δεCγρη 50%

πολιτικές παρεμβάσεις, θά αναμένονταν ύψηλότερα ποσοστά συμμετοχῆς τῶν μελῶν τῶν οἰκογενειῶν. Ἡ ἐνλόγω παρατήρηση θά μπορούσε νά ἐκκληφθεῖ καί ὡς δηλωτική τοῦ τρόπου λειτουργίας αὐτῶν τῶν συλλόγων, ὁ ὁποῖος ἀκόμη εὐνοεῖ τήν κυριαρχία τῶν ἀρχηγῶν τῶν οἰκογενειῶν σ' ὄλες τίς συλλογικές δραστηριότητες. Πάντως καί στόν τομέα τῶν πολιτιστικῶν καί ἐξωραϊστικῶν συλλόγων τό Κεφαλοχώρι ὑπερέχει μέ ποσοστό συμμετοχῆς σέ ἐπίπεδο ἀρχηγῶν 34,28%. Ἐξάλλου, στήν ἴδια κοινότητα παρουσιάζεται καί ἡ μεγαλύτερη συμμετοχή στή δημιουργία τοῦ νεοσύστατου συνεταιρισμοῦ (57,1%). (Βλέπε σχετικά εἰδική ἀναφορά πῶ κάτω).

Ἐπιπλέον πληροφορίες προκύπτουν ἀπό τήν ἐπεξεργασία τοῦ ἐρωτήματος τοῦ σχετικοῦ μέ τή βαρύτητα πού προσδίδουν οἱ ἀρχηγοί οἰκογενειῶν τοῦ δείγματος στίς διάφορες συλλογικές δραστηριότητες. Ἀπό τόν Πίνακα 23 ἐξάγεται σαφῶς ὅτι ἱεραρχεῖται πρώτη καί βασική δραστηριότητα, σέ ὄλες τίς κοινότητες, ἡ λειτουργία τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου. Εἶναι πραγματικά ἐντυπωσιακή (πάνω ἀπό τό 60% τοῦ συνολικοῦ δείγματος) ἡ ὁμοφωνία ὡς πρὸς τή βαρύτητα αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς καί τή σημασία πού ἀποδίδεται στήν ἐνδυνάμωση τοῦ σχετικοῦ θεσμοῦ. Οἱ συνεταιρισμοί ἀκολουθοῦν σέ σημασία καί στίς πέντε κοινότητες καί κυριαρχοῦν ὡς δευτέρη καί τρίτη προτεραιότητα στήν κλίμακα ἀξιολόγησης, ὑπολειπόμενοι ὁμως σημαντικά σέ ποσοστά ἔναντι τῶν κοινοτικῶν συμβουλίων. Τέλος, οἱ ἐξωραϊστικοί – πολιτιστικοί σύλλογοι ἐπιλέγονται ὡς τρίτη προτεραιότητα σέ δύο μόνο κοινότητες, τόν Ἐλαφότοπο καί τὰ Ἄνω Πεδινά, ἐνῶ ἡ τοπική κομματική ὀργάνωση ἐμφανίζεται στήν τέταρτη καί τελευταία θέση, καί μάλιστα σέ μία μόνο κοινότητα, τό Κεφαλοχώρι.

Αἰτίες μὴ συμμετοχῆς. Σημασία στό ζήτημα τῶν συλλογικῶν δραστηριοτήτων ἔχει, ὅπως προαναφέραμε, ὄχι μόνον ὁ βαθμὸς συμμετοχῆς ἀλλά ἀντίστροφα καί οἱ λόγοι μὴ συμμετοχῆς. Στόν ἐπόμενο Πίνακα 24 σχηματοποιοῦνται ὀρισμένοι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λόγους, πού ἐμπειρικά θεωρήθηκαν οἱ κυρίαρχοι στίς συνθήκες καί τίς ιδιομορφίες τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου. Ἐτσι ἀναζητήθηκαν τρεῖς εἰδικές κατηγορίες λόγων, οἱ «ἐγωιστικές ἀντιλήψεις», οἱ «πολιτικές διαφωνίες», ἡ «ἀδιαφορία γιά τὰ κοινά» καί μιά τέταρτη γενικότερη πρὸς ὑπό τόν τίτλο «ἄλλοι λόγοι», ἀναφέρεται σέ τοπικές ιδιομορφίες, τῶν ὁποίων ἡ διερεύνηση, ἂν καί σημαντική, ὑπερέβαινε τίς δυνατότητες τοῦ παρόντος ἐρωτηματολογίου. Εἶναι σαφές ἀπό τὰ στοιχεῖα τοῦ παρατιθέμενου πίνακα ὅτι τὰ ποσοστά τῶν λόγων μὴ συμμετοχῆς στό σύνολο τοῦ δείγματος καί γιά τίς πέντε κοινότητες ἰσομοιράζονται ἀνάμεσα στίς τέσσερις κατηγορίες πού προαναφέρθηκαν, μέ ἐλαφρά ὑπεροχή τῶν σχετικῶν ποσοστῶν πού ἀντιστοιχοῦν στίς «πολιτικές διαφωνίες» καί τίς «ἐγωιστικές ἀντιλήψεις». Μεταξύ τῶν κοινοτήτων ἡ σύγκριση εὐνοεῖ τίς «ἐγωιστικές ἀντιλήψεις» στήν Πλαγιά καί τὰ Ἄνω Πεδινά. Ἀντίθετα, μιά ιδιομορφία σέ σχέση μέ τὰ γενικῶς ἰσχύοντα προκύπτει στό Κεφαλοχώρι, ὅπου 57% τοῦ δείγματος δηλώνει ὡς κύριο ἀνασχετικό παράγοντα τῶν συλλογικῶν δραστηριοτήτων τίς «πολιτικές διαφωνίες». Ἡ σημασία τοῦ παράγοντα αὐτοῦ στήν κοινωνική ζωή τῆς ἴδιας κοινότητας φωτίζεται διαφορετικά ἀπό τό γεγονός ὅτι μόνον τό 1/12 τῶν ἐρωτηθέντων ἀποδίδει στήν «ἀδιαφορία γιά τὰ κοινά» τήν καθυστέρηση τῶν συλλογικῶν δραστηριοτήτων, σέ ἀντίθεση μέ ὄλες τίς ἄλλες κοινότητες, ὅπου ἡ κατηγορία αὐτή δηλώνεται ἀπό τό 1/3 περίπου τῶν ἐρωτηθέντων. Συνεπῶς ὁ συνδυασμὸς τοῦ ὑψηλοῦ ποσοστοῦ τῶν πολιτικῶν διαφωνιῶν καί τοῦ χαμηλοῦ τῆς «ἀδιαφορίας γιά τὰ κοινά» ὑποδηλώνει τήν ἐντονη, σέ σχέση μέ ἄλλες κοινότητες, πολιτικοποίηση τῶν συλλογικῶν ζητημάτων καί τῆς κοινωνικῆς ζωῆς στό Κεφαλοχώρι.

Πίνακας 23

Ίεράρχηση συλλογικών δραστηριοτήτων

Προτεραιότητες	Κοινότητες (8 Συνόλου άρχηγών ούκογενών)					
	Κεφαλοχώρι	Πλαγιά	Ίερατόκος	Α. Περίω	Κ. Περίω	
1η	Κοινοτικό Συμβούλιο (60)	Κοινοτικό Συμβούλιο (76,2)	Κοινοτικό Συμβούλιο (83,3)	Κοινοτικό Συμβούλιο (63,6)	Κοινοτικό Συμβούλιο (100,0)	
2η	Συνεταιρισμός (28,5)	Συνεταιρισμός (19)	Συνεταιρισμός (22,2)	Συνεταιρισμός (22,7)	Συνεταιρισμός (11,1)	
3η	Συνεταιρισμός (8,6)	*Εκκλησιαστική *Εκτροπή και Συνεταιρισμός (4,8)	*Εξωραϊστικός Σύλλογος και Συνεταιρισμός (5,7)	*Εξωραϊστικός Σύλλογος (18,1)	-	
4η	Τοπική Κομματική *Οργ/ση (5,7)	-	-	-	-	

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 508

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πύνακας 24

Αίτιες μη συμμετοχής

Κολυδότητες	'Αρχηγοί οικογενειών κατά κολυδότητα Σύνολο	Εγκρίσιμες αντιλήψεις	Πολιτικές διαφωνίες		'Αδιαφορία για τά κοινά	'Άλλου λόγου			
			Αριθμός αρχηγών	Σύνολο %		Αριθμός αρχηγών	Σύνολο %		
Κεφαλοχώρι	35	9	25,7	10	57,1	3	8,6	8	22,9
Πλαγιά	21	8	38,0	1	4,8	6	28,6	4	19,0
'Ελαφότοπος	18	1	5,6	1	5,6	6	33,3	6	33,3
Α. Πεδινά	22	7	31,8	3	13,6	6	27,3	3	13,6
Κ. Πεδινά	9	1	11,1	2	22,2	2	22,2	2	22,2
Σύνολα	105	26	-	27	-	24	-	23	-
% Συνόλων	100	-	24,7	-	25,7	-	22,8	-	21,9

Πηγή: 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50 %

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

5. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

5.1. Έγγειος δομή και διάρθρωση παραγωγής

Μέσο μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης: Οί «κάτω» κοινότητες (Έλαφότοπος, Άνω Πεδινά, Κάτω Πεδινά), παρουσιάζουν μεγαλύτερη επάρκεια σε γη, όπως προκύπτει από το μέσο μέγεθος της καλλιεργήσιμης επιφάνειας ανά εκμετάλλευση (Πίνακας 25). Οί «άνω» κοινότητες (Κεφαλοχώρι 8,9 στρ., Πλαγιά 5,0 στρ.), βρίσκονται σε ιδιαίτερα δυσμενή θέση ως προς αυτόν τον παράγοντα και σε σχέση με τις «κάτω» κοινότητες και σε σχέση με τον μέσο όρο του νομού (27 στρ.) Στις «κάτω» κοινότητες μόνο ο Έλαφότοπος (23,4 στρ.) παρουσιάζεται ελαφρώς κάτω του μέσου όρου του νομού, ενώ τα Άνω Πεδινά τον υπερβαίνουν ελαφρώς και τα Κάτω Πεδινά σημαντικά (κατά 18 στρ. ή κατά 67%). Το πολύ μικρό μέγεθος της καλλιεργήσιμης γης ανά εκμετάλλευση φαίνεται κατ' αρχήν ν' αποτελεί, σύμφωνα με τις ύφιστάμενες συνθήκες, ίσως τον πιο περιοριστικό παράγοντα ανάπτυξης. Βλέπουμε όμως ότι η επίδραση άλλων παραγόντων έχει αποτέλεσμα να καλλιεργείται τελικά ένα μικρό ποσοστό από τη διαθέσιμη γη (Πίνακας 26). Στις «άνω» κοινότητες το ποσοστό της καλλιεργούμενης έκτασης στην καλλιεργήσιμη δέν ξεπερνά το 15% (Πλαγιά), ενώ στις «κάτω» δέν ξεπερνά το 21% (Άνω Πεδινά). Ένα στοιχείο που διαφοροποιεί τις «άνω» από τις «κάτω» κοινότητες είναι το καθεστώς ιδιοκτησίας (Πίνακας 26). Έτσι, στις «άνω» το σύνολο σχεδόν της καλλιεργήσιμης έκτασης είναι ιδιόκτητο και ανήκει στους μόνιμους κατοίκους, ενώ, στις «κάτω» το μεγαλύτερο μέρος οί αγρότες το ενοικιάζουν από μη μόνιμους κατοίκους. Το ποσοστό των ιδιόκτητων εκτάσεων κυμαίνεται από 42% (Κάτω Πεδινά) μέχρι 47,2% (Έλαφότοπος). Ακόμα, από τις εκτάσεις που παραμένουν ακαλλιεργήτες δέν χρησιμοποιούνται όλες ως βοσκότοποι (έξαιρουμένων των Άνω Πεδινών), αλλά παραμένει χέρσο ένα ποσοστό 9% (Πλαγιά) έως 12% (υπόλοιπες κοινότητες, βλ. Πίνακα 26).

Στις «άνω» κοινότητες οί μόνιμοι κάτοικοι δέν διαθέτουν καμία έκταση για ενοικίαση, ενώ στις «κάτω» το ποσοστό αυτό είναι ελάχιστο (το μέγιστο ποσοστό της ενοικιαζόμενης γης επί του συνόλου της καλλιεργήσιμης έκτασης ανέρχεται μόλις σε 4% και άπαντα στα Κάτω Πεδινά και τον Έλαφότοπο — Πίνακας 26). Αμελητέα είναι επίσης ή έκταση της γης που παραχωρείται από συγγενείς ή τρίτους, ενώ σε καμία κοινότητα δέν άπαντα το «μισακάρικο» σύστημα. Το χαμηλό αγροτικό εισόδημα σε συνδυασμό με τη στενότητα της συνολικής διαθέσιμης γης και τις περιορισμένες δυνατότητες έξωγεωργικής απασχόλησης σε όλες τις κοινότητες, αναμφίβολα αποτελούν τούς σημαντικότερους παράγοντες που επηρεάζουν αρνητι-

Πίνακας 25

Μέσο μέγεθος καὶ τεμαχισμὸς τῆς καλλιεργουμένης
ἐκτασης τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων

Κοινότητες	Μέσος ἀριθμὸς ἀγροτε- μαχίων	Μέσο μέγεθος ἀγροτεμαχίων (στρέμ.)	Μέση ἀπόσταση ἀπὸ τὸ χωριό (χιλιόμε.)	Μέσο μέγε- θος γεωργ. ἐκμ/σης σέ στρέμ.
Κεφαλοχώρι	3,39	2,63	2,22	8,91
Πλαγιά	3,33	1,5	3	5,0
Ελαφότοπος	5,8	4,04	6,7	23,4
Ἄνω Πεδινά	4,25	6,85	1,8	29,1
Κάτω Πεδινά	3,7	12,17	5,5	45,0

Πηγή: Ἐρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

κά τούς μόνιμους κατοίκους ὡς πρὸς τὴ διάθεση τῆς γῆς τους γιὰ ἐνοικίαση. Ἡ σχετικὴ ἀνάλυση καὶ οἱ ποσοτικὲς ἐκτιμήσεις τῶν σημαντικότερων οἰκονομικῶν μεγεθῶν (ἀγροτικὸ εἰσόδημα, ἀπασχόληση, κ.λπ.) πού γίνονται στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, ἐπιχειροῦν νά θεμελιώσουν μιά πληρέστερη ἐρμηνεῖα αὐτοῦ τοῦ φαινομένου.

Τά στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς (Πίνακας 8 τοῦ Παραρτήματος) σχετικά μέ τὴ μέση καλλιεργουμένη ἐπιφάνεια μολονότι παρουσιάζουν σημαντικὲς ἀποκλίσεις δέν ἀνατρέπουν τὸ βασικὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ «κάτω» κοινότητες παρουσιάζουν μεγαλύτερη ἐπάρκεια σέ γῆ ἀπὸ τίς «πάνω». Ὅμως, κατὰ τὴν Ἀπογραφή, οἱ τελευταῖες παρουσιάζουν ἄρκετά μεγαλύτερο μέσο μέγεθος σέ σχέση με ἐκεῖνο πού προκύπτει τόσο ἀπὸ τὸ ἐρωτηματολόγιο ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἐτήσια γεωργικὴ στατιστικὴ ἔρευνα τοῦ 1980-81. Συνεκτιμώντας καὶ τὰ στοιχεῖα πού προέκυψαν ἀπὸ τίς συνεντεύξεις καὶ τίς ἀνοιχτὲς συζητήσεις, καταλήγουμε στό συμπέρασμα ὅτι ἡ στενότητα ιδιοκτητῆς καὶ κοινοτικῆς γῆς στίς «ἄνω» κοινότητες παρουσιάζεται σήμερα μέ ἰσχυρὴ ὀξύτητα· κατὰ πρῶτο λόγο στό Κεφαλοχώρι (μολονότι στό δείγμα μας παρουσιάζει μέσο ὄρο 4 περίπου στρέμματα περισσότερα ἀπὸ τὴν Πλαγιά) καὶ κατὰ δεύτερο στήν Πλαγιά. Ἄπὸ τίς «κάτω» κοινότητες, σέ χειρότερη κατάσταση βρίσκονται τὰ Ἄνω Πεδινά καὶ σέ ἐλαφρῶς καλύτερη ὁ Ἐλαφότοπος. Τά Κάτω Πεδινά βρίσκονται σέ σχετικὰ πλεονεκτικότερη θέση ἀπὸ τίς τέσσερις ἄλλες κοινότητες καὶ ὡς πρὸς τὸ μέσο μέγεθος καὶ ὡς πρὸς τὴν κλίση τοῦ καλλιεργουμένου ἐδάφους. Τά τελευταῖα χρόνια παρουσιάζεται γενικὴ τάση μειώσεως τῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων σέ ὅλες τίς κοινότητες. Τὸ φαινόμενο παρουσιάζεται μέ μεγαλύτερη ἔνταση στήν Πλαγιά καὶ τὸ Κεφαλοχώρι. Στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ θά ἐπιχειρήσουμε νά διερευνήσουμε τὸ σύνολο τῶν παραγόντων πού ἐπιδρῶν ἀρνητικὰ στίς παραγωγικὲς προσπάθειες τῶν κατοίκων καὶ διαμορφώνουν τὸν προβληματικὸ χαρακτήρα αὐτῶν τῶν περιοχῶν.

Τεμαχισμὸς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης: Ἐνα ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῆς ἐγγείου δομῆς γιὰ τὸ ὁποῖο παρουσιάζονται ἀποκλίσεις μεταξύ τῶν τριῶν διαφορετικῶν πηγῶν ἀφορᾶ τὸν τεμαχισμό τῆς καλλιεργουμένης ἐκτα-

Πίνακας 26

Συνθήκες καί τρόπος παραγωγής

"Εγγελοσ δομή"

Κουλύττες	Χρήσεσ τής γής				Μορφή κτήσεσ τής γής				Μεσακέρκη	αύνολο καλ/αμης (μή)	καοοτό έδρόκτητησ ατό αύνολο τής Σημ. ολόηο όιο	(%)
	Βοοκότοκοσ (από.)		Χέρσα (από.)		% ατό αύνολο τής μη καλλεργούμενησ		% ατό αύνολο τής καλλεργούμενησ					
	καλλεργούμενη (από.)	έκταση έδρόκτητη (από.)	καλλεργούμενη (από.)	έκταση έδρόκτητη (από.)	από αύνολο τής καλλεργούμενησ	από αύνολο τής μη καλλεργούμενησ	από αύνολο τής καλλεργούμενησ	από αύνολο τής μη καλλεργούμενησ				
Κεφαλοχώρι	1775	225	187	12	1154	-	2	3	-	1780	99,7	
Πλαγιά	1060	162	79	9	1060	-	2	2	-	1064	99,6	
Ανω Πεδινά	568	274,5	-	-	568	15	737	-	10	1330	42,7	
Ελαφότοποσ	230	94	17	12	230	29	237	-	-	487	47,2	
Κάτω Πεδινά	477	165	37	12	477	50	610	-	-	1137	42,0	
Σύνολο	4110	947,5	320	10	4110	85	1598	5	10	5798	70,9	

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

σης. Τά στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς παρουσιάζουν μεγαλύτερο τεμαχισμό τῆς γεωργικῆς ἰδιοκτησίας, σέ σχέση μέ τά στοιχεῖα τοῦ δείγματος. Ἐάν ὁμοῦς ἐξαιρέσουμε τήν κοινότητα τῶν Ἄνω Πεδινῶν, ὅπου ἡ ἀπόκλιση εἶναι μεγάλη, παρατηροῦμε ὅτι οἱ διαφορές δέν εἶναι σημαντικές καί μᾶλλον προέρχονται ἀπό τό γεγονός ὅτι τά στοιχεῖα τῆς Ἀπογραφῆς δίνουν μεγαλύτερο μέσο μέγεθος γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης σέ σύγκριση μέ τίς ἄλλες πηγές (ἐτήσια γεωργική στατιστική ἔρευνα, δείγμα 50% τῆς παρούσας ἐρευνητικῆς ἐργασίας). Ἐπίσης, ἀπό τό δείγμα προκύπτει χαμηλότερος βαθμός τεμαχισμοῦ τῆς καλλιεργούμενης ἔκτασης γιά τίς «ἄνω» κοινότητες, πράγμα πού συμβαδίζει μέ τόν σημαντικά μικρότερο γεωργικό κλῆρο σ' αὐτή τήν περιοχή. Ἀναμφίβολα, ὁ τεμαχισμός τῆς γεωργικῆς ἰδιοκτησίας ἀποτελεῖ σημαντικό ἐμπόδιο γιά τή χρησιμοποίηση προηγμένης τεχνολογίας καί τήν ἐφαρμογή βελτιωμένων τεχνικῶν παραγωγῆς, καί κατ' ἐπέκταση γιά τήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί τοῦ γεωργικοῦ εισοδήματος. Μολονότι στό σημεῖο αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει ἐνδεδειγμένη τῶν περιοριστικῶν παραγόντων ἀνάπτυξης στίς ἐνλόγω κοινότητες, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ σχετική διαθεσιμότητα γιά καλλιέργεια σημαντικῶν ἀναξιοποίητων ἰδιωτικῶν καί κοινοτικῶν ἐκτάσεων, σέ συνδυασμό μέ τίς δυνατότητες βελτίωσης τῶν βοσκότοπων, θέτουν τόν παράγοντα αὐτόν σέ δεύτερη σειρά προτεραιότητας. Παρατηροῦμε ἀκόμα ὅτι οἱ προσπάθειες πού ἔχουν γίνει μέχρι τώρα γιά τή συγκέντρωση τῆς γεωργικῆς ἰδιοκτησίας στίς «κάτω» κοινότητες μέσω τοῦ ἀναδασμοῦ, δέν ἔχουν φέρει τά ἐπιθυμητά ἀποτελέσματα, ἀκριβῶς γιατί δέν ὑπῆρξε συνολική ἀντιμετώπιση τῶν περιοριστικῶν παραγόντων ἀνάπτυξης. Ἐτσι καί σήμερα παρατηρεῖται σημαντική κατάτμηση τοῦ κλήρου, μολονότι ὁ ἀναδασμός ὀλοκληρώθηκε περί τά τέλη τῆς περασμένης δεκαετίας καί περιέλαβε σημαντικό ποσοστό τῆς συνολικῆς καλλιεργήσιμης ἔκτασης.

Ἄρδευόμενη ἔκταση: Ὡς πρὸς τόν παράγοντα «ἄρδευση», παρατηροῦμε ὅτι δέν ὑπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ τῶν στοιχείων αὐτῆς τῆς ἔρευνας, πού προέκυψαν ἀπό συζητήσεις, συνεντεύξεις καί ἐπισκέψεις στά κατά τόπους κοινοτικά καταστήματα, καί τῶν στοιχείων τῆς Ἀπογραφῆς. Ἀπό τίς πέντε κοινότητες μόνο δύο παρουσιάζουν σημαντικό ποσοστό ἄρδευσης ἐπὶ τῆς συνολικῆς καλλιεργούμενης ἔκτασης (Κάτω Πεδινά 9% καί Ἐλαφότοπος 20%, Πίνακας 8 τοῦ Παραρτήματος). Τό σύνολο σχεδόν τῶν ἄρδευόμενων ἐκτάσεων βρίσκεται ἐντός τῶν ὁρίων τῆς κοινότητας Καλπακίου. Τά στοιχεῖα τῶν συνεντεύξεων παρουσιάζουν ἐκ πρώτης ὄψεως σημαντική διαφορά σέ σύγκριση μ' ἐκεῖνα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1981 στήν περίπτωση τοῦ Ἐλαφότοπου (1.000 στρέμματα ποτιστικά σέ σύνολο 3.000 καλλιεργήσιμων, δηλαδή ποσοστό 33%, ἔναντι 20% τῆς Ἀπογραφῆς). Ἐάν λάβουμε ὁμοῦς ὑπόψη ὅτι ἡ συνολική καλλιεργούμενη ἔκτασή σ' αὐτή τήν κοινότητα δέν ξεπερνᾷ τό 1/3 τῆς συνολικῆς διαθέσιμης καί ὅτι οἱ ξηρικές καλλιέργειες καταλαμβάνουν σημαντικό ποσοστό, τότε ἡ ἔκταση πού ἄρδευεται πραγματικά πρέπει νά εἶναι ἀρκετά χαμηλότερη ἀπό 1.000 στρέμματα. Στά Κάτω Πεδινά παρουσιάζονται ἐπίσης ὀρισμένες διαφορές (15% μέ βάση τά στοιχεῖα τῆς ἔρευνας, 9% μέ βάση τήν Ἀπογραφή). Ἐάν πάρουμε ὁμοῦς ὑπόψη τή γενική αὐξητική τάση πού παρουσιάζουν οἱ ἄρδευόμενες ἐκτάσεις σέ ὅλες τίς περιοχές τῆς χώρας, εἶναι λογικό νά ἔχει σημειωθεῖ μικρή σχετική αὐξηση στά τρία περίπου χρόνια πού μεσολάβησαν μεταξύ τῆς Ἀπογραφῆς καί τοῦ χρόνου πραγματοποίησης τῶν ἐπισκέψεων. Συνακόλουθα, οἱ ἀποκλίσεις στίς ἐκτιμήσεις πρέπει νά εἶναι μικρότερες ἀπό τίς προαναφερθεῖσες. Οἱ ὑπόλοιπες κοινότητες δέν

παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές γιατί οί άρδευόμενες έκτάσεις είναι ελάχιστες. Δέν χωρεϊ άμφιβολία πώς ένδεχόμενες αύξήσεις τών άποδόσεων έξαρτώνται άμεσα από τή βελτίωση τής τεχνικής τής άρδευσης αλλά και κυρίως από τήν αύξηση τών άρδευόμενων επιφανειών. Καί από αύτή τήν άποψη ή έλλειψη νερού άποτελεϊ αποφασιστικής σημασίας εμπόδιο για τήν αύξηση του άγροτικού εισοδήματος. Οί «κάτω» κοινότητες παρουσιάζουν όμως τήν έξης ιδιομορφία: Ένω δέν έχουν αντιμετώπισει άκόμα μέχρι σήμερα μέ τρόπο ικανοποιητικό τό πρόβλημα τής ύδρευσης, μπορούν νά άρδευουν (Έλαφότοπος, Κάτω Πεδινά) σημαντικό ποσοστό από τή συνολική καλλιεργούμενη έκταση γιατί διαθέτουν άγροκτήματα στην περιοχή τής κοινότητας Καλπακίου, όπου οί δυνατότητες άρδευσης είναι πολύ ευνοϊκότερες. Από τίς «κάτω» κοινότητες τό πρόβλημα τής έλλειψης νερού είναι πολύ πιο έντονο στά Άνω Πεδινά, πού δέν διαθέτουν άρδευόμενες έκτάσεις σε σύγκριση μέ τίς άλλες δύο. Γι' αύτό είναι λογικό νά περιμένουμε ότι ή άξιοποίηση τών ύδάτινων πόρων αύτης τής κοινότητας θά έχει μεγαλύτερες επιπτώσεις στό άγροτικό εισόδημα σε σύγκριση μέ τίς άλλες δύο (Έλαφότοπος, Κάτω Πεδινά), πού παρουσιάζουν μεγαλύτερη έπάρκεια σε φυσικούς πόρους (γεωργική γη, νερό). Βέβαια, ή πλήρης άξιοποίηση αυτού του πόρου (όπως και τών υπόλοιπων) δέν σχετίζεται μόνο μέ ειδικότερα τεχνικά ζητήματα (π.χ. μέ κατάλληλα έγγειοβελτιωτικά έργα), αλλά μέ γενικότερα ζητήματα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Η επιτυχής αντιμετώπιση αυτών τών ζητημάτων οδηγεί στη βελτίωση τής άποδοτικότητας και τής αποτελεσματικότητας τής ανθρώπινης δραστηριότητας. Έπανερχόμενοι στό πρόβλημα τής έλλειψης νερού ως περιοριστικού παράγοντα στην αύξηση τής άγροτικής παραγωγής και του εισοδήματος, παρατηρούμε ότι ή υπό θεώρηση περιοχή συγκαταλέγεται σ' εκείνες πού δέχονται τίς ύψηλότερες βροχοπτώσεις στη χώρα. Έχοντας επίσης ύπόψη ότι ή μορφολογία του έδάφους δέν δικαιολογεϊ μεγάλης κλίμακας έγγειοβελτιωτικά έργα μέ βάση τίς πιθανές αύξήσεις τής γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής και τών δύο περιοχών, μπορούμε νά κατανοήσουμε τή σημασία τών μικρής κλίμακας έγγειοβελτιωτικών έργων σε σχέση μέ τίς παραγωγικές και κοινωνικές ανάγκες. Οί ίδιοι οί κάτοικοι, έχοντας κατανοήσει τό πρόβλημα, έπισημαίνουν τήν τεράστια σημασία τέτοιων έγγειοβελτιωτικών έργων για τήν αύξηση τής γεωργικής και τής κτηνοτροφικής παραγωγής (π.χ. όμβροδεξαμενές στην περιοχή τών Άνω Πεδινών, ποτίστρες, ύδρομαστεύσεις στην περιοχή του Κεφαλοχωρίου κ.λπ.). Τέλος, έπανερχόμενοι στό ζήτημα του τρόπου ένταξης του τοπικού στοιχείου στις προαναφερθείσες διαδικασίες, υπογραμμίζουμε τή σχετική ευχέρεια μέ τήν όποία οί άμεσοι παραγωγοί μπορούν νά συμμετάσχουν ενεργά σε τέτοιου είδους έργα, καθώς επίσης και τόν ενεργότερο ρόλο πού μπορούν νά διαδραματίσουν είτε μέσα από τήν τοπική αυτοδιοίκηση είτε μέσα από άλλες μορφές συλλογικής δράσης (π.χ. συνεταιρισμοί).

Βασικά αίτια για τή μή χρησιμοποίηση διαθέσιμων έκτάσεων: Σύμφωνα πάντα μέ τίς άπαντήσεις πού δόθηκαν στό έρωτηματολόγιο, οί άγρότες θεωρούν ως βασικότερο αίτιο για τή μή χρησιμοποίηση για καλλιέργεια τής διαθέσιμης έκτασης σε κάθε νοικοκυριό τήν έλλειψη κατάλληλων άγροτικών δρόμων. Τό πρόβλημα παρουσιάζεται όξύτερο στό Κεφαλοχώρι, όπου στό 83% τών έρωτηθέντων έρχεται πρώτο στην ιεράρχηση τών αιτίων (Πίνακας 27), άκολουθεί ή Πλαγιά μέ αντίστοιχο ποσοστό 47%, ένω στις «κάτω» κοινότητες, έξαιρουμένων τών Κάτω Πεδινών, μολονότι τό πρόβλημα είναι σημαντικό, παρουσιάζεται μέ μικρότερη ένταση (Έλαφότοπος 33%, Άνω Πεδινά 27%). Αναμφίβολα, τό ζήτημα τής κατασκευής

κατάλληλων αγροτικῶν δρόμων ἀφορᾶ τήν ἀξιοποίηση τοῦ συνόλου τῶν ἰδιωτικῶν καί κοινοτικῶν ἐκτάσεων τόσο γιά τή βελτίωση καί ἐπέκταση τῶν καλλιεργούμενων ποωδῶν φυτῶν, ὅσο καί γιά τή βελτίωση τῶν βοσκότοπων. Ἡ ἀνάγκη αὐτή σέ ὑποδομή παρουσιάζεται μέ μεγαλύτερη ἐνταση στό Κεφαλοχώρι γιά τόν πρόσθετο λόγο ὅτι ὅλοι οἱ κάτοικοι ἔχουν ἐγκατασταθεῖ στόν καινούργιο οἰκισμό, ἐνῶ τά κτήματά τους βρίσκονται κατά κύριο λόγο συγκεντρωμένα στόν παλιό οἰκισμό, πού ἀπέχει 8 χλμ. περίπου. Αὐτό δέν φαίνεται στόν Πίνακα 25 πού παρουσιάζει τή μέση χιλιομετρική ἀπόσταση τῶν ἀγροτεμαχίων ἀπό τό χωριό, γιατί τά περισσότερα ἀγροκτήματα ἔχουν ἐγκαταλειφθεῖ λόγω τῆς ἀνυπαρξίας κατάλληλων δρόμων καί τῆς μεγάλης ἀπόστασης ἀπό τό νέο οἰκισμό. Ἀκόμα, ἡ ἐκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν πού ἐπιβάλλεται τόσο γιά λόγους μειώσεως τοῦ κόστους παραγωγῆς, ὅσο καί γιά λόγους πού ἀφοροῦν τή συντελεσθεῖσα ἀλλαγή τοῦ τρόπου ζωῆς καί συνακόλουθα τή στάση τῶν ἀγροτῶν ἀπέναντι στίς παραδοσιακές καλλιεργητικές τεχνικές (π.χ. ἄροση μέ ζῶα), κάνει ἀναγκαῖα τή δημιουργία κατάλληλων ἀγροτικῶν δρόμων.

Ἡ ἔλλειψη κατάλληλων καλλιεργητικῶν μέσων, ὡς δεύτερο σέ σπουδαιότητα αἴτιο (Πίνακας 27), συνεκτιμᾶται γιά προφανεῖς λόγους μέ τίς ἀντίστοιχες ἀπαντήσεις πού δόθηκαν γιά τήν καταλληλότητα τοῦ ἐδάφους. Συνεκτιμώντας αὐτούς τούς δύο παράγοντες παρατηροῦμε ὅτι οἱ ἀγρότες θεωροῦν ὅτι πράγματι ὑπάρχει σημαντικό πρόβλημα χρησιμοποίησης τῆς κατάλληλης τεχνολογίας γιά τήν παραγωγική ἀξιοποίηση τῶν ἐκτάσεων πού διαθέτουν. Ἀπό τίς ἀπαντήσεις πού δόθηκαν ὡς πρὸς τήν ἱεράρχηση τῶν αἰτίων (Κεφαλοχώρι 25%, Πλαγιά 26%, Ἄνω Πεδινά 13%, Ἐλαφότοπος 44%, Κάτω Πεδινά 33%), παρατηροῦμε ὅτι στίς «κάτω» κοινότητες τό πρόβλημα αὐτό εἶναι τουλάχιστον ἐξίσου σημαντικό μ' ἐκεῖνο πού ἀφορᾶ τήν ἔλλειψη τῆς κατάλληλης ὑποδομῆς σέ ἀγροτικούς δρόμους. Ἀξίζει νά σημειωθεῖ ὅτι μόνον ἓνας ἀγρότης (Πλαγιά) ἀπό τό σύνολο τῶν ἐρωτηθέντων καί στίς πέντε κοινότητες θεωρεῖ ὡς αἴτιο μή καλλιέργειας τήν ἔλλειψη ἐργατικῶν χεριῶν, γεγονός πού ἀποτελεῖ σοβαρή ἐνδειξη γιά τήν ὑπαρξή διαθέσιμου ἐργατικοῦ δυναμικοῦ γιά τήν αὔξηση τῆς παραγωγῆς μέ βάση τό σημερινό επίπεδο τεχνικῆς, ἡ ἐνδειξη συγκαλυμμένης ἀνεργίας.

5.2. Διάρθρωση καλλιεργειῶν

Ὡς πρὸς τή διάρθρωση τῶν καλλιεργειῶν (Πίνακας 28), παρατηροῦμε μέ βάση τά στοιχεῖα πού προέκυψαν ἀπό τό ἐρωτηματολόγιο ὅτι στίς «ἄνω» κοινότητες δέν καλλιεργοῦνται σχεδόν καθόλου σιτηρά (0,7% καλαμπόκι), παρά μόνο μηδική, κυρίως ξηρική (88% ἐπί τοῦ συνόλου τῆς καλλιεργούμενης ἐκτασης στό Κεφαλοχώρι καί 93% στήν Πλαγιά). Ἐπίσης τά χορτολίβαδα ἀποτελοῦν μικρῆς σημασίας παράγοντα στήν παραγωγή σανοῦ (μόνο 1% τῆς ἐκτασης στό Κεφαλοχώρι καί 7% στήν Πλαγιά), ἐν ἀντιθέσει μέ τίς «κάτω» κοινότητες ὅπου ἀποτελοῦν τόν σημαντικότερο παράγοντα (Ἄνω Πεδινά 59%, Ἐλαφότοπος 44%, Κάτω Πεδινά 41%). Στίς «κάτω» κοινότητες παρατηρεῖται μικρή καλλιέργεια σιτηρῶν: Ἐλαφότοπος (13%, ἐκ τῶν ὁποίων τό μεγαλύτερο μέρος εἶναι ξηρικό στάρι 7%, 3% ποτιστικό στάρι καί ξηρικό κριθάρι 2%) καί Κάτω Πεδινά (12% σίκαλη). Ἡ ξηρική μηδική ἀποτελεῖ καί ἐδῶ βασικό παράγοντα ἀλλά μικρότερης

Πίνακας 27

Αϋτια για τὰ ὅποια δέν καλλιεργεῖται ὁλόκληρη
ἢ καλλιεργήσιμη ἔκταση

Κοινότητες	ἔλλειψη μέσων		ἔλλειψη διαθέσιμων ἐργατικῶν χερσιῶν		ἔλλειψη ἀγροτικῶν δρόμων		ἀκαταληλότητα διαθέσιμης ἔκτασης		ἄλλα αϋτια		Σύνολο ἀπαντησάντων
	ἀριθ.	% συνόλου	ἀριθ.	% συνόλου	ἀριθ.	% συνόλου	ἀριθ.	% συνόλου	ἀριθ.	% συνόλου	
Κεφαλοχώρι	4	11	-	-	29	83	5	14	13	37	35
Πλαγιά	4	21	1	5	9	47	1	5	6	32	19
Ἄνω Πεδινά	2	13	-	-	4	27	-	-	9	60	15
Ἐλαφότοπος	3	33	-	-	3	33	1	11	4	44	9
Κάτω Πεδινά	1	17	-	-	-	-	1	17	4	67	6
Σύνολο	14	17	1	1	45	54	8	9	36	43	84

Πηγή: Ἐρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

σημασίας μέ βάση τίς ἐκτάσεις πού θερίζονται, δηλαδή Ἄνω Πεδινά 41%, Ἐλαφότοπος 40%, Κάτω Πεδινά 36%. Τό γεγονός αὐτό δέν ὀφείλεται στή σχετική ἐπάρκεια γῆς, ἄν λάβουμε ὑπόψη τίς ὑπάρχουσες ἀνάγκες σέ κτηνοτροφές, γιατί οἱ παραγόμενες κτηνοτροφές καλύπτουν μόνο μικρό μέρος. Δέν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι τό καθεστῶς ἰδιοκτησίας καί τό σύστημα νομῆς τῆς γῆς ἀποτελοῦν περιοριστικούς παράγοντες στήν επέκταση τῆς καλλιέργειας τῶν κτηνοτροφῶν στίς «κάτω» κοινότητες, εἴτε γιατί ὀρισμένοι ἰδιοκτῆτες, φοβούμενοι τήν ἀπώλεια τῆς ἰδιοκτησίας τους, δέν ἐπιτρέπουν καθόλου στούς ἐνοικιαστές μιά καλλιέργεια ὅπως τῆς μηδικῆς πού καλύπτει χρονικό διάστημα ἄνω τῶν πέντε ἐτῶν καί ἀποτελεῖ κατά κάποιο τρόπο μιά μονιμότερη βελτίωση (ἐπέμβαση) τοῦ καλλιεργητῆ – ἐνοικιαστῆ, εἴτε γιατί ὁ ἰδιοκτῆτης ζητᾷ ὑψηλότερο ἐνοίκιο τήν ἐπόμενη καλλιεργητική περίοδο, ἀρνούμενος νά ὑπογράψει συμβόλαιο διαρκείας μεγαλύτερης τοῦ ἔτους. Οἱ λοιπές καλλιέργειες (σιτάρι, κριθάρι, καλαμπόκι) δέν ἀπαντοῦν παρά σέ δύο μόνο κοινότητες (Κεφαλοχώρι, Ἐλαφότοπος) καί σέ ἀμελητέες ἐκτάσεις.

Συνεκτιμώντας τὰ στοιχεῖα πού προέκυψαν ἀπό τό ἐρωτηματολόγιο τῆς ἔρευνας, τὰ συγκεντρωτικά στοιχεῖα ἀπό τίς ἐπισκέψεις στά κατά τόπους κοινοτικά καταστήματα, τίς συνεντεύξεις, τίς ἀνοιχτές συζητήσεις μέ τούς κατοίκους καί τὰ στοιχεῖα τῆς γεωργικῆς στατιστικῆς ἔρευνας τοῦ 1980-81, καταλήγουμε στίς ἀκόλουθες γενικές παρατηρήσεις, συνοψίζοντας τή μέχρι τώρα ἀνάλυση.

Τό ποσοστό τῆς καλλιεργούμενης ἔκτασης στό σύνολο τῆς καλλιεργήσιμης στῆς «ἄνω» κοινότητες (Κεφαλοχώρι, Πλαγιά) πρέπει νά εἶναι ἀκόμη χαμηλότερο ἀπό τό ἤδη χαμηλό (15%) πού προκύπτει ἀπό τίς ἀπαντήσεις στό ἐρωτηματολόγιο τῆς ἔρευνας. Ἄν λάβουμε ὑπόψη τίς μαρτυρίες τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς ὅτι ἡ καλλιεργήσιμη γῆ ἦταν περίπου 5.000 – 6.000 στρέμματα, βλέπουμε τήν κατακόρυφη πτώση τῆς καλλιεργητικῆς δραστηριότητος τίς δύο τελευταῖες δεκαετίες. Στό Κεφαλοχώρι ἡ πτώση αὐτή ἀναμφίβολα ἐπηρεάστηκε ἀπό τή μετακίνηση τῶν κατοίκων ἀπό τόν παλαιό οἰκισμό τῆς Λυκόρραχης στόν καινούργιο, πού ἄρχισε νά πραγματοποιεῖται σταδιακά ἀπό τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '70. Στήν Πλαγιά δέν μπορούμε νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι ὁ παράγοντας αὐτός ἄσκησε ἀποφασιστική ἐπίδραση, ἀφοῦ ἡ μετακίνηση στό νέο οἰκισμό ἄρχισε νά πραγματοποιεῖται πρῖν ἀπό μικρό σχετικά χρονικό διάστημα, καί ὅπως δῆποτε δέν ὑπάρχει ὁ ἴδιος βαθμός συγκέντρωσης τῶν ἀγροκτημάτων γύρω ἀπό τόν παλαιό οἰκισμό ὅπως στήν προηγούμενη περίπτωση. Ἡ ἐγκατάλειψη τῆς γῆς ἀναμφίβολα συμβαδίζει μέ τήν ἀπότομη πληθυσμιακή μείωση τῆς πρώτης μετεμφυλιοπολεμικῆς περιόδου καί μέ τό μικρότερης σημασίας γι' αὐτές τίς κοινότητες μεταναστευτικό ρεῦμα τῆς δεκαετίας τοῦ '60. Ἡ μικρή ἀνάκαμψη τῆς δεκαετίας τοῦ '70 δέν εἶναι ἱκανή νά ἀνατρέψει τίς ἀποδιαρθρωτικές τάσεις πού ἔχουν ἐν τῷ μεταξύ δημιουργηθεῖ. Μέ τήν πληθυσμιακή συρρίκνωση κατά τήν πρώτη μεταπολεμική περίοδο μετασχηματίζεται καί ὁ χαρακτήρας τῆς σχεδόν κλειστῆς οἰκιακῆς οικονομίας τῆς περιοχῆς καί μεταβάλλεται σταδιακά τό πρότυπο τῆς κατανάλωσης. Ἡ ἐξαφάνιση σχεδόν τῆς καλλιέργειας τῶν σιτηρῶν (Πίνακας 28) καί ἄλλων προϊόντων τῆς φυτικῆς παραγωγῆς γιά αὐτοκατανάλωση (ὅπως π.χ. βρώσιμα ὄσπρια, σταφύλια) καθώς ἐπίσης καί ἡ τεράστια αὔξηση τῶν εἰσαγόμενων κτηνοτροφῶν, εἶναι χαρακτηριστικοί δείκτες αὐτοῦ τοῦ μετασχηματισμοῦ. Ἀπό μία πρώτη ματιά θά ἔλεγε κανεῖς ὅτι αὐτές οἱ ἀλλαγές στά πρότυπα τῆς παραγωγῆς καί τῆς κατανάλωσης ἀντανაკλοῦν μία στροφή τῆς ἀπορροατοποιούμενης οικονομίας τῆς περιοχῆς στή βάση τοῦ συγκριτικοῦ πλεονεκτήματος. Μία προσεκτικότερη ὅμως ἐξέταση τόσο τῆς σημερινῆς κατάστασης ὅσο καί τῆς μεταβατικῆς περιόδου, ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι αὐτή ἡ ἐνσωμάτωση στόν γενικότερο μηχανισμό τῆς ἀγορᾶς λειτουργεῖ παραμορφωτικά γιά τήν οἰκονομία τῆς περιοχῆς, πού ἀδυνατώντας νά ἐνσωματώσει τήν καινούργια τεχνολογία ὑφίσταται μία ἀνευ προηγούμενου παραγωγική συρρίκνωση. Ἀναμφίβολα, τό πρόβλημα τῆς εἰσαγωγῆς καί χρησιμοποίησης προηγμένης τεχνολογίας εἶναι πολύ πῖο σύνθετο ἀπό ἐκεῖνο πού ἐνδεχομένως ἐξυπακούεται μέ τήν ἔννοια τῆς ὑποκατάστασης παραγωγικῶν εἰσροῶν, καθώς ἐμπλέκεται πλῆθος παραγόντων πού ἐπηρεάζουν καί διαμορφώνουν τούς μηχανισμούς μέ τούς ὁποίους ἀρθρώνεται ἡ τοπική οἰκονομία μέ τήν καπιταλιστική ἀγορά. Καί βέβαια δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι παρεμβάλλονται ἀρκετά «ἐμπόδια» γιά τήν πραγματοποίηση τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ πού ἐπιβάλλεται μέ τήν ἀναγκαστική πιά ἐκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν καί γενικότερα μέ τήν υἱοθέτηση τεχνικῶν παραγωγῆς ἐντάσεως κεφαλαίου. Στήν περίπτωση αὐτή βλέπουμε ὅτι ἡ παραδοσιακή τεχνική (π.χ. ἄροση μέ ζῶα) ἐγκαταλείπεται, χωρίς ἡ τοπική οἰκονομία νά μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει τούς ἀναγκαίους ὄρους γιά τήν χρησιμοποίηση τῆς νέας τεχνολογίας (ἄροση μέ ἔλκυστήρες). Ἡ ἐξασφάλιση αὐτῶν τῶν ὄρων στήν περιοχή εἶναι ταυτόσημη μέ πῖο σύνθετες διεργασίες ἀπό ἐκεῖνες πού ἐπιβάλλει ἡ καπιταλιστική ἀγορά στούς ἀτομικούς παραγωγούς. Οἱ διεργασίες αὐτές ἀφοροῦν κυρίως τήν δη-

μιουργία της κατάλληλης υποδομής σέ τεχνικά έργα και σέ υπηρεσίες, πού αποτελοῦν κατά κάποιο τρόπο προϋπόθεση γιά τήν παραγωγική χρησιμοποίηση μοντέρνου ἐξοπλισμοῦ και ἐγγύηση γιά τήν ἀποδοτική λειτουργία τοῦ διεισδύοντος ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου. Συνακόλουθα, ὁ συγκεκριμένος κοινωνικός σχηματισμός εἶναι ἀναγκασμένος νά ἐπιζητεῖ περισσότερα ἐξωτερικά στηρίγματα (κρατική παρέμβαση) γιά νά ἀντιμετωπίσει τή νέα κατάσταση. Ἡ ἔλλειψη τέτοιου εἴδους στηριγμάτων, κυρίως στίς τρεῖς προηγούμενες δεκαετίες, εἶχε ἀποτέλεσμα τήν προαναφερθεῖσα συρρίκνωση τῆς παραγωγῆς και τήν ἀποδιάρθρωση τοῦ κοινωνικοῦ ἴστού. Παρατηροῦμε ὅτι σέ ὁλόκληρο τό διάστημα τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου ἡ ὀργανωμένη συλλογική δράση, εἴτε μέσα ἀπό τήν τοπική αὐτοδιοίκηση εἴτε μέσα ἀπό τούς συνεταιρισμούς, ἀδυνατεῖ νά πραγματοποιήσει ὅποιαδήποτε ἀξιόλογη παρέμβαση μέ θετικές ἐπιπτώσεις στό ὕψος τῆς παραγωγῆς και τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος. Ἀπό τή δεκαετία τοῦ '60 και μετά, ὅποτε ὁ πληθυσμός σταθεροποιεῖται κάπως, οἱ κοινότητες αὐτές δέν μπόρεσαν νά κινητοποιήσουν τό πλεονάζον ἐργατικό δυναμικό τους γιά τήν κατασκευή βασικῶν ἐργῶν υποδομῆς (π.χ. ἀγροτικούς δρόμους, ποτίστρες, ὑδρομαστεύσεις σέ μικρή κλίμακα κ.ἄ.), ἔτσι ὥστε ἡ ἐνσωμάτωση τῆς κλειστῆς οἰκονομίας τῆς περιοχῆς στήν οἰκονομία τῆς ἀγορᾶς νά πραγματοποιηθεῖ μέ εὐνοϊκότερους ὅρους. Βέβαια μιά παρόμοια ἀποτελεσματικότητα τῶν συλλογικῶν φορέων δράσης στίς τελευταῖες δεκαετίες δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ οὐτοπική, γιατί ὑπῆρξαν ἀρκετά παρόμοια παραδείγματα σέ ἄλλες περιοχές τῆς χώρας πού, χωρίς νά ἔχουν ἀντιστρέψει τίς γενικότερες ἀποδιάρθρωτικές τάσεις πού δημιούργησε σέ ὁλόκληρη τήν ὑπαιθρο τό γενικό πρότυπο τῆς κεφαλαικῆς συσσώρευσης, κατόρθωσαν νά ἀξιοποιήσουν σέ ἱκανοποιητικό βαθμό τά ἀνεπαρκέστατα νομαρχιακά κονδύλια γιά περιφερειακή ἀνάπτυξη και νά ἐξασφαλίσουν πιά εὐνοϊκούς ὅρους ἐνσωμάτωσης. Χωρίς νά μπαίνουμε σέ κεφαλαϊώδους σημασίας ζητήματα ἱστορικής ἀνάλυσης τῆς μεταπολεμικῆς περιόδου, πιστεύουμε ὅτι ἡ ξεχωριστή ἱστορική ἐμπειρία αὐτῶν τῶν περιοχῶν πού ἐνιωσαν ὅλο τό βόρος τῆς τελειοταίας φάσης τοῦ ἐμφυλίου και τῆς καταστολῆς πού ἐκκολούθησε, ἀποτελέσαν ἀποφασιστικῆς σημασίας παράγοντες, ὄχι μόνο γιά τήν ὀργάνωση τῆς συλλογικῆς δράσης ἀλλά και γιά τήν ἀπρόσκοπη παραγωγική λειτουργία τῶν ἄμεσων παραγωγῶν.

Ἐαναγυρνώντας στή σχέση «καλλιεργούμενη πρός καλλιεργήσιμη γῆ», παρατηροῦμε ὅτι ὑπάρχει σχετική συμφωνία γιά τίς ἐνλόγω κοινότητες (Κεφαλοχώρι, Πλαγιά) μεταξύ τῶν στοιχείων τοῦ ἐρωτηματολογίου και τῆς ἐτήσιας γεωργικῆς στατιστικῆς ἐρευνας τοῦ 1980-81 (Πίνακας 9 τοῦ Παραρτήματος). Συγκρίνοντάς τα και μέ τά συγκεντρωτικά στοιχεῖα τῶν κοινοτήτων, παρατηροῦμε ὅτι τά προηγούμενα στοιχεῖα μάλλον ὑπερεκτιμοῦν ἐλαφρῶς παρά ὑποτιμοῦν τίς καλλιεργούμενες ἐκτάσεις και τήν ἀντίστοιχη φυτική παραγωγή. Ἀπό τή σύγκριση τοῦ προηγούμενου Πίνακα 28 και τοῦ Πίνακα 9 τοῦ Παραρτήματος, προκύπτει ὅτι και στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '80 συνεχίζονται οἱ ἐκφυλιστικές τάσεις στή φυτική παραγωγή μέ τή σχεδόν πλήρη ἐξαφάνιση τῶν σιτηρῶν και τήν ἀκόμα μεγαλύτερη συρρίκνωση τῆς παραγωγῆς ἄλλων προϊόντων προοριζόμενων γιά αὐτοκατανάλωση (μποστανικά, πατάτες, λαχανοκομικά, σταφύλια). Τά συγκεντρωτικά στοιχεῖα τῶν κοινοτήτων μιλοῦν γιά συνολική καλλιεργούμενη ἐκταση μόνο 350 στρεμμάτων στό Κεφαλοχώρι και 160 στρεμμάτων στήν Πλαγιά.

Σέ μιά ἀπό τίς ἐπισκέψεις τῆς ἐρευνητικῆς ὁμάδας στίς ἐνλόγω κοινότη-

τες εκτιμήθηκε ή έκταση πού μπορεί νά αποδοθεϊ άμεσα στην καλλιέργεια από τούς προέδρους τών κοινοτήτων και από ήλικιωμένους αγρότες, μέ τήν προϋπόθεση ότι θά διανοιχθοϋν οί αναγκαϊοι δρόμοι. Ή έκταση αύτή για τό *Κεφαλοχώρι* έχει ως εξής:

Τοποθεσία	Έκταση (στρέμματα)
Άι-Γιώργης	80
Ραμούσια	80
Κόπιστα (Κήποι) – Μεσοχώρι	130
Άι-Δημήτρης μέ τό Παλιό Χωριό	200
Μαριάντζο	50
Κοϋμπλα, Βερό	150
Άι-Θανάσης	100
Σύνολο	790

Υπάρχει επίσης μιά έκταση 1.500 στρεμμάτων στην περιοχή «Σαμουλάζαρη μέχρι Άσημοπήγαδο» πού ανήκε στην κοινότητα Κεφαλοχωρίου ως τό 1962. Τήν έκταση απέσπασαν τό έτος αύτό δύο ιδιωτες προσκομίζοντας κατά τήν κοινότητα ψευδεις τίτλους ιδιοκτησίας. Έκτοτε ή κοινότητα έχει δικαιωθεϊ μερικως στους δικαστικούς αγώνες πού ακολουθήσαν, γιατί έπετράπη στους κατοίκους νά βόσκουν τα ζώα τους και νά ξυλεύουν τήν περιοχή. Όμως οί κάτοικοι έχασαν προσθευτικά τά όφέλη πού άπερρεαν από τή βόσκηση και τήν ξύλευση, καθώς οί «ιδιοκτήτες» απέκτησαν τό δικαίωμα τής ύλοτόμησης και μαζί μ' αύτό τόν αποκλεισμό πρακτικά όλόκληρης τής περιοχής. Πάντως, ή κοινότητα μέ τά περιορισμένα μέσα πού έχει στή διάθεσή της εξακολουθεϊ νά διεκδικεί δικαστικά τήν περιοχή. Αν λάβουμε υπόψη ότι με τίς σημερινές χαμηλές αποδόσεις 500 χλγ. σανού μηδικής κατά κοπή (τρεις κοπές τό χρόνο) και τήν έκταση τών 350 στρεμμάτων καλύπτονται 15-20% τών συνολικων αναγκων σέ κτηνοτροφές, θά μπορούσαμε καταρχήν νά συμφωνήσουμε μέ τίς εκτιμήσεις τών κατοίκων για πλήρη κάλυψη τών τρεχουσων αναγκων τής κτηνοτροφικής παραγωγής σέ σανό μηδικής μέ τήν καλλιέργεια τών προαναφερθεισων εκτάσεων 800 περίπου στρεμμάτων. Βέβαια ή έκταση πού καλλιεργούνταν προπολεμικά ήταν πολύ μεγαλύτερη από 800 στρέμματα. Ή εκτίμηση αύτή προκύπτει από τίς μαρτυρίες τών κατοίκων, από τόν σχεδόν διπλάσιο του σημερινου πληθυσμό και από τόν κλειστό χαρακτήρα τής οικονομίας τής περιοχής, πού κάλυπτε τό μεγαλύτερο μέρος τών βασικων καταναλωτικων αναγκων σέ φυτικά προϊόντα, κυρίως σέ σιτηρά. Έτσι θά μπορούσε κανείς νά ισχυριστεί ότι οί πραγματικές παραγωγικές δυνατότητες τής περιοχής σέ φυτική μάζα είναι πολλαπλάσιες από κεινες πού έξυπονοϋνται από τά τρέχοντα παραγωγικά στοιχειά. Άκόμα, ή εκτίμηση αύτή (των 800 στρεμμάτων) έγινε παίρνοντας υπόψη δύο βασικούς παράγοντες:

α) Τήν έλαχιστοποίηση του «κόστους διάνοιξης — κατασκευής» αγροτικων δρόμων μέ τόν περιορισμό του συνολικου μήκους τους.

β) Ότι τό σύνολο σχεδόν των 800 στρ. μπορεί νά καλλιεργηθεϊ μέ διαξονικό γεωργικό έλκυστήρα. Μολονότι ή εκτίμηση αύτή τής άμεσα καλλιεργήσιμης έκτασης είναι πράγματι συντηρητική μέ βάση τά προαναφερθέντα, δέν θά πρέπει νά διαφεύγει τής προσοχής μας ότι ή γεωμορφολογία τής περιοχής χαρακτηρίζεται από μεγάλη εύπάθεια στις διαβρώσεις και τίς

κατολισθήσεις πού ακολουθούν μετά τήν υποβάθμιση τῆς φυσικῆς βλάστησης. Γιά τό λόγο αὐτό, ἡ ἐφαρμογή τῆς μηχανικῆς καλλιέργειας πρέπει νά γίνεται μέ μεγάλη προσοχή καί σέ περιορισμένη κλίμακα ἔτσι ὥστε νά ἀποφευχθοῦν ἀνεπανόρθωτες καταστροφές τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, πού ἄλλωστε ὀδήγησαν στή μεταφορά τῶν ἴδιων τῶν οἰκισμῶν.

Ἡ κατάσταση ἀπό πλευρᾶς ἄμεσης ἀξιοποίησης καλλιεργήσιμων ἐκτάσεων στήν κοινότητα τῆς Πλαγιάς, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τοποθεσία	Ἔκταση (στρέμματα)
Κοσαρτσικό	1.500
Λιβάδια – Γκουστρίτσα	1.500
Σιότοπο, Βρωμοπήγαδο	2.000
Πλάτωνα	1.500
Σύνολο	6.500

Καταρχήν παρατηροῦμε ὅτι ἡ Πλαγιά βρίσκεται σέ πολύ πιο πλεονεκτική θέση ἀπό τό Κεφαλοχώρι καί γιατί ἡ συνολική καλλιεργήσιμη ἔκταση παρουσιάζεται πολλαπλάσια καί γιατί ἔχει μικρότερο πληθυσμό. Οἱ ἐκτιμήσεις ὅμως αὐτές ἀφοροῦν τή συνολική ἔκταση πού θά μπορούσε νά ἀξιοποιηθεῖ παραγωγικά μέ τήν κατασκευή τοῦ κατάλληλου ὀδικοῦ δικτύου. Δέν παίρνουν ὅμως ὑπόψη τους τή γεωμορφολογία τῆς περιοχῆς μέ τά προαναφερθέντα χαρακτηριστικά. Ἀκόμα, ἡ κατά κανόνα μεγάλη κλίση πού παρουσιάζουν αὐτές οἱ ἐκτάσεις λειτουργεῖ σχεδόν ἀπαγορευτικά γιά τήν ἀπόδοσή τους στή μηχανοκαλλιέργεια, ἄν μάλιστα τεθεῖ ὡς προϋπόθεση ἡ διατήρηση τῆς φυσικῆς τους γονιμότητας καί ἡ προστασία τους ἀπό τίς διαβρώσεις καί τίς κατολισθήσεις. Γιά τό λόγο αὐτό καί στήν κοινότητα αὐτή ἰσχύουν οἱ ἴδιες παρατηρήσεις πού κάναμε καί στήν προηγούμενη σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τίς δυνατότητες ἐκμηχάνισης τῶν καλλιεργειῶν καί τήν κλίμακα τῶν δραστηριοτήτων στή φυτική παραγωγή. Οἱ ἐπιφυλάξεις αὐτές μέ κανένα τρόπο δέν ἀναιροῦν τήν ἀνάγκη κατασκευῆς τῶν ἀναγκαίων ἀγροτικῶν δρόμων. Ἀντίθετα, ἡ κατασκευή τοῦ κατάλληλου ὀδικοῦ δικτύου θά δημιουργήσει ἀυξημένες δυνατότητες παραγωγικῆς ἀπασχόλησης τῶν κατοίκων, κάνοντας πολύ πιο εὔχρηστη καί λιγότερο κοπιαστική τή χρήση παραδοσιακῆς τεχνολογίας (π.χ. ἄροση μέ ζῶα) μέ τή διευκόλυνση τῶν πάσης φύσεως μεταφορῶν. Ἡ εὐχερέστερη δέ μεταφορά τῶν κοπαδιῶν στήν ὑψηλότερη ζώνη θά ἐλαφρύνει τίς χαμηλότερες περιοχές ἀπό τή βοσκοφόρτωση πού συντελεῖ στή συνεχή υποβάθμιση τῆς φυσικῆς βλάστησης. Ἀκόμα, τό ὀδικό δίκτυο θά διευκολύνει τήν ἐκτέλεση τῶν ἀναγκαίων προστατευτικῶν ἀπό τή διάβρωση ἔργων καί θά συντελέσει στή μείωση τοῦ κόστους συντήρησής τους.

Σέ ὅ,τι ἀφορᾶ τίς «κάτω» κοινότητες (Ἄνω Πεδινά, Ἐλαφότοπος, Κάτω Πεδινά), παρατηροῦμε μέ βάση τά συγκεντρωτικά σημερινά στοιχεῖα τῶν κοινοτήτων, ὅτι τά στοιχεῖα τοῦ δείγματος αὐτῆς τῆς ἔρευνας ὑποεκτιμοῦν σημαντικά τή συνολική ἔκταση πού καλλιεργεῖται πραγματικά, σέ ἀντίθεση μέ τά στοιχεῖα τῆς ἐτήσιας γεωργικῆς στατιστικῆς ἔρευνας πού τήν ὑπερεκτιμοῦν σέ ποσοστό ἄνω τοῦ 100% (ἐξαιρουμένης τῆς κοινότητας τῶν Ἄνω Πεδινῶν). Ἀκόμα, τά στοιχεῖα τοῦ δείγματος ὑποεκτιμοῦν σημαντικά τή συνολική καλλιεργήσιμη ἔκταση στίς κοινότητες τοῦ Ἐλαφότοπου καί τῶν Κάτω Πεδινῶν. Τά πιθανά αἷτια αὐτῶν τῶν ἀποκλίσεων

ὀφείλονται: α) στήν ἀνεπάρκεια τοῦ ἀπόλυτου μεγέθους τοῦ δείγματος· β) στό ὅτι οἱ ἐκτιμήσεις τῶν ἐρωτηθέντων σ' αὐτές τίς περιοχές, πού ἡ συνολική καλλιεργήσιμη ἔκταση δέν εἶναι μέγεθος δεδομένο κατά 100%, ὅπως συμβαίνει στίς πεδινές περιοχές, ἐξαρτῶνται ἀπό τό «δυναμισμό» τους. Δηλαδή ἀπό τή διάθεσή τους νά ἐντείνουν τίς δραστηριότητές τους μέ τήν ἀξιοποίηση τῆς κατάλληλης γῆς καί μέ τήν αὐξηση τοῦ μεγέθους τῶν ἐκμεταλλεύσεών τους· γ) στό ὅτι δέν ἐνοικιάζεται τό σύνολο τῶν ἐκτάσεων πού ἀνήκουν σέ μή μόνιμους κατοίκους, μέ ἀποτέλεσμα νά μήν περιλαμβάνεται στίς ἐπιμέρους ἐκτιμήσεις σημαντικό ποσοστό ἀπό τή συνολική διαθέσιμη ἔκταση. Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τά στοιχεῖα τῆς ἐτήσιας γεωργικῆς στατιστικῆς ἔρευνας παρατηροῦμε ὅτι ἡ παρέλευση τριῶν περίπου χρόνων ἀπό τίς δικές μας ἐκτιμήσεις δέν δικαιολογεῖ τέτοια τρομακτική μείωση τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων πού ἐξυπονοοῦνται (Ἐλαφότοπος, Κάτω Πεδινά), γιατί εἶναι φανερό ὅτι στηρίζονται στήν ὑπόθεση ὅτι καλλιεργεῖται ὀλόκληρη ἡ διαθέσιμη ἔκταση, κάτι πού ὅπωςδήποτε δέν συμβαίνει πρὶν ἀπό μιά τριετία. Ἡ πραγματικότητα θά πρέπει νά βρίσκεται περίπου στό ἐνδιάμεσο πού δίνουν τά σημερινά συγκεντρωτικά στοιχεῖα τῶν κοινοτήτων καί οἱ ἐκτιμήσεις τῶν ἀγροτῶν κατά τίς ἀνοιχτές συζητήσεις – συνεντεύξεις.

Ἡ ἀνάλυση πού προηγήθηκε γιά τίς «ἄνω» κοινότητες ἰσχύει σέ μεγάλο βαθμό καί γιά τίς «κάτω», γιατί ὑπάρχουν ἀρκετές ὁμοιότητες καί ἀναλογίες τόσο ὡς πρὸς τόν τρόπο παραγωγῆς ἀλλά καί ὡς πρὸς τήν πρόσφατη ἱστορική ἐμπειρία. Δέν χωρεῖ ὅμως ἀμφιβολία ὅτι ὑπάρχουν καί σημαντικές ἰδιομορφίες πού συνθέτουν τήν ξεχωριστή φυσιογνωμία τῆς κάθε κοινότητας. Στήν ἐμφάνιση αὐτῶν τῶν διαφορῶν συνετέλεσαν καί οἱ πρὸς διαφορετικές κατευθύνσεις μετακινήσεις πληθυσμοῦ κατά τόν ἐμφύλιο καί ἀμέσως μετά καί πού ἔχουν ἀναλυθεῖ στό κείμενο πού προηγήθηκε. Τό γεγονός αὐτό ἐπηρέασε τόσο τίς συνεπακόλουθες μεταβολές στήν ἔγγειο δομή, ὅσο καί τή διάρθρωση καί τούς ρυθμούς αὐξήσεως τοῦ ἀγροτικοῦ προϊόντος. Τό μεταναστευτικό ρεῦμα, πού ἐντείνεται στή δεκαετία τοῦ '60, ἀναμφίβολα ἀποστρέφει τήν περιοχή ἀπό τό πῶς δυναμικό ἀνθρώπινο στοιχεῖο καί ὀδηγεῖ στήν ἐγκατάλειψη τῆς γῆς καί στήν πτώση τῆς παραγωγῆς. Ἡ ἐκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν, πού πραγματοποιεῖται μέ πολύ ἀργούς ρυθμούς, δέν ἐπιφέρει τά ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα, καθὼς τό διαμορφωνόμενο σύστημα κυριότητας καί νομῆς τῆς γῆς ἐμποδίζει τήν οὐσιαστική αὐξηση τοῦ γεωργικοῦ κλήρου καί τήν ἐφαρμογή τῆς προσφορότερης παραγωγικῆς διαδικασίας. Ἡ ἐνσωμάτωση τῆς «κάτω» περιοχῆς στήν οἰκονομία τῆς καπιταλιστικῆς ἀγορᾶς ἀρχίζει πολύ πῶς γρήγορα καί πραγματοποιεῖται βαθμιαία γιά λόγους πού ὀφείλονται: α) στήν πολύ μικρότερη σέ σχέση μέ τίς «ἄνω» ἀπόσταση τῶν κοινοτήτων ἀπό τό ἀστικό κέντρο (Ἰωάννινα) καί β) στό γεγονός ὅτι ὀλόκληρη ἡ περιοχή τοῦ Ζαγορίου εἶχε ἀνέκαθεν ἰσχυρούς οἰκονομικούς δεσμούς τόσο μέ τά μεγάλα ἀστικά κέντρα τῆς Εὐρώπης κατά πρῶτο λόγο, ὅσο καί μέ τίς ἄλλες ἠπείρους. Οἱ δεσμοί αὐτοί χρονολογοῦνται ἀπό τόν 16ο αἰῶνα. Κατά τή μεταπολεμική περίοδο, ἰδίως δέ κατά τίς δύο προηγούμενες δεκαετίες, παρατηρεῖται βαθμιαία μείωση τῶν καλλιεργειῶν, πού ἀντιπροσώπευε τόν περισσότερο κλειστό χαρακτήρα τῆς οἰκονομίας τῆς περιοχῆς (σιτηρά, βρώσιμα ὄσπρια, ἀμπέλια) καί ἕνας σχεδόν ἀποκλειστικός προσανατολισμός στήν κτηνοτροφία. Ὅμως ἡ προσαρμογή στά νέα δεδομένα τῆς ἀγορᾶς δέν συντελεῖται μέ τούς καλύτερους δυνατούς ὅρους, μέ ἀποτέλεσμα οἱ κοινότητες αὐτές νά παρουσιάζουν αὐξημένη ἀδυναμία κινητοποίησης

τῶν φυσικῶν τους πόρων, πού ὀπωσδήποτε βρίσκονται σέ μεγαλύτερη σχετική ἐπάρκεια σέ σχέση μέ τίς «ἄνω» κοινότητες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ἀποτελεῖ ἡ μεγάλη σημασία τῶν εἰσαγόμενων ζωοτροφῶν ἀπό ἄλλες περιοχές τῆς χώρας (Μακεδονία, Αἰτωλοακαρνανία) γιά τή στήριξη τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς. Στό σημεῖο αὐτό θά πρέπει νά ἐπισημάνουμε τό γεγονός ὅτι ἡ ὑπεροχή τῶν «κάτω» κοινοτήτων θεμελιώνεται στή βάση τῆς καλλιεργήσιμης γῆς, τῆς διαθέσιμης πεδινῆς ἐπιφάνειας, τῆς δυνατότητας ἄρδευσης καί τελικά στό μέσο στρεμματικό μέγεθος ἀγροτικῆς ἐκμετάλλευσης. Ἀναμφίβολα, οἱ «ἄνω» κοινότητες ὑπερτεροῦν σέ συνολική ἐπιφάνεια φυσικῶν βοσκότοπων καί δασῶν, ἀπό τά ὁποῖα σημαντικό μέρος χρησιμοποιεῖται ἢ μπορεῖ νά χρησιμοποιηθεῖ γιά βόσκηση (Πίνακας 29). Ἡ ἔλλειψη ὁμως τῆς κατάλληλης ὑποδομῆς, πού τονίστηκε καί προηγουμένως, περιορίζει σημαντικά τήν οὐσιαστική ἀξιοποίηση αὐτοῦ τοῦ φυσικοῦ πλεονεκτήματος. Ὅπως προκύπτει ἀπό προγενέστερη ἔρευνα γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας στίς ἐνλόγω περιοχές (Πίνακας 29, ὑποσημ. α), οἱ ὑπάρχοντες βοσκότοποι δέν χρησιμοποιοῦνται ἔτσι ὥστε νά διατηρεῖται τουλάχιστον σταθερή ἡ βοσκοϊκανότητά τους, νά προστατεύεται τό ἔδαφος ἀπό τίς διαβρώσεις κ.λπ. Ὡς πρός αὐτόν τόν παράγοντα οἱ «κάτω» κοινότητες βρίσκονται σέ δυσμενέστερη θέση σέ σύγκριση μέ τίς «ἄνω», πού διαθέτουν τριπλάσια περίπου ἔκταση καί συνακόλουθα ἔχουν καλύτερες προοπτικές γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς, μέ τήν προϋπόθεση ὁμως ὅτι θά ἀντιμετωπιστοῦν ἱκανοποιητικά τά ἰδιαίτερα προβλήματα πού ἀνακύπτουν ἀπό τή γεωμορφολογία τῆς περιοχῆς.

Πίνακας 29

Ἐκτάσεις φυσικῶν βοσκότοπων καί δασῶν κατά κοινότητα
σέ στρέμματα

Κοινότητα	Φυσικοῦ βοσκότοπου	Δάση
1) Κεφαλοχώρι	16350	13650
2) Πλαγιᾶ	18475	7425
1) Ἐλαφότοπος	6800	800
2) Ἄνω Πεδινά	10000	-
3) Κάτω Πεδινά	6500	-

Πηγές: α) Χ. Ζιωγᾶνα κ. ἄ. "Πρόγραμμα" Ἐρευνας καί ἀνάπτυξης τῆς Κτηνοτροφίας τῶν ὄρεινῶν καί προβληματικῶν Κοινοτήτων Πλαγιᾶς, Κεφαλοχωρίου, Κάτω Πεδινῶν, Ἐλαφότοπου καί Κάτω Πεδινῶν.

β) Ἀπό ἐπισκέψεις τῆς παρούσης ἐρευνητικῆς ομάδας στά κατά τόπους Κοινοτικά Καταστήματα.

5.3. Διάρθρωση ζωικού κεφαλαίου

Διάρθρωση και μέσο μέγεθος εκμεταλλεύσεων: Ο ακόλουθος πίνακας παρουσιάζει τη διάρθρωση του ζωικού κεφαλαίου στα ζώα παραγωγής και τη μέση δυναμικότητα των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων εκφρασμένη σε ζωικές μονάδες σε καθεμιά από τις πέντε κοινότητες.

Πίνακας 30

Διάρθρωση ζωικού κεφαλαίου

Κοινότητα	Άγελάδες	Πρόβατα	Γύδια	Σύνολο Ζωϊκών Μονάδων	Συνολικός αριθμός εκμ/σεων	Μέσο μέγεθος κτην/κῆς εκμ/σης (αριθ. Ζ.Μ. εκμ/σης)
1. Κεφαλοχώρι	70	2500	1000	653,3	70	9,3
2. Πλαγιά	60	1664	2117	690,2	42	16,4
1. Έλαφότοπος	180	1100	1000	530,0	36	14,7
2. Άνω Πεδινά	170	2000	800	636,7	44	14,8
3. Κάτω Πεδινά	2000	100	11	361,0	20	18,0

Πηγή: Παροῦσα ἔρευνα: συνεντεύξεις-συγκεντρωτικά στοιχεία τῶν κατὰ περιοχή κοινότητων

Ο ἄνωτέρω πίνακας δείχνει ὅτι τὸ μέσο μέγεθος τῆς κτηνοτροφικῆς ἐκμετάλλευσης εἶναι σημαντικὰ μικρότερο στὸ Κεφαλοχώρι σὲ σχέση μετὶς ἄλλες κοινότητες, γεγονός πού ἀναμφίβολα ἐπηρεάζει τὴ δυσμενέστερη κατάσταση τῆς κοινότητος αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος, ἂν δεχθοῦμε ἄρπιογί ὅτι οἱ παράγοντες πού διαμορφώνουν τὶς παραγωγικὲς δαπάνες ἐπενεργοῦν κατὰ παρόμοιο τρόπο. Στὴν πραγματικότητα, οἱ «κάτω» κοινότητες βρίσκονται σὲ εὐνοϊκότερη θέση γιατί παράγουν ὑψηλότερα ποσοστά ἀπὸ τὶς καταναλισκόμενες ζωοτροφές σὲ σχέση μετὶς «ἄνω» κοινότητες. Ἔτσι, μολονότι ἡ Πλαγιά φαίνεται νὰ ὑπερτερεῖ ἀπὸ ἀποψεῶς μέσου μεγέθους κτηνοτροφικῆς ἐκμετάλλευσης σὲ σχέση μετὶς Ἐλαφότοπο καὶ τὰ Ἄνω Πεδινά, ἀναμφίβολα βρίσκεται σὲ δυσμενέστερους ὅρους ὡς πρὸς τὶς παραγωγικὲς δαπάνες. Ἀξίζει νὰ ἐπισημάνουμε στὸ σημεῖο αὐτό ὅτι, ἂν ἐξαιρέσουμε πρὸς στιγμὴν τὴν Πλαγιά, στὶς ἄλλες κοινότητες ὑπάρχει μιά σχετικὴ ἀναλογία μεταξύ τῶν ἄνωτέρω μέσων μεγεθῶν στὴ ζωικὴ παραγωγή καὶ τῆς ἀντίστοιχης μέσης καλλιεργούμενης ἔκτασης (Πίνακας 25). Τὸ γεγονός αὐτό ὑπογραμμίζει τὴν τεράστια σημασία πού ἔχει ἡ πλήρης ἀξιοποίηση τῶν καλλιεργήσιμων ἐκτάσεων μετὶς τὴν ἐπέκταση τῆς καλλιέργειας τῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν γιὰ τὴν αὔξηση τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς. Μποροῦμε δὲ νὰ ἰσχυριστοῦμε ὅτι γιὰ τὶς τέσσερις κοινότητες, στὶς σημερινές συνθήκες παραγωγῆς μετὰ τὰ ἀκολουθούμενα συστήματα ἐκτροφῆς (ὅπου τὰ ζῶα παραμένουν σταβλισμένα ἐπὶ πέντε περίπου μῆνες κατὰ τὴ χειμερινή περίοδο), ἡ μέση (κατὰ κτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλευση) καλλιεργούμενη ἔκταση καὶ ἡ διαθεσιμότητα καλλιεργήσιμης γῆς ἔρχεται πρώτη σὲ σημασία σὲ σύγκριση μετὶς τὴ διαθέσιμη ἔκταση τῶν βοσκότοπων. Αὐτό ἰσχύει σὲ μεγάλο βαθμὸ καὶ γιὰ τὴν κοινότητα τῆς Πλαγιάς πού γιὰ εἰδικούς ἱστορικούς λόγους παρουσιάζει σήμερα

ένα σύστημα έκτροφής πού είναι περισσότερο έκτατικό και έπομένως αξιοποιεί συγκριτικά καλύτερα τή μεγαλύτερη ανά ζωική μονάδα έπιφάνεια φυσικῶν βοσκότοπων πού διαθέτει. Συνέπεια αὐτῶν τῶν ιστορικῶν λόγων είναι ὅτι ακόμα και σήμερα δέκα περίπου οἰκογένειες κτηνοτρόφων μετακινούνται στήν περιοχή τῶν Φιλιατῶν γιά τό ξεχειμώνιασμα. Ὅμως, είναι σχεδόν βέβαιο ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τό ποιμενικό σύστημα έκτροφής βρίσκεται στή δύση του. Ἄν δέ δέν δημιουργηθεῖ ἡ ἀναγκαῖα ὑποδομή και βελτίωση, οἱ φυσικοί αὐτοί βοσκότοποι κινδυνεύουν νά παραμείνουν ἀναξιοποίητοι στό προσεχές μέλλον. Ἀπό τούς Πίνακες 29 και 30, και χωρίς νά πάρουμε ὑπόψη τά δάση, προκύπτει ὅτι ἡ διαθέσιμη έπιφάνεια φυσικοῦ βοσκότοπου ανά ζωική μονάδα έχει ὡς ἐξῆς: Κεφαλοχώρι (25 στρ./Ζ.Μ.), Πλαγιά (26,8 στρ./Ζ.Μ.), Ἄνω Πεδινά (15,7 στρ./Ζ.Μ.), Ἐλαφότοπος (18,8 στρ./Ζ.Μ.), Κάτω Πεδινά (18,0 στρ./Ζ.Μ.).

Ὁ ἀκόλουθος Πίνακας 31 παρουσιάζει τή διάρθρωση τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου στό 50% τῶν ἐκμεταλλεύσεων τῶν πέντε κοινοτήτων. Ἡ σημασία του ἔγκειται κυρίως στό γεγονός ὅτι είναι δυνατή ἡ ἐκτίμηση τῆς ποιότητας τοῦ μισοῦ περίπου πληθυσμοῦ τῶν ἐκτρεφόμενων ζῶων μέ βάση τή γνώμη καθενός ἐρωτώμενου κτηνοτρόφου γιά τίς ποιοτικές μεταβολές πού ἔχουν συντελεστεῖ στό κοπάδι του. Μολονότι μέ τή χρήση τῶν στοιχείων αὐτοῦ τοῦ Πίνακα μπορεῖ νά γίνει μιά ἀρκετά ἱκανοποιητική ἐκτίμηση κυρίως σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν πραγματικό πληθυσμό τῶν αἰγοπροβάτων, ἐντούτοις ἀπό τόν ἀπλό διπλασιασμό τους δέν προκύπτει ὁ Πίνακας 30.

Βασιζόμενοι λοιπόν στά στοιχεῖα τοῦ Πίνακα 31 παρατηροῦμε ὅτι στήν ἀγελαδοτροφία στίς «ἄνω» κοινότητες τό σύνολο σχεδόν τῶν ζῶων είναι ἡμιβελτιωμένα, Κεφαλοχώρι (32%), Πλαγιά (100%) και βελτιωμένα, Κεφαλοχώρι (66%). Ἀντίθετα, στίς «κάτω» κοινότητες παρουσιάζονται ἀρκετά ἐγχώρια ζῶα (Ἄνω Πεδινά 10%, Ἐλαφότοπος 29%, Κάτω Πεδινά 80%). Ἄν θεωρήσουμε ὅτι ἡ διάκριση αὐτή ἀντιστοιχεῖ σέ ὑψηλότερες ἀποδόσεις, τότε οἱ «ἄνω» κοινότητες πρέπει νά ὑπερτεροῦν ὡς πρός αὐτόν τόν παράγοντα. Ἀνάλογη εἰκόνα παρουσιάζεται και στά γιδοπρόβατα. Οἱ «ἄνω» κοινότητες στηρίζονται κατά κύριο λόγο στά ἡμιβελτιωμένα πρόβατα (Κεφαλοχώρι 68%, Πλαγιά 76%) ἐνῶ οἱ «κάτω», μέ ἐξαίρεση τόν Ἐλαφότοπο, στά ἐγχώρια (Ἄνω Πεδινά 72%, Ἐλαφότοπος 30%, Κάτω Πεδινά 86%). Στά γίδια κυριαρχοῦν σχεδόν παντοῦ τά ἐγχώρια (ἐξαίρεση: Πλαγιά ἡμιβελτιωμένα 36%, Ἐλαφότοπος 64%). Τά ποσοστά αὐτά είναι ἐνδεικτικά τῆς κτηνοτροφικῆς παράδοσης πού επικρατεῖ στίς δύο περιοχές και ὑπογραμμίζουν ὀρισμένες διαφορές πού ὑπάρχουν στή στάση τῶν κτηνοτρόφων ὡς πρός τήν ποιοτική βελτίωση τῶν κοπαδιῶν τους. Είναι δέ κατά κάποιον τρόπο ἐνδεικτικά τῶν διαφορετικῶν προοπτικῶν πού διαγράφονται γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τή στάση τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα γιά τή γενετική βελτίωση τοῦ ζωικοῦ πληθυσμοῦ και τήν αὔξηση τῶν ἀποδόσεων.

Ἡ χοιροτροφία είναι πάρα πολύ περιορισμένη σέ ἀντίθεση μέ ἄλλες περιοχές τῆς χώρας, ὅπου σχεδόν κάθε ἀγροτική οἰκογένεια ἐκτρέφει 1-2 χοιρινά τό χρόνο γιά τίς δικές της ἀνάγκες. Ἡ ἀναλογία ἐδῶ είναι 1 χοῖρος/5 νοικοκυριά (Κεφαλοχώρι), κανένας στήν Πλαγιά, 1 χοῖρος/11 νοικοκυριά (Ἄνω Πεδινά), 1 χοῖρος/14 νοικοκυριά (Ἐλαφότοπος) και κανένας στά Κάτω Πεδινά. Μιά πιθανή ἐξήγηση τῆς πολύ περιορισμένης ἀνάπτυξης τῆς χοιροτροφίας είναι ἡ πλήρης ἀνυπαρξία ἐγχώριας παραγωγῆς χοιροτροφῶν —πίτυρα, ξερά σῦκα, ἄλλοι καρποί (βάλανοι κ.λπ.)— και τό παραδοσιακό διαιτολόγιο πού στηρίζεται κυρίως στό αἰγοπρόβειο κρέας.

Πύνακας 31

Διάρθρωση Ζωϊκού Κεφαλαίου

Κουλοτόπιες	Αγελάδες										Πρόβατα				Γύδια				Χοίροι			Κυψέλες		
	Εγχώριες,	% στην κοιλ.	ήμιβελτ.,	% στην κοιλ.	βελτιωμ.,	απλ.	% στην κοιλ.	Εγχώρια,	απλ.	% στην κοιλ.	ήμιβελτ.,	απλ.	% στην κοιλ.	Εγχώρια,	απλ.	% στην κοιλ.	Εγχώρια,	απλ.	% στην κοιλ.	Χοίροι	Κυψέλες	Εγχώριες	ήμιβελτ.	Σύνολο
Κουλοτόπιες	2	2	31	32	63	66	96	453	32	955	68	1408	268	64	154	36	422	5	411	52	38	90		
Κεφαλοχώρι	-	-	60	100	-	60	60	232	24	720	76	952	884	100	-	-	884	-	200	-	-	-	-	-
Πλαγιά	20	29	35	50	15	21	70	80	31	182	69	262	112**	23	380	77	494	1	233	0	70	70		
Έλαφότοπος	8	10	32	40	40	50	80	966	72	380	28	1346	608*	99	-	-	614	2	390	-	-	-	-	-
Άνω Πεδινά	9	82	2	8	-	-	11	985	86	165	14	1150	83	23	-	-	83	-	17.191***	-	130	130	130	130
Κάτω Πεδινά																								

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

* 6 βελτιωμένα γύδια

** 2 βελτιωμένα γύδια

*** 17.000 άνηκουν σε πρότυπο κτηνοτροφείο

Ὡς πρὸς τὰ πουλερικά ὁ ἀριθμὸς ἀνά νοικοκυριό εἶναι χαμηλότερος στὶς «ἄνω» κοινότητες, Κεφαλοχώρι (14/νοικοκυριό), Πλαγιά (11/νοικ.), σὲ σύγκριση μὲ τὶς «κάτω», Ἄνω Πεδινά (18/νοικ.), Ἐλαφότοπος (17/νοικ.), Κάτω Πεδινά (24/νοικ.). Ἡ πτηνοτροφία ἐξυπηρετεῖ αὐστηρά τὶς οἰκογενειακὲς ἀνάγκες μὲ ἐξαίρεση ἓνα σύγχρονο πτηνοτροφεῖο (Κάτω Πεδινά) δυναμικότητας 17.000 πουλιῶν πού δείχνει τὶς ὑπάρχουσες δυνατότητες, τουλάχιστον στὶς «κάτω» κοινότητες. Ἡ μελισσοτροφία εἶναι πολὺ περιορισμένη (1-2 μελισσοτρόφοι ἀνά κοινότητα καὶ μόνο στὰ τρία χωριά: Κεφαλοχώρι, Ἐλαφότοπος, Κάτω Πεδινά). Ἡ ποιότητα τοῦ παραγόμενου μελιοῦ ἀποτελεῖ ἐγγύηση γιὰ τὴν προώθηση τοῦ προϊόντος καὶ γιὰ τὴν ἐπίτευξη ἱκανοποιητικῶν τιμῶν στὴν ἀγορά, οἱ δὲ συνθήκες τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἶναι ἐπίσης εὐνοϊκές. Ἡ ἀνάπτυξη τῆς μελισσοτροφίας καὶ στὶς δύο περιοχὲς μπορεῖ νὰ συμβάλει ἀποφασιστικά στὴν αὐξηση τῆς ἀπασχόλησης καὶ τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος.

Ἀπὸ τὴ σύγκριση τοῦ προηγούμενου Πίνακα 31 καὶ τοῦ Πίνακα 10 τοῦ Παραρτήματος προκύπτει μιά αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκτρεφόμενων ζώων κατὰ τὴν τριετία 1980/81—1983/84. Ἡ αὐξηση αὐτὴ παρουσιάζεται σημαντικότερη στὶς «ἄνω» κοινότητες. Προτοῦ προχωρήσουμε σὲ οποιαδήποτε τελικὴ ἐκτίμηση ὡς πρὸς τὶς διαγραφόμενες τάσεις τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς στὴ δεκαετία τοῦ 1980, πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὸ γεγονός ὅτι: α) οἱ δύο αὐτοὶ πίνακες προέρχονται ἀπὸ διαφορετικὲς πηγές καὶ ὅτι γιὰ μεγέθη πού παρουσιάζουν πολὺ μικρότερες βραχυχρόνιες διακυμάνσεις, ὅπως λ.χ. τὸ μέγεθος τῆς μέσης ἐκμετάλλευσης σὲ στρέμματα, διαπιστώθηκαν σὲ προηγούμενα σημεία αὐτοῦ τοῦ κειμένου οὐσιαστικὲς διαφορές· β) στὶς παρουσιαζόμενες αὐξήσεις τοῦ ζωικοῦ πληθυσμοῦ (ἀνηγμένου σὲ ζωικὲς μονάδες) ἔχει συμβάλει σὲ σημαντικό βαθμὸ ἡ ἀναμφίβολη αὐξηση τῶν βοοειδῶν, πού ὁμως βρίσκονται συγκεντρωμένα σὲ λίγες κτηνοτροφικὲς ἐκμεταλλεύσεις (σὲ 3 ἐκμεταλλεύσεις στό Κεφαλοχώρι, σὲ μία στὴν Πλαγιά, σὲ 3 στὰ Ἄνω Πεδινά, σὲ 3 στὸν Ἐλαφότοπο καὶ σὲ μία στὰ Κάτω Πεδινά). Ἔτσι ἡ ἀντίστοιχη αὐξηση τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ εἰσοδήματος ἔχει κατανεμηθεῖ ἀρκετὰ ἀνομοιόμορφα. Στὶς «κάτω» κοινότητες, τὴν τελευταία τριετία παρατηρεῖται σὲ ἀρκετὲς κτηνοτροφικὲς ἐκμεταλλεύσεις μερικὴ ὑποκατάσταση τῶν αἰγοπροβάτων μὲ 1-3 ἀγελάδες, γεγονός πού ὀφείλεται κυρίως στὴν ἀρνητικὴ διάθεση τῶν νέων κτηνοτρόφων νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παραδοσιακὸ ἐκτατικὸ ποιμενικὸ σύστημα ἐκτροφῆς· γ) οἱ ἐπιδοτήσεις ἀποτελοῦν οὐσιαστικὸ παράγοντα γιὰ τὴ στήριξη τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς. Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸ τοῦ εἰσοδήματος θά δοῦμε ὅτι οἱ ἐπιδοτήσεις ἀποτελοῦν σημαντικό ποσοστὸ τοῦ εἰσοδήματος τῶν κτηνοτρόφων. Τέλος, ἀπὸ τὸν Πίνακα 10 τοῦ Παραρτήματος καὶ τὰ συγκεντρωτικὰ στοιχεῖα τῶν κοινοτήτων, προκύπτει ὅτι οἱ «ἄνω» κοινότητες διαθέτουν πολὺ περισσότερα μόνοπλα (ἵπποειδή) ἀπὸ τὶς «κάτω», γιὰ τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν ἀγροτικῶν ἐργασιῶν (ὄργωμα, μεταφορές κ.λπ.) ἐκτελοῦνται μ' αὐτά. Ἀπὸ τὶς «κάτω» κοινότητες, τὰ Κάτω Πεδινά πού ἔχουν προχωρήσει περισσότερο στὴν ἐκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν διαθέτουν τὰ λιγότερα ζῶα ἐργασίας.

Παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ μέγεθος ἐκμεταλλεύσεων: Οἱ Πίνακες 11 καὶ 12 τοῦ Παραρτήματος παρουσιάζουν τὴν παραγωγή κτηνοτροφικῶν προϊόντων καὶ δευτερογενῶν γαλακτονομικῶν προϊόντων (μέσος ὄρος διετίας 1980-81). Εἰδικότερα ἀπὸ τὸν Πίνακα 11 φαίνεται ἡ ὑπεροχὴ τῶν «κάτω» κοινοτήτων στὰ βασικότερα κτηνοτροφικά προϊόντα (γάλα, κρέας), γεγονός πού ἀναμφίβολα ἔχει ἐπιπτώσεις στὴν ἀκαθάριστη

ἀξία τῆς παραγωγῆς καί τελικά στό ὕψος τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Ἀντίθετα, ὁ Πίνακας 12 παρουσιάζει σέ καλύτερη σχετικά θέση τίς «ἄνω» κοινότητες στήν παραγωγή τυριοῦ. Τό φαινόμενο αὐτό εἶναι εὐεξήγητο, γιατί οἱ «ἄνω» κοινότητες ἀντιμετωπίζοντας δυσμενέστερους ὄρους ἐμπορίας καί προώθησης τοῦ γάλακτος προτιμοῦν νά τυροκομοῦν πολύ μεγαλύτερες ποσότητες ἀπό τίς «κάτω». Οἱ παραπάνω ἐκτιμήσεις ὡς πρός τίς πιθανές ἐπιπτώσεις στό ἀγροτικό εἰσόδημα παρουσιάζονται εὐκρινέστερα στόν Πίνακα 13 (Παράρτημα). Ὁ πίνακας αὐτός, πού παρουσιάζει τήν κατά κτηνοτροφική ἐκμετάλλευση παραγωγή κρέατος, γάλακτος καί τυριοῦ, προέκυψε ἀπό τούς Πίνακες 11 καί 12, χρησιμοποιώντας τόν σημερινό ἀριθμό ἐκμεταλλεύσεων πού παρουσιάζεται στόν Πίνακα 30 τοῦ κειμένου. Ἡ χρησιμοποίηση τοῦ σημερινοῦ ἀριθμοῦ ἐκμεταλλεύσεων ἐνδεχομένως νά ἔχει συντελέσει σέ μιά σχετική ὑπερεκτίμηση τῆς μέσης παραγωγῆς κτηνοτροφικῶν προϊόντων στίς «κάτω» κοινότητες, γιατί στήν τριετία 1980/81—1983/84 ἔχουν παρουσιάσει μεγαλύτερη μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τους καί συνακόλουθα τῶν ἐκμεταλλεύσεών τους. Ἐκτιμοῦμε ὅμως ὅτι ἡ ἐνδεχόμενη ὑπερεκτίμηση δέν εἶναι τέτοια πού νά ἀνατρέπει τό βασικό συμπέρασμα πού ἔχει προκύψει ἀπό τούς προηγούμενες δείκτες τοῦ μεγέθους τῶν ἐκμεταλλεύσεων (μέση καλλιεργήσιμη ἐπιφάνεια, ἀριθμός ζωικῶν μονάδων ἀνά ἐκμετάλλευση). Ἐτσι, ἀπό τόν Πίνακα 13 τοῦ Παραρτήματος προκύπτει μιά κατάταξη τῶν κοινοτήτων παρόμοια μ' ἐκείνη πού προέκυψε κάνοντας χρήση τῶν προαναφερθέντων δεικτῶν. Ἐνα δεύτερο στοιχεῖο πού ἐνδεχομένως συγκαλύπτεται ἀπό τόν Πίνακα 13 εἶναι ἡ προαναφερθεῖσα αὐξηση τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς κατά τήν παρελθούσα τριετία, πού ἀναλογικά παρουσιάζεται ὑψηλότερη στίς «ἄνω» κοινότητες καί εἰδικότερα στήν Πλαγιά. Ἀπό τούς σταθμισμένους μέσους ὄρους τοῦ Πίνακα 13 προκύπτει ἡ δυσμενέστερη θέση τοῦ Κεφαλοχωρίου καί ἡ εὐνοϊκότερη τῶν Κάτω Πεδινῶν. Εἰδικότερα, ὡς πρός τή μέση παραγωγή γάλακτος καί κρέατος κατά ἐκμετάλλευση, οἱ κοινότητες κατατάσσονται ὡς ἑξῆς: Κάτω Πεδινά, Ἐλαφότοπος, Ἄνω Πεδινά, Πλαγιά, Κεφαλοχώρι, ἐνῶ ὡς πρός τήν παραγωγή τυριοῦ ἡ κατάταξη ἔχει ὡς ἑξῆς: Πλαγιά, Κάτω Πεδινά, Ἐλαφότοπος, Ἄνω Πεδινά, Κεφαλοχώρι.

5.4. Γεωργική τεχνολογία – Ἐμπορία

Μηχανολογικός ἐξοπλισμός: Σέ προηγούμενα σημεία αὐτοῦ τοῦ κειμένου ἐπισημάνσαμε ὅτι ἡ εἰσαγωγή καί χρησιμοποίηση τῆς κατάλληλης τεχνολογίας στήν ὑπό ἐξέταση περιοχή εἶναι ἀρκετά σύνθετο πρόβλημα, καθώς ἐπενεργεῖ πλῆθος οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν παραγόντων (κρατικοί θεσμοί) πού χαρακτηρίζουν τήν οἰκονομία τῆς περιοχῆς καί ἐπηρεάζουν ἀποφασιστικά τόν τρόπο ζωῆς τῶν κατοίκων. Πρέπει νά ἔχει γίνει ἐπίσης φανερό ὅτι τελικά τό οἰκονομικό πρόβλημα τῆς περιοχῆς δέν ἀφορᾷ τήν ἀποκατάσταση κάποιας ἰσορροπίας τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγορᾶς, πού ἔχει ἐμποδιστεῖ μέχρι σήμερα ἀπό ἐξωοικονομικούς παράγοντες νά ἐπιτύχει τήν ὀρθολογική κατανομή τῶν μέσων παραγωγῆς. Συνακόλουθα, ἡ ὁποιαδήποτε κρατική παρέμβαση δέν μπορεῖ νά περιοριστεῖ σέ ὀρισμένα διορθωτικοῦ τύπου μέτρα, πού ἡ ἐφαρμογή τους θά διευκόλυνε τούς «ἐπιχειρηματίες ἀγρότες» στήν προσπάθειά τους νά βελτιστοποιήσουν τό οἰκονομικό ἀποτέλεσμα τῶν παραγωγικῶν τους μονάδων. Μιά ἀναπτυξιακή πολιτική πού ἀποσκοπεῖ στή συνολική ἐπίλυση τοῦ προβλήματος, πρέπει νά ἀντιμετωπίσει τά γενεσιουργά αἷτια τῆς σημερινῆς κατάστασης καί νά ἀντιστρέψει διαδικασίες πού ἔχουν ἀποδειχθεῖ κοινωνικά ἐπιζήμιες. Σέ μιά τέτοιου εἴδους ἀντιμετώπιση, ἡ ἐνίσχυση τῆς αὐτοδυναμίας τῶν κοινωνικῶν σχηματισμῶν σέ τοπικό ἐπίπεδο ἔχει πρωταρχική σημασία.

"Υστερα απ' αυτή τή γενική παρατήρηση, πού κατά κάποιο τρόπο συνοψίζει προηγούμενες παρατηρήσεις για τό πρόβλημα, προχωρούμε στην εξέταση τών πινάκων πού ακολουθούν. Ο Πίνακας 32 παρουσιάζει τήν κατανομή τών μηχανημάτων στις πέντε κοινότητες. Απ' αυτές μόνο ή Πλαγιά δέν παρουσιάζει κανένα γεωργικό μηχάνημα, ενώ από τις υπόλοιπες υπερτεροῦν τά Κάτω Πεδινά. Κάνοντας χρήση τών στοιχείων τής ἐτήσιας γεωργικῆς στατιστικῆς ἔρευνας τοῦ 1980-81 (Πίνακας 14 τοῦ Παραρτήματος), ἀλλά καί τών συγκεκριμένων στοιχείων τών κοινοτήτων ἀπό τις ἐπισκέψεις τής ἐρευνητικῆς ὁμάδας, διαπιστώνουμε ὅτι στήν Πλαγιά ὑπάρχουν μόνο τέσσερα ἀγροτικά αὐτοκίνητα καί κανένα γεωργικό μηχάνημα (Πίνακας 14 τοῦ Παραρτήματος). Στούς παράγοντες πού ἐπισημάνθηκαν ἀλλοῦ ὡς πρὸς τό πρόβλημα τής εἰσαγωγῆς καί χρησιμοποίησης τής κατάλληλης τεχνολογίας, ἔχουμε νά κάνουμε δύο πρόσθετες παρατηρήσεις: α) Ἡ ὑπάρχουσα ὑποδομή σέ ὁδικό δίκτυο εἶναι ἀναμφίβολα ἡ χειρότερη ἀπό ὅλες τις ἄλλες κοινότητες. Ὁ χωματόδρομος, μήκους ἑπτὰ χιλιομέτρων, πού συνδέει τόν παλαιό οἰκισμό μέ τήν ἐθνική ὁδὸ Κόνιτσας - Καστοριάς (Κοζάνης) βρίσκεται σέ τέτοια κατάσταση πού κάνει προβληματική τή διέλευση ὁποιοδήποτε τροχοφόρου γιά τό μεγαλύτερο διάστημα τοῦ ἔτους. Ἐπίσης ἡ χωροταξική διαμόρφωση τοῦ παλαιοῦ οἰκισμού, στόν ὁποῖο διέμενε μέχρι τό θέρος τοῦ '84 τό μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, χαρακτηριζόμενη ἀπό ἀνυπαρξία δρόμων καί ἄλλων κοινοχρηστων χώρων, καθιστοῦσε προβληματική τή διέλευση καί παραμονή γεωργικῶν μηχανημάτων μέσα στό χωριό. β) Ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ ἀπό πλευρᾶς ἡλικιῶν, τουλάχιστον κατά τό πρόσφατο παρελθόν, εἶναι πολύ δυσμενέστερη γιά τήν Πλαγιά σέ σύγκριση μέ τό Κεφαλοχώρι, πού εὐνοεῖται ἀπό τή νέα χωροταξική του διαμόρφωση καί ἀπέχει μόνο 500 περίπου μέτρα ἀπό τήν ἐθνική ὁδὸ. Ἀπουσιάζει δηλαδή στήν Πλαγιά ἡ κρίσιμη μάζα νέων ἀνθρώπων πού εἶναι ἤδη ἐξοικειωμένοι ἢ μποροῦν νά ἐξοικειωθοῦν πιό εὐκόλα μέ τή νέα τεχνολογία. Βέβαια τό πρόβλημα δέν εἶναι τόσο ἀπλό, γιατί δέν ἀφορᾶ μόνο τήν ἐξοικείωση καί τή χρήση τής κατάλληλης τεχνολογίας, πού θά εἶναι ἔτσι κι ἄλλιῶς ἐπείσασκτη,¹ ἀλλά τήν ἀνάληψη σημαντικῶν κινδύνων καί πρωτοβουλιῶν πού ὑπερβαίνουν τις δυνατότητες μιᾶς ἀγροτικῆς ἐκμετάλλευσης. Ὅπως ἔχουμε ἤδη ἐπισημάνει ἀλλοῦ, ἡ ὑπέρβαση αὐτῶν τῶν φυσικῶν ἢ τῶν «τεχνικῶν» ἐμποδίων (π.χ. καλλιέργεια κεκλιμένων ἐδαφῶν, ἔλλειψη τεχνικῆς ὑποδομῆς κ.λπ.) προϋποθέτει μιά τέτοια στρατηγική ἀντιμετώπιση αὐτῶν τῶν προβλημάτων σέ τοπικό ἐπίπεδο, πού νά τείνει στήν ἐλαχιστοποίηση τής ἐξωτερικῆς παρέμβασης, περιορίζοντάς τήν κυρίως σέ ζητήματα ἐπικουρικῆς φύσεως. Ὅμως, εἶναι γνωστό πὼς δέν ὑπῆρξε ἡ ἀναγκαῖα πλαισίωση πού ἐξυπακούεται ἀπό τήν ἀνωτέρω θέση σέ ἐπίπεδο κεντρικό (κράτος) καί τοπικό (κοινότητα) κατά τήν πρόσφατη κρίσιμη μεταπολεμική περίοδο. Συνακόλουθα, ἡ ἐξωτερική (κρατική) παρέμβαση πού χρειάζεται στό σημερινό ἐπίπεδο ἀνάπτυξης τῶν μέσων παραγωγῆς καί τῶν μηχανισμῶν ἀρθρώσεως τοῦ ἐγχώριου (τοπικοῦ) κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ μέ τόν ἔξω κόσμο, πρέπει νά εἶναι πολύ πιό σύνθετη καί σέ μεγαλύτερη κλίμακα. Μ' αὐτό τό πρίσμα βλέπουμε ὅτι, γιά παράδειγμα, μιά καταφατική ἢ ἀρνητική ἀπάντηση στό ὑποθετικό ἐρώτημα «ἂν μποροῦν οἱ ἀγρότες μέ τούς ὑπάρχοντες φυσικούς καί τεχνικούς περιορισμούς νά χρησιμοποιήσουν σήμερα μοναξονικούς ἐλκυστήρες» δέν προσθέτει σχεδόν τίποτα στήν κατανόηση τοῦ προβλήματος, γιατί τό ἀποσυνδέει ἀπό τήν ἀνάλυση τῶν διεργασιῶν πού ἀναφέρθηκαν. Μέχρι αὐτό τό σημεῖο θά πρέπει νά ἔχει γίνει πλέον ἀρκετά κατανοητό γιὰ τή Πλαγιά, πού παρουσιάζει εὐνοϊκότερους δεῖκτες μεγέθους ἐκμετάλλευσης καί παραγωγῆς, ὕστερεῖ ἀπό τό Κεφαλοχώρι στό ζήτημα τής εἰσαγωγῆς καί χρήσης προηγμένης τεχνολογίας.

Πίνακας 32

Γεωργικά μηχανήματα-έργαλετα

	γεωργικού εργαλείου	άροτρα	σβάρες	ψεκαστικά	χορτοσυλ- λέκτες	άντλητικό	φρέζες	λοιπά
ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ	1	2	1	1	1	1		4
ΠΛΑΓΙΑ	-	-	-	-	-	-		
ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΣ	1	-	-	-	-	-		9*
ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΑ	1	-	1	-	-	-		4
ΚΑΤΩ ΠΕΔΙΝΑ	3	3	1	1		3	1	2

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%.

*1 είναι χορτοκοπτική μηχανή

*Όλα τὰ υπόλοιπα δέν είναι γεωργ. μηχανήματα

Με τίς παρατηρήσεις πού προηγήθηκαν αποσκοπούμε νά προχωρήσουμε σέ όρισμένες βασικές διαπιστώσεις γιά τήν ύφιστάμενη κατάσταση, πού νά υπερβαίνουν τήν περιγραφική απεικόνιση τής πραγματικότητας. Μιά λεπτομερειακή ανάλυση τών αιτίων θά παρουσιαστεί όταν θά έχουν συνεκτιμηθεί όλα τὰ διαθέσιμα εμπειρικά δεδομένα.

Προχωρώντας στήν εξέταση τών «κάτω» κοινοτήτων, παρατηρούμε ότι ἐδῶ, μολονότι παρουσιάζεται μία σχετική αδυναμία κινητοποίησης τών υπάρχόντων φυσικῶν πόρων καί πλήρους χρησιμοποίησης τών μέσων παραγωγῆς, είναι πιά διαδεδομένη ἡ χρήση περισσότερο προηγμένης τεχνολογίας μέ τή μορφή τοῦ μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Ἡ διάδοση αὐτή συνδέεται εἴτε μέ όρισμένα «ἀντικειμενικά» δεδομένα (ὅπως λ.χ. τό οἰκονομικό μέγεθος τής μέσης ἐκμετάλλευσης ἢ τό ὕψος τής παραγωγικῆς τής δυναμικότητας) εἴτε μέ όρισμένους περιορισμούς στό ὑπάρχον θεσμικό πλαίσιο πού διαμορφώνει τό ὑφιστάμενο ἰδιοκτησιακό καθεστῶς, ἔτσι ὥστε νά περιορίζεται σημαντικά ὁ «δυναμισμός» ἢ ἡ «δεκτικότητα» τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα σέ καινοτομίες. Ἔτσι, τὰ Κάτω Πεδινά πού βρίσκονται σέ πλεονεκτικότερη θέση ἀπό τίς ἄλλες δύο κοινότητες (Ἐλαφότοπος, Ἄνω Πεδινά) σέ σχέση μέ τοὺς ἀνωτέρω παράγοντες καί μολονότι παρουσιάζουν ἐντονότερη πληθυσμιακή μείωση τά τελευταῖα χρόνια, βρίσκονται σέ ὑψηλότερο επίπεδο ἐκσυγχρονισμοῦ τών παραγωγικῶν διαδικασιῶν, ὅπως δείχνει ὁ Πίνακας 32 τοῦ κειμένου καί ὁ Πίνακας 14 τοῦ Παραρτήματος. Βλέπουμε ὁμως ὅτι καί σ' αὐτή τήν περίπτωση οἱ ὑπάρχοντες περιορισμοί, πού ἔχουν ἤδη ἀναφερθεῖ, περιορίσαν στό ἐλάχιστο τόν ἐξορθολογισμό τής παραγωγῆς πού ἐπιβάλλουν τά ἀντικειμενικά δεδομένα, ἀν ἀναλογιστοῦμε ὅτι καλλιεργεῖται μόνο ἓνα μικρό ποσοστό ἀπό τή συνολική διαθέσιμη γῆ καί ὅτι ἡ ἀριθμητική (ὄχι ἡ πραγματική) ἀναλογία καλλιερ-

γούμενης επιφάνειας ανά διαξονικό έλκυστήρα δέν ξεπερνά τά 130 στρέματα. Τά Άνω Πεδινά, μολονότι υπερτεροῦν σέ ανθρώπινο δυναμικό δεκτικό στήν εισαγωγή νέας τεχνολογίας, υφίστανται έντονότερα τήν πίεση τῶν αντικειμενικῶν δεδομένων κυρίως ὡς πρός τή διαθέσιμη έκταση γιά καλλιέργεια, μέ αποτέλεσμα νά ἔχουν προχωρήσει πολύ λιγότερο στήν έκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν. Κάτι ανάλογο συμβαίνει καί μέ τόν Έλαφότοπο, ὁ ὁποῖος ὁμως παρουσιάζεται σέ χειρότερη κατάσταση ἀπό τά Άνω Πεδινά ὡς πρός τόν παράγοντα ανθρώπινο δυναμικό. Ἡ γεωγραφική θέση τῶν «κάτω» κοινοτήτων τίς διαφοροποιεῖ κατά κάποιο τρόπο ἀπό τίς «άνω», οἱ ὁποῖες ἴσως αντιμετωπίζουν χαμηλότερο «κόστος εὐκαιρίας» λόγω τῶν περιορισμένων δυνατοτήτων ἐξωγεωργικῆς ἀπασχόλησης πού παρουσιάζει ἡ εὐρύτερη περιοχή. Συνακόλουθα, ἐπηρεάζεται ἀναλόγως καί ὁ ρυθμός ὑποκατάστασης ἀνθρώπινης ἐργασίας μέ μηχανική. Στόν παράγοντα αὐτόν συχνά ἀποδίδεται μεγαλύτερη σημασία ἀπό ἐκείνη πού πραγματικά ἔχει. Σημασία πού ὁμως τείνει νά μειώνεται καί μέ τή βελτίωση τῶν μεταφορικῶν μέσων καί τῶν συνθηκῶν ἐπικοινωνίας. Ἀκόμα, εἶναι δυνατόν ὀρισμένες «ἰδιομορφίες», ὅπως π.χ. ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Κεφαλοχωρίου πού παρουσιάζει ἀναλογικά πολύ περισσότερους νέους, νά τόν ἀνατρέπουν έντελῶς. Πέρα ὁμως ἀπ' αὐτό, ὅπως ἐπισημάνθηκε καί ἄλλοῦ, θά πρέπει νά σημειώσουμε ὅτι ἡ αἰτιολόγηση πού ἀποδίδει ἰδιαίτερη σημασία στή σχέση ὑποκατάστασης παραγωγικῶν εἰσροῶν πολύ λίγο συμβάλλει σέ μιά ἐρμηνεία πού νά εἶναι πραγματικά χρήσιμη γιά ὀλοκληρωμένη παρέμβαση, γιατί ἀγνοεῖ τή δυναμική τῶν ἐνδογενῶν παραγόντων ἀνάπτυξης, καί στήν προκειμένη περίπτωση τῶν γενεσιουργῶν αἰτίων τοῦ κόστους παραγωγῆς.

Ἐπιστρέφοντας στή συνολική θεώρηση τοῦ προβλήματος, ὑπενθυμίζουμε ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος τῶν καλλιεργητῶν – κτηνοτρόφων θεωρεῖ ὅτι στερεῖται τά κατάλληλα καλλιεργητικά μέσα. Ἡ παρατήρηση αὐτή, χωρίς νά σημαίνει ὅτι ὁ κάθε ἀγρότης ἔχει σαφή ἐπίγνωση τῶν ἐναλλακτικῶν λύσεων πού ἐνδεχομένως παρουσιάζονται σήμερα, ὑπογραμμίζει τήν εὐμενῆ στάση τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα σ' ἕναν ἐκσυγχρονισμό τῶν παραγωγικῶν διαδικασιῶν μέ τή χρησιμοποίηση προηγμένης τεχνολογίας καί τήν υἰοθέτηση νέων τεχνικῶν παραγωγῆς. Ἡ έκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν ἀποτελεῖ σημαντική πτυχή τοῦ προαναφερθέντος ἐκσυγχρονισμοῦ καί γιατί αὐτή ἐπιβάλλεται ἀπό τοῦς ἀπρόσωπους μηχανισμούς τῆς ἀγορᾶς, στήν ὁποία ἔχουν ἐνσωματωθεῖ οἱ ἐνλόγω κοινότητες, καί γιατί οἱ ἄμεσοι παραγωγοί ἔχουν πρό πολλοῦ παύσει νά ἀσκοῦν ἀποφασιστικό ἔλεγχο στίς ἐνδογενεῖς διαδικασίες πού χαρακτηρίζουν τήν παραγωγή τῆς κατάλληλης τεχνολογίας. Ἀκόμα, οἱ ραγδαῖες μεταβολές πού σημειώνονται στοῦς ὑπόλοιπους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς διαμορφώνουν μιά νέα ἰδεολογία ὡς πρός τό τί εἶναι «ἀξιοπρεπής» ἐργασία, καί ὡς ἐκ τούτου ἐπηρεάζουν μέ αὐξανόμενο ρυθμό τή στάση τῶν ἀγροτῶν, ἰδίως τῶν νεότερων, στίς παραδοσιακές τεχνικές (π.χ. ἄροση μέ ζῶα) καί στοῦς τρόπους παραγωγῆς (π.χ. έκτατικό ποιμενικό σύστημα ἐκτροφῆς). Συνακόλουθα, ἡ γρήγορη ἐνσωμάτωση τῆς προηγμένης τεχνολογίας μέ τοῦς καλύτερους δυνατούς ὁρους,² ἴσως ἀποτελεῖ τή μόνη πραγματικά ἐναλλακτική λύση σήμερα γιά τήν οὐσιαστική ἀξιοποίηση τῶν διατιθέμενων πόρων. Ἡ διασφάλιση δέ αὐτῶν τῶν ὁρων συναρτᾶται μέ ὀρισμένες διαδικασίες οἱ ὁποῖες προωθοῦν τή συλλογική δράση καί τήν κατά τό δυνατόν συνολικότερη ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων πού αντιμετωπίζουν σήμερα οἱ πέντε κοινότητες. Ὅσα παρουσιάζονται σήμερα ὡς βασικά μειονεκτήματα γιά τήν ἀδξηση τῆς παραγωγῆς καί τοῦ εἰσοδήματος, ἐνδεχομένως ἀποτελοῦν

συγκριτικά πλεονεκτήματα για την οργάνωση της παραγωγής σε διαφορετική βάση. Έτσι λ.χ. οι πολύ μικρές γεωργικές ιδιοκτησίες που συναντούμε κυρίως στις άνω κοινότητες και οι σημαντικές δυνατότητες που υπάρχουν με την εκχέρσωση και απόδοση στην καλλιέργεια σημαντικών εκτάσεων, διευκολύνουν την προώθηση των παραγωγικών προσπαθειών σε συνεταιριστική βάση. Η εκμηχάνιση των καλλιεργειών στο πλαίσιο της παραγωγικής δραστηριότητας του συνεταιρισμού μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστικές μειώσεις του κόστους παραγωγής και σε αντίστοιχες βελτιώσεις της ανταγωνιστικότητας των παραγόμενων προϊόντων. Τέλος, οι προσπάθειες για τη συνολική αντιμετώπιση των παραγωγικών προβλημάτων (είτε πρόκειται για την αύξηση της καλλιεργούμενης γης είτε για τη βελτίωση της παραγωγικότητας των βοσκότοπων είτε για την εκτέλεση έγγειοβελτιωτικών έργων), με την επιλογή της κατάλληλης τεχνολογίας, αναμφίβολα διευκολύνονται από το γεγονός ότι το σύνολο σχεδόν αυτών των εκτάσεων (βοσκότοποι, δάση) αποτελούν κοινοτική ή κρατική περιουσία.

Κτιριακές εγκαταστάσεις (στάβλοι – αποθήκες): Κατά την εκτίμηση ειδικής έρευνητικής ομάδας που συστάθηκε να μελετήσει το πρόβλημα της ανάπτυξης της κτηνοτροφίας (βλ. *Πρόγραμμα έρευνας και ανάπτυξης της κτηνοτροφίας...*, υπό Χ. Ζιωγάννα κ.ά.), σε καμία κοινότητα οι στάβλοι δεν πληρούν τους αναγκαίους όρους υγιεινής και διαμονής των ζώων γιατί συνήθως παρουσιάζουν: 1) Κακό έως μέτριο αερισμό, 2) Αύξημένη υγρασία έδαφους, 3) Έλλειψη του αναγκαίου χώρου για προαύλιο κ.λπ. (Κεφαλοχώρι). Επίσης, σε όρισμένες περιπτώσεις (Πλαγιά) οι στάβλοι δεν πληρούν ακόμα τις στοιχειώδεις προϋποθέσεις για την εκτέλεση βασικών εργασιών κατά τη διαχείριση του κοπαδιού (τάισμα, γέννα, απομόνωση νεογέννητων άμνοεριφίων κ.λπ.) Με τις εκτιμήσεις αυτές συμφωνούν και τα στοιχεία του Πίνακα 33. Ειδικότερα στο Κεφαλοχώρι, όπου οι στάβλοι θεωρούνται συγκριτικά καλύτεροι (οι κτηνοτρόφοι θεωρούν ότι 7 στους 18 είναι πρότυποι, εννοώντας προφανώς όσους διαθέτουν δάπεδο από σκυρόδεμα) έχουν μεγάλη ηλικία και παρουσιάζουν αρκετά από τα παραπάνω μειονεκτήματα. Αν λάβουμε δέ υπόψη ότι σχεδόν κανένας δεν χτίστηκε με βάση τους αναγκαίους όρους σταβλισμού, ακολουθώντας τις προδιαγραφές του υπουργείου Γεωργίας (πρόκειται για κατασκευές από τσιμεντόλιθους με σκεπή από αύλακωτή λαμαρίνα), συμπεραίνουμε ότι η σημερινή κατάσταση κάθε άλλο παρά ικανοποιητική είναι. Στις υπόλοιπες κοινότητες οι στάβλοι έχουν μέν μικρότερη ηλικία αλλά, όπως εκτιμά και η προαναφερθείσα εργασία, πρόκειται για υποτυπώδεις κατασκευές (φτιαγμένες από κλαδιά και συνήθως σκεπασμένες με τσίγκους), ακατάλληλες για τη διαφύλαξη των κοπαδιών κατά τη χειμερινή περίοδο. Τα ίδια ισχύουν και για τους αποθηκευτικούς χώρους. Όπως δέ προκύπτει από τον Πίνακα 33, στις περισσότερες περιπτώσεις πρόκειται για κοινούς με τους στάβλους χώρους που δεν διαθέτουν τα αναγκαία χωρίσματα. Σύμφωνα πάντα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, τό 31% στο Κεφαλοχώρι θεωρεί ότι ο χώρος ή οι χώροι που διαθέτει δεν εξυπηρετούν τις ανάγκες του, στην Πλαγιά τό αντίστοιχο ποσοστό είναι 62%, στά Άνω Πεδινά 35%, στον Έλαφότοπο 64% και στά Κάτω Πεδινά 50%. Ως κύρια αίτια της κακής εξυπηρέτησης στο Κεφαλοχώρι αναδεικνύονται κατά πρώτο λόγο ή έλλειψη χώρου και κατά δεύτερο ή κακή κατασκευή: στην Πλαγιά πρώτα ή κατασκευή και μετά ή έλλειψη χώρου, όπως και στά Άνω Πεδινά, ενώ

Πύνακας 33

Βιομηχανική Τεχνολογία - Σταθμοί, άκοθής

Κολυδότητες	Σταθμοί						Ακοθής				Κολυδ. χώρος χρητ. σλυοκ. ανύ σταθμοί κατ άκοθήκη				Κόστος έτους. Ικανότ. έευκρητ. άναγκών					
	άρεθός	κρότους	σταθμοί	κρότους	κρότους	κρότους	άρεθός	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	κρότους	
Κολυδότητες	18	7	11	13	2	11	13	2	11	11	11	17	2	15	124	20	9	2	7	3
Κεφαλοχώρι	11	2	9	12	1	11	12	1	11	51	51	17	2	15	124	5	8	7	5	2
Πλαγιά	11	-	11	7	-	7	7	-	7	54	54	2	2	60	4	9	9	3	9	1
*Γλαφτόποτος	10	1	9	12	1	11	12	1	11	98	98	6	1	5	13	7	7	6	4	4
*Ανω Πεδύνα	8	3	5	7	2	5	7	2	5	89,6	89,6	2	2	89,6	4	4	4	1	3	1

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

στόν Ἐλαφότοπο καί τά Κάτω Πεδινά ἡ ἔλλειψη τοῦ ἀναγκαίου χώρου ἐρ-
χεται πρώτη σέ βαθμό σπουδαιότητας.

Ἡ ὁμολογουμένως κακή ἐξυπηρέτηση πού προσφέρουν οἱ στάβλοι δέν
πρέπει νά ἀποδοθεῖ στή μειωμένη διάθεση τῶν κτηνοτρόφων νά ἐξυπηρε-
τήσουν τίς ἀνάγκες διαχείρισης τῶν κοπαδιῶν τους ἀλλά στήν αὐξανόμε-
νη ἀδυναμία τῶν κοινοτήτων νά καλύψουν τίς παραγωγικές καί κοινωνι-
κές τους ἀνάγκες, στό σημερινό επίπεδο ἀνάπτυξης τῆς ἀγροτικῆς οἰκο-
νομίας. Χωρίς νά ἀναπτύσσουμε τήν προβληματική πού ἔχει ἤδη παρου-
σιαστεῖ γιά τήν ἐρμηνεῖα παρόμοιων φαινομένων, προσθέτουμε τήν παρα-
τήρηση ὅτι οἱ παραδοσιακές κατασκευές πρέπει νά ἦταν στό παρελθόν
πολύ καλύτερες ἀπό τίς σημερινές καί γιατί ὑπῆρχε ἀναλογικά πολύ πε-
ρισσότερο διαθέσιμο ἐργατικό δυναμικό γιά τήν ἐκτέλεση τέτοιου εἴδους
ἐργασιῶν καί γιατί περισσότεροι κτηνοτρόφοι εἶχαν τήν ἀπαιτούμενη ἐμ-
πειρία. Ἐμπόδια ἔχει δημιουργήσει στήν ἀνέγερση νέων στάβλων ἡ ἔλλει-
ψη εὐελιξίας πού παρουσιάζουν ὀρισμένες φορές οἱ τόπικές ἀρχές ὡς πρός
τήν ἐφαρμογή τῶν μέτρων πού ἐπιβάλλει τό ὑπάρχον χωροταξικό σχέδιο.
Ἄς σημειωθεῖ ὅτι σέ μία ἀπό τίς ἐπισκέψεις τῆς ἐρευνητικῆς ὀμάδας στήν
κοινότητα τῆς Πλαγιάς, κατά τό θέρος τοῦ '84, διαπιστώθηκε ὅτι οἱ ἀρχές
ἀπαγόρευαν σέ κτηνοτρόφο (μέ βάση τό σχετικό νόμο τοῦ ΥΧΟΠ γιά τήν
ἀνέγερση κατοικιῶν) τήν ἀνέγερση στάβλου σέ ἀγρόκτημα ἐκτάσεως
τριῶν περίπου στρεμμάτων καί σέ μεγάλη ἀπόσταση ἔξω ἀπό τό χωριό,
μολονότι ὁ κτηνοτρόφος αὐτός κινδύνευε νά ἀφήσει ἐντελῶς ἐκτεθειμένο
τό κοπάδι του τόν ἐπερχόμενο χειμῶνα. Τέλος, κατά ὁμολογία τῶν ἰδιων
τῶν κατοίκων, ἡ συγκέντρωση ὅλων σχεδόν τῶν στάβλων (24 ἀπό τούς 28)
σέ μικρό σχετικά χωρο στίς παρυφές τοῦ Κεφαλοχωρίου δημιουργεῖ προ-
βλήματα στήν ὑγιεινή διαβίωση τῶν κατοίκων ἐντός τῆς κοινότητας. Ἡ
ἔλλειψη κατάλληλων ἀγροτικῶν δρόμων ἦταν τό κύριο αἶτιο τῆς τοποθέ-
τησης τῶν στάβλων σ' αὐτό τό σημεῖο. Κατά τίς ἀνοιχτές συζητήσεις τῆς
ἐρευνητικῆς ὀμάδας καί τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ διαπιστώθηκε ὅτι εἶναι
δυνατόν, μέ τή δημιουργία τῆς ἀρμόζουσας ὑποδομῆς σέ ἀγροτικούς δρό-
μους καί μέ τήν καταλληλῆ πιστωτική πολιτική, οἱ στάβλοι νά μεταφερ-
θοῦν ἀρκετά ἔξω ἀπό τό χωριό, γεγονός πού θά συμβάλει καί στήν καλύτε-
ρη ἀξιοποίηση τῶν βοσκότοπων.

Λιπάσματα - Φυτοφάρμακα: Ἀπό τίς ἀπαντήσεις πού δόθηκαν στά σχετι-
κά μέ τή λίπανση καί τή φυτοπροστασία ἐρωτήματα, προκύπτει ὅτι ἡ λί-
πανση τῶν καλλιεργούμενων ἔδαφῶν ἐφαρμόζεται σέ ἱκανοποιητικό βαθ-
μό, σέ ἀντίθεση μέ τή φυτοπροστασία πού δέν ἐφαρμόζεται καθόλου σέ
τέσσερις κοινότητες καί σέ πολύ περιορισμένη κλίμακα στό Κεφαλοχώρι.
Ἀπό τόν Πίνακα 34 προκύπτει ὅτι ἡ πιό προχωρημένη κοινότητα ὡς πρός
τή χρήση αὐτῆς τῆς τεχνολογίας εἰσροῆς εἶναι τό Κεφαλοχώρι, μολονότι,
ὅπως εἶδαμε, παρουσιάζει τή μεγαλύτερη στενότητα σέ γεωργική γῆ. Ἀ-
κολουθοῦν τά Ἄνω Πεδινά, ἡ Πλαγιά καί ὁ Ἐλαφότοπος, ἐνῶ τά Κάτω
Πεδινά βρίσκονται στή χειρότερη θέση, ἄν καί παρουσιάζουν τούς ὑψηλό-
τερους δείκτες ἐκμηχάνισης, καλλιεργήσιμης γῆς, ὕψους παραγωγῆς
κ.λπ. Οἱ παράγοντες πού ἐπηρεάζουν καί ἐν πολλοῖς διαμορφώνουν τή
«δεκτικότητα» τῶν κατοίκων σέ καινοτομίες ἔχουν ἤδη ἐκτεθεῖ. Στό ση-
μεῖο αὐτό θά ἐπισημάνουμε ἀπλῶς ὅτι στήν περίπτωση τῶν Κάτω Πεδινῶν
τό στοιχεῖο πού κυριαρχεῖ στίς ἀποφάσεις τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἐκμεταλλεύ-
σεων γιά τήν ἀγορά καί χρησιμοποίηση μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ εἶναι ἡ
μεγάλη ἔλλειψη ἐργατικοῦ δυναμικοῦ. Τό στοιχεῖο αὐτό φαίνεται ἀποσυν-
δεδεμένο ἀπό μία γενικότερη διάθεση γιά τήν ἐφαρμογή βελτιωμένων τε-

Πύνακας 34

Γεωργική Τεχνολογία -

Χρήση λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων

Κοινότητες	Λιπάσματα		Φυτοφάρμακα	
	Χρησιμοποιούμενα λιπάσματα	Χρησιμοποιούμενα λιπάσματα	Χρησιμοποιούμενα φυτοφάρμακα	Χρησιμοποιούμενα φυτοφάρμακα
Κεφαλοχώρι	26	2	3	23
Πλαγιά	10	-	-	10
Ελαφότοπος	10	-	-	14
Ανω Πεδινά	17	4	-	21
Κάτω Πεδινά	-	4	-	6

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

χρικών παραγωγής και την παράλληλη χρήση άλλων μορφών προηγμένης τεχνολογίας.

Εμπορία: Τό σύστημα έμπορίας και διάθεσης τών προϊόντων στην περιοχή παρέμβασης έχει τά χαρακτηριστικά μειονεκτήματα που άπαντούν στό μεγαλύτερο μέρος της έλληνικής υπαίθρου, έντονοτερα ιδίως στις «άνω» κοινότητες, λόγω της μεγάλης τους απόστασης από τά κέντρα διάθεσης της παραγωγής. Ειδικότερα στις «άνω» κοινότητες, ή παντελής άπουσία όποιουδήποτε μηχανισμού συλλογικής διάθεσης τών προϊόντων ζωικής προέλευσης, αφήνει έντελώς έκτεθειμένους τούς κτηνοτρόφους που είναι υποχρεωμένοι νά δέχονται τιμές σημαντικά χαμηλότερες από αυτές που απολαμβάνουν οί παραγωγοί σέ περιοχές της χώρας πλησιέστερες στά κέντρα διάθεσης. Μάλιστα, ή μέχρι πρότινος έλλειψη ζωοπλάστιγγας και γεφυροπλάστιγγας έδινε τή δυνατότητα στους έμπορους νά υποεκτιμοϋν σημαντικά τίς αγοραζόμενες ποσότητες, συμπιέζοντας έτσι ακόμα περισσότερο τό εισόδημα τών κτηνοτρόφων. Άκόμα, όπως διαπιστώθηκε από τή συμπλήρωση του έρωτηματολογίου, οί κατ' αυτόν τόν τρόπο διαμορφωόμενες τιμές παραγωγού παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση, γιατί

ή εκ τῶν προτέρων σύναψη ἄτυπης συμφωνίας τῶν λίγων ἐμπόρων καί ἡ ἀνυπαρξία ὁποιασδήποτε συλλογικῆς πρακτικῆς ἀπό πλευρᾶς τῶν παραγωγῶν, δίνει τή δυνατότητα στούς πρώτους νά διαπραγματεύονται μέ κάθε κτηνοτρόφο χωριστά καί ἔτσι νά μή γνωστοποιεῖται ἡ τιμή. Μιά ἄλλη πρακτική τῶν ἐμπόρων ἀφορᾶ τή σκόπιμη ἀπουσία τους ἀπό τήν περιοχὴ κατά τό χρονικό διάστημα πού τά ἀμνοερίφια ἔχουν ἄριστο βάρος καί ποιότητα κρέατος. Ἡ ἔλλειψη ρευστότητας, σέ συνδυασμό μέ τό αὐξημένο κόστος πού συνεπάγεται ἡ ἀναγκαστική ἐπιμήκυνση τῆς διάρκειας ἐκτροφῆς τῶν ἀμνοερίφιων, κάνουν τούς κτηνοτρόφους ἀκόμα περισσότερο εὐάλωτους. Σημαντικὴ ὁμως εἶναι καί ἡ συμπίεση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος πού προκύπτει ἀπό τίς ἀγοραζόμενες ζωτροφές (κυρίως σέ ὄ,τι ἀφορᾶ τό σανό μηδικῆς, γιατί ὁ καρπὸς ἀγοράζεται σέ σταθερές τιμές ἀπό τήν ἔνωση γεωργικῶν συνεταιρισμῶν). Ἡ πρόσφατη ἐγκατάσταση γεφυροπλάστιγγας καί ζωοπλάστιγγας στό Κεφαλοχώρι περιόρισε σημαντικά τίς ἀπάτες εἰς βάρος τῶν κτηνοτρόφων. Ἡ ἐγκατάσταση ζωοπλάστιγγας καί στήν Πλαγιά πιστεύεται ὅτι θά ἔχει τά ἴδια εὐεργετικά ἀποτελέσματα. Ἡ λειτουργία μέχρι πρότινος τῶν δύο ἰδιωτικῶν τυροκομεῖων, ἕνα σέ κάθε κοινότητα, συνέτεινε σημαντικά στή συγκράτηση τῶν τιμῶν τοῦ γάλακτος καί στήν αὐξηση τοῦ συνολικοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος τῆς περιοχῆς. Σήμερα λειτουργεῖ μόνο τοῦ Κεφαλοχωρίου, τό ὁποῖο εἶναι μεγαλύτερης δυναμικότητας καί ἔχει συγκριτικά μέ τό ἄλλο — πού μόλις σταμάτησε νά λειτουργεῖ— πιά σύγχρονο ἀλλά ὄχι ἱκανοποιητικό ἐξοπλισμό. Ἀπό τή συνολικὴ ποσότητα γάλακτος πού δέχεται αὐτό τό τυροκομεῖο, τά 2/3 προέρχονται ἀπό τίς γύρω κοινότητες (Δροσοπηγή, Ἀετομηλίτσα, Λαγκάδα κ.ἄ.).

Στίς «κάτω» κοινότητες ἐπικρατεῖ παρόμοιο σύστημα ἐμπορίας καί διάθεσης τῆς παραγωγῆς μέ τίς «ἄνω». Ὡς ἐκ τούτου παρουσιάζει τά ἴδια βασικά μειονεκτήματα. Ὁμως ἡ γειτνίαση τῶν πρώτων μέ τήν εὐρύτερη περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων τίς θέτει σέ πλεονεκτικότερη θέση. Τά μέτρα γιά τήν ἐξυγίανση τοῦ ἐμπορίου σέ τοπικό ἐπίπεδο ἀφοροῦν κυρίως τήν ἐνίσχυση καί προώθηση συλλογικῶν πρακτικῶν τῶν ἀμεσων παραγωγῶν. Ἀναμφίβολα, ἡ δημιουργία μονάδων ἐπεξεργασίας τῶν παραγόμενων προϊόντων εἶναι δυνατόν νά λειτουργήσῃ συμπληρωματικά σέ ἀνάλογες προσπάθειες. Ὅμως ἡ δημιουργία τέτοιου εἴδους μονάδων δέν πρέπει νά ἀγνοεῖ τίς βασικές ἀρχές οἰκονομικῆς λειτουργίας γιά προφανεῖς λόγους. Στίς προτάσεις πού γίνονται στό τέλος τῆς ἐργασίας μας ἀντιμετωπίζονται τά ζητήματα αὐτά ξεχωριστά σέ καθεμίᾳ κοινότητα.

5.5. Γεωργικό εἰσόδημα

Στή μελέτη αὐτή δώσαμε ἰδιαίτερη σημασία στόν ὑπολογισμό τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος πού ἀποτελεῖ ἕναν καθοριστικῆς σημασίας δείκτη τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου σέ καθεμίᾳ ἀπό τίς πέντε κοινότητες. Κρίναμε δέ προτιμότερο νά προσεγγίσουμε τό γεωργικό εἰσόδημα ἀπό τή μικροοικονομική του σκοπιά, μέ τή συλλογὴ πρωτογενῶν στοιχείων πού δέν ἦταν διαθέσιμα σέ μακροοικονομικό ἐπίπεδο καί ἔτσι νά εἴμαστε περισσότερο ρεαλιστικοί στούς ὑπολογισμούς καί στίς ἐκτιμήσεις μας. Ἡ προσέγγιση τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητας τῶν κοινοτήτων καί μέσα ἀπό τή μελέτη συγκεκριμένων παραγωγικῶν μονάδων συμβάλλει ἀναμφίβολα στήν πληρέστερη κατανόησή τους. Ἐνας ἄλλος σημαντικός λόγος ἦταν νά λάβουμε ὑπόψη τίς ἐνδεχόμενες μεταβολές πού ἔχουν συντελεστεῖ ἀπό τό 1980/81, ἐ-

τος στό όποιο αναφέρονται όρισμένα διαθέσιμα μακροοικονομικά μεγέθη. 'Ακόμα πιστεύαμε ότι μέ τή διαδικασία συλλογής τών στοιχείων πού ακολουθήσαμε,³ μπορούσαμε νά περιορίσουμε σφάλματα πού ένδεχομένως θά προέκυπταν είτε από ήθελημένη απόκρυψη τών πραγματικών δεδομένων είτε από έσφαλμένες εκτιμήσεις του έρωτωμένου. 'Αναμφίβολα όμως, ύπάρχει πρόβλημα αξιοπιστίας τών στοιχείων, έφόσον οί γεωργικές εκμεταλλεύσεις πού εξετάστηκαν δέν κρατούν λογιστικά βιβλία, γι' αυτό και οί απαντήσεις πού δόθηκαν στό έρωτηματολόγιο στηρίχθηκαν κατ' ανάγκη στή μνήμη τών έρωτωμένων. "Όπως προκύπτει και από τούς σχετικούς πίνακες ύπολογισμού του γεωργικού εισοδήματος πού παρατίθενται στό Παράρτημα, οί γεωργικές εκμεταλλεύσεις παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση ως πρός τούς παράγοντες πού διαμορφώνουν τό κόστος παραγωγής, μολονότι ακολουθούν κατά βάση τό ίδιο σύστημα εκτροφής σέ κάθε κοινότητα. 'Ενδεικτικά αναφέρουμε περιπτώσεις ήλικιωμένων κτηνοτρόφων πού αντιμετώπιζουν χαμηλότερο κόστος παραγωγής από τό πραγματικό, γιατί τό έπωμίζονται οί γιοί τους (π.χ. μέ τήν αγορά ζωοτροφών, τό σταβλισμό σέ κοινό στάβλο, τά από κοινού μεταφορικά κ.λπ.) ή άλλοι συγγενείς τους. 'Επειδή δέ ανάμεσα στους στόχους μας ήταν νά κάνομε κάποιες ένδεικτικές εκτιμήσεις γιά τό έξωγεωργικό εισόδημα, στό πλαίσιο μιās γενικότερης θεώρησης τής οικονομίας τής κάθε κοινότητας, δέν έξαιρέσαμε από τό δείγμα νοικοκυριά πού παρουσιάζουν πολύ χαμηλό ή άκόμα και άρνητικό καθαρό οικογενειακό γεωργικό εισόδημα, εκτός από μιá περίπτωση στά "Ανω Πεδινά πού ήταν εκδηλη ή άναξιοπιστία τών δεδομένων. Δέν έπιχειρήσαμε δέ, σέ ό,τι άφορā τόν ύπολογισμό τών διαφόρων στοιχείων του κόστους παραγωγής, νά καταφύγουμε σέ δικές μας εκτιμήσεις (όπως π.χ. γιά τίς έτήσιες άνάγκες σέ ζωοτροφές ανά μονάδα ζώου στή βάση του ακολουθούμενου σιτηρεσίου) και γιατί ή προαναφερθείσα διαφοροποίηση, πού παρουσιάζεται μέσα στον ίδιο τρόπο εκτροφής, οδηγεί σέ διαφορετικό πραγματικό κόστος ανά μονάδα ζώου, και γιατί μιá τέτοιου είδους «διόρθωση» άπαιτεί άρκετές παρατηρήσεις κατά τή διάρκεια του έτους γιά τήν κάθε εκμετάλλευση του δείγματος. 'Ανεξάρτητα δέ από τό γεγονός ότι ένας τέτοιος στόχος άπειχε κατά πολύ από τήν παρουσία έρευνα, ο συνολικά διαθέσιμος χρόνος τών τεσσερισήμισι μηνών γιά τήν ολοκλήρωσή της λειτούργησε άπαγορευτικά γιά μιá παρόμοια διαδικασία έλέγχου τών αποτελεσμάτων. Τό γεγονός όμως ότι οί παραγωγικές δραστηριότητες είναι πολύ περιορισμένες σέ άριθμό (συνήθως δέν ξεπερνούν τίς δύο: κτηνοτροφία, καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών) περιορίζει σημαντικά τήν πιθανότητα σφάλματος κατά τήν εκτίμηση βασικών μεγεθών (όπως π.χ. ποσότητες παραγόμενων προϊόντων, ποσότητες χρησιμοποιούμενων εισροών κ.λπ.). 'Ακόμα, κατά τή δημιουργία του αντίστοιχου έρωτηματολογίου (βλ. έρωτηματολόγιο, σελ. 12-28), καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια γιά τήν όσο το δυνατόν λεπτομερέστερη καταγραφή τών στοιχείων (αναφέρονται όχι σέ χρηματικές άξίες αλλά σέ τιμές και σέ ποσότητες) πού υπεισέρχονται στον ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος. Κατά τόν ύπολογισμό αυτό διερευνήθηκαν τά ακόλουθα οικονομικά μεγέθη:

1. 'Ακαθάριστη άξία γεωργικής παραγωγής: Περιλαμβάνει τίς εισπράξεις (άπό πωλήσεις προϊόντων φυτικής και ζωικής παραγωγής), τήν ιδιοκατανάλωση και τυχόν παροχές σέ είδος, τίς επιδοτήσεις, τίς ενδιάμεσες καταναλώσεις πού παράγονται στήν εκμετάλλευση, τή διαφορά (άπογρα-

φή στή λήξη μείον απογραφή στήν έναρξη) ὅλου τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου (ἀφαιρουμένων τῶν ἀγορῶν ζώων, ἂν ὑπάρχουν).

2. *Ἀκαθάριστο προϊόν (ἀκαθάριστη πρόσοδος)*: Προκύπτει μετά τήν ἀφαίρεση ἀπό τό (1) (ἀκαθάριστη ἀξία γεωργικῆς παραγωγῆς) τῆς ἀξίας τῶν ἐνδιάμεσων καταναλώσεων πού παράγονται στήν ἐκμετάλλευση (κτηνοτροφές, σπόροι, δενδρύλλια κ.λπ.).

3. *Ἀκαθάριστο εἰσόδημα τῆς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης*: Προκύπτει μέ τήν ἀφαίρεση ἀπό τό (2) (ἀκαθάριστο προϊόν) τῆς ἀξίας τῶν ἐνδιάμεσων καταναλώσεων πού πληρώνονται (σπόροι, λιπάσματα, φάρμακα, ζωοτροφές, καύσιμα κ.ἄ.). Ἀφαιροῦνται ἀκόμη οἱ λοιπές χρηματικές δαπάνες ἐκτός τῆς μισθωτῆς ἐργασίας, ὅπως: δαπάνες λειτουργίας μηχανημάτων – κτιρίων κ.λπ., δαπάνες θερμάνσεως, φωτισμοῦ, φόροι καί ἄλλες ἐπιβαρύνσεις (ἐκτός ἐδάφους καί κτιρίων), δαπάνες πού γίνονται γιά ἐκτέλεση ἐργασιῶν μέ σύμβαση καί γιά ἐνοικιάσεις μηχανημάτων κ.λπ.).

4. *Καθαρό γεωργικό εἰσόδημα*: Προκύπτει ἂν ἀπό τό (3) (ἀκαθάριστο εἰσόδημα γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης) ἀφαιρεθοῦν οἱ ἀποσβέσεις (κτισμάτων, ἐγκαταστάσεων, μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ).

5. *Οἰκογενειακό γεωργικό εἰσόδημα*: Προκύπτει ἂν ἀπό τό (4) (καθαρό γεωργικό εἰσόδημα) ἀφαιρεθοῦν ὅλες οἱ ὑπόλοιπες δαπάνες (μισθοί, ἡμερομίσθια, ἐνοίκια, τόκοι).

6. *Εἰσόδημα ἐργασίας τῆς ἐκμετάλλευσης*: Προκύπτει ἂν ἀπό τό ἀκαθάριστο γεωργικό εἰσόδημα ἀφαιρεθοῦν: τό καταβαλλόμενο ἐνοίκιο, ὁ τεκμαρτός τόκος καί τό τεκμαρτό ἐνοίκιο.

Ἀνεξάρτητα ἀπό τό γεγονός ὅτι τό γεωργικό εἰσόδημα ἀποτελεῖ καθοριστικῆς σημασίας δείκτη διαβίωσης τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἀντίστοιχων κοινοτήτων, πού ἀπασχολεῖται παραγωγικά σχεδόν ἀποκλειστικά στή γεωργία, ἡ ἐκτίμησή του μᾶς δίνει τή δυνατότητα νά διαπιστώσουμε σέ ποῖο βαθμό οἱ ὑφιστάμενες γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις εἶναι σήμερα παραγωγικά αὐτοδύναμες μονάδες καί πῶς διαγράφεται ἡ μελλοντική τους πορεία. Οἱ ἐκτιμήσεις γιά τή βιωσιμότητα τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων διευκολύνονται ὄχι μόνο ἀπό τό τελικό μέγεθος τοῦ εἰσοδήματος πού δημιουργοῦν, ἀλλά καί ἀπό τή διάρθρωση τῶν παραγωγικῶν τους δαπανῶν καί τή σύνθεση τοῦ συνολικοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου. Οἱ Πίνακες 15, 16, 17, 18 καί 19 τοῦ Παραρτήματος παρουσιάζουν τά βασικά οἰκονομικά μεγέθη πού διευκολύνουν τέτοιου εἴδους ἐκτιμήσεις. Ἡ γνώση τῆς πραγματικῆς ταυτότητας τῶν ἐκμεταλλεύσεων ὀδηγεῖ σέ ὀρθά συμπεράσματα ὡς πρός τή χάραξη τῆς ἐνδεδειγμένης ἀγροτικῆς πολιτικῆς, γιά τήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί τή μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς. Ἔτσι, λ.χ., μέτρα πού ὀδηγοῦν στήν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας ἀπλῶς μέ τή δημιουργία ἐκμεταλλεύσεων ἔντασης κεφαλαίου (καί τήν ἀδιάκριτη ἐφαρμογή ἀντίστοιχων τεχνολογιῶν ὑποκατάστασης ἐργασίας) εἶναι πολύ ἀμφίβολο κατά πόσο μποροῦν νά ἀντιμετωπίσουν οὐσιαστικά τά διαρθρωτικά προβλήματα τῆς περιοχῆς καί νά συμβάλουν ἀποφασιστικά στήν ἐπιζητούμενη αὐξηση τοῦ ἀγροτικοῦ εἰσοδήματος. Ἀντίθετα, ἡ προσεγμένη αὐξηση τοῦ ἐπενδυτικοῦ κεφαλαίου πού προκύπτει ἀπό τή σέ βάθος γνώση τῶν βασικῶν παραγόντων πού διαμορφώνουν τό ἀγροτικό εἰσόδημα, μπορεῖ νά ἐπιφέρει ἱκανοποιητικά ἀποτελέσματα. Προφανῶς, τό ζήτημα δέν ἀφορᾷ μόνο τή διαχρονική αὐξηση τοῦ ἀπόλυτου οἰκονομικοῦ μεγέθους τῶν ἐκμεταλλεύσεων ἀλλά καί τίς συντελούμενες με-

ταβολές στη διαρθρωτική τους κατάσταση. Οί μεταβολές αυτές, πού εμφανίζονται μέ τή διαφοροποίηση του λόγου κεφαλαίου/έργασίας ή του λόγου κεφαλαίου/έκροης, αντιστοιχούν σέ συγκεκριμένες αλλαγές πού συντελοῦνται στόν τρόπο παραγωγής καί συνακόλουθα απεικονίζουν αφενός μέν τόν τρόπο ένταξης του οίκονομικά ενεργου πληθυσμου στη διαδικασία τής παραγωγής καί αφετέρου τόν τρόπο ένσωμάτωσης τής περιοχής στην οίκονομία τής ανοιχτής αγοράς. Εϊδικότερα, σέ ό,τι αφορά τήν ποσοτική διάσταση του προβλήματος τής βιωσιμότητας τών γεωργικῶν εκμεταλλεύσεων, ή γνώση του μεγέθους του γεωργικού εισοδήματος μās δίνει τή δυνατότητα νά εκτιμήσουμε (πέρα από ζητήματα κάλυψης τών βιοποριστικῶν αναγκῶν τής αγροτικής οίκογένειας) κατά πόσον ή εκμετάλλευση είναι σέ θέση νά καλύπτει ίκανοποιητικά τίς συνολικές παραγωγικές δαπάνες της (συμπεριλαμβανομένων τών αποσβέσεων, ασφαλίσεων, συντηρήσεων, καταβαλλόμενων τόκων κ.λπ.) καί νά μπορεί νά αυξάνει παράλληλα τήν καθαρή της επένδυση. Γεγονός πού θά επιτρέψει τή συνεχή βελτίωση του νοικοκυριου στις συνθήκες του έντεινόμενου ανταγωνισμού πού επιβάλλει ή πληρέστερη ένσωμάτωση τής περιοχής στην οίκονομία τής αγοράς. Ός πρός τήν ποιοτική του διάσταση τό πρόβλημα αφορά τίς επιβαλλόμενες μεταβολές στις ύφιστάμενες παραγωγικές σχέσεις, γιά τήν αντιμετώπιση τών ανυπέρβλητων διαρθρωτικῶν προβλημάτων πού δημιουργούνται από ένα αναπτυξιακό πρότυπο μέ βασικό χαρακτηριστικό τήν όργάνωση τών αγροτικῶν νοικοκυριῶν ως κεφαλαιοκρατικῶν παραγωγικῶν μονάδων. Στο κείμενο πού ακολουθεϊ θά δοῦμε πώς ακριβῶς ανακλύπουν τά ζητήματα αυτά στην περιοχή παρέμβασης.

Βασικές διαπιστώσεις

Γεωργικό εισόδημα καί επίπεδο διαβίωσης: Τά αποτελέσματα πού προέκυψαν από τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος επιβεβαιώνουν προηγούμενες εκτιμήσεις πού έγιναν γιά τήν οίκονομική κατάσταση τών πέντε κοινοτήτων μέ βάση τή διαθεσιμότητα τών φυσικῶν πόρων καί τήν ενεργότερη ή μή παραγωγική δραστηριότητα τών κατοίκων τους. Οί «άνω» κοινότητες παρουσιάζουν σημαντικά χαμηλότερο μέσο καθαρό γεωργικό εισόδημα σέ σύγκριση μέ τίς «κάτω». Εϊδικότερα τό Κεφαλοχώρι, μέ τήν έντονότερη έλλειψη φυσικῶν πόρων (σύνολο καλλιεργήσιμης γῆς, διαθέσιμες πεδινές εκτάσεις άρδευόμενες καί μή) καί τό μικρότερο μέσο μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης, παρουσιάζει τό χαμηλότερο μέσο ετήσιο καθαρό γεωργικό οίκογενειακό εισόδημα άνερχόμενο σέ 170.682 δρχ. Ακολουθοῦν: ή Πλαγιά μέ 231.974, ό Έλαφότοπος μέ 349.183 δρχ., τά Άνω Πεδινά μέ 461.333 δρχ. καί τά Κάτω Πεδινά μέ 962.594 δρχ. (Πίνακας 35). Μέ βάση τό ύψος αυτό του γεωργικού εισοδήματος στις αντίστοιχες κοινότητες, μπορούμε νά προχωρήσουμε σέ όρισμένες εκτιμήσεις ως πρός τόν βαθμό κάλυψης τών δαπανῶν διαβίωσης τών αγροτικῶν οίκογενειῶν. Τό ελάχιστο (παραδεκτό) επίπεδο διαβίωσης, βασισμένο μόνο στό κριτήριο τών μέσων δαπανῶν τών γεωργικῶν οίκογενειῶν, πού προσδιορίστηκε⁴ στό νομό Ίωαννίνων γιά τό 1979 στό ύψος τών 188.000 δρχ., αντιστοιχεϊ (παίρνοντας υπόψη τήν αύξηση του δείκτη τιμῶν καταναλωτῆ μέχρι καί τό πρώτο εξάμηνο του 1984, πού αναφέρονται τά στοιχεϊα μας), στό ύψος τών 464.360 δρχ.⁵ Μολονότι θά ήταν λογικό τό επίπεδο αυτό νά προσαρμοστεί πρός τά πάνω, συνυπολογίζοντας τό ρυθμό αύξησης τής εγχώριας ιδιωτικής κατανάλωσης κατά οίκογένεια (σέ σταθερές τιμές), τό ρυθμό αύ-

+ ελάχιστο
ύψος

ή εκ τῶν προτέρων σύναψη άτυπης συμφωνίας τῶν λίγων εμπόρων καί ή άνυπαρξία όποιασδήποτε συλλογικήσ πρακτικήσ από πλευράσ τῶν παραγωγῶν, δίνει τή δυνατότητα στους πρώτους νά διαπραγματεύονται μέ κάθε κτηνοτρόφο χωριστά καί έτσι νά μή γνωστοποιεΐται ή τιμή. Μιά άλλη πρακτική τῶν εμπόρων άφορᾶ τή σκόπιμη άπουσία τους από τήν περιοχή κατά τό χρονικό διάστημα που τά άμνοερίφια έχουν άριστο βάρος καί ποιότητα κρέατος. Ἡ έλλειψη ρευστότητας, σέ συνδυασμό μέ τό αύξημένο κόστος πού συνεπάγεται ή άναγκαστική έπιμήκυνση τῆσ διάρκειας εκτροφῆσ τῶν άμνοεριφίων, κάνουν τούς κτηνοτρόφους άκόμα περισσότερο ευάλωτους. Σημαντική δμως είναι καί ή συμπίεση τοῦ γεωργικοῦ εισοδήματος πού προκύπτει από τίς άγοραζόμενες ζωοτροφές (κυρίως σέ δ,τι άφορᾶ τό σανό μηδικῆσ, γιατί ό καρπός άγοράζεται σέ σταθερές τιμές από τήν ένωση γεωργικῶν συνεταιρισμῶν). Ἡ πρόσφατη εγκατάσταση γεφυροπλάστιγγασ καί ζωοπλάστιγγασ στό Κεφαλοχώρι περιόρισε σημαντικά τίς άπάτες εΐς βάρος τῶν κτηνοτρόφων. Ἡ εγκατάσταση ζωοπλάστιγγασ καί στήν Πλαγιά πιστεύεται ότι θά έχει τά ίδια ευεργετικά αποτελέσματα. Ἡ λειτουργία μέχρι πρότινος τῶν δύο ιδιωτικῶν τυροκομείων, ένα σέ κάθε κοινότητα, συνέτεινε σημαντικά στή συγκράτηση τῶν τιμῶν τοῦ γάλακτος καί στήν αύξηση τοῦ συνολικοῦ γεωργικοῦ εισοδήματος τῆσ περιοχῆσ. Σήμερα λειτουργεΐ μόνο τοῦ Κεφαλοχωρίου, τό όποιο είναι μεγαλύτερης δυναμικότητας καί έχει συγκριτικά μέ τό άλλο — πού μόλις σταμάτησε νά λειτουργεΐ— πιό σύγχρονο αλλά όχι ίκανοποιητικό εξοπλισμό. Ἀπό τή συνολική ποσότητα γάλακτος πού δέχεται αυτό τό τυροκομεΐο, τά 2/3 προέρχονται από τίς γύρω κοινότητες (Δροσοπηγή, Ἀετομηλίτσα, Λαγκάδα κ.ά.).

Στίς «κάτω» κοινότητες επικρατεΐ τοιοῦτο σύστημα έμπορίας καί διάθεσης τῆσ παραγωγῆσ μέ τίς «άνω». Ἐξ εκ τούτου παρουσιάζει τά ίδια βασικά μειονεκτήματα. Ὅμως ή συνένωση τῶν πρώτων μέ τήν ευρύτερη περιοχή τῶν Ἰωαννίνων τίς θέτει σέ πλεονεκτικότερη θέση. Τά μέτρα γιά τήν έξυγίανση τοῦ έμπορίου σέ τοπικό επίπεδο άφοροῦν κυρίως τήν ενίσχυση καί προώθηση συλλογικῶν πρακτικῶν τῶν άμεσων παραγωγῶν. Ἀναμφίβολα, ή δημιουργία μονάδων επεξεργασίας τῶν παραγόμενων προϊόντων είναι δυνατό νά λειτουργήσει συμπληρωματικά σέ άνάλογες προσπάθειες. Ὅμως, ή δημιουργία τέτοιου είδους μονάδων δέν πρέπει νά άγνοεΐ τίς βασικές αρχές οικονομικήσ λειτουργίας γιά προφανείς λόγους. Στίς προσπάθειες πού γίνονται στό τέλος τῆσ εργασίας μας αντιμετωπίζονται τά ζητήματα αυτά ξεχωριστά σέ καθεμιά κοινότητα.

5.5. Γεωργικό εισόδημα

Στή μελέτη αυτή δώσαμε ιδιαίτερη σημασία στόν ύπολογισμό τοῦ γεωργικοῦ εισοδήματος πού αποτελεΐ έναν καθοριστικήσ σημασίας δείκτη τοῦ βιοτικοῦ επιπέδου σέ καθεμιά από τίς πέντε κοινότητες. Κρίναμε δέ προτιμότερο νά προσεγγίσουμε τό γεωργικό εισόδημα από τή μικροοικονομική του σκοπιά, μέ τή συλλογή πρωτογενῶν στοιχείων πού δέν ήταν διαθέσιμα σέ μακροοικονομικό επίπεδο καί έτσι νά εΐμαστε περισσότερο ρεαλιστικοί στους ύπολογισμούς καί στίς εκτιμήσεις μας. Ἡ προσέγγιση τῆσ οικονομικήσ πραγματικότητας τῶν κοινοτήτων καί μέσα από τή μελέτη συγκεκριμένων παραγωγικῶν μονάδων συμβάλλει άναμφίβολα στήν πληρέστερη κατανόησή τους. Ἐνας άλλος σημαντικός λόγος ήταν νά λάβουμε ύπόψη τίς ένδεχόμενες μεταβολές πού έχουν συντελεστεί από τό 1980/81, έ-

τος στό οποίο αναφέρονται όρισμένα διαθέσιμα μακροοικονομικά μεγέθη. Ἄκόμα πιστεύαμε ὅτι μέ τή διαδικασία συλλογῆς τῶν στοιχείων πού ἀκολουθήσαμε,³ μπορούσαμε νά περιορίσουμε σφάλματα πού ἐνδεχομένως θά προέκυπταν εἴτε ἀπό ἠθελημένη ἀπόκρυψη τῶν πραγματικῶν δεδομένων εἴτε ἀπό ἐσφαλμένες ἐκτιμήσεις τοῦ ἐρωτωμένου. Ἀναμφίβολα ὅμως, ὑπάρχει πρόβλημα ἀξιοπιστίας τῶν στοιχείων, ἐφόσον οἱ γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις πού ἐξετάστηκαν δέν κρατοῦν λογιστικά βιβλία, γι' αὐτό καί οἱ ἀπαντήσεις πού δόθηκαν στό ἐρωτηματολόγιο στηρίχθηκαν κατ' ἀνάγκη στή μνήμη τῶν ἐρωτωμένων. Ὅπως προκύπτει καί ἀπό τούς σχετικούς πίνακες ὑπολογισμοῦ τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος πού παρατίθενται στό Παράρτημα, οἱ γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση ὡς πρός τούς παράγοντες πού διαμορφώνουν τό κόστος παραγωγῆς, μολονότι ἀκολουθοῦν κατά βάση τό ἴδιο σύστημα ἐκτροφῆς σέ κάθε κοινότητα. Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε περιπτώσεις ἠλικιωμένων κτηνοτρόφων πού ἀντιμετωπίζουν χαμηλότερο κόστος παραγωγῆς ἀπό τό πραγματικό, γιατί τό ἐπωμίζονται οἱ γιοί τους (π.χ. μέ τήν ἀγορά ζωοτροφῶν, τό σταβλισμό σέ κοινό στάβλο, τά ἀπό κοινού μεταφορικά κ.λπ.) ἢ ἄλλοι συγγενεῖς τους. Ἐπειδή δέ ἀνάμεσα στούς στόχους μας ἦταν νά κάνουμε κάποιες ἐνδεικτικές ἐκτιμήσεις γιά τό ἐξωγεωργικό εἰσόδημα, στό πλαίσιο μιᾶς γενικότερης θεώρησης τῆς οἰκονομίας τῆς κάθε κοινότητας, δέν ἐξαιρέσαμε ἀπό τό δείγμα νοικοκυριά πού παρουσιάζουν πολύ χαμηλό ἢ ἀκόμα καί ἀρνητικό καθαρό οἰκογενειακό γεωργικό εἰσόδημα, ἐκτός ἀπό μιᾶ περίπτωση στά Ἄνω Πεδινά πού ἦταν ἐκδηλη ἡ ἀναξιοπιστία τῶν δεδομένων. Δέν ἐπιχειρήσαμε δέ, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν ὑπολογισμό τῶν διαφορῶν στοιχείων τοῦ κόστους παραγωγῆς, νά καταφύγουμε σέ δικές μας ἐκτιμήσεις (ὅπως π.χ. γιά τίς ἐτήσιες ἀνάγκες σέ ζωοτροφές ἀνά μονάδα ζώου στή βάση τοῦ ἀκολουθούμενου σιτηρεσίου) καί γιατί ἡ προαναφερθεῖσα διαφοροποίηση, πού παρουσιάζεται μέσα στόν ἴδιο τρόπο ἐκτροφῆς, ὀδηγεῖ σέ διαφορετικό πραγματικό κόστος ἀνά μονάδα ζώου, καί γιατί μιᾶ τέτοιου εἴδους «διόρθωση» ἀπαιτεῖ ἀρκετές παρατηρήσεις κατά τή διάρκεια τοῦ ἔτους γιά τήν κάθε ἐκμετάλλευση τοῦ δείγματος. Ἀνεξάρτητα δέ ἀπό τό γεγονός ὅτι ἕνας τέτοιος στόχος ἀπεῖχε κατά πολύ ἀπό τήν παρούσα ἔρευνα, ὁ συνολικά διαθέσιμος χρόνος τῶν τεσσερισήμισι μηνῶν γιά τήν ὀλοκλήρωσή της λειτούργησε ἀπαγορευτικά γιά μιᾶ παρόμοια διαδικασία ἐλέγχου τῶν αποτελεσμάτων. Τό γεγονός ὅμως ὅτι οἱ γεωργικές δραστηριότητες εἶναι πολύ περιορισμένες σέ ἀριθμό (συνήθως δέν ξεπερνοῦν τίς δύο: κτηνοτροφία, καλλιέργεια κτηνοτροφικῶν φυτῶν) περιορίζει σημαντικά τήν πιθανότητα σφάλματος κατά τήν ἐκτίμηση βασικῶν μεγεθῶν (ὅπως π.χ. ποσότητες παραγόμενων προϊόντων, ποσότητες χρησιμοποιούμενων εἰσροῶν κ.λπ.). Ἄκόμα, κατά τή δημιουργία τοῦ ἀντίστοιχου ἐρωτηματολογίου (βλ. ἐρωτηματολόγιο, σελ. 12-28), καταβλήθηκε ἰδιαίτερη προσπάθεια γιά τήν ὅσο το δυνατόν λεπτομερέστερη καταγραφή τῶν στοιχείων (ἀναφέρονται ὄχι σέ χρηματικές ἀξίες ἀλλά σέ τιμές καί σέ ποσότητες) πού ὑπηρετοῦν στόν ὑπολογισμό τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Κατά τόν ὑπολογισμό αὐτό διερευνήθηκαν τά ἀκόλουθα οἰκονομικά μεγέθη:

1. Ἀκαθάριστη ἀξία γεωργικῆς παραγωγῆς: Περιλαμβάνει τίς εἰσπράξεις (ἀπό πωλήσεις προϊόντων φυτικῆς καί ζωικῆς παραγωγῆς), τήν ἰδιοκατανάλωση καί τυχόν παροχές σέ εἶδος, τίς ἐπιδοτήσεις, τίς ἐνδιάμεσες καταναλώσεις πού παράγονται στήν ἐκμετάλλευση, τή διαφορά (ἀπογρα-

ξησης του προϊόντος γεωργίας, δασών, αλιείας κ.λπ. στο διάστημα που μεσολάβησε (1980-84), τό θεωρούμε ως ισχύον για τις συγκρίσεις που ακολουθούν. Έτσι τό μέσο καθαρό γεωργικό εισόδημα καλύπτει μόνο τό 36% αυτού του κατώτατου όριου στό Κεφαλοχώρι, τό 50% στην Πλαγιά, τό 75,2% στόν Έλαφότοπο καί τό 99,3% στά Άνω Πεδινά. Μόνο στά Κάτω Πεδινά είναι διπλάσιο. Τά παραπάνω ποσοστά υπογραμμίζουν τό γεγονός ότι στις τέσσερις από τις πέντε κοινότητες ή παραγωγική δραστηριότητα στη γεωργία, ασκούμενη μέ βάση την οικογενειακή εκμετάλλευση, δέν μπορεί νά εξασφαλίσει ούτε τό ελάχιστο παραδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Άν ρίξουμε μιά ματιά στά βασικά οικονομικά μεγέθη που χρησιμοποιήθηκαν για τόν υπολογισμό του εισοδήματος (Πίνακες 15, 16, 17, 18, 19 του Παραρτήματος), παρατηρούμε ότι ή εισοδηματική κατάσταση των νοικοκυριών θά ήταν ακόμα χειρότερη αν έλειπαν οι επιδοτήσεις που αποτελούν (Πίνακας 35) τό 26% του καθαρού γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος στό Κεφαλοχώρι, τό 32% στην Πλαγιά, τό 39% στόν Έλαφότοπο, τό 36% στά Άνω Πεδινά καί τό 13% στά Κάτω Πεδινά. Τά ποσοστά αυτά ποικίλλουν ανάλογα μέ τή σύνθεση του ζωικού κεφαλαίου, τόν αριθμό των εκμεταλλεύσεων που δικαιούνται επιδοτήσεων⁶ κ.λπ.

Η ποσοστιαία συμμετοχή της ιδιοκατανάλωσης στό καθαρό οικογενειακό εισόδημα (Πίνακας 35) αποτελεί δείκτη σημαντικό τόσο για τόν προσδιορισμό του επιπέδου διαβίωσης όσο καί του προτύπου της κατανάλωσης, κυρίως σέ ό,τι αφορά τά βασικά είδη διατροφής. Από τά υπολογισμένα ποσοστά προκύπτει ότι ή ιδιοκατανάλωση αποτελεί τό 66% του καθαρού γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος (ή 112.650 δρχ. ανά νοικοκυριό) στό Κεφαλοχώρι, τό 50% (ή 115.987 δρχ. ανά νοικοκυριό) στην Πλαγιά, τό 28% (ή 97.771 δρχ. ανά νοικοκυριό) στόν Έλαφότοπο, τό 33% (ή 152.240 δρχ. ανά νοικοκυριό) στά Άνω Πεδινά καί 19% (ή 182.893 δρχ. ανά νοικοκυριό) στά Κάτω Πεδινά. Πέρα από τό γεγονός ότι τά παραπάνω ποσοστά βρίσκονται σέ συμφωνία μέ τή γενικώς ισχύουσα φθίνουσα συμμετοχή της ιδιοκατανάλωσης στό ανερχόμενο εισόδημα, παρατηρούμε ότι εξακολουθούν νά αποτελούν πολύ σημαντικό μέρος του, μέ άκραιο περίπτωση την κοινότητα του Κεφαλοχωρίου. Άκόμα παρατηρούμε ότι τά χαμηλότερα ποσοστά των «κάτω» κοινοτήτων αντιστοιχούν σέ σημαντικά ύψηλότερη άπόλυτη ιδιοκατανάλωση (μέ εξαίρεση τόν Έλαφότοπο). Χωρίς νά παραγνωρίζουμε τή σημασία της προοδευτικής ένσωμάτωσης της περιοχής στην ευρύτερη αγορά, παρατηρούμε ότι υπάρχουν καί σήμερα ισχυρές αυτοκαταναλωτικές τάσεις που έντοπίζονται κυρίως στα ζωοκομικά προϊόντα. Συνακόλουθα, είναι λογικό νά συμπεράνουμε ότι σημαντικό μέρος από τις μελλοντικές αυξήσεις του γεωργικού προϊόντος των εκμεταλλεύσεων θά καταναλωθεί στό νοικοκυριό.

Μέ βάση τά σημερινά δεδομένα, θεωρώντας τή γεωργία ως τόν σημαντικότερο —αν όχι τόν αποκλειστικό— τομέα παραγωγικής άπασχόλησης σ' αυτές τις κοινότητες καί δεοντολογικά ως τή βασική πηγή εισοδήματος, παρατηρούμε (Πίνακες 15, 16, 17, 18, 19) ότι, μέ βάση τά στοιχεία του δείγματος, μόνο μία (ή 6%) από τις δεκαεπτά εκμεταλλεύσεις του Κεφαλοχωρίου εξασφαλίζει εισόδημα άνώτερο του ελάχιστου άνεκτου, στην Πλαγιά μόνο δύο στις ένδεκα (ή 18%), στόν Έλαφότοπο τρεις στις δώδεκα (ή 25%), στα Άνω Πεδινά τρεις στις δώδεκα (ή 25%) καί στα Κάτω Πεδινά τρεις στις πέντε (ή 60%). Τά παραπάνω στοιχεία είναι ένδεικτικά των δυσμενών συνθηκών μέσα στις όποιες ασκείται ή γεωργία καί εκφράζουν ειδικότερα την άδυναμία αυτού του τομέα νά εξασφαλίσει στα άγροτικά νοι-

Πίνακας 35

Βασικού οικονομικού δείκτες τῶν πέντε κοινοτήτων

Κοινότητες	Κεφαλοχώρι	Πλαγιά	Έλαφότοπος	Άνω Πεδινά	Κάτω Πεδινά
1. Μέσο καθαρό γεωργικό εισόδημα κατά οικόγ.σέ δρχ.	170682(217792)*	231974(289559)*	349183	461333	962594
2. Μέσο συνολικό (γεωργικό+έξωγεωργικό) εισόδημα κατά οικόγ.σέ δρχ.	521976	357792	451520	551060	1046594
3. Γεωργικό εισόδημα ως ποσοστό τοῦ συνολικοῦ(1:2)	33%	65%	77%	83%	92%
4. Επιδοτήσεις, ως ποσοστό τοῦ οἰκογεν. καθαροῦ γεωργικοῦ εισοδήματος(μ.ο. δείγματος)	36%	32%	39%	36%	13%
5. Ίδιοκατανάλωση, ως ποσοστό τοῦ καθαροῦ γεωργ.οἰκογενειακοῦ εισοδήματος(μ.ο. δείγματος)	66%	50%	28%	33%	19%
6. Συντάξεις, ως ποσοστό τοῦ έξωγεωργικοῦ οἰκογεν.εἰσοδήματος(μ.ο. δείγμ.)	24%	33%	72%	30%	100%
7. Εἰσοδήματα ἀπὸ κρατικές ὑπηρεσίες ως ποσοστό τοῦ έξωγεωργ.οἰκογενειακοῦ εισοδήματος(μ.ο. δείγματος)	47%	67%	-	26%	-
8. Μεταφορές, ως ποσοστό τοῦ έξωγεωργικ. οἰκογεν.εἰσοδήματ.	17%	-	-	22%	-
9. Ίδιωτικές ὑπηρεσίες ἐμπόριο ως ποσοστό τοῦ έξωγεωργικοῦ οἰκογεν.εἰσοδήματ.	6%	-	12%	22%	-
10. Εἰσοδήματα ἀπὸ δευτερογενῆ τομέα(περιλαμβάνονται καὶ ἐνοίκια ἀπὸ οἰκοδομές ἐκτὸς Κοινότητος)ὡς ποσοστό τοῦ έξωγεωργ.εἰσοδήμ.	5%	-	15%	-	-
11. Μέσο εισόδημα ἐργασίας ἀνά ἐκμ/ση σέ δρχ.	12485	97742	146691	163363	393760

Πηγή: Ἐρωτηματολόγιο, δείγμα 25%

* Δὲν λαμβάνονται ὑπόψη τὰ ἀρνητικά καθαρά εἰσοδήματα

κοκυριά, μέ τή σημερινή οργανωτική τους κατάσταση, τό ελάχιστο παραδεκτό επίπεδο διαβίωσης. Όπως θά δοῦμε ἀναλυτικότερα στό κείμενο πού ἀκολουθεῖ, ὁ πολύ χαμηλός βαθμός ἀπορροφητικότητας ἐργατικοῦ δυναμικοῦ τῶν ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας πού ἐμφανίζεται στήν περιοχή ἀφενός καί ἡ σημερινή κατάσταση τῆς γεωργίας ἀφετέρου, θέτουν ἐπί τάπητος τό πρόβλημα μιᾶς συνολικῆς κρατικῆς παρέμβασης, ἀρχῆς γενομένης ἀπό τήν ἀντιμετώπιση τοῦ σύνθετου προβλήματος τῆς παραγωγῆς. Τέλος, ἀπό τή σύγκριση τῶν στοιχείων αὐτῆς τῆς ἐρευνας καί τῶν ἀποτελεσμάτων πού προέκυψαν ἀπό τήν ἐφαρμογή τοῦ Δικτύου Γεωργικῆς Λογιστικῆς Πληροφόρησης (ΔΙΓΕΛΠ) τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας (Τμήμα Τιμῶν καί Κόστους) γιά τή Δυτική Ἑλλάδα, προκύπτει ὅτι ἀπό τίς «ἄνω» κοινότητες τό Κεφαλοχώρι βρίσκεται κάτω ἀπό τό 50% τοῦ μέσου καθαροῦ οἰκογενειακοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος τοῦ ΔΙΓΕΛΠ, ἡ Πλαγιά στό 50%, ὁ Ἐλαφότοπος στό 76%, στά Ἄνω Πεδινά συμπίπτει, ἐνῶ στά Κάτω Πεδινά εἶναι διπλάσιο. Βέβαια ἡ κατάσταση εἶναι ἀκόμα λιγότερο εὐνοϊκή γιά τίς τέσσερις κοινότητες ἐκτός τῶν Κάτω Πεδινῶν, ἂν λάβουμε ὑπόψη ὅτι τό πραγματικό μέσο γεωργικό εἰσόδημα κατά τό 1984 στή Δυτική Ἑλλάδα, πού ἀποτελεῖ τό πλησιέστερο διαθέσιμο γεωγραφικό διαμερίσμα γιά σύγκριση, εἶναι ὑψηλότερο ἀπό τίς 459.505 δρχ. στίς ὁποῖες ἀντιστοιχεῖ τό εἰσόδημα τοῦ δείγματος τοῦ ΔΙΓΕΛΠ τό 1981 ἐκφρασμένο σέ τιμές τοῦ 1984.

Συνολικό οἰκογενειακό εἰσόδημα, επίπεδο διαβίωσης καί ἐξωγεωργική ἀπασχόληση: Εἶναι βέβαιο ὅτι ἂν ἡ γεωργία ἦταν ἡ ἀποκλειστική πηγή εἰσοδήματος, ἡ κατάσταση στίς τέσσερις κοινότητες θά ἦταν πολύ χειρότερη ἀπό τήν πραγματική. Ἴσως δέ ὀρισμένες νά εἶχαν ἐρημωθεῖ ἐντελῶς. Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς διαμορφώνεται τό συνολικό εἰσόδημα τῆς οἰκογένειας, παίρνοντας ὑπόψη καί τίς πᾶσης φύσεως ἐξωγεωργικές εἰσοδηματικές εἰσροές. Μέ τόν συνυπολογισμό τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος, τό μέσο συνολικό εἰσόδημα τῆς οἰκογένειας ἀνέρχεται σέ 521.976 δρχ. στό Κεφαλοχώρι (Πίνακας 35), στήν Πλαγιά σέ 357.792 δρχ., στόν Ἐλαφότοπο σέ 451.520 δρχ., στά Ἄνω Πεδινά σέ 554.060 δρχ. καί στά Κάτω Πεδινά σέ 1.046.594 δρχ. Μέ βάση τά στοιχεῖα αὐτά, τά Κάτω Πεδινά παρουσιάζουν ἀρκετά ἱκανοποιητικό μέσο οἰκογενειακό εἰσόδημα σέ σχέση μέ τό κατώτατο ὄριο διαβίωσης, ἀκολουθοῦν τά Ἄνω Πεδινά μέ ἀντίστοιχο εἰσόδημα λίγο ὑψηλότερο (κατά 89.700 δρχ.) ἀπό τό ὄριο αὐτό, τό Κεφαλοχώρι (κατά 57.616), ἐνῶ στόν Ἐλαφότοπο ὑπολείπεται κατά 12.840 δρχ. καί στήν Πλαγιά κατά 106.568 δρχ. Ἄν λάβουμε δέ ὑπόψη τά ὑψηλά χρέη τῶν κατοίκων ἀπό τή δημιουργία τοῦ νέου οἰκισμού, τότε ἡ οἰκονομική κατάσταση τῆς κοινότητας αὐτῆς εἶναι πραγματικά ἀπελπιστική.

Μέ βάση τό προαναφερθέν κατώτατο ὄριο διαβίωσης τῶν 464.360 δρχ., παρατηροῦμε ὅτι στό δείγμα μας γιά τό Κεφαλοχώρι ἐννέα νοικοκυριά ἐπί συνόλου δεκαεπτά (ἢ 53%) παρουσιάζουν συνολικό εἰσόδημα κατώτερο αὐτοῦ τοῦ ὁρίου, στήν Πλαγιά ἕξι ἐπί συνόλου ἑνδεκα (ἢ 55%), στόν Ἐλαφότοπο ἑπτὰ στά δώδεκα (ἢ 58%), στά Ἄνω Πεδινά ἕξι στά δώδεκα (ἢ 50%) καί στά Κάτω Πεδινά ἕνα στά πέντε (20%). Δηλαδή στίς τέσσερις κοινότητες ἄνω τοῦ 50% τῶν νοικοκυριῶν τοῦ δείγματος παρουσιάζουν συνολικό εἰσόδημα πού ὑπολείπεται ἀπό τό κατώτατο ἀνεκτό ὄριο διαβίωσης.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος καί τῆς ἀπασχόλησης θά μᾶς δώσει τή δυνατότητα νά προχωρήσουμε σέ συνολικότερη θεώρηση

τῆς οἰκονομίας τῆς κάθε κοινότητας καί νά κάνουμε ὀρισμένες παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν ἀντιπροσωπευτικότητα τοῦ δείγματός μας. Ὡς πρὸς τίς πηγές τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος παρατηροῦμε ὅτι στό Κεφαλοχώρι τό 24% τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος προέρχεται ἀπό συντάξεις (Πίνακας 35), τό 47% ἀπό μισθοῦς ἐν ἐνεργείᾳ δημοσίων ὑπαλλήλων στήν κοινότητα, τό 17% ἀπό μεταφορές, ἐνῶ ἀπό τό ἐμπόριο καί ἄλλες ἰδιωτικές ὑπηρεσίες προέρχεται μόνο τό 6% καί ἀπό τόν δευτερογενή τομέα τό 5%. Ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά προκύπτει ὅτι τά 3/4 περίπου τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος προέρχονται ἀπό τό κράτος. Ἄν συναριθμήσουμε δέ καί τίς ἐπιδοτήσεις πού ὑπερβαίνουν τό 1/4 τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος, κατανοοῦμε τή μεγάλη καί ἄμεση ἐξάρτηση τῆς τοπικῆς οἰκονομίας ἀπό τόν κρατικό προϋπολογισμό. Στήν πραγματικότητα, ἡ οἰκονομική ἐξάρτηση εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερη, ἂν συνυπολογίσουμε τά εἰσοδήματα πού κατά καιρούς δημιουργοῦνται ἀπό τὴν ἀπασχόληση τῶν κατοίκων σέ δημόσια ἔργα ἢ σέ ἄλλες δραστηριότητες τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, τῶν δημόσιων ἐπιχειρήσεων κ.λπ. Ἡ σταθερότητα τοῦ εἰσοδήματος τῶν μισθωτῶν τοῦ Δημοσίου καί τό κατά κανόνα ὑπερδιπλάσιο ὕψος του ἀπό τό μέσο γεωργικό οἰκογενειακό εἰσόδημα ἀποτελοῦν ὅπωςδήποτε ἰσχυρό πόλο ἑλξης.

Τά στοιχεῖα τοῦ δείγματος πού ἀναφέρονται στόν Πίνακα 35 πρέπει νά ὑπερεκτιμοῦν σημαντικά τό εἰδικό βάρος τῶν μισθωτῶν τοῦ Δημοσίου τόσο στό ἐξωγεωργικό ὅσο καί στό συνολικό εἰσόδημα. Ἡ ὑπερεκτίμηση αὐτή ἀπορρέει κυρίως ἀπό τό γεγονός ὅτι γιά τή συμπλήρωση τῶν κενῶν πού προκύπτουν ἀπό μιά τυχαία δειγματοληψία λόγω ἀπουσίας τῶν ἐπιλεγέντων, ὅσοι ἔχουν σχέση μέ δημόσιες ὑπηρεσίες ἔχουν καί μεγαλύτερη πιθανότητα νά συμπεριληφθοῦν στό δείγμα ἐπειδή βρίσκονται πολύ πιά συχνά στό χωριό. Ἡ ὑπερεκτίμηση αὐτή τείνει νά αὐξάνει τό μέσο ἐξωγεωργικό εἰσόδημα στό δείγμα καί νά μειώνει τό μέσο γεωργικό, μέ τὴν προϋπόθεση ὅτι ὅσοι δέν ἔχουν ἄλλες πηγές ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος ἐργάζονται ἐντατικότερα στήν πρωτογενή παραγωγή.⁷ Ἡ παρατήρηση αὐτή βέβαια ἰσχύει μόνο ὡς ὑπόθεση. Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τή συγκεκριμένη κοινότητα, τό πραγματικό μέσο συνολικό εἰσόδημα τῆς οἰκογένειας πρέπει νά εἶναι χαμηλότερο ἀπό ἐκεῖνο πού ἐμφανίζεται στόν Πίνακα 35, ἐπειδή θεωροῦμε ὅτι ἡ δεδομένη ὑπερεκτίμηση τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος, πού οὕτως ἢ ἄλλως εἶναι ἐκδηλωμένη μέ τή σχεδόν πλήρη συμμετοχή τῶν μισθωτῶν τοῦ Δημοσίου στό δείγμα, ὑπερβαίνει σημαντικά μιά ὑποεκτίμηση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Τό Κεφαλοχώρι βέβαια σέ σύγκριση μέ τὴν Πλαγιά ἔχει ὅπωςδήποτε ἀρτιότερο σύστημα δημόσιων ὑπηρεσιῶν καί εἶναι λογικό αὐτό νά ἀντανακλᾶται καί στό μέσο συνολικό εἰσόδημα τῆς οἰκογένειας. Τά στοιχεῖα ὅμως τοῦ Πίνακα 35 δείχνουν ὅτι ἡ ἐξωγεωργική παραγωγική ἀπασχόληση εἶναι πολύ περιορισμένη. Ἄν λάβουμε δέ ὑπόψη ὅτι σημαντικό μέρος τοῦ εἰσοδήματος πού προέρχεται ἀπό μεταφορές πραγματοποιεῖται κατά τὴν ἐξυπηρέτηση τῶν μεταφορικῶν ἀναγκῶν ἄλλων περιοχῶν, τότε ἡ πραγματική συνεισφορά τῆς ἐξωγεωργικῆς ἀπασχόλησης στό μέσο συνολικό εἰσόδημα τῆς οἰκογένειας εἶναι ἐλάχιστη. Στό Κεφαλοχώρι, μέ τόν χαμηλότερο ἀριθμό (1,2) οἰκονομικά ἐνεργῶν ἀνά ἐκμετάλλευση,⁸ τὴν εὐνοϊκότερη σύνθεση πληθυσμοῦ ὡς πρὸς τόν παράγοντα ἡλικία καί τό χαμηλότερο γεωργικό εἰσόδημα, παρουσιάζεται ἐπιτακτική ἢ δημιουργία νέων θέσεων ἀπασχόλησης σέ ἐξωγεωργικές δραστηριότητες.

Σέ ἀντίθεση μέ τό Κεφαλοχώρι, στήν Πλαγιά τό ἐξωγεωργικό εἰσόδημα συμμετέχει στό συνολικό μόνο κατά 35% (Πίνακας 35), τό ὁποῖο κατανέ-

μεται σέ συντάξεις (33%) καί σέ εισόδημα μισθωτῶν Δημοσίου (67%). Τό γεγονός αὐτό ἐπηρεάζει τή διαμόρφωση τοῦ μέσου συνολικοῦ εισοδήματος, πού παρουσιάζεται σημαντικά χαμηλότερο ἀπό τό ἀνεκτό ὄριο διαβίωσης, μολονότι τό μέσο γεωργικό εισόδημα εἶναι κάπως ὑψηλότερο ἀπό ἐκεῖνο τοῦ Κεφαλοχωρίου. Συνακόλουθα, τά ὁποιαδήποτε μέτρα ἀναπτυξιακῆς πολιτικῆς πρέπει νά ἀντιμετωπίσουν ἀμέσως τό ὀξύτατο πρόβλημα ἐπιβίωσης τῶν κατοίκων τῆς Πλαγιᾶς. Οἱ προσπάθειες θά στραφοῦν κατ' ἀνάγκη πρῶτα στήν αὐξηση τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος καί γιατί τά ἀποτελέσματα θά εἶναι ἄμεσα καί γιατί οἱ ἡλικιωμένοι κτηνοτρόφοι, πού ἀποτελοῦν τήν κύρια μάζα τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, πολύ δύσκολα θά μπορούσαν νά ἐνταχθοῦν σέ ἄλλες παραγωγικές δραστηριότητες σέ μόνιμη βάση. Ὅπωςδήποτε ὁμως, ἡ ἐνταξη τοῦ ὑποαπασχολούμενου ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ στά ὑπό ἐκτέλεση ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα καί θά συνέβαλε στήν ἄμεση αὐξηση τοῦ μέσου συνολικοῦ εισοδήματος καί θά συνέτεινε στή δημιουργία τῶν προϋποθέσεων πού ἀπαιτοῦνται γιά τή συλλογική ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τῆς κοινότητας.

Ὁ Ἐλαφότοπος παρουσιάζει ἀκόμα χαμηλότερο ποσοστό ἐξωγεωργικοῦ εισοδήματος (23%) στό συνολικό (Πίνακας 35). Τό γεγονός αὐτό ὀφείλεται καί στό ὑψηλότερο μέσο γεωργικό εισόδημα πού παρουσιάζεται σ' αὐτή τήν κοινότητα σέ σύγκριση μέ τίς προηγούμενες καί στή σχετική σταθερότητα πού παρουσιάζουν οἱ πάσης φύσεως εισοδηματικές εἰσροές ἀπό τόν κρατικό προϋπολογισμό. Βεβαίως οἱ εἰσροές αὐτές παρουσιάζονται χαμηλότερες ἐδῶ, ἐπειδή δέν συμπεριλαμβάνονται στό δείγμα μισθωτοῦ τοῦ δημόσιου τομέα. Τό γεγονός συνδέεται ἀναμφίβολα μέ τή μὴ παραμονή τῶν τελευταίων στήν κοινότητα καθώς ἐπίσης μέ τό βαθμό ἀρτιότητας καί τόν τρόπο λειτουργίας τῶν δημόσιων ὑπηρεσιῶν σέ σχέση μέ τίς ἀνάγκες πού ἐξυπηρετοῦν. Συγκριτικά ὁμως μέ τίς προηγούμενες κοινότητες, στόν Ἐλαφότοπο παρουσιάζεται (ἐξαιρουμένων τῶν μεταφορῶν) σημαντικότερη συμβολή τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα στόν ἐξωγεωργικό εισόδημα. Ἡ κατάσταση αὐτή ἐπηρεάζεται ὄχι μόνο ἀπό τό διαθέσιμο ἐργατικό δυναμικό, τήν τεχνική του κατάρτιση κ.λπ., ἀλλά καί ἀπό τή διεύρυνση τῆς ἀγορᾶς πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς γειτνίασης τῶν «κάτω» κοινοτήτων μέ τό ἀστικό κέντρο τῶν Ἰωαννίνων. Ἀπό τήν ἄποψη αὐτή τόσο ὁ Ἐλαφότοπος ὅσο καί οἱ ὑπόλοιπες κοινότητες τῆς δεύτερης ἐνότητας παρουσιάζουν ἕνα συγκριτικό πλεονέκτημα, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν ἐπέκταση τῶν δραστηριοτήτων στόν δευτερογενή καί τόν τριτογενή τομέα καί γιατί εἶναι εὐχερέστερη ἡ δημιουργία νέων θέσεων ἀπασχόλησης καί γιατί ἡ ἐνεργός ζήτηση γιά προϊόντα καί ὑπηρεσίες τῆς τοπικῆς οἰκονομίας ἀφορᾷ πολύ εὐρύτερη περιοχή ἀπό ἐκεῖνη τῆς κοινότητας.

Στά Ἄνω Πεδινά ἡ ποσοστιαία συμμετοχή τοῦ ἐξωγεωργικοῦ εισοδήματος στό συνολικό εἶναι ἀκόμα μικρότερη (17%). Τό γεγονός ὀφείλεται κυρίως στό αὐξημένο σέ σύγκριση μέ τίς προηγούμενες κοινότητες γεωργικό εισόδημα, πού σχεδόν συμπίπτει μέ τό κατώτατο ὄριο διαβίωσης. Τά ὅσα ἐξετέθησαν γιά τόν Ἐλαφότοπο ὡς πρός τίς δυνατότητες καί τίς προοπτικές τῆς ἐξωγεωργικῆς ἀπασχόλησης ἰσχύουν καί γι' αὐτή τήν κοινότητα, πού βρίσκεται σέ πλεονεκτικότερη θέση ὡς πρός τό μέγεθος καί τή σύνθεση τοῦ ἐργατικοῦ τῆς δυναμικοῦ. Ἡ ἄρση ὀρισμένων τουλάχιστον ἀπό τούς περιοριστικούς παράγοντες ἀνάπτυξης πού ἀναφέρθηκαν στό προηγούμενο κεφάλαιο, θά ὀδηγήσει ὅπωςδήποτε στήν αὐξηση τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς μέ θετικές ἐπιπτώσεις στό γεωργικό καί στό συνολικό εισόδημα.

Τά Κάτω Πεδινά φαίνεται νά ἔχουν τό μικρότερο οἰκονομικό πρόβλημα ἀπ' ὅλες τίς υπόλοιπες κοινότητες, παρουσιάζοντας ἀρκετά ἱκανοποιητικό μέσο καθαρό γεωργικό καί συνολικό εἰσόδημα κατά οἰκογένεια. "Ολοιοί δείκτες πού χρησιμοποιήσαμε στήν ἐργασία μας ὀδηγοῦν σ' αὐτό τό συμπέρασμα. Βεβαίως, ἡ διαφορά πού προκύπτει στά μέσα μεγέθη τοῦ καθαροῦ οἰκογενειακοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος τῆς κοινότητας αὐτῆς καί τῶν υπόλοιπων παρουσιάζεται σημαντικά μεγαλύτερη ἀπό ἐκείνη πού ἐξυπακούεται ἀπό τά διαθέσιμα μακροοικονομικά στοιχεῖα. Συνακόλουθα, τό μικρό μέγεθος τοῦ δείγματος (πέντε γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις ἐπί συνόλου εἴκοσι) πρέπει νά συνετέλεσε σ' αὐτή τήν ὑπερεκτίμηση τοῦ μέσου ὄρου. Μέ κανέναν τρόπο ὅμως δέν μπορεῖ νά ἀνατρέπουν τό γενικό συμπέρασμα ὡς πρός τήν οἰκονομική κατάσταση τῆς κοινότητας πού ἐπιβεβαιώνεται ἀπό πολλές πλευρές. Αὐτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι ὀρισμένα τουλάχιστον νοικοκυριά δέν ἀντιμετωπίζουν ἔντονο οἰκονομικό πρόβλημα. "Ὅπως ἤδη ἀναφέραμε, δύο νοικοκυριά ἀπολαμβάνουν ἕνα γεωργικό εἰσόδημα κάτω τοῦ παραδεκτοῦ ὀρίου διαβίωσης. Τά Κάτω Πεδινά φαίνεται νά παρουσιάζουν τή μεγαλύτερη ἀνισοκατανομή τοῦ εἰσοδήματος ἀπό τίς υπόλοιπες κοινότητες. Ἡ ἀνισοκατανομή ὅμως αὐτή δέν ὀφείλεται σέ σχέσεις ἐκμετάλλευσης μεταξύ τῶν μόνιμων κατοίκων γιατί ἡ μισθωτή ἐργασία εἶναι σχεδόν ἀνύπαρκτη. Οὔτε ἐπίσης πραγματοποιεῖται μέσα ἀπό τήν ἀνιση ἰδιοποίηση τῆς γαιοπροσόδου, γιατί, ὅπως εἶδαμε, δέν πραγματοποιοῦνται ἐνοικιάσεις ἀγροκτημάτων μεταξύ τῶν μόνιμων κατοίκων. Ἡ ἀνισοκατανομή αὐτή ἀντανακλᾷ, κατ' ἀρχήν, τή διαφορετική ποσότητα φυσικῶν πόρων πού ἔχουν στήν κατοχή τους οἱ ἄμεσοι παραγωγοί, ἰδίως δέ τήν ἀδυναμία τῶν λιγότερο ευνοημένων νά χρησιμοποιήσουν παραγωγικά τά κτήματα τῶν μή μόνιμων κατοίκων καί νά βελτιώσουν τό εἰσόδημά τους. Ἀκόμα, ἡ ἀνισοκατανομή αὐτή ἀφορᾷ σέ μικρότερο βαθμό ἀνεξάρτητες παραγωγικές δραστηριότητες ἀπό τό παραδοσιακό παραγωγικό σύστημα τῆς κοινότητας (ὅπως π.χ. σύγχρονο πτηνοτροφεῖο 17.000 πουλιῶν) πού εἶναι ὀργανωμένες σέ καθαρά οἰκογενειακή βάση. Συνακόλουθα, ὑπάρχουν σημαντικά περιθώρια ἀκόμα γιά τή βελτίωση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος μέ μιά ὀρθολογικότερη χρήση τῶν διατιθέμενων πόρων πού ἀνήκουν στήν ἰδιοκτησία μή μόνιμων κατοίκων. Οἱ παρατηρήσεις αὐτές ἀφοροῦν σέ μεγάλο βαθμό καί τήν προηγούμενη κοινότητα τῶν Ἄνω Πεδινῶν.

Ἡ διαρθρωτική κατάσταση τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων: "Ὅπως ἔχει ἤδη ἐπισημανθεῖ στό κείμενο πού προηγήθηκε, οἱ γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις σέ τρεῖς ἀπό τίς πέντε κοινότητες (Πλαγιά, Ἐλαφότοπος, Ἄνω Πεδινά) δέν παρουσιάζουν οὐσιαστικές διαφορές ὡς πρός τόν τεχνικοοικονομικό τους προσανατολισμό. Ἐμφανίζουν ὅμως σημαντική διαφοροποίηση στή διάρθρωση τῶν δαπανῶν τους μέ βάση τά στοιχεῖα τῶν Πινάκων 16, 17, 18 τοῦ Παραρτήματος, μολονότι σέ κάθε κοινότητα ἀκολουθεῖται πρακτικά τό ἴδιο σύστημα ἐκτροφῆς. Ἡ ὑπαρξη τεσσάρων ἐκμεταλλεύσεων μέ γεωργικούς ἐλκυστήρες στό Κεφαλοχώρι καί πέντε στά Κάτω Πεδινά, θέτει, ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε, τίς κοινότητες αὐτές σέ μιά διαφορετική βάση ὡς πρός τόν συντελούμενο ἐκσυγχρονισμό τῶν παραγωγικῶν διαδικασιῶν. Βεβαίως, ὁ ἐκσυγχρονισμός αὐτός δέν περιορίζεται στούς κατόχους τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων, γιατί σέ ὅλες σχεδόν τίς κοινότητες (μέ ἐξαίρεση τήν Πλαγιά) οἱ καλλιεργητικές ἐργασίες καί ἡ συγκομιδή ἔχουν ἐκμηχανιστεῖ, γεγονός πού ἐπιβαρύνει πολλές ἐκμεταλλεύσεις μέ σημαντικές, γιά τό μέγεθος του, χρηματικές δαπάνες. Μολονότι ἡ ὀργάνωση

καί διαχείριση τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων δέν ἀποτελεῖ στόχο αὐτῆς τῆς ἐργασίας, θά κάνουμε ὀρισμένες γενικές παρατηρήσεις, ὡς πρὸς τοὺς παράγοντες πού ἐπηρεάζουν τὴ διάρθρωση τῶν δαπανῶν τους καί τὴν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας.

Ὅπως δείχνουν οἱ Πίνακες 15, 16, 17, 18, 19 τοῦ Παραρτήματος, οἱ ἀγοραζόμενες ζωοτροφές ἀποτελοῦν καθοριστικῆς σημασίας παράγοντα γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ κόστους παραγωγῆς. Οἱ ἐκμεταλλεύσεις πού δέν ἔχουν καθόλου ἢ ἔχουν πολὺ μικρὴ ἔκταση καλλιεργήσιμης γῆς ἐπιβαρύνονται περισσότερο μέ πρόσθετες δαπάνες γιὰ τὴν ἀγορά ζωοτροφῶν. Οἱ δαπάνες αὐτές γιὰ ὀρισμένα νοικοκυριά ἴσως εἶναι ὑψηλότερες ἀπὸ ἐκεῖνες πού ἐμφανίζονται στοὺς πίνακες,⁹ γιὰ τὴν ὀλιγοπωλιακὴ ὀργάνωση τῆς ἐμπορίας ζωοτροφῶν προκύπτει μεγάλη διαφοροποίηση τῶν τιμῶν. Ἀναμένεται ὅτι ἡ αὐξηση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων θά ὀδηγήσει σέ βελτίωση τῆς εἰσοδηματικῆς κατάστασης τῶν νοικοκυριῶν μέ τὴν προϋπόθεση ὅτι ἡ μείωση τοῦ κόστους, ἡ ὁποία προκύπτει ἀπὸ τὶς ζωοτροφές πού δέν θά ἀγοράζονται, δέν θά ὑπερκαλυφθεῖ ἀπὸ τὶς πρόσθετες καλλιεργητικὲς καί τὶς λοιπές δαπάνες πού σχετίζονται μέ τὴν αὐξημένη παραγωγή (ὑψηλότερο κόστος συντήρησης ἀποθηκῶν, αὐξημένες ἀποσβέσεις κ.λπ.). Ἡ εἰκόνα πού παρουσιάζουν ὅλα τὰ νοικοκυριά εἶναι τέτοια πού ἡ ἀγορά σύγχρονου μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ, πέρα ἀπὸ ζητήματα οἰκονομικῆς χρήσης του, κάνει ἐπισφαλὴ τὴ θέση τους. Ἡδη ἀπὸ τοὺς πίνακες παρατηροῦμε ὅτι ὀρισμένα νοικοκυριά παρουσιάζουν τέτοιου εἴδους δαπάνες (ὅπως π.χ. τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 στὰ Ἄνω Πεδινά, Πίνακας 18 τοῦ Παραρτήματος, πρόκειται γιὰ ἐπισκευὴ ἑλκυστήρα πού ἔχει ἤδη ἀποσβεσθεῖ). Ἡ ἐνδεδειγμένη λύση γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς, σέ ἐνδεχόμενη αὐξηση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων, εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συνεταιριστικῆς μηχανοκαλλιέργειας. Μιὰ δεύτερη σημαντικὴ κατηγορία τοῦ κόστους παραγωγῆς ἀφορᾷ τὶς πάσης φύσεως ἀποσβέσεις παγίου κεφαλαίου. Ἀπὸ τοὺς πίνακες παρατηροῦμε ὅτι ἀρκετὲς ἐκμεταλλεύσεις ἐπιβαρύνονται δυσανάλογα ὡς πρὸς τὰ σταθερὰ στοιχεῖα τοῦ κόστους παραγωγῆς. Οἱ ἐπιβαρύνσεις αὐτές συνήθως εἶναι ὑψηλές εὐθύς ἐξαρχῆς γιὰ τὴν ἀντίστοιχες κατασκευές (π.χ. στάβλοι, ἀποθήκες) δέν ἔχουν τὸ ἄριστο μέγεθος. Ἐπίσης στὴν περίπτωσή πού οἱ κτηνοτρόφοι ἀναγκάζονται νὰ μειώσουν τὰ κοπάδια τους γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐκτακτὲς ἀνάγκες, αὐτές οἱ σταθερές συνολικὲς ἐπιβαρύνσεις αὐξάνουν τὸ μέσο συνολικὸ κόστος παραγωγῆς. Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐκμεταλλεύσεις πού δέν παρουσιάζουν καθόλου ἀποσβέσεις. Πρόκειται γιὰ πολὺ ἀπλὲς παραδοσιακὲς κατασκευές ἀπὸ τσίγκους καί ξύλα πού ἔχουν ἀποσβεσθεῖ πρό πολλοῦ. Ἡ υἱοθέτηση συλλογικότερων τρόπων ἐκτροφῆς εἶναι δυνατόν νὰ ὀδηγήσει στὴν κατασκευὴ καταλληλότερων ἐγκαταστάσεων καί μέ χαμηλότερο μέσο κόστος ἀνά μονάδα ζώου μέ τὴ σταθεροποίηση τοῦ ἄριστου ἀριθμοῦ ἐκτροφόμενων ζώων ἀνά κατασκευὴ (στάβλοι, ἀποθήκες κ.ἄ.). Οἱ βελτιώσεις στὴν ὑποδομὴ πού ἔχουν ἀναφερθεῖ σέ προηγούμενο κεφάλαιο ἀναμένεται νὰ συντελέσουν ἀποφασιστικὰ στὴν αὐξηση τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας, μέ τὴ μείωση τοῦ ἀπαιτούμενου χρόνου γιὰ τὴν ἐκτέλεση διαφόρων ἐργασιῶν, τόσο στὸν τομέα τῆς καλλιέργειας τῶν ἀναγκαίων κτηνοτροφῶν ὅσο καί στὴ διαχείριση τῶν κοπαδιῶν καί τὴν ἐκτέλεση τῶν πάσης φύσεως μεταφορῶν. Ἡ συνδυασμένη ἐπίδραση τῶν παραγόντων πού ἀναλύθηκαν ἀναμένεται νὰ ὀδηγήσει σέ σημαντικὴ αὐξηση τόσο τῆς ἀκαθάριστης ἀξίας τῆς παραγωγῆς ὅσο καί τῆς παραγωγικότητας τῆς ἐργασίας καί τοῦ εἰσοδήματος.

Μέ βάση τά ὅσα ἐξετέθησαν σέ γενικές γραμμές γιά τή διάρθρωση τῶν δαπανῶν, προχωροῦμε σέ ὀρισμένες συμπληρωματικές παρατηρήσεις. Στό Κεφαλοχώρι, ἐπί συνόλου δεκαεπτά ἐκμεταλλεύσεων, τέσσερις (οἱ ὑπ' ἀριθ. 2, 7, 8, 15 τοῦ Πίνακα 15 τοῦ Παραρτήματος) πού δέν ἔχουν καμία πηγή ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος, παρουσιάζουν καθαρό εἰσόδημα πολύ χαμηλότερο τοῦ κατώτατου ὀρίου διαβίωσης τῶν 464.360 δρχ. Συνυπολογίζοντας καί τίς ὑπ' ἀριθ. 6 καί 13, πού παρουσιάζουν ἀποκλειστική ἀπασχόληση στή γεωργία, παρατηροῦμε ὅτι στό σύνολο τῶν ἑξι ἀποκλειστικά ἀπασχολούμενων οἰκογενειῶν στή γεωργία μόνο μία ἔχει εἰσόδημα πού ὑπερβαίνει τό προαναφερθέν ὄριο. Ἄν οἱ πέντε ἀπό τίς ἑξι ἐκμεταλλεύσεις εἶναι περισσότερο ἀντιπροσωπευτικές σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τό ὕψος τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος στούς ἀποκλειστικά ἀπασχολούμενους στή γεωργία, τότε τό πραγματικό μέσο συνολικό εἰσόδημα κατά οἰκογένεια στό Κεφαλοχώρι πρέπει νά εἶναι σημαντικά χαμηλότερο ἀπό τίς 521.976 δρχ. πού παρουσιάζει ὁ μέσος ὄρος τοῦ δείγματος. Εἶναι δέ λογικό τά νοικοκυριά πού ἔχουν τέτοια σημαντική ἐξωγεωργική πηγή εἰσοδήματος νά μποροῦν νά ἀπεκτείνουν περισσότερο τίς δραστηριότητές τους στήν πρωτογενή παραγωγή ἢ νά ἐπιβιώνουν καλύτερα ἐπειδή μποροῦν καί νά ἀντιμετωπίζουν εὐκολότερα ἐπενδυτικές τους ἀνάγκες μέ αὐτοχρηματοδότηση. Στήν ἴδια πάντα κοινότητα (Πίνακας 15 τοῦ Παραρτήματος) παρουσιάζονται τρεῖς ἐκμεταλλεύσεις μέ ἀρνητικό καθαρό εἰσόδημα. Καί ἀπ' αὐτές δύο μέ ἀρνητικό ἀκαθάριστο εἰσόδημα. Παρόμοιες περιπτώσεις δέν θά ἔπρεπε νά ἀπορριφθοῦν ἀπὸ τήν βάση τῆς ἀναξιοπιστίας τῶν στοιχείων πού χρησιμοποιήθηκαν γιά τούς σχετικούς ὑπολογισμούς. Γιατί ὀρισμένα νοικοκυριά, πού βρίσκονται σέ φθίνουσα παραγωγική πορεία, εἶναι δυνατόν νά ἐπιβαρύνονται μέ ὑψηλές σταθερές δαπάνες πού ὑπερκαλύπτουν τό ἀκαθάριστο γεωργικό εἰσόδημα. Ἐξάλλου, οἱ ἰσχυρές αὐτοκαταναλωτικές τάσεις πού ἐπικρατοῦν ἀκόμα στήν περιοχή καί πού ἐνισχύονται ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ ἀγορά ἀδυνατεῖ νά ἐξασφαλίσει τή σταθερή κάλυψη τῶν τοπικῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν, κάνουν ἀναγκαία τή διατήρηση ἑνός μικροῦ κοπαδιοῦ, ἔστω κι ἂν ὀρισμένες φορές οἱ καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες ὑπερκαλύπτουν τήν ἀξία τοῦ ἀκαθάριστου προϊόντος τῆς ἐκμετάλλευσης. Μιά τέτοια μονάδα βέβαια δέν εἶναι δυνατόν νά ἐπιβιώσει ἂν δέν ἔχει ἐξωτερικούς πόρους χρηματοδότησης. Παρατηροῦμε στό δείγμα μας ὅτι καί οἱ τρεῖς παρόμοιες περιπτώσεις πού παρουσιάστηκαν (ὑπ' ἀρ. 11, 12, καί 17, Πίνακας 15 τοῦ Παραρτήματος) ἐξασφαλίζουν αὐτή τή βασική προϋπόθεση. Ἀκόμα, ἕκτακτα περιστατικά μπορεῖ νά διογκώσουν δυσανάλογα τίς παραγωγικές δαπάνες καί νά ἐξανεμίσουν πλήρως τό γεωργικό εἰσόδημα τῶν μικρῶν αὐτῶν νοικοκυριῶν.

Ἡ ἴδια αἰτολόγηση μέ τήν προηγούμενη ἰσχύει καί γιά τίς δύο παρόμοιες περιπτώσεις πού παρουσιάστηκαν στήν Πλαγιά. Στό σύνολο τῶν ἑνδεκα ἐκμεταλλεύσεων τοῦ δείγματος αὐτῆς τῆς κοινότητας, πέντε νοικοκυριά (ἢ 45%) δέν εἶχαν ἀπολύτως καμία πηγή ἐξωγεωργικοῦ εἰσοδήματος. Στήν πραγματικότητα ἡ ἀποκλειστική ἀπασχόληση στήν πρωτογενή παραγωγή ἀφορᾷ ἑννέα νοικοκυριά (ἢ 82%) (τά ὑπ' ἀριθ. 1,4,5,6,7,8,9,10,11, Πίνακας 16 τοῦ Παραρτήματος). Ἀπό αὐτά μόνο ἕνα παρουσιάζει γεωργικό εἰσόδημα ὑψηλότερο ἀπό τό παραδεκτό.

Στίς «κάτω» κοινότητες δέν παρουσιάστηκαν περιπτώσεις μέ ἀρνητικά καθαρά γεωργικά εἰσοδήματα, γεγονός πού ὑπογραμμίζει τήν πληρέστερη ἐνσωμάτωση τῶν οἰκονομιῶν τους στήν εὐρύτερη ἀγορά. Σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν κάλυψη τοῦ κατώτατου ὀρίου διαβίωσης ἀπό τήν ἀπασχόληση στήν

πρωτογενή παραγωγή, παρατηρούμε ότι στον Έλαφότοπο και τα δώδεκα νοικοκυριά του δείγματος θά μπορούσαν να θεωρηθούν καθαρά αγροτικά γιατί οί οικονομικῶς ἐνεργοί ἀγρότες ἀπασχολοῦνται σχεδόν ἀποκλειστικά στήν πρωτογενή παραγωγή. Ἀπ' αὐτά μόνο τέσσερα ἐξασφαλίζουν ὄριο διαβίωσης πάνω ἀπό τό ἐπιτρεπτό, στά Ἄνω Πεδινά μόνο τρία στά δώδεκα καί στά Κάτω Πεδινά τρία στά πέντε.

Εἰσόδημα ἐργασίας: Ὁ ὑπολογισμός τοῦ «εἰσοδήματος ἐργασίας» μᾶς δίνει τή δυνατότητα νά ἐκτιμήσουμε κατά πόσον οί οἰκογενειακές γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις μποροῦν νά ἐπιβιώσουν ὡς ἐπιχειρηματικές μονάδες, ἐξασφαλίζοντας παράλληλα στά ἐργαζόμενα μέλη τῶν οἰκογενειῶν μιά ἀμοιβή συγκρίσιμη τουλάχιστον μέ τήν κατώτερη στούς ἄλλους τομεῖς τῆς οἰκονομίας. Ἔτσι, ἀφοῦ ὑπολογιστοῦν ἡ ἀμοιβή τοῦ «συντελεστή» γῆ μέ βάση τό τεκμαρτό ἐνοίκιο καί ἡ ἀμοιβή τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου (τόκος) μέ βάση ἓνα «λογικό» ἐπιτόκιο,¹⁰ ἡ ἀμοιβή τῆς ἐργασίας προκύπτει ὡς διαφορά τοῦ ἀκαθάριστου εἰσοδήματος τῆς ἐκμετάλλευσης καί τῶν δύο αὐτῶν μεγεθῶν. Μέ βάση τόν Πίνακα 35 παρατηροῦμε ὅτι σέ καμία ἀπό τίς πέντε κοινότητες δέν ἐξασφαλίζεται ἓνα μέσο εἰσόδημα ἐργασίας ἀνά ἐκμετάλλευση πού νά ἀντιστοιχεῖ σέ μιά τέτοια ἀμοιβή ἀνά ἐργαζόμενο πού νά πλησιάζει ἔστω καί τό κατώτατο ἐπίπεδο ἀποδοχῶν στόν δευτερογενή ἢ στόν τριτογενή τομέα. Εἰδικότερα στό Κεφαλοχώρι, τό μέσο ἐτήσιο «εἰσόδημα ἐργασίας» ἀνά ἐκμετάλλευση μόλις ἀνέρχεται σέ 12.485 δρχ., στήν Πλαγιά σέ 97.742 δρχ., στόν Έλαφότοπο σέ 146.691 δρχ., στά Ἄνω Πεδινά σέ 163.363 δρχ. καί στά Κάτω Πεδινά σέ 393.760 δρχ. Οἱ ἀριθμοί αὐτοί βέβαια ἀναφέρονται στό μέσο συνολικό «εἰσόδημα ἐργασίας» πού πραγματοποιεῖται μέσα στήν ἐκμετάλλευση. Προφανῶς ἡ ἀντίστοιχη μέση ἀμοιβή ἀνά ἐργαζόμενο μέλος τῆς οἰκογένειας εἶναι πολύ χαμηλότερη. Ἡ κατάταξη τῶν κοινοτήτων πού προκύπτει βάσει αὐτοῦ τοῦ δείκτη εἶναι ἡ ἴδια μέ τήν κατάταξη πού προέκυψε μέ κριτήριο τό μέσο καθαρό οἰκογενειακό γεωργικό εἰσόδημα. Για τό λόγο αὐτό δέν ἐπαναλαμβάνουμε μιά παρόμοια αἰτιολόγηση πού ἀφορᾷ τίς συνθηκικές ἀσκησης τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων στήν πρωτογενή παραγωγή καί τούς περιοριστικούς παράγοντες ἀνάπτυξης. Στό σημεῖο αὐτό ἀπλῶς ἐπισημαίνουμε τό γεγονός ὅτι στίς ὑπό ἐξέταση κοινότητες εἶναι ἐντελῶς ἐξωπραγματικό, μέ βάση τά σημερινά δεδομένα, νά ὑποθέσουμε ὅτι οἱ γεωργικές ἐκμεταλλεύσεις μποροῦν νά σταθοῦν ὡς ἐπιχειρηματικές μονάδες καί νά ἐξασφαλίσουν μιά ἐλάχιστη ἀμοιβή στό συνολικό ἐπενδεδυμένο κεφάλαιο καί ἓνα «εἰσόδημα» στούς ἐργαζόμενους, συγκρίσιμο μέ τό κατώτατο ἐπίπεδο ἀποδοχῶν στούς ἄλλους τομεῖς τῆς οἰκονομίας. Εἰδικότερα ἀπό τούς Πίνακες 15, 16, 17, 18, 19 τοῦ Παραρτήματος προκύπτει ὅτι στό Κεφαλοχώρι στίς δέκα ἀπό τίς δεκαεπτὰ ἐκμεταλλεύσεις τό εἰσόδημα ἐργασίας τῆς οἰκογένειας εἶναι ἀρνητικό, στήν Πλαγιά στίς τρεῖς ἀπό τίς ἑνδεκα, στόν Έλαφότοπο στίς τρεῖς ἀπό τίς δώδεκα καί στά Ἄνω Πεδινά στίς τέσσερις ἀπό τίς ἑνδεκα. Μόνο στά Κάτω Πεδινά δέν ὑπῆρξε ἐκμετάλλευση μέ ἀρνητικό «εἰσόδημα ἐργασίας». Ἀξίζει ἐπίσης νά σημειωθεῖ ὅτι δέν ὑπῆρξε οὔτε μιά γεωργική ἐκμετάλλευση ἀπό τίς 56 τοῦ δείγματος¹¹ ἡ ὁποία νά ἐξασφαλίζει ἐτήσιο εἰσόδημα ἐργασίας ἀνά ἐργαζόμενο πού νά πλησιάζει τίς κατώτατες ἐτήσιες ἀποδοχές στούς ἄλλους τομεῖς τῆς οἰκονομίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ 5 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Κάνοντας αυτή τη διαπίστωση δεν θέλουμε να υποτιμήσουμε την τεράστια σημασία που έχει για την περιοχή και γενικότερα για την ύπαιθρο ή παραγωγή άπλων σχετικά τεχνολογιών, ή όποια είναι αποτέλεσμα διεργασιών που χαρακτηρίζονται από τη δυναμική παρουσία ενδογενών παραγόντων ανάπτυξης. Η ανάλυση όμως αυτού του προβλήματος υπερβαίνει τους στόχους της παρούσας έρευνας. Εξάλλου, από τα όσα έχουν προηγηθεί προκύπτει ότι θα ήταν έντελως εξωπραγματικό σε μία κλίμακα παρέμβασης πέντε κοινωνικά αποδιαρθρωμένων κοινοτήτων να αντιμετωπίσαμε τό πρόβλημα του μηχανολογικού εξοπλισμού σ' αυτή τη βάση.
2. Στους όρους αυτούς συγκαταλέγουμε τη διαμόρφωση χαμηλού κόστους παραγωγής που μπορεί να διασφαλιστεί με συνεταιριστική χρήση των μηχανημάτων, τη δημιουργία της κατάλληλης υποδομής που θα διευκολύνει τη χρήση τους και θα συμβάλει στην αποτελεσματική προστασία των φυσικών πόρων, τη δημιουργία συστήματος υπηρεσιών (π.χ. συντήρηση) που θα ενισχύσουν την αυτοδυναμία της περιοχής και γενικότερα τη δημιουργία των συνθηκών που θα επιτρέψουν στους κατοίκους να αυξάνουν τις παραγωγικές τους δραστηριότητες χωρίς να υποβαθμίζουν τό φυσικό τους περιβάλλον.
3. Κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν παρόντες αρκετοί αρχηγοί εκμεταλλεύσεων.
4. Χρήστου Μ. Ζιωγάνα, «Διερεύνηση εναλλακτικών μεθόδων για τον προσδιορισμό βιώσιμων, ισοδύναμων και άριστων μεγεθών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων», *Επιθεώρηση Αγροτικών Μελετών*, Αθήνα, 1983.
5. Τό ποσό αυτό βρίσκεται σε συμφωνία με τις ελάχιστες σημερινές αποδοχές ενός εργαζόμενου στους άλλους τομείς της οικονομίας.
6. Για τόν υπολογισμό του ύψους των επιδοτήσεων βλέπε σχετικό σχόλιο στό Παράρτημα άμέσως μετά τόν Πίνακα 19.
7. Η υπόθεση αυτή δεν ισχύει τουλάχιστον για τό δείγμα μας, όπου οί αποκλειστικά απασχολούμενοι στην πρωτογενή παραγωγή δεν πραγματοποιούν τά υψηλότερα γεωργικά εισοδήματα.
8. Για τίς άλλες κοινότητες τό μέγεθος αυτό έχει ως εξής: Πλαγιά (1,4), Έλαφότοπος (2,0), Άνω Πεδινά (2,4), Κάτω Πεδινά (2,6), βλ. Πίνακα Παραρτήματος.
9. Οί δαπάνες αυτές έχουν υπολογιστεί με ένιαία τιμή ανά προϊόν, λόγω της πολύ μεγάλης διακύμανσης που παρουσίασαν οί τιμές που προέκυψαν από τίς απαντήσεις των ερωτωμένων.
10. Στην περίπτωση μας θεωρήσαμε ότι ένα μέσο επιτόκιο 15% ανταποκρίνεται στην σημερινή πραγματικότητα, σε ό,τι αφορά τό επενδεδυμένο κεφάλαιο στην περιοχή παρέμβασης.
11. Τό μέγιστο εισόδημα εργασίας ανά ενεργό αγρότη (326.841 δρχ.) παρουσιάστηκε στην ύπ' αριθ. 5 εκμετάλλευση στά Κάτω Πεδινά.

6. ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

6.1. Γενικά

Ἡ διάδοση τῆς σύγχρονης τεχνολογίας προϋποθέτει μιά στάση ἀποδοχῆς τῆς ἐκ μέρους τῶν ἀγροτῶν, τὴν ὁποία ὁμως οἱ τελευταῖοι υἱοθετοῦν μόνο ἂν ἔχουν πειστεῖ προηγουμένως γιὰ τὰ πλεονεκτήματα τῆς σύγχρονης, ἔναντι τῆς δικῆς τους, παραδοσιακῆς τεχνολογίας. Εἶναι ὁμως γνωστό ὅτι ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς παραγωγῆς εἶναι μιά διαδικασία πού δέν ἀφορᾷ μόνο τόν μετασχηματισμὸ τῶν οἰκονομικῶν ἀλλὰ καί τῶν κοινωνικῶν δομῶν τῆς ἀγροτικῆς κοινότητας. Συνεπῶς, πέρα ἀπὸ τὴ δυνατότητα τῆς σύγχρονης τεχνολογίας νά δώσει οἰκονομικά βιώσιμες λύσεις σέ συγκεκριμένα παραγωγικά προβλήματα, ὁ ἀγρότης πρέπει νά πειστεῖ γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα προσαρμογῆς του στὴν κλίμακα κοινωνικῶν ἀξιῶν πού ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν ἀναμόρφωση τῶν παραγωγικῶν δομῶν. Αὐτὴ ὁμως ἡ προσαρμογή, πού λαμβάνει χώρα τόσο στό πολιτικό ὅσο καί στό κοινωνικοπολιτικό ἐπίπεδο, δέν εἶναι πάντα μιά ἀπρόσκοπτη διαδικασία. Ἡ ἀντίσταση τῆς παραδοσιακῆς κλίμακας ἀξιῶν πού ἀπορρέουν ἀπὸ τὴ μακρά ἐξέλιξη τῆς ἀγροτικῆς κοινωνίας, ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ παράγοντα ἀναχαίτισης στὴ διάδοση τῶν σύγχρονων ἀξιῶν, πού ἀπορρέουν ἀπὸ ἀνάλογες ἀλλὰ διαφορετικὲς ἐξελίξεις τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Οἱ ἰδεολογικοὶ μηχανισμοὶ τοῦ κράτους μέσα ἀπὸ τοὺς κυριότερους θεσμοὺς διάδοσης τῶν σύγχρονων ἀξιῶν, τὴ γενικὴ καί τεχνικὴ ἐκπαίδευση, τὴ θεωρητικὴ καί ἐφαρμοσμένη ἔρευνα, τὰ ἔντυπα καί ἠλεκτρονικά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ἀποτελοῦν τὸν βασικὸ φορέα μείωσης τῶν ἀντιστάσεων τῆς παραδοσιακῆς δομῆς ἀπὸ τὴ μιά καί ἐφαρμογῆς τῆς ἐκσυγχρονιστικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τὴν ἄλλη. Στὴν παρούσα ἐνότητα ἐπιχειρεῖται μιά πρώτη καταγραφή τῆς κλίμακας τῶν βασικῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν πού κυριαρχοῦν στίς ὑπόψη κοινότητες, καθὼς καί στίς διαγραφόμενες τάσεις ἀλλαγῆς τους ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ἐκσυγχρονιστικῆς πολιτικῆς τοῦ κράτους. Ἀπὸ τὴ συζήτηση αὐτὴ ἔχει παραλειφθεῖ ἡ διάσταση τῆς ἐκπαίδευσης, γενικῆς καί τεχνικῆς, ἡ ὁποία ἔχει ἀναλυθεῖ σέ προηγούμενη ἐνότητα.

6.2. Μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης καί ἀνταπόκριση τῶν ἀγροτῶν

Τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης ἀποτελοῦν στὴν ἐποχὴ μας τὸν κατεξοχὴν φορέα πληροφοριῶν ἰδεολογικοῦ, πολιτικοῦ καί πολιτιστικοῦ χαρα-

κτήρα, ή σημασία του οποίου γίνεται ακόμη πιο βαρύνουσα δεδομένου του επιπέδου και των προβλημάτων εκπαίδευσης που επισημάνθηκαν σε προηγούμενη ένότητα. Στόν Πίνακα 36 διερευνάται ή μαζικότητα των διαφόρων μέσων έντυπης και ηλεκτρονικής ενημέρωσης και ή σχέση ανάμεσα σ' αυτά τά είδη ενημέρωσης. 'Επιπρόσθετα και πάλι έμμεσα (διά των αρχηγών οικογενειών του δείγματος) επιχειρείται μία προσπάθεια καταγραφής των σχετικών αποκλίσεων στίς προτιμήσεις για κάθε είδος μέσου ανάμεσα στά φύλα, του γυναικείου εκπροσωπούμενου από τίς συζύγους των αρχηγών οικογενειών του δείγματος.

"Όσον αφορά τό σύνολο αναγνωστών των διαφόρων εντύπων (ήμερήσιου αστικού, ήμερήσιου τοπικού τύπου και περιοδικών), δέν υπερβαίνει τό 30,9% του διευρυμένου δείγματος (αρχηγοί οικογενειών και σύζυγοί τους). Σέ διακοινοτικό επίπεδο, ιδιαίτερα τά Κάτω Πεδινά αλλά και ό 'Ελαφότοπος και τό Κεφαλοχώρι παρουσιάζουν τό μεγαλύτερο ποσοστό αναγνωστών. 'Αντίθετα στην Πλαγιά τό ποσοστό των αναγνωστών μόλις προσεγγίζει τό 5,2%.

Μεγαλύτερες ώστόσο διαφοροποιήσεις σε σχέση μέ τά έντυπα μέσα παρουσιάζονται στην παρακολούθηση των ηλεκτρονικών μέσων. Στά τελευταία τό συνολικό ποσοστό ακροατών - θεατών του διευρυμένου δείγματος είναι ιδιαίτερα ύψηλό (94,9%), δηλαδή σχεδόν τριπλάσιο εκείνου των αναγνωστών. Είναι χαρακτηριστική ή όμοιομορφία του ποσοστού των ακροατών - θεατών σε διακοινοτικό επίπεδο, όπου κυμαίνεται πάντοτε σε ύψηλά ποσοστά (93% - 100%). Μεταξύ των δύο φύλων, στά έντυπα μέσα τό ποσοστό των ανδρών - αναγνωστών ήμερήσιου τύπου εμφανίζεται περίπου διπλάσιο εκείνου των γυναικών. 'Αντίθετα, τά δύο φύλα μοιράζονται την επιλογή του περιοδικού τύπου (3,8% και 3,3% αντίστοιχα οί άνδρες και οί γυναίκες). 'Η αντίστροφη εικόνα παρουσιάζεται στον ηλεκτρονικό τύπο, όπου τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες παρουσιάζονται τά ύψηλά ποσοστά παρακολούθησης που προαναφέραμε, αλλά υπερέχει σχετικά τό γυναικείο φύλο (98,9%) έναντι του ανδρικού (91,4%).

Τέλος, αν συνδυαστούν οί επιλογές του ήμερήσιου αστικού τύπου έναντι του τοπικού και των ηλεκτρονικών μέσων, που έλέγχονται άμεσα από τό κράτος, έναντι των εντύπων που ανήκουν σε ιδιωτικούς δημοσιογραφικούς οργανισμούς, θά μπορούσε νά εξαχθεί τό συμπέρασμα ότι ό κύριος όγκος ενημέρωσης των υπόψη κοινοτήτων προέρχεται βασικά από τό αστικό κέντρο της πρωτεύουσας και σε μεγάλο βαθμό εκφράζει προτεραιότητες και επιλογές που διαμορφώνονται μέσα στους υπεύθυνους για τή μαζική ενημέρωση αντίστοιχους κρατικούς μηχανισμούς. Πρόσθετες πληροφορίες για τίς παραπάνω γενικές παρατηρήσεις προσφέρει ό Πίνακας 37, που αναφέρεται ιδιαίτερα στην συχνότητα ανάγνωσης του ήμερήσιου τύπου. Τό περισσότερο χαρακτηριστικό στοιχείο του πίνακα είναι ή διαπίστωση ότι στό σύνολο του διευρυμένου δείγματος που αναφέρεται σε όλες τίς κοινότητες, πάνω από τους μισούς έρωτηθέντες (55,3%) δέν διαθέτουν καθόλου χρόνο για τήν ανάγνωση ήμερήσιου τύπου. 'Αντίστροφα, μόνο ένα ποσοστό 6% επί του ίδιου συνόλου διαβάσει ήμερήσιο τύπο καθημερινά.

Μέ δεδομένο τό χαμηλότατο ποσοστό καθημερινής ανάγνωσης του ήμερήσιου τύπου, θά πρέπει νά σημειωθεί ότι σε διακοινοτικό επίπεδο αυτό καταγράφεται μόνο σε δύο κοινότητες, τό Κεφαλοχώρι και τά Κάτω Πεδινά.

'Ανάμεσα στά φύλα, ενώ καταρχήν παρατηρείται μία μικρή διαφορά στά ποσοστά ανάγνωσης «καθημερινά» ήμερήσιου τύπου, στην συνέχεια ή

Πίνακας 36

Έννημέρωση: Μέσα μαζικής ενημέρωσης

Κοινότητες	Είδος επηρεαζόμενου μέσου												
	'Ημερήσιος αριθμός ατόμων		'Ημερήσιος τοπικός τύπος		Περιοδικός τύπος		Ραδιόφωνο τηλεόραση		'Αναγνώστες ημερήσιου και περιοδικού τύπου		'Αναγνώστες %		
	'Αρχηγός αρχητών	'Αριθμός ατόμων	'Αρχηγός αρχητών	'Αριθμός ατόμων	'Αρχηγός αρχητών	'Αριθμός ατόμων	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός αρχηγών	'Αναγνώστες ημερήσιου και περιοδικού τύπου	'Αναγνώστες ημερήσιου και περιοδικού τύπου	'Αναγνώστες %	'Αναγνώστες %	
	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	Σύνολο	
Κεφαλοχώρι	35	30	65	10	4	4	4	2	2	32	30	62	95,4
Πλαγιά	21	17	38	1	-	-	-	1	-	19	16	35	92,1
Ελαφίτοπος	18	15	33	7	2	3	1	-	-	15	18	33	100,0
Α. Πεδινά	22	21	43	8	1	1	-	-	-	21	19	40	93,0
Κ. Πεδινά	9	9	18	4	4	1	1	1	1	9	8	17	94,4
Σύνολο	105	92	197	30	11	9	4	4	3	96	91	187	-
% Συνόλων	100	100	100	28,6	11,9	8,6	4,3	3,6	3,6	91,4	98,9	-	94,9

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Πίνακας 37

*Ενημέρωση: Συχνότητα ανάγνωσης ήμερησιου τύπου

Κοινότητες	'Αρχηγοί οικογενειών κατά τύπο	Εύνοχο οικογενειών κατά τύπο	Εύνοχο οικογενειών κατά κοινότητα	Εύνοχο οικογενειών κατά τύπο	Εύνοχο οικογενειών κατά κοινότητα	Καθημερινή ανάγνωση		Συχνή ανάγνωση		Σπάνια ανάγνωση		Καθόλου ανάγνωση	
						'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός συζύγων	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός συζύγων	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός συζύγων	'Αριθμός αρχηγών	'Αριθμός συζύγων
Κεφαλοχώρι	35	30	35	30	35	5	3	6	3	10	-	12	27
Πλαγιά	21	17	21	17	21	-	-	2	1	7	3	10	13
*Ελαφτότοπος	18	15	18	15	18	-	-	5	2	7	6	3	10
Α. Περίονά	22	21	22	21	22	-	-	5	2	10	1	7	19
Κ. Περίονά	9	9	9	9	9	2	2	2	2	2	2	3	3
Σύνολα	105	92	105	92	105	7	5	20	10	36	12	35	72
% Συνόλων	100	100	100	100	100	6,6	5,4	19,0	10,8	34,2	13,0	33,3	78,2
% Γενικού συνόλου	-	-	-	-	-	6,0	5,2	-	-	24,3	-	-	55,3

Πηγή: *Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

διαφορά αυτή αυξάνεται προοδευτικά στις κατηγορίες «συχνής» και «σπάνιας», για να κορυφωθεί στην κατηγορία «καθόλου» ανάγνωσης. Στην τελευταία αυτή κατηγορία της «καθόλου» ανάγνωσης τό καταγραφόμενο ποσοστό είναι 33,3% για τούς αρχηγούς οικογενειών και 78,2% για τίς συζύγους τους.

Η κυκλοφορία του ημερήσιου και περιοδικού τύπου αποτελεί τό θέμα του Πίνακα 38 τό όποιο αποσκοπεϊ στην εκτίμηση εκείνου του ποσοστού από τό δείγμα πού αγοράζει ήμερήσιο ή/και περιοδικό τύπο. Τό μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος (27,6%) αγοράζει ήμερήσιο τύπο και τό μικρότερο περιοδικό (10,5%). Όπως ήταν λογικό και μετά την ανάλυση τών στοιχείων του προηγούμενου πίνακα, ένα ύψηλό ποσοστό του δείγματος (61,90%) δέν αγοράζει κανένα έντυπο. Σέ διακοινοτικό επίπεδο τά Κάτω Πεδινά συγκριτικά εμφανίζουν τό ύψηλότερο ποσοστό αγοράς έφημερίδων και ακολουθούν ό Έλαφότοπος και τό Κεφαλοχώρι, ένω ή Πλαγιά και τά Άνω Πεδινά μοιράζονται τά ίδια ποσοστά. Από την άλλη, στην κατηγορία του περιοδικού τύπου ύφίσταται διαφοροποίηση στό διακοινοτικό επίπεδο. Έτσι στό Κεφαλοχώρι σημειώνεται τό ύψηλότερο ποσοστό αγοράς (17,1%) και έπονται τά Κάτω Πεδινά (11,1%) και ή Πλαγιά (9,5%). Αντίστοιχα ό Έλαφότοπος και τά Άνω Πεδινά αντιπροσωπεύονται μέ τά ίδια χαμηλά ποσοστά (περίπου 5%). Οί παραπάνω εκτιμήσεις, καθώς άφορούν αγορά του έντύπου και όχι μόνο ανάγνωση του, εκτιμούν έμμεσα τό βαθμό ενημέρωσης και τών λοιπών πλόντων αρχηγών μελών τών οικογενειών, στην κατοικία τών όποιων εισέρχεται τό αγοραζόμενο έντυπο.

Πίνακας 38

Ένημέρωση : Κυκλοφορία τύπου

Κοινοότητες	Αριθμός οικογενειών κατά κοινότητα Σύνολο	Αγοραστής ήμερήσιου τύπου		Αγοραστής περιοδικού τύπου	
		Αριθμός αρχηγών	% Συνόλου	Αριθμός αρχηγών	% Συνόλου
Κεφαλοχώρι	35	9	25,7	6	17,1
Πλαγιά	21	4	19,0	2	9,5
Έλαφότοπος	18	7	38,8	1	5,5
Α. Πεδινά	22	4	18,2	1	4,5
Κ. Πεδινά	9	5	55,5	1	11,1
Σύνολα	105	29	-	11	-
% Συνόλων	100	-	27,6	-	10,5

Πηγή : Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%.

6.3. Ένημέρωση από κρατικές υπηρεσίες

Έκτός από τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, πληροφορίες τεχνικοῦ, παραγωγικοῦ ἀλλά καί εὐρύτερα ἀναπτυξιακοῦ χαρακτήρα παρέχουν στίς ἀγροτικές κοινότητες καί ἄλλες ἀρμόδιες κρατικές υπηρεσίες. Ἀνάμεσά τους διακρίνονται οἱ ρόλοι τῶν γεωπόνων καί κτηνιάτρων τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας, ἡ ἀποδοτικότητα τῶν ὁποίων ἐλέγχεται καθεαυτή ἀλλά καί σέ σχέση μέ τὰ ὑπόλοιπα μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ὅπως τήν ἀξιολογοῦν οἱ ἀρχηγοί οἰκογενειῶν τοῦ δείγματος στόν ἐπόμενο Πίνακα 39.

Παρότι δέν ἀναφερόταν στό σχετικό ἐρώτημα, τό γραφεῖο τῆς κοινότητας διαπιστώθηκε κατά τή διάρκεια τῆς δειγματοληψίας ὅτι ἀποτελεῖ τήν κύρια πηγή ἐνημέρωσης σέ θέματα σχετικά μέ τήν ἀγροτική οἰκονομία τῆς περιοχῆς. Τήν ἀναμφισβήτητη αὐτή ὑπεροχή τοῦ κοινοτικοῦ γραφείου (56,2%) ἀκολουθοῦν σέ ποσοστά ἐκ τοῦ δείγματος ἡ ὑπηρεσία τῶν γεωπόνων γεωργικῶν ἐφαρμογῶν (31,4%), τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης (25,7%) καί ἡ ὑπηρεσία τῶν κτηνιάτρων (20,9%). Βεβαίως, τό γεγονός ὅτι τό κοινοτικό γραφεῖο ἀναγνωρίζεται ἀπό τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγρότες ὡς ὁ σημαντικότερος δίαυλος παροχῆς πληροφοριῶν στό χῶρο τῆς κοινότητας, ὀφείλεται ἐνμέρει καί στό ὅτι τό ἐνλόγω γραφεῖο χρησιμοποιεῖται συχνά ἀπό τοὺς γεωπόνους καί κτηνιάτρους τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας γιά τήν κοινοποίηση τῶν σχετικῶν μέ παραγωγικά προβλήματα, ἐπιδοτήσεις, ἀποζημιώσεις κ.λπ. ὁδηγιῶν τῆς ὑπηρεσίας τους πρὸς τοὺς ἀγρότες. Αὐτό σημαίνει ὅμως ὅτι ἕνα μικρό μόνο ποσοστό τῶν σχετικῶν πληροφοριῶν διοχετεύεται ἄμεσα στοὺς ἀγρότες παραγωγούς. Ὡς ἐκ τούτου, ἔστω καί ἂν αὐτή ἡ μεθόδευση τῆς ἐνημέρωσης τῶν ἀγροτῶν ἐκ μέρους τῶν γεωπόνων καί κτηνιάτρων ὀφείλεται στή συχνή ἀπουσία τῶν πρώτων λόγω τῶν γεωργικῶν τους ἀπασχολήσεων ἀπό τόν κατοκούμενο χῶρο τῆς κοινότητας, ὑποδηλώνει καί τήν ἀδυναμία τῶν δευτέρων στήν ὀργάνωση προγραμματισμένων συγκεντρώσεων παραγωγῶν γιά τήν ἀποδοτικότερη ἐκτέλεση τῶν ἐκπαιδευτικῶν τους καθηκόντων. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ἡ ἔρευνα σέ διακοινοτικό ἐπίπεδο ἀποδεικνύει ὅτι ὑφίστανται διαφοροποιήσεις ὡς πρὸς τήν ἀποδοτικότητα αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν στοὺς τομεῖς εὐθύνης τους. Ἐτσι ἐνῶ στό Κεφαλοχώρι, τόν Ἐλαφότοπο καί τὰ ἼΑνω Πεδινά οἱ ἐρωτώμενοι ἐμφανίζουν τόν μεγαλύτερο ἀριθμό προσωπικῶν ἐπαφῶν μέ τόν γεωπόνο καί τόν κτηνίατρο, τό ἀντίθετο παρατηρεῖται στήν Πλαγιά καί τὰ Κάτω Πεδινά. Στίς τελευταῖες κοινότητες σημειώνεται καί ὁ μικρότερος μέσος ὅρος ἐτήσιων συναντήσεων μέ τοὺς φορεῖς τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας (0,7 – 1,0 καί 1,3 – 1,7 ἀντίστοιχα).

Οἱ μεγαλύτεροι μέσοι ὅροι ἐτήσιων συναντήσεων μέ τοὺς γεωπόνους ἐμφανίζονται ἀντίστοιχα στίς κοινότητες ἼΑνω Πεδινά (6,4) καί Κεφαλοχώρι (3,0). Ἡ ἴδια ἀναλογία συναντήσεων, σύμφωνα μέ τοὺς μέσους ὅρους τῶν ἐκτιμήσεων τοῦ δείγματος σέ ἐτήσια διάρκεια, ἐμφανίζεται στίς τελευταῖες κοινότητες καί ὅσον ἀφορᾷ τίς ὑπηρεσίες τοῦ κτηνιάτρου, μέ τή διαφορά ὅτι προστίθεται στήν περίπτωση αὐτή καί ἡ συχνότητα τῶν συναντήσεων στόν Ἐλαφότοπο (μέσος ὅρος 2,7 ἐναντι 2,5 τοῦ Κεφαλοχωρίου καί 4,4 τῶν ἼΑνω Πεδινῶν).

6.4. Κοινωνικές ἀξίες καί ἀλλαγή

Ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ἡ τεχνολογική ἀλλαγή προϋποθέτει καί τελικά παγιώνει ἕναν ἀντίστοιχο μετασχηματισμό στό ἐπίπεδο τῆς κλίμακας τῶν

Πίνακας 39

Ενημέρωση: Απόδοση άρμοδίων υπηρεσιών

Κοινότητες	'Ικανοποιητική απόδοση						Συχνότητα προσηρομένων υπηρεσιών			
	Γεωπόνος		Κτηνίατρος	Μαζικά μέσα		Κουνοτικό Συμβούλιο	Ετήσιες προσαπικές συναπθήσεις με κτηνίατρο (Μ.Ο)	Ετήσιες προσαπικές συναπθήσεις με γεωπόνο (Μ.Ο)		
	Αριθμός άρχων	%	Αριθμός άρχων	%	Αριθμός άρχων	%				
Κεφαλοχώρι	13	35,1	9	25,7	5	14,2	17	48,6	3,0	2,5
Πλαγιά	4	19,0	2	9,5	7	33,3	10	47,6	0,7	1,0
'Ελαφότοπος	6	33,3	6	33,3	5	27,7	13	72,2	2,7	2,7
Α. Πεδινά	10	45,4	5	22,7	9	40,9	11	50,0	6,4	4,4
Κ. Πεδινά	-	-	-	-	1	11,1	8	88,9	1,3	1,7
Σύνολο	33	-	22	-	27	-	53	-	-	-
% Συνόλων	-	31,4	-	20,9	-	25,7	-	56,2	-	-

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

κοινωνικῶν ἀξιῶν. Στήν ἐνότητα πού ἀκολουθεῖ ἐπιχειρεῖται ἡ διερεύνηση αὐτοῦ τοῦ μετασχηματισμοῦ. Ὅπως δὲ ποτε, μέσα στά ὄρια τῶν στόχων τοῦ παρόντος ἐρωτηματολογίου δέν ἦταν δυνατή μιά πλήρης ἀναφορά στήν κλίμακα τῶν ἀξιῶν, μερικές ἀπό τίς ὁποῖες ἐγκαταλείπονται ὡς παραδοσιακές, ἐνῶ νέες υἰοθετοῦνται ὡς σύγχρονες στή διάρκεια τοῦ ἐκσυγχρονιστικοῦ μετασχηματισμοῦ. Μέ ἐπίγνωση τῶν ἀδυναμιῶν μιᾶς μερικῆς ἀναφορᾶς, ἡ ἔρευνα περιορίστηκε μόνο στήν —κατά τό δυνατόν— ποσοτική ἐκτίμηση τῶν ἀλλαγῶν πού σημειώνονται στό ἐπίπεδο ὀρισμένων παραδοσιακῶν ἀξιῶν, τό κύρος καί ἡ λειτουργία τῶν ὁποίων, ἀκόμα καί στό πρόσφατο παρελθόν, ὑπῆρξε ἀδιαμφισβήτητη σέ ἐθνική κλίμακα. Ὡς τέτοιες ἀξίες θεωρήθηκαν τό τετράπτυχο Πατρίδα – Θρησκεία – Οἰκογένεια – Ἔργασία καί μέτρο τοῦ κοινωνικοῦ κύρους τους ἡ ἐκτίμηση τοῦ δείγματος γιά τή σχετική ἐπιρροή τους σήμερα στή ζωή τῆς κοινότητας. Τήν ἐκτίμηση αὐτή συμπληρώνει καί ἕνα δεύτερο ἐρώτημα γιά τή μορφή μέ τήν ὁποία ἐκδηλώνεται σήμερα ἡ ἀλληλεγγύη, ἐνδεχομένως μιά ἀπό τίς σημαντικότερες συμπεριφορές τῆς παραδοσιακῆς ἀγροτικῆς κοινότητας.

Ἀπό τόν Πίνακα 40 καί σαφέστερα ἀπό τό Διάγραμμα 6 προκύπτει ὅτι στήν κλίμακα τῶν ἀξιῶν πού προαναφέρθηκαν πρώτη ἱεραρχεῖται ἡ Ἔργασία. Ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ δείγματος (80%) ἀξιολογεῖ ὅτι ἡ Ἔργασία ἔχει τήν περισσότερο «ἰσχυρή ἐπιρροή» στή ζωή τῆς κοινότητας. Ἐπεται σέ συγκριτικά ἐξίσου ὑψηλό ἐπίπεδο ἡ Οἰκογένεια (73,3%), ἀκολουθεῖ ἡ Πατρίδα (54,3%) καί τέλος ἡ Θρησκεία (32,3%).

Σέ διακοινοτικό ἐπίπεδο δέν παρατηροῦνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ὅσον ἀφορᾶ τήν ἀξία τῆς Ἔργασίας, ἐκτός ἴσως στήν κοινότητα τοῦ Κεφαλοχωρίου ὅπου τό σχετικό ποσοστό τῆς «ἰσχυρῆς ἐπιρροῆς» εἶναι ἀκόμα ὑψηλότερο (88,6%) τοῦ συνολικοῦ.

Τά ἴδια περίπου ἰσχύουν καί γιά τήν ἀξία τῆς Οἰκογένειας. Ἀντίθετα, στήν ἀξία Θρησκεία ἀνταποκρίνονται θετικά καί μέ σχετικά ὑψηλά ποσοστά οἱ κοινότητες Ἀνω καί Κάτω Πεδινά (ἀντίστοιχα 50% καί 44,4%).

«Ἰσχυρή ἐπιρροή» εξακολουθεῖ νά ἀσκεῖ ἡ ἀξία Πατρίδα εἰδικά στίς κοινότητες Ἀνω Πεδινῶν καί Πλαγιάς (ἀντίστοιχα 72,7% καί 71,4%).

Τέλος, στό Κεφαλοχώρι οἱ ἀξίες Θρησκεία ἀλλά καί Πατρίδα ἀσκοῦν συγκριτικά μέ τίς ὑπόλοιπες κοινότητες τή μικρότερη ἐπιρροή.

Ἀπό τίς διαπιστώσεις αὐτές θά μπορούσε νά ἐξαχθεῖ τό γενικό συμπέρασμα ὅτι τό παραδοσιακό τρίπτυχο Πατρίδα – Θρησκεία – Οἰκογένεια ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπό τό νεότερο σχῆμα Ἔργασία – Οἰκογένεια – Πατρίδα. Συνεπῶς, καί μέ τίς ἐπιφυλάξεις πού ἤδη διατυπώθηκαν γιά τήν πληρότητα τοῦ σχετικοῦ ἐρωτήματος, ἔχουν σημειωθεῖ ὀρισμένες μετατοπίσεις βάρους στήν κλίμακα τῶν παραδοσιακῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν, κυριότερες τῶν ὁποίων φαίνεται νά εἶναι ἡ αὔξηση τῆς σημασίας τῆς Ἔργασίας καί ἡ παράλληλη μείωση ἐκείνης τῆς Θρησκείας. Εἰδικότερα συμπεράσματα πού ἀφοροῦν διαφοροποιήσεις σέ κοινοτικό ἐπίπεδο, δέν προσφέρονται σέ ἐρμηνεία παρά μόνο συνδεόμενα μέ τήν ἰδιαίτερη κοινωνική δομή πού ἐπικρατεῖ σέ καθεμία ἀπ' αὐτές (στρωμάτωση ἡλικιῶν, ποσοστά ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ, ἰδεολογικοπολιτικές πεποιθήσεις, ἱστορική προέλευση) καί μάλιστα σέ συνδυασμό μέ τίς ἀναπτυξιακές τους δυνατότητες.

Στή διερεύνηση τῶν σημερινῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀλληλεγγύης προκύπτει τό γενικό συμπέρασμα ὅτι σέ κοινοτικό ἐπίπεδο ἡ συμπεριφορά αὐτή δέν ὑφίσταται παρά μόνο στό στενότερο πλαίσιο τῆς συγγένειας, τοῦ «σογιοῦ». Μέ δεδομένη αὐτή τή γενική διαπίστωση μπορούν ἴσως νά ἐρμηνευτοῦν καί τά ὑψηλά ποσοστά πού στό σύνολο τοῦ δείγματος ὑποστηρίζουν

Πίνακας 40

Καλιμάκωση κοινωνικών αξιών

Κοινότητες	Κατά κοινότητα		Σύνολο		Βασικές κοινωνικές αξίες																							
					Πατρίδα						Θρησκεία						Οικογένεια						Έργασια					
					I		II		III		I		II		III		I		II		III		I		II		III	
					A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ	A.A	%Σ
Κεφαλοχώρι	14	40,0	17	48,6	4	11,4	9	25,7	9	25,7	17	48,5	25	71,4	9	25,7	1	2,8	31	88,6	2	9,7	2	5,7				
Πλαγιά	15	71,4	3	14,3	3	14,3	5	23,8	7	33,3	9	42,8	14	66,6	4	19,0	3	14,3	17	80,9	2	9,5	2	9,5				
Ελαφότοκος	7	38,9	11	61,1	-	-	5	27,7	7	38,8	6	33,3	14	77,7	4	22,2	-	-	15	83,3	3	16,6	-	-				
A. Πεδιά	16	72,7	5	22,7	1	4,5	11	50,0	5	22,7	6	27,2	18	81,8	3	13,6	1	4,5	15	68,1	5	22,7	2	9,1				
K. Πεδιά	5	55,5	2	9,1	2	9,1	4	44,4	3	33,3	2	22,2	6	66,6	2	22,2	1	11,1	6	66,6	2	22,2	1	11,1				
Σύνολα	57	-	38	-	10	-	34	-	31	-	40	-	77	-	22	-	6	-	84	-	14	-	7	-				
Συνόλων	-	54,3	-	36,2	-	9,5	-	32,3	-	29,5	-	38,0	-	73,3	-	20,9	-	5,7	-	80,0	-	13,3	-	6,6				

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

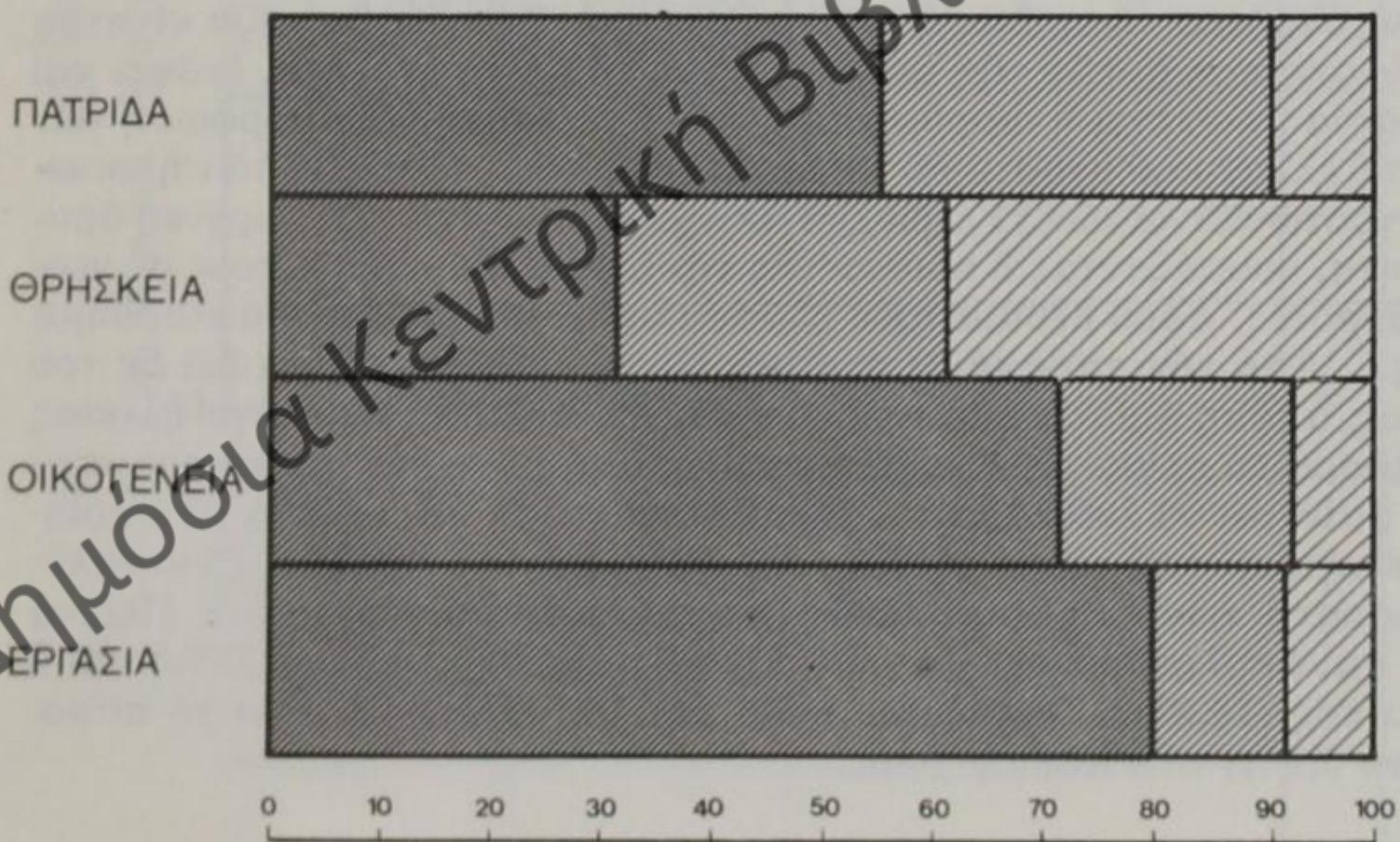
Υπόμνημα: I: Ίσχυρή έκπληξη, II: κάποια έκπληξη, III: ελάχιστη έκπληξη

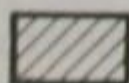
A.A: αριθμός άρχηγων οικογενειών εκ του δείγματος

%Σ: ποσοστό (%) του συνόλου άρχηγων οικογενειών του δείγματος

Διαγραμμα 6

ΚΛΙΜΑΚΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΞΙΩΝ

- Ισχυρη επιρροη (%)
- Μικρη επιρροη (%)
- Ελαχιστη επιρροη (%)

ὅτι ἀλληλεγγύη ἐκδηλώνεται ιδιαίτερα σέ περιπτώσεις πένθους (76,2%) καί ἀσθένειας (66,6%) (Πίνακας 41), δηλαδή περιπτώσεις πού κατά κύριο λόγο ἐμπίπτουν στά ὄρια λειτουργίας τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογένειας.

Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ ἐκδήλωση πού κατά τό δείγμα συγκεντρώνει σέ ὅλες τίς κοινότητες —πλήν τῆς Πλαγιάς— τά χαμηλότερα ποσοστά, ὅσον ἀφορᾷ τό φαινόμενο τῆς ἀλληλεγγύης, εἶναι ἡ ἐργασία. Αὐτή ἡ σύμπτωση θά μπορούσε νά θεωρηθεῖ καί δηλωτική ἂν ὄχι τῆς ἐγκατάλειψης, τουλάχιστον τῆς χαλάρωσης τῶν παραγωγικῶν σχέσεων τῆς παραδοσιακῆς κοινότητας, τίς ὁποῖες χαρακτήριζε σέ σημαντικό βαθμό ἡ ἀλληλεγγύη κατά τήν ἐκτέλεση ὀρισμένων ἐργασιῶν. Ἀκόμη εἶναι ἀξιοσημεῖωτο ὅτι στά Κάτω Πεδινά, πού ἀντιμετωπίζουν καί τά μεγαλύτερα δημογραφικά προβλήματα, ἡ ἀλληλεγγύη ὄχι μόνο στήν ἐργασία ἀλλά καί στίς λοιπές ἐκδηλώσεις τῆς ἐμφανίζεται ιδιαίτερα ἀδύναμη. Συνεπῶς δέν θά πρέπει, ἐκτός τῶν ἄλλων, νά ἀποσυνδέεται ἡ ἀγροτική ἐξοδος καί οἱ ἐπιπτώσεις τῆς στή συγκρότηση τοῦ οἰκογενειακοῦ ἴστού τῆς κοινότητας ἀπό τή χαλάρωση τῶν ἐκδηλώσεων ἀλληλεγγύης.

6.5. Προθυμία ἀποχώρησης ἡλικιωμένων ἀγροτῶν

Εἶναι γνωστό ὅτι ἀνάμεσα στά μέτρα πού ἔχει θεσπίσει ἡ κοινή ἀγροτική πολιτική γιά τήν ἀναδιάρθρωση τῶν δομῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς γεωργίας εἶναι καί ἡ ἀποχώρηση τῶν ἡλικιωμένων ἀγροτῶν ἀπό τή γεωργική δραστηριότητα, σέ συνδυασμό μέ τήν παραχώρηση τῆς καλλιεργήσιμης γῆς τους σέ νεότερους ἀγρότες. Ἀκριβῶς ἡ ΚΑΠ μέ σχετικές ὁδηγίες θεσπίζει κίνητρα γιά τήν ὑλοποίηση αὐτῶν τῶν μέτρων. Στήν παρούσα ἐνότητα, ἐνόψει καί τῆς σημασίας πού ἔχει ἡ διαρθρωτική πολιτική γιά τήν ἀναμόρφωση τῶν δομῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγροτικοῦ τομέα, ἐξετάζεται ἡ προθυμία τῶν ἡλικιωμένων ἀγροτῶν (ἄνω τῶν 55 ἐτῶν) νά ἀποχωρήσουν ἀπό τή γεωργική δραστηριότητα, νοικιάζοντας ἢ πουλώντας τήν ἔγγεια ἰδιοκτησία τους σέ νεότερους ἀγρότες, ἀφοῦ βέβαια τούς ἐξασφαλιστεῖ ἱκανοποιητικό εἰσόδημα σύνταξης. Ἀπό τόν παραπάνω σχετικό Πίνακα 42 προκύπτει ὅτι ἐκ τοῦ δείγματος, ἀκόμη καί ὅταν ἀφαιρεθοῦν ἐκεῖνα τά ἄτομα πού λόγω ἡλικίας δέν τά ἀφορᾷ τό συγκεκριμένο μέτρο συνολικά, μόνο ἕνα μικρό ποσοστό (24,2%) φαίνεται νά ἐνδιαφέρεται γιά τήν υἱοθέτησή του καί τήν ἀξιοποίηση τῶν κινήτρων πού τό συνοδεύουν. Σέ διακοινοτικό ἐπίπεδο, τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ἐνδιαφερομένων συγκεντρώνεται στά Ἄνω Πεδινά (53,8%) καί ἀκολουθοῦν ἡ Πλαγιά (27,3%), τά Κάτω Πεδινά (25%) καί ὁ Ἐλαφότοπος (18,2%). Ἀντίθετα, πολύ χαμηλό παρουσιάζεται τό ποσοστό (μόνο 8,7%) στό Κεφαλοχώρι.

6.6. Προοπτικές γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος

Λόγοι παραμονῆς στό χωριό. Βασικό στοιχεῖο πού καθορίζει τό μέλλον καί τίς προοπτικές τοῦ γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος εἶναι ἡ παραμονή στή χωρική κοινότητα. Πολλοί εἶναι οἱ λόγοι, θετικοί καί ἀρνητικοί, πού ὁδηγοῦν στήν ἀπόφαση τῆς τελικῆς ἐνταξης καί παραμονῆς στό χωριό. Ὅρισμένοι, οἱ κυριότεροι ἴσως, ἐρευνῶνται στήν παρούσα ἐνότητα. Σύμφωνα μέ τό ὑπόψη δείγμα, οἱ λόγοι πού κατά σειράν ὠθοῦν στήν παραμονή στό χωριό εἶναι ἡ ποιότητα ζωῆς σέ ποσοστό 35,2%, ἡ ὀδυναμία ἐξεύρεσης ἀ-

Πίνακας 41

Κοινωνικές σχέσεις: Άλληλεγγύη

Κατηγορίες	Άρχηγοί οικογενειών κατά κοινότητα Σύνολο	Έργασια		Άσθένεια		Πένθος		Φτώχεια	
		Άριθμός αρχηγών	% Σύνολο	Άριθμός αρχηγών	% Σύνολο	Άριθμός αρχηγών	% Σύνολο	Άριθμός αρχηγών	% Σύνολο
Κεφαλοχώρι	35	10	28,5	23	71,4	30	85,7	11	31,4
Πλαγιά	21	8	38,0	14	66,6	14	66,6	6	28,6
Έλαφότοπος	18	4	22,2	12	66,6	14	77,7	4	22,2
Α. Πεδινά	22	7	31,8	16	72,7	19	86,3	11	50,0
Κ. Πεδινά	9	1	11,1	3	33,3	3	33,3	1	11,1
Σύνολα	105	30	-	70	-	80	-	33	-
% Συνόλων	100	-	28,5	-	66,6	-	76,2	-	31,4

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

'Αποχώρηση ηλικιωμένων αγροτών

Κοινοότητες	'Αρχηγού οικογενειών κατά κοινοότητα Σύνολο	'Αρχηγού οικογενειών μεγαλύτεροι τῶν 55 ἐτῶν κατά κοινοότητα Σύνολο	Προθυμία παραχώρησης γῆς	
			'Αριθμός ἀρχηγῶν	% Συνόλου
Κεφαλοχώρι	35	23	2	8,7
Πλαγιά	21	11	3	27,3
'Ελαφότοπος	18	11	2	18,2
Α. Πεδινά	22	13	7	53,8
Κ. Πεδινά	9	4	1	25,0
Σύνολα	105	62	15	-
% Συνόλων	-	100	-	24,2

Πηγή : 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%.

νάλογης απασχόλησης στην πόλη σε ποσοστό 32,3% και οι οικογενειακοί λόγοι σε ποσοστό 21,9% (Πίνακας 43). 'Αξιοσημείωτο είναι ότι οι οικονομικοί λόγοι (ποσοστό μόνο 10,4%) δέν αποτελοῦν βασικό κίνητρο παραμονῆς στό χωριό. 'Αντίθετα, ὡς κυριότερος λόγος προέχει ἡ ποιότητα ζωῆς, σε συνδυασμό με τους οικογενειακούς λόγους. 'Εξάλλου ἡ προβολή ὡς λόγου παραμονῆς τῆς ἀδυναμίας ἐξεύρεσης ἀστικής απασχόλησης ἀποδεικνύει ὅτι ἡ τάση φυγῆς παραμένει ἰσχυρή στό χωριό παρότι, ἐνμέρει, οἱ οικονομικοί λόγοι πού τήν τροφοδοτοῦσαν παλαιότερα δέν εἶναι τόσο πιεστικοί πιά.

Στό διακοινοτικό ἐπίπεδο αὐτή ἡ τάση φυγῆς παρουσιάζεται διαφοροποιημένη. Εἶναι αὐξημένη στό "Ανω Πεδινά καί μειωμένη στό Κεφαλοχώρι καί τόν 'Ελαφότοπο, ὅπου ἀντίθετα σε συγκριτικά ὑψηλά ποσοστά δηλώνεται ἡ ἱκανοποίηση ἀπό τήν ποιότητα ζωῆς στό χωριό. 'Ιδιαίτερα στην Πλαγιά ἐμφανίζεται τό ὑψηλότερο ποσοστό παραμονῆς ὀφειλόμενο σε οικογενειακούς λόγους.

Προοπτικές διαδοχῆς στό γεωργικό ἐπάγγελμα. Γιά τήν ἐξέταση τῶν προοπτικῶν διαδοχῆς στό γεωργικό ἐπάγγελμα δέν ζητήθηκε μόνον ἡ ἀποψη τῶν ἀρχηγῶν οικογενειῶν τοῦ δείγματος, ἀλλά καί τῶν συζύγων καί τῶν τέκνων τους. Γιά τή μεγαλύτερη ἀξιοπιστία τῶν ἀπαντήσεων ἀπό τοὺς ἀρχηγούς τοῦ δείγματος ἀφαιρέθηκαν οἱ ἄτεκνοι καί, ὅπως καί παραπάνω, οἱ ἀπόψεις τῶν συζύγων —ἐδῶ καί τῶν τέκνων— τῶν ἀρχηγῶν οικογενειῶν ἐξάγονται ἔμμεσα ἀπό τίς σχετικές ἀπόψεις τῶν τελευταίων.

"Οσον ἀφορᾷ λοιπόν τήν ἐκτίμηση τῶν ἀρχηγῶν οικογενειῶν, στό σύνολο τῶν κοινοτήτων καί γιά τό δείγμα πού ἀναφέρθηκε, οἱ προοπτικές δια-

Πύνακας 43

Λόγους παραμονής στο χωριό

Κολυθότητες	Αρχηγοί οικογενειών κατά κοινότητα		Κύριοι λόγοι παραμονής							
	Σύνολο		Οικόνομοι		Ποιότητα ζωής		'Αδυναμία άστικής άρχειών		Οικογενειακού	
	Αρχηγοί άρχων	Σύνολο	Αρχηγοί άρχων	Σύνολο	Αρχηγοί άρχων	Σύνολο	Αρχηγοί άρχων	Σύνολο	Αρχηγοί άρχων	Σύνολο
Κεφαλοχώρι	2	5,7	17	48,5	9	25,7	7	20,0	20,0	20,0
Πλαγιά	3	14,2	6	28,5	6	28,5	6	28,5	28,5	28,5
'Ελαφότοπος	2	11,1	8	44,4	4	22,2	4	22,2	22,2	22,2
Α. Πεδινά	4	18,1	4	18,1	9	40,9	5	22,7	22,7	22,7
Κ. Πεδινά	-	-	2	22,2	6	66,6	1	11,1	11,1	11,1
Σύνολο	11	-	37	-	34	-	23	-	-	-
% Συνόλων	-	10,4	-	35,2	-	32,3	-	21,9	-	21,9

Πηγή: 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

δοχής στό γεωργικό επάγγελμα υφίστανται μόνο για τους μισούς (ακριβώς 50,0%) τών ερωτηθέντων (Πίνακας 44). Από τήν άλλη οί σχετικές εκτιμήσεις τών συζύγων και τέκνων του δείγματος εμφανίζουν να υποστηρίζεται μέ αυξημένα ποσοστά (αντίστοιχα 57,3% και 65,9%) ή ανυπαρξία προοπτικῶν διαδοχής. Σέ διακοινοτικό επίπεδο, μόνο στίς κοινότητες Κεφαλοχώρι, Έλαφότοπος και Κάτω Πεδινά τό ποσοστό του δείγματος πού δέχεται τήν ύπαρξη προοπτικῶν υπερβαίνει τό 50,0%. "Ομως, ενῶ στόν Έλαφότοπο και τά Κάτω Πεδινά, οί σύζυγοι τών αρχηγῶν δέν φαίνεται να διαφωνοῦν μ' αὐτούς στό συγκεκριμένο ζήτημα, τό ἴδιο δέν συμβαίνει στό Κεφαλοχώρι. Ἐκεῖ ποσοστό 61,5% του δείγματος θεωρεῖ ὅτι δέν υπάρχουν προοπτικές για τό γεωργικό επάγγελμα. "Οσον ἀφορᾷ τά τέκνα τών αρχηγῶν, πάντα κατά τήν εκτίμηση τών τελευταίων, οί εκτιμήσεις διαφοροποιοῦνται σαφῶς μεταξύ τών «άνω» και «κάτω» κοινοτήτων. Στό Κεφαλοχώρι ιδιαίτερα και στήν Πλαγιά δευτερευόντως, αντίστοιχα 53,8% και 43,7% υποστηρίζουν τή δυνατότητα προοπτικῶν στό γεωργικό επάγγελμα. Ὑπονοεῖται βέβαια, ὅπως προέκυψε και ἀπό σχετικές επιτόπιες συζητήσεις, ὅτι οί τάσεις αὐτές ἀφοροῦν ἕναν τύπο παραγωγικῆς δραστηριότητας σύμφωνα μέ τίς απαιτήσεις, σέ τεχνική και γενικότερη ὑποδομή, τῆς σύγχρονης γεωργίας. Στό σημείο αὐτό θά πρέπει επίσης να διευκρινιστεῖ ὅτι ἡ ύπαρξη προοπτικῶν διαδοχής στό γεωργικό επάγγελμα δέν συνδέεται, ἄμεσα τουλάχιστον, μέ τήν υφιστάμενη δυναμικότητα κάθε κοινότητας. Ἐτσι, για παράδειγμα, ἡ δυναμικότητα τῆς Πλαγιάς υφίσταται και ὀφείλεται στήν παραγωγικότητα κυρίως τών ηλικιωμένων ἀγροτῶν, χωρίς αὐτό να σημαίνει αὐτόματα και τήν ύπαρξη προοπτικῶν διαδοχής τους στό γεωργικό επάγγελμα. Ἀντίθετα, τό Κεφαλοχώρι μπορεί να θεωρηθεῖ δυναμική κοινότητα, ὄχι τόσο λόγω τών σημερινῶν τῆς δραστηριοτήτων, ὅσο γιατί διαθέτει τήν ηλικιακή και γενικότερη κοινωνική δομή πού προοιωνίζεται αὐτή τή δυναμικότητα διαδοχής.

Στίς «κάτω» κοινότητες αντίθετα οί νέοι σέ ὑψηλά ποσοστά, κυμαινόμενα ἀπό 62,5% μέχρι και 88,9%, δέν εκτιμοῦν θετικά τό μέλλον του γεωργικοῦ επαγγέλματος.

Πρόσθετες πληροφορίες για τίς τάσεις επαγγελματικῆς πιά κατεύθυνσης τών νέων ἀτόμων στίς ὑπόψη κοινότητες δίνουν οί ἀπαντήσεις στά ἐπόμενα ερωτήματα πού ἀφοροῦν τά ὑπόλοιπα —ἐκτός του προοριζόμενου για τό γεωργικό επάγγελμα— τέκνα τών αρχηγῶν οικογενειῶν του δείγματος. Ἀπό τους 30 αρχηγούς οικογενειῶν πού ἀπάντησαν σέ ὅλες τίς κοινότητες, 22 ἢ 73,3% σκοπεῦουν να σπουδάσουν τά τέκνα τους, ενῶ 7 ἢ 23,3% ἐπιθυμοῦν τήν ἐξεύρεση μιᾶς μόνιμης ἀπασχόλησης σέ βιοτεχνία ἢ ἐργαστήριο τοπικό. Εἶναι ἐνδεικτικό πάντως ὅτι ἀπό ὅσους δηλώνουν τίς σπουδές, μόνο ἕνας στά Κάτω Πεδινά ἐννοεῖ συγκεκριμένα «να μάθει τέχνη». Για τά κορίτσια ὁ γάμος ἐξακολουθεῖ να θεωρεῖται ἡ καλύτερη ἀποκατάσταση σέ ὀρισμένες περιπτώσεις, ενῶ ἕνας δηλώνει ὅτι μοναδική διέξοδος για τό μέλλον του τέκνου του εἶναι ἡ φυγή ἀπό το χωριό. Στόν παρακάτω πίνακα συνοψίζονται οί ἀπαντήσεις αὐτές κατά κοινότητα.

Ἀλλά και ἀπό ἐρωτήσεις πού ἔγιναν ἀπευθείας στά ἴδια τά τέκνα τών αρχηγῶν (ἡλικίας 12-20 ἐτῶν) και παρόλο πού δέν ἔγινε δυνατή ἡ πλήρης κάλυψη του θέματος ἐξαιτίας τῆς ἀπουσίας κατά τή συμπλήρωση του ἐρωτηματολογίου ἀρκετῶν ἐξ αὐτῶν, οί παραπάνω διαπιστώσεις τών γονέων δέν πρέπει να δίστανται ἀπό ἐκεῖνες τών τέκνων τους. Σέ σύνολο 13 τέκνων περίπου τό 60% ἐπιθυμεῖ να σπουδάσει, περίπου 15% ἐπιθυμεῖ να βρεῖ μιᾶ μόνιμη και «καλή» ἐργασία και ἕνα, στόν Έλαφότοπο, «να φύ-

Πίνακας 44

Προεκτικές διαδοχής στο γεωργικό επάγγελμα

Κολότητες	'Εκτίμηση προεκτικῶν κατά κολότητα		'Εκτίμηση προεκτικῶν κατά τὴν ἀρχηγίαν		'Εκτίμηση προεκτικῶν κατά τὴν ἀρχηγίαν		'Εκτίμηση προεκτικῶν κατά τὸ σύζυγο		'Εκτίμηση προεκτικῶν κατά τὸ τέκνο							
	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΝΑΙ	ΟΧΙ						
											Αριθμὸς ἀρχηγῶν	Συνόλου	Αριθμὸς ἀρχηγῶν	Συνόλου	Αριθμὸς ἀρχηγῶν	Συνόλου
Κεφαλοχώρι	14	53,8	12	46,1	10	38,4	16	61,5	14	53,8	12	46,2	14	53,8	12	46,2
Πλαγιά	6	37,5	10	62,5	5	31,2	11	68,7	7	43,7	9	56,3	7	43,7	9	56,3
Ελαφότοπος	9	64,2	5	35,7	4	64,2	5	35,7	2	14,3	12	85,7	2	14,3	12	85,7
Α. Περίνα	7	38,8	11	61,1	6	33,3	12	66,6	2	11,1	16	88,9	2	11,1	16	88,9
Κ. Περίνα	5	62,5	3	37,5	5	62,5	3	37,5	3	37,5	5	62,5	3	37,5	5	62,5
Σύνολα	41	-	41	-	35	-	47	-	28	-	54	-	28	-	54	-
% Συνόλων	-	50,0	-	50,0	-	42,6	-	57,3	-	34,1	-	65,9	-	34,1	-	65,9

Πηγή: Ερωτηματολόγιο, δείγμα 50%

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κοινότητες	Προοπτική τέκνων	Ἀρχηγοί οικογενειῶν
I. Κεφαλοχώρι	—μόνιμη ἀπασχόληση — βιοτεχνία	2
	—σπουδές	7
	—γάμος	1
II. Πλαγιά	—μόνιμη ἀπασχόληση — βιοτεχνία	2
	—σπουδές	3
III. Ἐλαφότοπος	—μόνιμη ἀπασχόληση — βιοτεχνία	1
	—σπουδές	1
	—γάμος	1
IV. Ἄνω Πεδινά	—σπουδές	9
	—μετανάστευση	1
V. Κάτω Πεδινά	—σπουδές	2

γει». Ἐμφανίζεται ἐπίσης καί ἓνα ἄτομο στό Ἄνω Πεδινά πού ἐπιθυμεῖ νά ἀκολουθήσει τό ἐπάγγελμα τοῦ κτηνοτρόφου καί τοῦ τυροκόμου.

Βελτίωση προοπτικῶν γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος. Μέ δεδομένο τό μειωμένο σχετικά ἐνδιαφέρον γιά τή συνέχιση τοῦ γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος, τό ἐπόμενο ἐρώτημα διερευνᾷ τούς δύο ἐνδεχόμενους τομεῖς ἄσκησης μιᾶς πολιτικῆς βελτίωσης τῆς προοπτικῆς αὐτῆς, τόν οικονομικό καί τίς συνθηκες διαβίωσης. Ὅπως ἦταν ἐπόμενο, περίπου τό 80% τοῦ δείγματος θεωρεῖ ὅτι ἐπείγει ἡ λήψη οικονομικῶν μέτρων γιά τήν προσέλκυση νέων ἀγροτῶν στό γεωργικό ἐπάγγελμα (Πίνακας 45). Ἰδιαίτερα στό Κεφαλοχώρι ἐπισημαίνεται ἡ ἀνάγκη δημιουργίας νέων θέσεων ἐργασίας στήν περιοχή. Ἀντίθετα, λιγότεροι ἀπό 10% τῶν ἐρωτηθέντων ἀναγνωρίζουν ὡς προτεραιότητα τή βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαβίωσης, πού δέν ἐξαρτᾶται ἄμεσα ἀπό τήν ἀνοδο τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Τέλος, 12,4% τοῦ δείγματος ἀπέφυγε νά δώσει ἀπάντηση στό ὑπόψη ἐρώτημα.

6.7. Συνεταιριστικές τάσεις

Ἀπό τά συλλεγένητα στοιχεῖα ἀποδεικνύεται ὅτι στό σύνολο τῶν κοινοτήτων ἡ καθυστέρηση τοῦ συνεταιριστικοῦ κινήματος εἶναι ἰδιαίτερα σοβαρή. Σέ δύο μόνο κοινότητες, τό Κεφαλοχώρι καί τόν Ἐλαφότοπο, δηλώνεται κάποια συνεταιριστική δραστηριότητα, πού ὁμως στή μέν πρώτη περίπτωση μόλις τώρα ξεκινᾷ, ἐνῶ στή δεύτερη σοβαρά προβλήματα λειτουργίας ἔχουν σχεδόν ἐξουδετερώσει τήν ἀπόδοσή της. Ἐτσι στό Κεφαλοχώρι ὁ συνεταιρισμός ἔγινε πέρυσι ἀλλά ἀρκετοί μεγάλοι κτηνοτρόφοι δέν συμμετέχουν. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὑφίσταται ἔντονη ἔλλειψη καλοπιστίας, συνεπῶς καί συνεργασίας, ἀνάμεσα σέ κτηνοτρόφους καί γεωργούς. Ἐντούτοις, ἡ δυναμικότητα τῶν λειτουργούντων μελῶν ἐκδηλώνεται μέ διάφορους τρόπους, ἀνάμεσα στούς ὁποίους ξεχωρίζουν τά σχέδια γιά τήν ἀγορά ἀναμεικτῆρα τροφῶν καί κοινῆς δημόπραξης τῶν κύ-

Πίνακας 45

Προτεινόμενα μέτρα βελτίωσης
πρόσκλητων γεωργικού επαγγέλματος

Κοινότητες	'Αρχηγού οικογενειών κατά κοινότητα Σύνολο	'Αρχειοκονομικά κίνητρα		Βελτίωση συνθηκών διαβίωσης		Δέν άπάντησαν	
		'Αριθμός άρχηγών	% Συνόλου	'Αριθμός άρχηγών	% Συνόλου	'Αριθμός άρχηγών	% Συνόλου
Κεφαλοχώρι	35	27	77,1	4	11,4	4	11,4
Πλαγιά	21	16	76,1	2	9,5	3	14,3
'Ελαφότοπος	18	17	94,4	-	-	1	5,6
Α. Πεδινά	22	18	81,8	2	9,0	2	9,0
Κ. Πεδινά	9	5	55,5	1	11,1	3	33,3
Σύνολο	105	83	-	-	-	13	-
% Συνόλων	100	-	79,0	-	8,6	-	12,4

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ριων κτηνοτροφικῶν προϊόντων (γάλα, κρέας) τῶν συνεταιρισμένων παραγωγῶν. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, στόν Ἐλαφότοπο οἱ προοπτικές εἶναι λιγότερο ἐνθαρρυντικές. Ὁ συνεταιρισμός πού ἰδρύθηκε πέρυσι ἀριθμεῖ δέκα μέλη. Ὡστόσο ὁ πρόεδρος καί ἀρκετά ἰδρυτικά του μέλη εἶναι μόνιμοι κάτοικοι Ἰωαννίνων. Συγκεκριμένα, ἀπό τά ἐγγεγραμμένα μέλη του μόνο δύο εἶναι παραγωγοί. Τό ζήτημα αὐτό ἔχει προκαλέσει ἀντιδράσεις στούς παραγωγούς-κατοίκους τῆς κοινότητας, ὁρισμένοι τῶν ὁποίων διαγράφηκαν ἀπό τόν συνεταιρισμό, προτιμώντας νά ἀλλάξουν ἀκόμη καί ἐπάγγελμα, γιά παράδειγμα νά γίνουν ἐργάτες ξυλείας στό Ἐπταχώρι. Ἐτσι, σέ ὅλες τίς κοινότητες μέ ἐξαιρέση τό Κεφαλοχώρι, ἡ κατάσταση εἶναι ἀπογοητευτική, ἀφοῦ στό σύνολο τοῦ δείγματος τό ποσοστό τῶν μή συνεταιρισμένων μελῶν ξεπερνάει τό 80% (Πίνακας 46). Στήν τελευταία αὐτή κοινότητα συμμετέχουν στό νεοσύστατο συνεταιρισμό περίπου τά μισά ἄτομα τοῦ δείγματος (48,67%). Ἀπό τούς 18 μή συμμετέχοντες στόν συνεταιρισμό θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι 3 ἄτομα ἦταν ἠλικιωμένα, 5 δέν ἦταν γεωργοί κατ' ἐπάγγελμα, 4 δέν ἦταν καθόλου ἐνημερωμένοι καί οἱ ὑπόλοιποι ἐπικαλέστηκαν προσωπικούς λόγους γιά τή δυσπιστία τους ἀπέναντι στόν συνεταιρισμό. Μέ δεδομένη αὐτή τήν καθυστέρηση, οἱ ἀπαντήσεις στή σχετική ἐνότητα τοῦ ἐρωτηματολογίου δέν προσφέρονται γιά ποσοτικές ἐκτιμήσεις. Ἄν πρός τό παρόν ἐκτιμηθοῦν μόνο ποιοτικά οἱ ἀπαντήσεις πού δόθηκαν, ἰδιαίτερα στίς δύο κοινότητες ὅπου υφίστανται συνεταιρισμοί, μπορεῖ νά ἐξαχθοῦν ὁρισμένα γενικά συμπεράσματα. Ἐτσι καί στίς δύο κοινότητες ὁ νέος νόμος περί συνεταιρισμῶν δέν ἦταν γνωστός οὔτε εἶχε συζητηθεῖ στοιχειωδῶς ἀπό τήν πλειοψηφία τῶν δυνάμει ἐνδιαφερόμενων ἀγροτῶν. Ἀκόμη καί στό Κεφαλοχώρι, ὅπου υφίστανται οἱ καλύτερες προοπτικές γιά τόν συγκεκριμένο θεσμό, παρότι ὁ νέος νόμος θεωρεῖται θετικός γιά τό μέλλον τοῦ συνεταιριστικοῦ κινήματος, ἀρκετά ἄτομα δέν εἶναι ἐπαρκῶς ἐνημερωμένα. Ἀντίθετα, στόν Ἐλαφότοπο διατυπώνονται ἰσχυρές ἐπιφυλάξεις γιά τόν νέο νόμο περί συνεταιρισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τό καταστατικό τοῦ δικοῦ τους συνεταιρισμοῦ, γνῶστες του ἦταν τά 2/3 τῶν μελῶν του στό Κεφαλοχώρι, ἐνῶ καί τίς γενικές συνελεύσεις του παρακολουθεῖ ἱκανοποιητικός ἀριθμός μελῶν.

Σέ γενικές γραμμές, ὅπως συμβαίνει μέ τούς συνεταιρισμούς, ἔτσι καί γιά τή σύσταση ὁμάδων κοινῆς καλλιέργειας καί ἐκμετάλλευσης, ἐνῶ υφίσταται προθυμία σ' ὅλες τίς κοινότητες, διαπιστώνεται ἕνα μεγάλο κενό στή σχετική ἐνημέρωση.

6.8. Ἱεράρχηση κοινωνικῶν ἀναγκῶν κατά κοινότητα

Παρότι στόχος ὅλης τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ ἀναζήτηση τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν στήν περιοχή παρέμβασης, ἡ παρούσα ἐνότητα ἐπιχειρεῖ νά ἀπογράψει μιά ἱεράρχηση αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν, ὅπως προκύπτουν ἄμεσα ἀπό τίς ἀπαντήσεις τοῦ δείγματος. Ἐτσι, ἐκτιμώμενες σέ ποσοστά ἐπί τοῦ συνόλου τῶν ἐρωτηθέντων ἀρχηγῶν οἰκογενειῶν, ἀπογράφονται καί ἱεραρχοῦνται κατά τάξη μεγέθους τοῦ ποσοστοῦ καί κοινότητα οἱ κοινωνικές ἀνάγκες. Στό παρατιθέμενο Διάγραμμα 7 ἱεραρχοῦνται πρός διευκόλυνση τῆς ἀνάγνωσης μόνο οἱ «βασικές» ἀνάγκες, δηλαδή κατά σύμβαση ὄσες συγκεντρώνουν ποσοστά ἀνταπόκρισης πάνω ἀπό 20% τοῦ συνόλου τῶν ἀρχηγῶν οἰκογενειῶν τοῦ δείγματος.

Συνοπτικά, θά μπορούσε νά εἰπωθεῖ ὅτι τόσο ἡ καταγραφή ὅσο καί ἡ ἱεράρχηση τῶν «βασικῶν» κοινωνικῶν ἀναγκῶν στό σύνολο τῶν κοινοτήτων παρουσιάζει ἐνμέρει ὁμοιομορφία καί ἐνμέρει ἑτερογένεια, ἀνάλογη μέ

Πίνακας 46

Συμμετοχή σέ συνεταιρισμούς

Κοινότητες	Ἀρχηγού οἰκογενειῶν κατά κοινότητα Σύνολο	Μέλη	
		Ἀριθμός ἀρχηγῶν	% Συνόλου
Κεφαλοχώρι	35	17	48,6
Πλαγιά	21	-	-
Ἐλαφότοπος	18	1	5,5
Α. Πεδινά	22	-	-
Κ. Πεδινά	9	-	-
Σύνολα	105	18	-
% Συνολῶν	100	-	17,2

τά ιδιαίτερα προβλήματα κάθε περιοχῆς ἢ καί κοινότητας. Ἔτσι, σέ ὅλες τίς κοινότητες εἶναι χαρακτηριστική ἡ, μάλιστα σέ ὑψηλή προτεραιότητα, διατυπούμενη ἀνάγκη βελτίωσης τοῦ ἀγροτικοῦ ὀδικοῦ δικτύου.

Ἀπό τήν ἄλλη, στίς «ἄνω» κοινότητες εἶναι κοινή ἡ ἀπαίτηση γιά ἐνίσχυση τῆς κτηνοτροφίας, ἐνῶ ἡ ἐξεύρεση νέων θέσεων ἐργασίας στή μεταποίηση καί ἡ χορήγηση στεγαστικῶν δανείων ἀντανακλᾷ ιδιαίτερα πιεστικά προβλήματα ἀντίστοιχα τοῦ Κεφαλοχωρίου καί τῆς Πλαγιάς. Στίς «κάτω» κοινότητες κοινή δηλώνεται ἡ προτεραιότητα ἐπίλυσης τοῦ προβλήματος τῆς ὑδρευθῆς καί ἡ διευκόλυνση τῆς ἐκμετάλλευσης γαιοκτησιῶν πού ἀνήκουν σέ μή μόνιμους κατοίκους. Ἰδιαίτερα πιεστικά προβλήματα ἀντανακλοῦν κατά κοινότητα οἱ ἐπιδοτήσεις κτηνοτροφίας, ἡ περίθαλψη, ἡ προώθηση τουρισμοῦ (Ἐλαφότοπος), ἡ ἐξεύρεση μόνιμης ἀπασχόλησης στή μεταποίηση (Ἄνω Πεδινά), ἡ στήριξη τιμῶν, ἡ ἐνοικίαση

ΙΕΡΑΡΧΙΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	ΙΕΡΑΡΧΙΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ* ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΚΩΝ ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΣΥΝΟΛΟΥ ΑΡΧΗΓΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ										
		10	20	30	40	50	60	70	80	90		
ΚΕΦΑΛΟΧΩΡΙ	αγροτικοι δρομοι											65.7
	μονιμη απασχοληση (μεταποληση)											62.8
	τηλεφωνο											31.4
	αυξηση επιδοτησεως κτηνοτροφιας											28.6
	αναμεταδοτης τηλεορασης											25.7
	ιδρυση σχολειου											25.7
ΠΛΑΓΙΑ	αγροτικοι δρομοι											35.0
	αυξηση επιδοτησεως κτηνοτροφιας											28.6
	στεγαστικα δανεια											28.6
	υδρευση											23.8
ΕΛΑΦΟΤΟΙΟΣ	υδρευση											88.8
	αγροτικοι δρομοι											50.0
	αυξηση επιδοτησεως κτηνοτροφιας											27.7
	ιατρικη περιθαψη											22.2
	ξενωσας, ενισχυση τουρισμου											22.2
ΑΝΩ ΠΕΔΙΝΑ	υδρευση											77.3
	αγροτικοι δρομοι											45.4
	απαλλοτριωση γαιοκτησιων μη μονιμων κατοικων											36.3
	μονιμη απασχοληση (μεταποληση)											22.7
ΚΑΤΩ ΠΕΔΙΝΑ	υδρευση											77.3
	αγροτικοι δρομοι											66.7
	στηριξη τιμων											44.4
	ενοικιαση βοσκοτοπων											33.3
	απαλλοτριωση γαιοκτησιων μη μονιμων κατοικων											33.3
	αναμεταδοτης τηλεορασης											22.2
	ενισχυση αγορας μηχανηματων											22.2

* Σαν βασικες θεωρουνται οι αναγκες που συγκεντρωνουν ποσοστα ανταποκρισης πανω απο 20% του συνολου των αρχηγων οικογενειων του δειγματος.

βοσκότοπων, ό άναμεταδότης τηλεόρασης και ή ένίσχυση άγοράς μηχανημάτων (Κάτω Πεδινά).

Πέρα όμως άπ' αυτές τίς «βασικές» άνάγκες, κατά κοινότητα ίεραρχούνται σέ μικρότερα του 20% ποσοστά και οί έξής άνάγκες:

Κεφαλοχώρι. Ύδρευση (17,1%), ψυχαγωγία – πολιτιστική ζωή (14,3%), χωροταξικός σχεδιασμός οικισμού (8,6%), βελτίωση ύπηρεσιών (8,6%), στήριξη τιμών, ίατρική περίθαλψη, βελτίωση βοσκότοπων (άπό 5,7%), ένίσχυση άγοράς μηχανημάτων, ένημέρωση, ένίσχυση συνεταιρισμών, επίλυση διαφορών μέ δασαρχείο, άποχέτευση, βελτίωση κατοικίας, βελτίωση συντάξεων ΟΓΑ (άπό 2,8%).

Πλαγιά. Ήξεύρεση μόνιμης άπασχόλησης στή μεταποίηση (19,0%), βελτίωση βοσκότοπων (14,3%), ένίσχυση συνεταιρισμών (9,5%), επίλυση διαφορών μέ δασαρχείο (9,5%), άπαλλοτρίωση γαιοκτησιών μή μόνιμων κατοίκων ύπέρ των μόνιμων, ίδρυση έκκλησίας, ζήτηση οικοπέδων στό νέο χωριό, βελτίωση συντάξεων, προώθηση τουρισμού (άπό 4,8%).

Έλαφότοπος. Ήπέκταση τηλεφωνικών συνδέσεων (16,6%), έξεύρεση μόνιμης άπασχόλησης στή μεταποίηση (16,6%), συντήρηση κατοικιών, στήριξη τιμών (άπό 11,1%), ψυχαγωγία, πολιτιστική ζωή, ένημέρωση, επίλυση διαφορών μέ δασαρχείο, άναδασμός (άπό 5,5%).

Άνω Πεδινά. Ήπέκταση τηλεφωνικών συνδέσεων (13,6%), στήριξη τιμών (13,6%), άντιμετώπιση κυκλώματος μεσαζόντων (9,0%), διευκόλυνση έννοικίασης βοσκότοπων, ίδρυση άθλητικού κέντρου, επίλυση διαφορών μέ άρχαιολογική ύπηρεσία (άπό 5,5%), ψυχαγωγία, πολιτιστική ζωή, επίλυση διαφορών μέ δασαρχείο (άπό 4,5%).

Κάτω Πεδινά. Τοποθέτηση γυμνασίου στό Καλπάκι, βελτίωση συντάξεων, όργάνωση ομάδων κρίνης καλλιέργειας και έκμετάλλευσης (άπό 11,1%).

Κράτος και άγρότης τήν τελευταία δεκαετία

Ή καταγραφή και ίεράρχηση των παραπάνω κοινωνικών άναγκών έπισημαίνει σοβαρά κενά στην ύποδομή της άγροτικής κοινότητας. Ώστόσο μέ τό τελευταίο έρώτημα, κατά τό όποιο ζητείται εϋθέως άπό τους άρχηγούς οικογενειών του δείγματος ή συγκριτική έκτίμησή τους για τήν κρατική άγροτική πολιτική της τελευταίας δεκαετίας, διαπιστώνεται ένα πνεϋμα αισιοδοξίας ως προς τήν προοπτική της σχέσης κράτους – άγρότη.

Σέ όλες τίς κοινότητες ποσοστά του δείγματος πού κυμαίνονται άπό 56% – 89% θεωρούν ότι τελευταία, και ιδιαίτερα άπό τό 1974, ή πολιτεία συμπαρίσταται στον άγρότη περισσότερο άπ' ό,τι τά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Ή διαπίστωση αυτή άπό τους άμεσα ένδιαφερόμενους, παρά τίς διαπιστωμένες έλλείψεις, άδυναμίες και καθυστερήσεις, δέν μπορεί παρά νά προοιωνίζεται ένα καλύτερο μέλλον για τήν άνάπτυξη της άγροτικής κοινότητας, άν αξιοποιηθούν, κατάλληλα προσαρμοζόμενοι στις τοπικές άνάγκες, οί διατιθέμενοι κρατικοί πόροι και ύπηρεσίες.

7. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στήν παρούσα ένότητα θά ἐπιχειρηθεῖ ἡ διατύπωση ὀρισμένων συμπερασμάτων πού προκύπτουν ἀπό τή συνθετική θεώρηση τῆς ὑφιστάμενης κατάστασης στήν περιοχή παρέμβασης. Ἡ θεώρηση αὐτή δέν μπορεί παρά νά κινηθεῖ στό πλαίσιο πού ὀρίζεται:

α. Ἀπό τή φιλοσοφία τῶν Μεσογειακῶν Ὀλοκληρωμένων Προγραμμάτων, γιά τήν προπαρασκευή ἐφαρμογῆς τῶν ὁποίων ἀποφάσισε ἡ Ἐπιτροπή τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων αὐτή τήν πρότυπη ἐνέργεια.

β. Ἀπό τούς ἐπιμέρους στόχους τῆς παρούσας μελέτης, ἡ ὁποία ἐντάσσεται σ' αὐτή τήν πρότυπη ἐνέργεια, στόχοι πού ἐστιάζονται στή διαπίστωση τῶν βασικῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν στήν περιοχή παρέμβασης.

γ. Ἀπό τά συλλεγέντα καί ἀναλυθέντα στοιχεῖα τῆς ὑφιστάμενης κατάστασης πού ἐξετέθησαν στά προηγούμενα κεφάλαια.

Ὡς πρός τό πρῶτο σημεῖο, τόσο τά ὄρια καί οἱ στόχοι αὐτῆς τῆς μελέτης ὅσο καί ἡ εὐρύτατη συζήτηση πού διεξάγεται ἀπό καιρό γιά τά ΜΟΠ, ἐπιτρέπουν τήν προσπέλαση αὐτοῦ τοῦ ζητήματος. Θά ἔπρεπε ὡστόσο νά σημειωθεῖ ἐδῶ ὅτι τά ΜΟΠ ἐπιχειροῦν οὐσιαστικά μιά διεύρυνση τῆς καθαρά τομεακῆς ἀντίληψης τῆς κοινοτικῆς πολιτικῆς. Μέ τήν ἔννοια αὐτή ξεφεύγουν ἀπό τήν ἀντίληψη ἐκείνη πού ἀντιμετωπίζει τή φυσική καί τήν οἰκονομική μόνο διάσταση τοῦ ἀγροτικοῦ χώρου, ἀδιαφορώντας σχεδόν γιά τήν κοινωνική. Ἀποτελοῦν λοιπόν μιά πρώτη καί ἀποφασιστική ἀναγνώριση πῶς τά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει ἡ ἀγροτική οἰκονομία στίς χώρες τοῦ Νότου εἶναι διαρθρωτικά καί πῶς τά διαρθρωτικά αὐτά προβλήματα ἔχουν σαφή κοινωνικό χαρακτήρα. Συνεπῶς τά ΜΟΠ ὡς προγράμματα πού ἔχουν τόν εὐρύτερο δυνατό διατομεακό χαρακτήρα θά πρέπει νά συγκροτοῦν πολιτική ἀγροτικῆς καί ὄχι μόνο γεωργικῆς ἀνάπτυξης.¹

Ὡς πρός τό δεύτερο σημεῖο, θά πρέπει νά ληφθοῦν ὑπόψη τά ἐξῆς δεδομένα. Πρῶτον, τό σχέδιο τῆς μελέτης ὅπως διαγράφεται στή σχετική ἀπόφαση τῆς Ἐπιτροπῆς Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων γιά τήν ἀνάληψή της (ΜΟΠ/0983 - L, Παράρτημα I, σελ. 4), δηλαδή τήν ἀνάλυση τῆς ὑπάρχουσας κατάστασης, τόν ἐντοπισμό τῶν κύριων ἐλλείψεων στήν ὑποδομή καί τίς κοινωνικές ὑπηρεσίες, τήν περιγραφή καί ἱεράρχηση τῶν ἀναγκῶν καί τά μέσα γιά τήν κάλυψη τῶν ἀτελειῶν. Δεύτερον, ὅτι τό παραπάνω σχέδιο θά πρέπει νά περιλαμβάνει ὀρισμένες δραστηριότητες πού θά συμπληρῶνουν τό φάσμα τῆς ἀναπτυξιακῆς διαδικασίας καί θά λειτουργοῦν ἐξισοροπητικά στήν ὅλη ἐπέμβαση μέ δεδομένο ὅτι τόν βασικό ἄξονα τῆς πρό-

τασης του συγκεκριμένου πιλότου-προγράμματος αποτελεί ή αίγοπροβατοτροφία. (Βλέπε σχετικό φυλλάδιο της Α' Διεύθυνσης Περιφερειακής Πολιτικής και Ανάπτυξης του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας, Αθήνα, Ιούνιος 1983).

Τό τρίτο σημείο αποτελεί ουσιαστικά τήν αφετηρία και τό ύλικό γιά τή συζήτηση πού θά αναπτυχθεῖ σ' αὐτή τήν ένότητα, μέσα στό πλαίσιο βέβαια πού όρίζεται και από τά δύο προαναφερθέντα σημεία. Γιά λόγους μεθοδολογικούς, παρότι τό ένλόγω ύλικό άφορᾶ ένιαῖο προγραμματικά χῶρο, οί δύο ένότητες πού τόν άπαρτίζουν θά συζητηθοῦν καταρχήν ὡς πρὸς τά κοινά και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και συνακόλουθα ὡς πρὸς τίς αντίστοιχες ανάγκες και δυνατότητές τους. Στό κεφάλαιο τῶν προτάσεων πού ακολουθεῖ, θά γίνει ειδική αναφορά τῶν προβλημάτων και κοινωνικῶν αναγκῶν κατά κοινότητα, σέ συνδυασμό μέ τά μέτρα πού πρέπει νά ληφθοῦν γιά τή θεραπεία τους.

Οί περιορισμοί και οί δυνατότητες του περιβάλλοντος

Πέραν του ὅτι οί δύο ένότητες βρίσκονται σέ διαφορετικά σημεία τῆς ευρύτερης περιφέρειας τῆς Ἡπείρου και σέ διαφορετική θέση σέ σχέση μέ τά κέντρα τῆς περιοχῆς (Γιάννενα, Κόνιτσα), ὅπως προκύπτει και από τήν άνάλυση του φυσικοῦ περιβάλλοντος, ἐξαιτίας τῆς διαφορετικῆς φύσεως του γεωλογικοῦ τους ὑποθέματος, τά τοπία τῶν δύο περιοχῶν εἶναι σαφῶς διαφορετικά. Ἄν συνυπολογιστεῖ και ἡ ταχεία μεταβολή του ὑψομέτρου καθώς και ἡ μεγαλύτερη ὑψομετρική διαφορά πού παρουσιάζει ἡ πρώτη ένότητα (Κεφαλοχώρι, Πλαγιά) και ἡ ὁποία ἔχει άποτέλεσμα τήν εμφάνιση τριῶν διαδοχικῶν κλιματικῶν ζωνῶν, ἐπιβάλλονται σημαντικοί περιορισμοί ὡς πρὸς τή χρήση τῶν ἔδαφῶν τῆς περιοχῆς. Μ' αὐτή τήν έννοια, στήν πρώτη ένότητα ἐκτός στενῶν λωρίδων πού προσφέρονται γιά μιά ὑποτυπώδη γεωργική καλλιέργεια, ἐπιβάλλεται ἡ αύξηση τῆς δασοκάλυψης, κυρίως γιά τήν προστασία τῶν ἔδαφῶν πού παρουσιάζουν συνεχῆ διάβρωση. Παράλληλα, ἡ αύξηση τῆς δασοκάλυψης θά βελτιώσει τήν ὑδατική διαίτα καθώς στήν ένλόγω ένότητα, σέ συνδυασμό μέ τόν γεωλογικό παράγοντα, ἡ μικρή ἀποθήκευση νεροῦ στό ἔδαφος και συνεπῶς και τά προβλήματα νεροῦ ὀφείλονται κυρίως στήν ὑποβάθμιση τῆς βλάστησης. Ἡ σημασία τῶν παραπάνω, ἐνόψει τῶν κατολισθήσεων πού ὀδήγησαν ἤδη στή μετοικεσία τῶν δύο κοινοτήτων τῆς ένότητας αλλά και τῶν προβλημάτων ἐπαρκειίας νεροῦ πού παρουσιάζουν, εἶναι προφανής. Τέλος, οί περιορισμοί πού ἐπιβάλλονται στή χρήση τῶν ἔδαφῶν γιά τήν προστασία του περιβάλλοντος τῆς περιοχῆς ἔχουν ιδιαίτερη σημασία δεδομένης τῆς άπασχόλησης τῶν κατοίκων κατεξοχήν μέ τήν κτηνοτροφία, ἡ ὁποία και ἐπιβάλλει τήν επέκταση τῶν αξιοποιούμενων άπ' αὐτή τή δραστηριότητα ἐκτάσεων.

Ἄντίθετα, στή δεύτερη ένότητα (Ἐλαφότοπος, Ἄνω και Κάτω Πεδινά), μέ τίς ἠπιότερες κλίσεις και τή μικρότερη ὑψομετρική διαφορά, δέν ὑπάρχουν σοβαροί κίνδυνοι διάβρωσης και τά ἔδαφη προσφέρονται ἄν χρησιμοποιηθοῦν ὀρθολογικά ὡς βοσκότοποι. Δεδομένου ὅτι σέ ὀλόκληρη τήν ἔκταση τῆς δεύτερης ένότητας ὑπάρχει ξηρή περίοδος κατά τούς θερινούς μήνες και γενικά ὅτι ἡ ένότητα αὐτή χαρακτηρίζεται «ξηρικότερη» τῆς πρώτης, θά πρέπει νά σημειωθοῦν οί αύξημένες συνθήκες ὑγρασίας πού ἐπικρατοῦν στά ἔδαφη ὀρισμένων κοιλάδων και κοιλωμάτων τῆς περιοχῆς και συνεπῶς προσφέρονται γιά γεωργική χρήση και γιά λιβάδια. Διαφορε-

τικό ως προς τις αιτίες που τό προκαλοῦν ἐμφανίζεται καί τό ιδιαίτερα ὀξυμένο πρόβλημα τοῦ νεροῦ στή δεύτερη ἐνότητα. Οἱ μεγάλης διαπερατότητας ἀσβεστόλιθοι που παρασύρουν τά νερά σέ μεγάλα βάθη καί τά ἀποστεροῦν ἀπό τήν περιοχή, καθιστοῦν πίο σύνθετο καί δυσεπίλυτο τό πρόβλημα τῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἀναγκῶν σέ νερό στήν περιοχή αὐτή. Ἐξαιτίας αὐτῆς τῆς φύσης τοῦ προβλήματος ὑδρευσης τῶν κοινοτήτων τῆς ἐνότητας, ἡ ἀντιμετώπισή του ἀπαιτεῖ συλλογική ὑπευθυνότητα καί γιά τοῦτο ἔχει συσταθεῖ σύνδεσμος κοινοτήτων που περιλαμβάνει τόν "Ἁγιο Μηνᾶ, "Ἄνω Πεδινά, "Ἄνω Ραβένια, "Ἀρίστη, Βίτσα, "Ἐλαφότοπο, Κάτω Πεδινά, Μαυροβούνι, Μεσοβούνι καί Μονοδένδρι.²

Τό δημογραφικό ζήτημα: ἡ ἀναπτυξιακή του διάσταση

Τό δημογραφικό πρόβλημα τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα ἔχει ἐπισημανθεῖ ἀπό ἀρκετές ἔγκυρες πηγές.³ Αὐτό που κυρίως ἐνδιαφέρει τήν παρουσία ἐργασίας, εἶναι τό κατά πόσον ἡ ἀποψίλωση τῆς ὑπαίθρου, που σύμφωνα μέ τήν ἐπικρατούσα θεωρία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τοῦ ἀγροτικοῦ τομέα ἀποτελεῖ προϋπόθεση ἀνάπτυξής του, αὐξάνει ἢ μειώνει σήμερα τίς δυνατότητες αὐτῆς τῆς ἀνάπτυξης. Μ' αὐτή τήν ἔννοια, τό δημογραφικό πρόβλημα τῆς περιοχῆς παρέμβασης χαρακτηρίζεται ἀπό τίς τυπικές ἐπιπτώσεις που σημειώνονται καί σέ ἐθνικό ἐπίπεδο καί ὀφείλονται στή φύση τῆς ἀγροτικῆς ἐξόδου, δηλαδή τά αἷτια που τήν προκάλεσαν καί τόν τρόπο που πραγματοποιήθηκε.

Κοινά χαρακτηριστικά καί γιά τίς δύο ἐνότητες ὑφίστανται ὡς γενική τάση στίς μετακινήσεις πληθυσμῶν, κατά τήν πρώτη καί τήν ὕστερη μεταπολεμική περίοδο. Ἔτσι, ἐνῶ στή δεκαετία 1951-61 ὁ πληθυσμός τῆς περιοχῆς σχεδόν διπλασιάζεται, μετά τή δραματική μείωση που προκάλεσαν τόσο τά γεγονότα τῆς ἐθνικῆς ἀντίστασης ὅσο καί ἡ ἐμφύλια σύρραξη που ἀκολούθησε, νέα μείωση σημειώνεται μετά τό 1960 σέ ρυθμούς που ὑπερβαίνουν τούς ἀντίστοιχους τοῦ νομοῦ. Ὅμως ἡ γενική αὐτή τάση δέν ἀποκαλύπτει τίς σημαντικές διαφοροποιήσεις που σημειώνονται μεταξύ τῶν δύο ἐνοτήτων. Στήν πρώτη ἐνότητα, ἡ κρισιμότητα τῆς περιοχῆς κατά τή διεξαγωγή καί τήν ἐκβαση τοῦ ἐμφυλίου, στρέφει στή διέξοδο τῆς μετανάστευσης πρὸς χῶρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἓνα ιδιαίτερα σοβαρό ποσοστό τοῦ πληθυσμιακοῦ καί παραγωγικοῦ της δυναμικοῦ. Ἀκριβῶς οἱ λόγοι που προκάλεσαν τή μετανάστευση καί ἡ ἔνταση τοῦ φαινομένου καθόρισαν καί τίς μετέπειτα κινήσεις τοῦ πληθυσμοῦ μέχρι καί σήμερα. Συγκεκριμένα, παρόλο ὅτι σημειώνεται νέα μείωση τοῦ πληθυσμοῦ στή διάρκεια τοῦ ἐπόμενου μεταναστευτικοῦ ρεύματος, αὐτή εἶναι μικρότερη ἐκείνης που σημειώνεται τήν ἴδια ἐποχή στή δεύτερη ἐνότητα γιά δύο λόγους. Ἀρχικά, γιάτί οἱ λόγοι που προκάλεσαν τό πρῶτο κύμα μετανάστευσης ἐξακολούθησαν καί τίς ἀμέσως ἐπόμενες δεκαετίες νά παρακωλύουν τήν ἀπρόσκοπτη παλιννόστηση. Συνεπῶς ὁ ἤδη ἀποδυναμωμένος πληθυσμός δέν ἐπανδρώθηκε ἀρκετά στό διάστημα που μεσολάβησε ὥστε νά παρουσιάσει τά ποσοστά μείωσης τῆς δεύτερης ἐνότητας κατά τό δεύτερο μεταναστευτικό ρεῦμα. Ἀντίθετα, κατά τά τέλη καί στή διάρκεια τῆς τελευταίας δεκαετίας, παρουσιάζεται καί μιά σταθερή τάση ἢ ἐπιθυμία ἐπανεγκατάστασης που ἐκφράζεται μέ ποικίλους τρόπους, ὅπως ἀναλύεται παρακάτω. Στή δεύτερη ἐνότητα, ἐπειδή κατά τήν πρώτη μεταπολεμική περίοδο οἱ ὄροι ἐπιστροφῆς ἦταν εὐνοϊκότεροι, καταγράφεται μιά ἀνάλογη αὐξητική τάση τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ὁποία ὁμως θά ἀντιστραφεῖ ραγδαῖα με-

τά τό 1960 καί μέχρι σήμερα, αὐτή τή φορά γιά λόγους κυρίως οἰκονομικούς (φτώχεια) ἀλλά καί πολιτιστικούς (ἀστυφιλία).

Οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς φύσης τῆς ἀγροτικῆς ἐξόδου ὑπῆρξαν πολλαπλές καί καθοριστικές γιά τόν προβληματικό χαρακτήρα τῆς περιοχῆς σήμερα. Γιά τούς λόγους πού προαναφέρθηκαν, τά δύο μεταναστευτικά ρεύματα κατευθύνθηκαν κυρίως στήν Ἀνατολική καί στή συνέχεια στή Δυτική Εὐρώπη. Ἄν καί, ὅπως ἀναμενόταν, στήν πρώτη περίπτωση τά δύο φύλα συμμετεῖχαν ἰσόποσα, ἐντέλει, στό σύνολο τῆς περιοχῆς, τά 2/3 ὄσων μετανάστευσαν εἶναι ἄνδρες. Ἀκόμη, παρότι μετά τό 1970 ὁ ρυθμός τῶν παλιννοστούντων αὐξάνεται, ἰδιαίτερα μέ τίς εὐνοϊκότερες συνθήκες πού ἐπικράτησαν στά μέσα τῆς δεκαετίας, γιά τήν ἐπιστροφή ἀκόμη καί μεταναστῶν ἀπό τήν Ἀνατολική Εὐρώπη, ὀρισμένα χαρακτηριστικά πού ἀποτυπώθηκαν στήν περιοχή ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν μετακινήσεων τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ἐξακολουθοῦν νά ἐπηρεάζουν σέ σημαντικό βαθμό κάθε σημερινή ἀπόπειρα ἀναδιάρθρωσης τῶν ἀγροτικῶν δομῶν. Τά βασικότερα ἀπ' αὐτά τά χαρακτηριστικά ἐκτίθενται συνοπτικά στή συνέχεια.

Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα τό χαρακτηριστικό τῆς ἡλικίας. Πάνω ἀπό τό μισό τοῦ μόνιμου πληθυσμοῦ ἔχει ἡλικία ἄνω τῶν 45 ἐτῶν. Ἰδιαίτερα μεγάλη εἶναι ἡ ἀναλογία ἀτόμων ἄνω τῶν 65 ἐτῶν, ἔτσι ὥστε σέ γενικές γραμμές ἡ περιοχή νά χαρακτηρίζεται ἀπό γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ ἡ κοινότητα τοῦ Κεφαλοχωρίου πού παρουσιάζει συγκριτικά ὑψηλό ποσοστό νέων ἀτόμων στήν πυραμίδα ἡλικιῶν. Τη διαπίστωση αὐτή τήν ἐνισχύουν καί ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως ἡ ἰδιαίτερα μικρή, σέ σχέση μέ τό ἀντίστοιχο ποσοστό σέ ἐπίπεδο χώρας ἀναλογία ἀτόμων τῆς κατηγορίας 10 – 19 ἐτῶν, ἡ μέση ἡλικία τῶν ἀρχηγῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων πού εἶναι τά 56 ἔτη, ἐνῶ κανεῖς ἀπ' αὐτούς δέν εἶναι κάτω τῶν 30 ἐτῶν, καί τέλος ἡ γήρανση ἡ ὁποία ἀφορᾷ ὀλόκληρο τόν ἐνεργό ἀγροτικό πληθυσμό. Ἄν στά παραπάνω συνυπολογιστεῖ ὅτι οἱ ἀρχηγοί τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων στή συντριπτική τους πλειοψηφία εἶναι ἄνδρες, παρότι στήν περιοχή ὑπερισχύει ὁ γυναικεῖος πληθυσμός, εἶναι φανερό ὅτι τό κενό πού δημιουργήθηκε ἀπό τή φύση τῆς ἀγροτικῆς ἐξόδου στό παραγωγικό δυναμικό δέν ἔχει ἀκόμη ἀναπληρωθεῖ. Ἐπιπλέον, ἂν θεωρηθεῖ ὅτι ἀπαραίτητη προϋπόθεση υἱοθέτησης τῆς σύγχρονης γεωργικῆς τεχνολογίας ἀλλά καί ἀνάπτυξης τῆς ἐπιχειρηματικῆς νοοτροπίας, πού συνδέεται ἀντικειμενικά μέ τήν ἐνσωμάτωση τῆς χωρικῆς οἰκονομίας στά εὐρύτερα ἔθνη καί διεθνή δίκτυα τῆς ἀγορᾶς, εἶναι καί ἡ αὐξουσα συμμετοχή στήν παραγωγική διαδικασία τῶν νέων ἀτόμων τῆς κοινότητας, ἡ παρατηρούμενη γήρανση τοῦ πληθυσμοῦ μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀπό τά σημαντικότερα ἐμπόδια ἐφαρμογῆς μιᾶς δυναμικῆς ἐκσυγχρονιστικῆς πολιτικῆς. Ἄν δέ ἡ τελευταία ἰδωθεῖ στό πλαίσιο τῆς ἀγροτικῆς ἀνάπτυξης, τά κίνητρα γιά τήν ἀποχώρηση τῶν ἡλικιωμένων καί τήν ἐγκατάσταση νέων ἀγροτῶν θά πρέπει νά ἐνισχυθοῦν, γιά δύο λόγους. Πρῶτον, γιατί ἔχουν μιά προφανή οἰκονομική διάσταση καί δεύτερον γιατί καί ἡ κοινωνική τους ἐπίπτωση δέν θά εἶναι ἀσήμαντη. Εἰπώθηκε ἤδη ὅτι ὁ γυναικεῖος πληθυσμός ὑπερισχύει τοῦ ἀνδρικοῦ. Αὐτή ἡ ἀνισορροπία σημειώνεται ἰδιαίτερα στίς κατηγορίες «65 ἐτῶν καί ἄνω» καί «10 – 19 ἐτῶν». Ἀντίθετα, στήν κατηγορία «20 – 29 ἐτῶν» οἱ γυναῖκες εἶναι σημαντικά λιγότερες. Αὐτό τό γεγονός μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ στήν ἐπικράτηση ὀρισμένων παραδοσιακῶν συμπεριφορῶν ὡς πρός τήν κοινωνική θέση τῶν γυναικῶν στή ζωή τῆς κοινότητας, οἱ ὁποῖες σέ συνδυασμό μέ τίς δυσοίωνες ἐπαγγελματικές προοπτικές τῶν ἐναπομεινόντων συνομηλίκων τους ἀνδρῶν καί τή σχετική ἔλξη τῶν ἀστικῶν προ-

Επιστήμη
στὴν κοινωνία

τύπων, καθιστούν άπωθητική τήν οικογενειακή τους άποκατάσταση και τήν παραμονή στην κοινότητα. Αύτή όμως ή στάση δημιουργεί μέ τή σειρά της σοβαρά προβλήματα κοινωνικής συνοχής τής κοινότητας, τά όποια θά πρέπει νά αντιμετωπιστούν και ώς πρός τίς δύο διαστάσεις τους, τήν οικονομική και τήν πολιτισμική. Διαφορετικά, ή παραγνώριση τής δεύτερης θά καταστήσει έπισφαλή κάθε μελλοντικό εκσυγχρονισμό τής παραγωγικής διαδικασίας. Ή προτεραιότητα, μ' αύτή τήν έννοια, τής εγκατάστασης νέων ατόμων στή κοινότητα μέσα σ' ένα πλαίσιο πού νά αξιοποιεί τήν ανανεωτική συμπεριφορά και τίς αντικειμενικές δυνατότητες αυτών των ατόμων, συνιστά μία αναπτυξιακή στρατηγική ευρύτερη τής οικονομικής. Άνανεώνει τήν ίδια τήν κοινότητα ώς βασικό κοινωνικό κύτταρο τής άγροτικής ανάπτυξης. Παρακάτω, θά διερευνηθούν οί όροι και οί προϋποθέσεις αύτης τής ανανέωσης.

Τό δεύτερο χαρακτηριστικό πού αποτυπώθηκε έξαιτίας τής φύσης τής άγροτικής έξόδου και καθορίζει έκτοτε τήν εξέλιξη όσων παρέμειναν, είναι τό επίπεδο εκπαίδευσης. Είναι γνωστό ότι ή μείωση του άγροτικού πληθυσμού, για νά συμβάλει στον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού δυναμικού μιας περιοχής, όφείλει νά συμπορεύεται μέ τήν άνοδο του μορφωτικού (γενικού και τεχνικού) επιπέδου των άγροτών πού παραμένουν σ' αύτήν. Στην περιοχή παρέμβασης δέν συνέβη κάτι τέτοιο. Άντίθετα, τό μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων περιορίζεται στα όρια τής στοιχειώδους εκπαίδευσης. Πάνω από τά 2/3 των μόνιμων κατοίκων άνω των 10 έτών βρίσκονται σ' αυτό τό επίπεδο ή και χαμηλότερα, δεδομένου ότι ένα διόλου αξιοκαταφρόνητο ποσοστό τους, στο όποιο υπεραντιπροσωπεύονται οί ηλικιωμένες γυναίκες, παραμένει σήμερα αναλφάβητο. Σύμφωνα μέ όσα ειπώθηκαν παραπάνω, αύτή ή κατάσταση, αν δέν ανατραπεί άρδην, κάθε άλλο παρά ευνοεί όποιαδήποτε εκσυγχρονιστική πολιτική. Ωστόσο, δύο άκόμη παρατηρήσεις σχετικά μέ τό μορφωτικό επίπεδο δέν στεροούνται σημασίας, καθώς αντικατοπτρίζουν τή συνθετότητα του φαινομένου. Ή πρώτη άφορα τά υψηλότερα ποσοστά αποφοίτων στοιχειώδους εκπαίδευσης πού απαντώνται στή δεύτερη ένότητα κοινοτήτων. Παρότι στίς λοιπές βαθμίδες εκπαίδευσης αύτή ή υπεροχή τής δεύτερης ένότητας έναντι τής πρώτης μειώνεται ή και εξαφανίζεται, τό γεγονός δέν μπορεί παρά νά αποδοθεί στή σχετική παράδοση του Ζαγοριού, οί κάτοικοι του όποιου ήδη από τήν αρχή του περασμένου αιώνα «ξεχώριζαν για τήν ύψηλή παιδεία και τό πολιτιστικό τους επίπεδο». ⁴ Ή δεύτερη άφορα τό μορφωτικό επίπεδο των παλιννοστησάντων από τό χώρο τής Δυτικής αλλά και τής Άνατολικής Ευρώπης, τό όποιο, παρά τή μακρά παραμονή και τήν αναμφισβήτητη προσφορά τους στίς χώρες μετανάστευσής τους, παρέμεινε ουσιαστικά άβελτίωτο. Όχι μόνο στίς άνώτερες βαθμίδες αλλά και στο επίπεδο τής τεχνικής εκπαίδευσης, οί παλιννοστήσαντες, εκτός έλαχίστων, θά πρέπει νά συμπληρώσουν τά κενά τής τεχνικής κυρίως εκπαίδευσής τους, προκειμένου νά συμβάλουν και αυτοί σε μία δυναμική ανάπτυξη του χώρου επανεγκατάστασής τους.

Τό τρίτο χαρακτηριστικό μέ τήν έννοια πού όρίσαμε παραπάνω είναι ή δομή τής άπασχόλησης. Υποτίθεται ότι μία διαδικασία άγροτικής έξόδου προϋποθέτει τήν αύξηση τής παραγωγικότητας του πρωτογενούς τομέα αλλά και τήν ανάπτυξη παράλληλων δραστηριοτήτων τής υπόλοιπης οικονομίας τής περιοχής πού θά συνεργάζονται μέ τον τομέα αυτόν. Ωστόσο, και πάλι έξαιτίας τής φύσης τής άγροτικής έξόδου και τής πολιτικής πού άσκήθηκε μετά απ' αύτήν, ή δομή τής άπασχόλησης στην ύπόψη πε-

ριοχή αποδεικνύει ότι κάθε άλλο παρά ίσχυσε αυτή ή υπόθεση. Τά 4/5 του συνολικού ενεργού πληθυσμού εξακολουθούν να ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία και ελάχιστα με τη γεωργία. Άλλά και ως προς τά φύλα, οί γυναίκες εξακολουθούν στή συντριπτική τους πλειοψηφία να ασχολούνται με γεωργοκτηνοτροφικές εργασίες, ενώ στήν ελάχιστη έξωγεωργική απασχόληση, πού προσφέρεται κυρίως στον τομέα των υπηρεσιών, συμμετέχουν κατεξοχήν άνδρες. Μέ δεδομένα αυτή τήν έλλειψη διαφοροποίησης στή δομή τής απασχόλησης και τή φύση τής κτηνοτροφικής εργασίας, στό τεχνολογικό επίπεδο πού ασκείται ακόμα και σήμερα, κάθε εκτίμηση του ποσοστού ανεργίας θά πρέπει να δημιουργεί επιφυλάξεις. Έτσι, τό εμφανιζόμενο ποσοστό αυτών πού ζητούν εργασία (περίπου 4%) θά πρέπει να εκτιμηθεί σε σχέση με τήν «υποαπασχόληση» του εργαζόμενου δυναμικού, ή οποία όμως με τή σειρά της είναι μιά έννοια πού χρήζει διευκρίνισης προκειμένου να αξιολογηθεί ή συμβολή της στή διαμόρφωση του πραγματικού ποσοστού ανεργίας. Πάντως, τό γεγονός ότι τό σχετικά χαμηλό ποσοστό ανεργίας σημειώνεται κυρίως στις γυναίκες και μάλιστα στήν κατηγορία «20 – 29 ετών» και σε άνδρες τής κατηγορίας «30 – 44 ετών», αυξάνει τή σημασία τής έγκαιρης αντιμετώπισής του.

Όπωςδήποτε, τά χαρακτηριστικά πού αναλύθηκαν παραπάνω και έχουν αποτυπωθεί στή φυσιογνωμία τής περιοχής, όπως ήδη ειπώθηκε, αποτελούν ιστορικά προϊόντα τής μεταπολεμικής κυρίως περιόδου και συνιστούν σοβαρές πτυχές του διαρθρωτικού προβλήματος πού καλείται να επιλύσει ή παρούσα παρέμβαση.

Συνθήκες παραγωγής και εισαγωγή τεχνολογίας

Οί παράγοντες πού διαμορφώνουν τό ύψος του γεωργικού εισοδήματος και προσδιορίζουν τό επίπεδο κατανάλωσης, κατά συνέπεια και τό βιοτικό επίπεδο, συζητούνται σε δύο ενότητες. Η πρώτη και κύρια αφορά τις υφιστάμενες παραγωγικές δραστηριότητες ενώ ή δεύτερη επεκτείνεται σε δραστηριότητες πού θά μπορούσαν αναπτυσσόμενες να διαδραματίσουν συμπληρωματικό ρόλο στις ήδη πραγματοποιούμενες στήν πρωτογενή παραγωγή.

Στήν πρώτη ενότητα κοινοτήτων μιά δέσμη παρεμβάσεων θά μπορούσε να οδηγήσει στήν αύξηση τής γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής. Καί κατ' αρχήν υφίσταται επιτακτική ανάγκη να αυξηθεί ή καλλιεργούμενη με ζωοτροφές έκταση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Προς τούτο ή κατασκευή του απολύτως αναγκαίου αγροτικού οδικού δικτύου καθώς και ή χρήση μηχανοκαλλιέργειας κρίνεται απολύτως επείγουσα. Ός προς τό πρώτο σημείο, όρισμένες εκτιμήσεις γίνονται ήδη σ' αυτή τή μελέτη ενώ ως προς τό δεύτερο θά πρέπει να παρατηρηθεί ότι έπαρκούν οί ήδη υπάρχοντες έλκυστήρες, πού όμως ανήκουν στό Κεφαλοχώρι. Όστόσο, δεδομένων των προβλημάτων πού παρουσιάζονται λόγω του γεωλογικού παράγοντα και τής κλίσης των έδαφών, ή προτεινόμενη επέκταση τής μηχανοκαλλιέργειας οφείλει να μην υποβαθμίσει περαιτέρω τό φυσικό περιβάλλον τής ενότητας.

Ένα δεύτερο σημείο αφορά τή βελτίωση τής παραγωγικότητας των βοσκότοπων. Η βελτίωση αυτή, καθώς και ή αξιοποίηση εκτάσεων τής υψηλότερης ζώνης, θά συντελέσει στή μείωση τής βοσκοφόρτισης εκτάσεων οί όποιες σήμερα υφίστανται υπερβόσκηση. Όστόσο, για μιά ακόμη φορά επισημαίνεται ή ανάγκη κατασκευής επαρκούς δικτύου αγροτικών δρόμων αλλά και λοιπών έγγειοβελτιωτικών έργων πού θά καταστήσουν πλή-

πως εκμεταλλεύσιμες τις αξιοποιούμενες εκτάσεις τῶν νέων βοσκότοπων.

Τέλος, θά πρέπει νά προωθηθεῖ ἡ γενετική βελτίωση τοῦ ζωικοῦ πληθυσμοῦ μέ κύριο στόχο τήν ἀπόκτηση ἀτόμων προσαρμοσμένων στό περιβάλλον τῆς περιοχῆς ἀλλά καί ὑψηλῶν ἀποδόσεων.

Στή **δεύτερη** ἐνότητα κοινοτήτων ἡ ἀνάγκη αὔξησης τοῦ μεγέθους τῆς καλλιεργούμενης ἐκτασης ἀνά γεωργική ἐκμετάλλευση ἔπεται σέ σημασία τοῦ προβλήματος **κινητοποίησης τῶν διαθέσιμων πόρων**. Πρόκειται βέβαια γιά τό ἰδιοκτησιακό πρόβλημα πού στήν περιοχή συναντᾶται σέ πλεῖστες μορφές. Ἄλλοτε πίσω ἀπό τίς προστριβές τῶν κτηνοτρόφων μέ τή δασική ὑπηρεσία γιά τή χρήση ἐγκαταλελειμμένων ἐκτάσεων, πρῶην ὁμως καλλιεργούμενων, πού ἡ τελευταία χαρακτηρίζει δασικές καί ἀπαγορεύει ὁποιαδήποτε ἄλλη ἐκμετάλλευσή τους. Ἄλλοτε ὡς πρόβλημα μετεγκατάστασης τῶν πλησίον τῆς κοινότητος στάβλων, ἰδιαίτερα στήν πρώτη ἐνότητα. Ἄλλοτε, τέλος, ὡς πρόβλημα αξιοποίησης τῆς γεωργικῆς γῆς ἀπό τούς μόνιμους κατοίκους, δεδομένου ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀνήκει σέ κατοίκους πού μετανάστευσαν στήν πόλη ἢ στό ἐξωτερικό. Ὅπωςδήποτε ἡ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος ἰδιαίτερα τῶν σχολαζουσῶν γαιῶν δέν μπορεῖ παρά νά ἐπέλθει σέ ἐθνική κλίμακα σέ συνδυασμό μέ μιά πιστωτική πολιτική ἀγορᾶς γῆς εὐνοϊκή γιά τούς μόνιμους κατοίκους. Βέβαια γιά εὐνόητους λόγους ἡ χορήγηση τίτλων ἰδιοκτησίας θά ἦταν προτιμότερο νά συνδέεται μέ τήν ἐκτέλεση συγκεκριμένου ἔργου, π.χ. στάβλου, ἢ ἡ ἐπέκταση τῆς καλλιεργούμενης ἐκτασης μέ τή μορφή ἐκμετάλλευσῆς τῆς, π.χ. συνεταιρισμός. Τέλος, δέν θά πρέπει οἱ χορηγούμενοι τίτλοι νά ἀποδίδουν ἐκτάσεις πέραν τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων γιά τήν ἐκτέλεση τοῦ ἀποσκοπούμενου ἔργου καί τή σωστή λειτουργία του.

Τό ζήτημα τῆς ἄρδευσης εἶναι ἐπίσης καθοριστικό γιά τή γεωργική ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς. Πρῶτος στόχος ἀντιμετώπισῆς του ἡ χρησιμοποίηση ὅλου τοῦ ἤδη διαθέσιμου ὕδατος. Ὅπως ἀναφέρθηκε καί ὡς ἕνα βαθμό ἀποδεικνύει τήν κοινωνική φύση τοῦ προβλήματος, τά Κάτω Πεδινά διαθέτουν γιά ἐνοικίαση 150 περίπου στρέμματα ἄρδευόμενα στό γειτονικό Καλπάκι, ἐνῶ παρόμοια κατάσταση συναντᾶται καί στόν Ἐλαφότοπο. Στά Ἄνω Πεδινά ἡ ἐνίσχυση τῶν μικρῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων (π.χ. μικρά πηγάδια) γιά τήν ἄρδευση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων καί τήν ὕδρευση τῶν ζώων, ἀποτελεῖ μιά ἄμεση προτεραιότητα κατά τήν ἀποψη τῶν κατοίκων, οἱ ἀξιολογήσεις τῶν ὁποίων στήν ἱεράρχηση προβλημάτων καί ἀναγκῶν ἐλήφθησαν ὑπόψη στή συζήτηση αὐτή.

Μέ τό «ἀνοιγμα» τῆς περιοχῆς καί τήν ἐνσωμάτωσή της στά δίκτυα τῆς ἐθνικῆς ἀγορᾶς δέν ὑφίσταται ζήτημα αὐτάρκειας τῆς περιοχῆς σέ λοιπά φυτικά προϊόντα πλὴν τῶν ζωοτροφῶν. Ἡ κατεξοχήν παραγωγική δραστηριότητα εἶναι ἡ κτηνοτροφία καί σέ περιορισμένο ποσοστό ἡ καλλιέργεια λαχανοκηπευτικῶν γιά ἀξιοποίηση τῆς ἐργασίας ὅταν πλεονάζει, ὅπως γιά παράδειγμα συμβαίνει κάποτε μέ τή γυναικεία ἐργασία. Μ' αὐτή τήν ἐννοια, ἡ συνεχῆς μείωση τῆς **σιτοκαλλιέργειας δέν ἀποτελεῖ πρόβλημα**, ἂν ἡ τελευταία ὑποκαθίσταται μέ μηδική ἢ καλαμπόκι ὅπου οἱ ὕδατικές συνθῆκες τό ἐπιτρέπουν. Μιά ἄλλη τάση πού δέν ἀποτελεῖ πρόβλημα εἶναι ἡ **στροφή πρόσφατα στήν ἀγελαδοτροφία**, μέ παράλληλη μείωση τῆς αἰγοπροβατοτροφίας, ἰδιαίτερα στή **δεύτερη ἐνότητα**. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἐφόσον οἱ τάσεις αὐτές ὑπαγορεύονται ἀπό τήν ἐπίτευξη ἱκανοποιητικοῦ εἰσοδήματος διευκολύνουν τήν ἐξυπηρέτηση τοῦ πρώτου στόχου πού διαμορφώνεται στήν περιοχή, δηλαδή τή **συγκράτηση τοῦ πληθυσμοῦ**. Ἐξἄλλου, μέ δεδομένα τά προβλήματα ὑποδομῆς ἀλλά καί ὀρισμένες τάσεις

πού διαμορφώνονται σέ έξωοικονομικά επίπεδα καί συζητοῦνται παρακάτω, εἶναι ἀναμενόμενη ἡ ἀπροθυμία τῶν νεότερων ἀτόμων τῆς κοινότητας νά ἐπωμιστοῦν τό ἐπάγγελμα τοῦ τσοπάνη αἰγοπροβάτων. Αὐτό βέβαια δέν σημαίνει ὅτι μέ τή βελτίωση ὀρισμένων προϋποθέσεων, ἰδιαίτερα στή σφαῖρα διακίνησης καί ἐμπορίας τῶν προϊόντων τους, ἀποκλείεται μιά ἐπιστροφή στήν αἰγοπροβατοτροφία. Ἀλλά πρός αὐτή τήν κατεύθυνση καί οἱ προοπτικές εἰσοδήματος πρέπει νά εἶναι ἀρκούντως ἐλκυστικές καί ὁ τρόπος ἐκτροφῆς νά μή δημιουργεῖ τά σημερινά κοινωνικά προβλήματα. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι σήμερα ἡ ἔλλειψη ἐπαρκoῦς δικτύου ἀγροτικῶν δρόμων ἀναγκάζει τοὺς βοσκoῦς στό Κεφαλοχώρι νά παραμένουν ἐπί μέρες ἀπομονωμένοι στοὺς βοσκότοπους μακριά ἀπό τήν κοινότητα. Μολαταῦτα, δέν θά πρέπει νά ὑποτιμᾶται καί ἡ σχετική ἐπιλογή τῆς ΚΑΠ, ἡ ὁποία σήμερα δέν εὐνοεῖ ἀντικειμενικά τήν ἀνάπτυξη τῆς ἀγελαδοτροφίας στόν τόπο μας. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἂν δέν ἐπεκταθεῖ χρονικά τό εἰδικό καθεστῶς προστασίας πού ἰσχύει σήμερα, καί δεδομένου ὅτι ἀπό τά παρατιθέμενα στοιχεῖα εἰσοδήματος γίνεται φανερό ὅτι οἱ ἐπιδότησεις ἀποτελοῦν ἓνα πολύ σημαντικό ποσοστό του, θά προκληθοῦν σοβαρά προβλήματα στά σχετικά νοικοκυριά. Συνεπῶς, καί γιά νά μήν παρατηρηθοῦν «ξεκληρίσματα» αὐτῶν τῶν νοικοκυριῶν, καθίσταται ἐπιτακτική ἡ ἀνάγκη διατήρησης εἰδικoῦ καθεστῶτος ἐπιδότησεων τῆς κτηνοτροφίας στίς ὀρεινές προβληματικές περιοχές μέσα ἀπό τή θεσμοποίηση καί ἐφαρμογή τῶν ΜΟΠ.

Ἐπάρχουν ἀπό τήν ἄλλη μεριά καί παραγωγικές δραστηριότητες οἱ ὁποῖες, ὅπως προαναφέρθηκε, σήμερα ἀπουσιάζουν ἐνῶ θά μπορούσαν λογικά νά λειτουργήσουν συμπληρωματικά στή διάρθρωση καί τήν ἀποδοτικότητα τοῦ πρωτογενoῦς τομέα. Παρόμοιες δραστηριότητες ἀφοροῦν προφανῶς τήν ἀνάπτυξη τῆς μέλισσοκομίας καί τῆς πτηνοτροφίας· εἰδικά στή δεύτερη ἐνότητα μπορεῖ νά ἀποβεῖ σημαντικός ὁ ρόλος τοῦ συνεταιριστικοῦ δικτύου διάθεσης τῶν προϊόντων.

Ἡ ἐπιτυχῆς ἀντιμετώπιση αὐτῶν τῶν ζητημάτων ὀδηγεῖ στή βελτίωση τῆς ἀποδοτικότητας καί τῆς ἀποτελεσματικότητας τοῦ παράγοντα ἀνθρώπινη ἐργασία. Καί ἀπό τήν ἄποψη αὐτή, ἡ ὁποιαδήποτε τεχνική διαδικασία, ὅπως π.χ. ἡ κατασκευή κατάλληλων ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων, δέν μπορεῖ νά εἶναι οὐδέτερη ἐφόσον συναρτᾶται ἄμεσα μέ τή συμμετοχή (ἐνεργότερη ἢ μή) ἢ μέ τήν ἀπουσία τοῦ ἀνθρώπινου παράγοντα σέ τοπικό επίπεδο. Συνακόλουθα, ὁ τρόπος ἔνταξης τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων (παραγωγῶν καί μή) στίς διαδικασίες πού ὑπηρετᾶται ἡ ἐξωτερική (κρατική) παρέμβαση, ἐπηρεάζει τό τελικό ἀποτέλεσμα. Τό δέ τελευταῖο ἀφορᾶ ὄχι μόνο τήν αὐξητική πορεία ὀρισμένων τεχνικοοικονομικῶν δεικτῶν, ἀλλά μιά διαδικασία συνεχῆ πού χαρακτηρίζεται ἀπό τή βελτίωση τῆς αὐτοδυναμίας τοῦ τοπικοῦ στοιχείου σέ σχέση μέ τά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει. Οἱ ὑπό θεώρηση κοινότητες παρουσιάζουν ἀρκετά κοινά χαρακτηριστικά ἀλλά καί ἀρκετές διαφορές ἔτσι ὥστε νά μήν μπορούμε νά μιλοῦμε α priori γιά τόν ἴδιο τρόπο ἔνταξης στίς προαναφερθεῖσες διαδικασίες. Ἐτσι, ἡ ἀδυναμία πλήρους χρησιμοποίησης σπανιζόντων φυσικῶν πόρων πού ἐμφανίζεται σέ ὅλες τίς κοινότητες, μπορεῖ νά εἶναι φαινόμενο πολύ πῶς σύνθετο ἀπ' ὅ,τι συνήθως φαίνεται, γιατί δέν ἀφορᾶ μόνο τήν ὑπαρξη κάποιων τεχνικῶν ἐμποδίων ἢ περιορισμῶν, ἀλλά αὐτόν τόν ἴδιο τόν ἀνθρώπινο παράγοντα, δηλαδή τήν ἱστορική διαδικασία τοῦ κάθε κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ, πού μπορεῖ νά παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σέ τοπική κλίμακα στό ἐπίπεδο τῆς κοινότητας. Μ' αὐτό τό πρίσμα, οἱ

κοινότητες τῶν Κάτω Πεδινῶν κατά πρῶτο λόγο καί τοῦ Ἐλαφότοπου παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ἀπό ἐκείνη τῶν Ἄνω Πεδινῶν, καθώς ἐπίσης καί οἱ κάτω κοινότητες ὡς σύνολο σέ σχέση μέ τίς ἄνω κοινότητες τοῦ Κεφαλοχωρίου καί τῆς Πλαγιᾶς. Ἄναμφίβολα, τό πρόβλημα τῆς εἰσαγωγῆς καί χρησιμοποίησης προηγμένης τεχνολογίας εἶναι πολύ πιό σύνθετο ἀπό ἐκεῖνο πού ἐνδεχομένως ἐξυπακδύεται μέ τήν ἔννοια τῆς ὑποκατάστασης παραγωγικῶν εἰσροῶν, καθώς ἐμπλέκονται πολλοί παράγοντες, ὄχι μόνο οἰκονομικῆς φύσης, πού ἐπηρεάζουν καί διαμορφώνουν τούς μηχανισμούς μέ τούς ὁποίους ἀρθρώνεται ἡ τοπική οἰκονομία μέ τήν καπιταλιστική ἀγορά.

Τό ζήτημα εἶναι πῶς ἡ εἰσαγωγή ἢ ἡ διεύρυνση τῆς τεχνολογικῆς βάσης στήν περιοχή θά πραγματοποιηθεῖ σύμφωνα μέ ὀρισμένες προϋποθέσεις, ὅπως ἡ ἐπίτευξη χαμηλοῦ κόστους παραγωγῆς, ἡ μείωση τῶν τεράστιων κινδύνων ἀπώλειας σημαντικοῦ εἰσοδήματος ἀπό βλάβες τῶν μηχανημάτων, καί τέλος, ἀλλά ὄχι τελευταῖο, φροντίζοντας τή διατήρηση καί προστασία τῶν φυσικῶν πόρων. Ἦδη τά μηχανήματα πού ὑπάρχουν στίς κοινότητες Κεφαλοχώρι καί Κάτω Πεδινά εἶναι ἀρκετά γιά τήν ἐκμηχάνιση τῶν καλλιεργειῶν ἀπό ἀποψη δυναμικότητας, ἀλλά καί ὁ Ἐλαφότοπος ἢ τά Ἄνω Πεδινά θά μπορούσαν σήμερα νά προβοῦν στήν ἀγορά ἐνός συνεταιριστικοῦ ἔλκυστήρα.

Συμπερασματικά, στήν εἰσαγωγή καί χρήση νέας τεχνολογίας ἡ κρατική παρέμβαση θά πρέπει νά εἶναι καθοριστική ἀλλά καί προσεκτική. «Διορθωτικά» μέτρα τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἀγοράς, χωρίς ἀντιμετώπιση τῶν γενεσιουργῶν αἰτίων τῆς σημερινῆς κατάστασης ἀλλά καί χωρίς τό ρεαλισμό τῆς ἀποτελεσματικῆς λειτουργίας (efficiency) καί παραγωγικότητας τοῦ ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου, ἴσως ἐπιδεινώσουν μακροπρόθεσμα τίς συνθήκες παραγωγῆς. Ἡ ἐκμηχάνιση καί ὁ τεχνολογικός ἐκσυγχρονισμός γενικότερα ἀποβαίνουν χρήσιμοι ὅταν πληροῦνται ὀρισμένες κοινωνικές προϋποθέσεις. Ἐχει ἤδη σχολιαστεῖ ἡ σημασία τῆς παρουσίας μιᾶς κρίσιμης μάζας νέων ἀνθρώπων τεχνικά καταρτισμένων γιά τήν ὑλοποίηση μιᾶς ἐκσυγχρονιστικῆς πολιτικῆς. Ἡ ἐνθάρρυνση συλλογικῶν πρωτοβουλιῶν ἀποτελεῖ στό ὑπόψη θέμα τήν ἀπαραίτητη προϋπόθεση. Ἄν γιά παράδειγμα εἰσαχθοῦν ἔλκυστήρες γιά τήν καλλιέργεια ἐπικλινῶν ἐδαφῶν, ἡ ἰδιωτική παραγωγική μονάδα ὑπό τήν πίεση τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, λειτουργώντας ὀλοένα καί περισσότερο σέ βραχυχρόνιο ὀρίζοντα, θά τείνει συστηματικά νά ἀγνοεῖ τή μακροπρόθεσμη αὔξηση τοῦ μέσου κόστους παραγωγῆς, ἀπόρροια τῆς μειούμενης παραγωγικότητας τῆς γῆς ἀπό τή συνεχή ὑποβάθμιση τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Τά ἴδια ἰσχύουν σχετικά μέ τήν ἀνάγκη νά ὀργανωθοῦν οἱ ὑπηρεσίες καί ἡ ὑποδομή πλαισίωσης τοῦ μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ γιά τή δημιουργία εὐνοϊκότερων ὄρων στήν προμήθεια τῶν ἀναγκαίων γιά τή συντήρηση καί καλή λειτουργία του ἀπό τήν ἀγορά.

Ἄλλά καί στήν περίπτωση τῆς μεταποίησης ἢ ἐπεξεργασίας τῶν προϊόντων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, ἡ ἐπιλογή τῶν συνεταιριστικῶν μορφῶν ἐκμετάλλευσης εἶναι καθοριστικῆς σημασίας. Αὐτή ὁμως ἡ γενική τοποθέτηση δέν αἶρει τήν ἀνάγκη ἐφαρμογῆς τῆς μέσα στά δεδομένα τῆς περιοχῆς. Ἔτσι καί οἱ ὑπάρχουσες ἰδιωτικές μονάδες θά πρέπει νά ἐνισχυθοῦν καί τά δεδομένα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ (κόστος παραγωγῆς) ὁμοειδῶν μονάδων ἢ τό ὀρθό μέγεθος παραγωγῆς θά πρέπει νά συνεκτιμῶνται σοβαρά. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ αὔξηση τῆς ἀπασχόλησης δέν συνδέεται μέ τήν ἄνευ ὄρων ἴδρυση σέ κάθε χωριό καί μιᾶς μεταποιητικῆς μονάδας.

Συνοψίζοντας τή συζήτηση πού προηγήθηκε κατά τήν ανάλυση του γεωργικού εισοδήματος, θεωρούμε σκόπιμο νά σταθοῦμε σέ ὀρισμένα βασικά της σημεία. Ἀπό τήν ανάλυση αὐτή προέκυψε ὅτι σέ τέσσερις ἀπό τίς πέντε κοινότητες ἡ ἀπασχόληση του ὑπάρχοντος ἐργατικού δυναμικοῦ στήν πρωτογενή παραγωγή δέν μπορεῖ νά ἐξασφαλίσει στίς σημερινές συνθήκες ἕνα μέσο γεωργικό εισόδημα ἴσο μέ τό ἐλάχιστο παραδεκτό ἐπίπεδο διαβίωσης. Εἰδικότερα, ἀπό τό σύνολο τῶν 56 ἐκμεταλλεύσεων πού ἐξετάστηκαν καί στίς πέντε κοινότητες συνολικά, βρέθηκαν μόνο 12 (ἢ 21%) νά πραγματοποιοῦν εισόδημα πού νά ὑπερβαίνει αὐτό τό κατώτατο ὄριο. Τά ἀποτελέσματα πού προέκυψαν ἀπό τόν ὑπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος, ἐπιβεβαίωσαν προηγούμενες ἐκτιμήσεις πού ἔγιναν μέ βάση τή διαθεσιμότητα τῶν φυσικῶν πόρων καί τό ἐργατικό δυναμικό, σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τήν κατάταξη τῶν κοινοτήτων καί τίς διαγραφόμενες προοπτικές ἀνάπτυξης. Ἡ σημαντική δέ συμβολή τῶν ἐπιδοτήσεων στή διαμόρφωση του γεωργικού εισοδήματος, σέ συνδυασμό μέ τό χαμηλό ὕψος του, κάνει ἀναγκαῖα τή διατήρησή τους μέχρις ὅτου πραγματοποιηθοῦν οὐσιαστικές μεταβολές στή διάρθρωση τῶν δαπανῶν τῶν ἐκμεταλλεύσεων καί μέχρις ὅτου ἐπιτευχθοῦν σημαντικές αὐξήσεις στήν παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας. Οἱ ἰσχυρές αὐτοκαταναλωτικές τάσεις πού ὑπάρχουν καί στίς πέντε κοινότητες ἀναμένεται νά ἐξακολουθοῦν νά ἰσχύουν καί στό ἄμεσο μέλλον. Συνακόλουθα, σημαντικό μέρος ἀπό τίς ἐνδαχόμενες αὐξήσεις του γεωργικοῦ προϊόντος θά καταναλωθεῖ στά νοικοκυριά. Ἀνεξάρτητα ἀπό τίς ὑπάρχουσες διαφοροποιήσεις ὡς πρός τό μέσο ὕψος του γεωργικοῦ εισοδήματος μεταξύ τῶν κοινοτήτων, ἡ λογική «ἀμοιβή» του ἐπενδεδυμένου κεφαλαίου καί τῆς γῆς δέν ἀφήνει σέ καμία ἀπό τίς 56 ἐκμεταλλεύσεις ἕνα «εἰσόδημα ἐργασίας» ἀνά ἐργαζόμενο στήν οἰκογένεια πού νά πλησιάζει τό κατώτατο ἐπίπεδο ἀποδογῶν ἑνός ἐργαζομένου στόν δευτερογενή ἢ τόν τριτογενή τομέα. Ἡ ἀρνητική «ἀμοιβή τῆς ἐργασίας» πού παρουσιάζεται σέ σημαντικό ἀριθμό ἐκμεταλλεύσεων, σέ συνδυασμό μέ τήν πολύ χαμηλή «ἀμοιβή» πού παρουσιάζει ἡ κύρια μάζα τους, ὑπογραμμίζει τίς πολύ δυσμενεῖς συνθήκες στίς ὁποῖες εἶναι ὑποχρεωμένες νά λειτουργοῦν. Ὅποιοδήποτε δέ θεωρητικό σχῆμα ἐκλαμβάνει τά ὑπάρχοντα νοικοκυριά ὡς ἐπιχειρηματικές μονάδες (οἰκονομικά αὐτοδύναμες ἢ μή) ἐλάχιστα μπορεῖ νά συμβάλει τόσο στήν ἐρμηνεία τῆς σημερινῆς πραγματικότητας ὅσο καί στήν ἐπεξεργασία ρεαλιστικῶν μέτρων ἀγροτικῆς πολιτικῆς. Ἡ χαμηλή ἀπασχολητικότητα ἐργατικού δυναμικοῦ πού παρουσιάζουν οἱ ἄλλοι τομεῖς τῆς οἰκονομίας στήν περιοχή παρέμβασης καί ἡ πρωταρχική σημασία του κράτους ὡς κύριας πηγῆς ἐξωγεωργικοῦ εισοδήματος, θέτουν ἐπί τάπητος τό ζήτημα μιᾶς πολύπλευρης κρατικῆς παρέμβασης, ποιοτικά διαφορετικῆς ἀπό τή σημερινή, γιά νά δημιουργηθοῦν οἱ προϋποθέσεις ἐκεῖνες πού θά ἐπιτρέψουν τήν παράλληλη ἀνάπτυξη καταρχήν συμπληρωματικῶν πρός τή γεωργία παραγωγικῶν δραστηριοτήτων. Ἡ ἄμεση λήψη τέτοιου εἴδους μέτρων εἶναι ἀναγκαῖα πρῶτα στίς κοινότητες (ὅπως π.χ. στό Κεφαλοχώρι) ὅπου ἤδη ὑπάρχει διαθέσιμο ἐργατικό δυναμικό καί παρουσιάζονται τάσεις πληθυσμιακῆς ἀνάκαμψης. Ἐξάλλου, ἐπιτακτική εἶναι καί ἡ ἀνάγκη λήψης τῶν μέτρων πού θά ὀδηγήσουν στήν πληρέστερη καί ὀρθολογικότερη ἀξιοποίηση τῶν ὑπαρχόντων φυσικῶν πόρων γιά τήν ταχύρρυθμη ἀνάπτυξη τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς παραγωγῆς. Ἡ ἐκ τῶν πραγμάτων ἐπιβαλλόμενη ἐπέκταση στή χρήση προηγμένης τεχνολογίας, πρέπει νά γίνεται μέ τρόπο πού νά μειώνεται τό κόστος παραγωγῆς καί νά προστατεύεται ἱκανοποιητικά τό φυσικό περιβάλλον. Ἡ ἤδη προβληματι-

κή θέση τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων σ' ἓνα οἰκονομικό περιβάλλον μέ συνεχῶς ἐντεινόμενο ἀνταγωνισμό, ὀδηγεῖ σέ ἐντελῶς δυσοίωνες προβλέψεις ὡς πρός τή βιωσιμότητά τους γιά τό ἄμεσο μέλλον. Ἡ ἐφαρμογή συλλογικῶν πρακτικῶν στίς διαδικασίες τῆς παραγωγῆς καί τῆς διάθεσης τοῦ γεωργικοῦ προϊόντος, μπορεῖ νά διευκολύνει σημαντικά τήν ἐπιβίωση τῶν νοικοκυριῶν καί νά συντελέσει στή μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς καί στήν αὔξηση τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Τέλος, ἡ ἀπελπιστική εἰσοδηματική κατάσταση πολλῶν νοικοκυριῶν πού ἀπαντοῦν σέ ὅλες τίς κοινότητες, καί ἰδιαίτερα ἐκείνων τῆς Πλαγιάς, κάνει ἀναγκαία τήν ἀμεση λήψη ἑκτακτων μέτρων οἰκονομικῆς βοήθειας.

Ποιότητα ζωῆς καί περιβάλλοντος: ἀπό τήν παραδοσιακή στή σύγχρονη διαβίωση

Ἡ βελτίωση τῶν συνθηκῶν διαμονῆς ἀποτελεῖ, γιά κάθε ἐπισκέπτη τῆς περιοχῆς, τόν ἐμφανέστερο δείκτη προσαρμογῆς τῶν κατόικων τῆς στόν σύγχρονο τρόπο διαβίωσης. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή, ἡ κατάσταση τῆς κατοικίας, ἡ ἐνδυση καί ἡ διατροφή τῶν κατοίκων ἀποτελοῦν τά περισσότερο πρόσφορα στοιχεῖα, ἐνῶ ὁ ἐκσυγχρονισμός τῆς ὑποδομῆς τῆς κοινότητας, ἡ υγεία, ἡ περίθαλψη, οἱ ἐπικοινωνίες ἀλλά καί οἱ δυνατότητες ψυχαγωγίας καί συλλογικῆς δράσης ἀπαιτοῦν βαθύτερη διερεύνηση. Ὅλα αὐτά, ὅπως προέκυψαν ἀπό συνεντεύξεις, προσωπικές παρατηρήσεις καί τήν ἐπεξεργασία τοῦ ἐρωτηματολογίου, συζητοῦνται ἐδῶ μέ στόχο τήν περιγραφή τοῦ περιβάλλοντος ἐντός τοῦ ὁποίου συντελεῖται σήμερα ὁ μετασχηματισμός τῆς παραδοσιακῆς κοινότητας τοῦ χωριοῦ. Εἰδικότερα, ἡ ἀντανάκλαση αὐτοῦ τοῦ μετασχηματισμοῦ τῶν ὑλικῶν ὄρων διαβίωσης στό ἐπίπεδο τῶν ἀξιῶν καί συμπεριφορῶν θά ἀναπτυχθεῖ στό τελευταῖο μέρος τῆς παρούσας συνθετικῆς θεώρησης.

Ὅσον ἀφορᾷ τήν κατάσταση τῶν κατοικιῶν οἱ διαπιστώσεις, παρά τά σημειούμενα προβλήματα, εἶναι ἐνθαρρυντικές. Καταρχήν καί στίς δύο ἐνότητες τό σύνολο σχεδόν τῶν κατοίκων διαθέτει κατοικία. Μολαταῦτα, θά πρέπει νά τονιστεῖ πῶς, μέ τήν παλιννόστηση κυρίως, παρατηρεῖται σ' ὅλη τήν περιοχή τόσο τό φαινόμενο τῆς συγκατοίκησης ὅσο καί τῆς ἐπιθυμίας ἐξασφάλισης ιδιόκτητης κατοικίας. Ἰδιαίτερα προβλήματα σημειώνονται στήν πρώτη ἐνότητα. Στή μία κοινότητα (Κεφαλοχώρι) ἐκφράζονται μέ τήν ἀθρόα ὑποβολή αἰτήσεων γιά ἄδειες ἀνέγερσης κατοικίας καί τήν πιεστικά διατυπούμενη ἀνάγκη ἐπέκτασης τοῦ σχεδίου πόλεως. Στήν ἄλλη κοινότητα (Πλαγιά), μετά τή μεταφορά τῆς στό νέο οἰκισμό, ἐπείγει ἡ συνέχιση τῆς δανειοδότησης γιά τήν ἐγκατάσταση ὄλων τῶν κατοίκων σ' αὐτόν, δεδομένου ὅτι οἱ σημερινές δαπάνες εἶναι δυσανάλογες πρός τό εἰσόδημά τους καί ἡ ἀρχική δανειοδότηση θεωρεῖται πολύ χαμηλή σέ σχέση μέ τό κόστος τῶν οἰκοδομήσεων. Ἐπομένως, ὑφίσταται πρόβλημα στέγης γιά ὀρισμένες τουλάχιστον οἰκογένειες σήμερα καί ἐνδεχομένως γιά περισσότερες στό ἄμεσο μέλλον. Ἀλλά καί ἡ κατασκευαστική ἐπάρκεια τῶν κατοικιῶν ἐμφανίζει διαφοροποίηση στίς δύο ἐνότητες. Ὅπως δῆποτε, μετά τή μεταφορά τῶν κοινοτήτων τῆς πρώτης ἐνότητας — πού στήν Πλαγιά δέν ἔχει ὀλοκληρωθεῖ— οἱ κατοικίες τῆς εἶναι νεότερες, συνεπῶς πλησιέστερες στά σύγχρονα πρότυπα. Στή δεύτερη ἐνότητα ἡ παλαιότητα τῶν κτισμάτων καί ἡ συντήρησή τους, ἰδιαίτερα ὅταν συνδέεται μέ τή διατήρηση τῆς παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς τους, δημιουργεῖ σοβαρά προβλήματα. Αἰτία τό ὑψηλό κόστος ἐπισκευῶν καί ἡ σπάνις τῶν παραδοσιακῶν ὑλικῶν πού ὀδηγεῖ σέ συχνές προστριβές μέ τήν ἀρμόδια ἀρχαιολογι-

κή ύπηρεσία. Ἐπί τοῦ προκειμένου, ἡ πολιτεία ὀφείλει, ἂν θέλει καί τήν παράδοση νά διασώσει καί τό ἔμψυχο δυναμικό τῆς περιοχῆς νά βοηθήσει, ὄχι μόνο νά ἐνισχύσει οἰκονομικά αὐτές τίς ἐπισκευές ἀλλά καί νά ἐκπαιδεύσει τούς κατοίκους στή φτηνή παραγωγή τῶν δομικῶν ὑλικῶν, τή συντήρηση καί ἐπισκευή τῶν κτιρίων (τοῖχοι, στέγες κ.λπ.). Ἐξάλλου, στά Κάτω Πεδινά (θέση «Στάλος») ὑπάρχει σχιστόλιθος πού μέ κατάλληλη ἐκμετάλλευση μπορεῖ νά καλύψει τίς ἀνάγκες γιά τίς στέγες τῶν κατοικιῶν.

Ἀπό τήν ἄποψη βοηθητικῶν χώρων, δηλαδή ὑπαρξῆς κουζίνας καί τουαλέτας μέσα στήν κατοικία, ὀρισμένα προβλήματα παρουσιάζονται ὡς πρός τήν τουαλέτα, ἰδιαίτερα στή δεύτερη ἐνότητα, ὅπου ὁμως τά τελευταῖα χρόνια σημειώνεται μιά τάση βελτίωσης. Ἀπό τήν ἄλλη ἡ ἐνσωμάτωση στήν κύρια κατοικία βοηθητικῶν χώρων γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων τοῦ νοικοκυριοῦ δέν ἀποτελεῖ συνηθισμένο φαινόμενο στήν περιοχή. Ἐξαιρέσεις ὑπάρχουν καί ὅσον τουλάχιστον ἀφοροῦν τήν ὑπαρξή στάβλων συνδέονται προφανῶς μέ τήν ὑγιεινή τῆς κατοικίας. Μεγαλύτερη ἐντύπωση προκαλεῖ ὅτι λιγότερες ἀπό τίς μισές κατοικίες διαθέτουν λαχανόκηπο στήν περιοχή, δικαιολογώντας ὁμως ἐτσι καί τή μείωση τῆς αὐτοκατανάλωσης ἢ ἀντίστροφα τήν αὔξηση τῶν προμηθειῶν τροφίμων ἀπευθείας ἀπό τήν ἀγορά. Τό ζήτημα εἶναι πού ὀφείλεται ἡ ἐγκατάλειψη αὐτῆς τῆς παραδοσιακῆς ἀσχολίας, οἱ συνέπειες τῆς ὁποίας δέν εἶναι ἀσήμαντες στήν ἐπιβάρυνση τοῦ οἰκονομικοῦ προϋπολογισμοῦ, καθώς μάλιστα ἡ σχετική ἀνάλυση του διαιτολογίου πού προηγήθηκε ἀποδεικνύει, πέρα ἀπό τή σύγκλισή του μέ τό ἀστικό πρότυπο κατανάλωσης, ὅτι ἐξακολουθεῖ νά περιλαμβάνει ἀρκετές ποσότητες λαχανοκηπευτικῶν. Ἀπό τήν ἄλλη, τόσο τό μαγείρεμα μέ καυσόξυλα, ἀκόμα καί ὅταν ὑπάρχει δυνατότητα ὑγροῦ ἢ ἠλεκτρισμοῦ, ὅσο καί ἡ σταδιακή ἀλλά καί ἐπιλεκτική στρόφῃ στά ἠλεκτρικά οἰκιακά σκεύη τήν τελευταία μόλις δεκαετία (τό ψυγεῖο ἢ τό σίδερο προηγεῖται τῆς κουζίνας), ἀποδεικνύει τήν ἐμμονή στά παραδοσιακά πρότυπα ὅταν οἰκονομικοί ἀλλά καί πρακτικοί λόγοι δέν ἐπιβάλλουν τήν ὑποκατάστασή τους. Στήν περίπτωση συνεπῶς ἐγκατάλειψης τῶν λαχανόκηπων, πρέπει νά ἔχουν συμβάλει σημαντικά ἡ ἀνεπάρκεια νεροῦ, τουλάχιστον στή δεύτερη ἐνότητα, καί ἡ αὔξημένη ἐνασχόληση τῶν γυναικῶν μέ κτηνοτροφικές ἐργασίες πού ἀφήνει λίγο χρόνο γιά τήν οἰκιακή μέριμνα. Ἐντούτοις, ἡ ἀναδιοργάνωση τῆς παραγωγῆς τους θά συντελέσει σημαντικά στή βελτίωση τῆς οἰκονομίας τοῦ νοικοκυριοῦ.

Πέρα ἀπό τίς συνθηκῆς κατοικίας, ἡ ὑγιεινή τοῦ περιβάλλοντος τῆς κοινότητας καί οἱ δυνατότητες ἱκανοποιητικῆς ἰατροφαρμακευτικῆς περίθαλψης τῶν κατοίκων της συμβάλλουν ἀποφασιστικά στή διαμόρφωση σύγχρονων συνθηκῶν διαμονῆς. Πρόκειται ἀκριβῶς γιά τά σημεία πού ἡ ὑπόψη περιοχή παρουσιάζει σημαντική καθυστέρηση. Ὅσον ἀφορᾷ τό πρῶτο σημεῖο, γιά παράδειγμα, ἡ διάθεση τῶν οἰκιακῶν ἀπορριμμάτων σέ ὄλες τίς κοινότητες δέν γίνεται σέ ἐπιλεγμένο τόπο ἀπό τό κοινοτικό συμβούλιο, μέ συνέπεια νά ὑφίσταται ζήτημα ρύπανσης καθώς αὐξάνεται ἡ παραγωγή ἀπορριμμάτων ἀνά κάτοικο, τά ἀπορρίμματα ἀξιοποιοῦνται λιγότερο στήν οἰκιακή οἰκονομία καί αὐξάνονται τά ὑλικά πού δέν ἀποσυντίθενται εὐχερῶς μετά τήν ἀπόρριψή τους. Ἡ σύγχρονη διάθεση τῶν ἀπορριμμάτων γίνεται βασικά μέ τρεῖς μεθόδους, τήν ὑγειονομική ταφή, τήν καύση καί τή λιπασματοποίηση. Ἡ πρώτη ἔχει τά πλεονεκτήματα τῆς ἀπλότητος, οἰκονομικότητος καί ἀξιοποίησης ἀνώμαλων ἔδαφικῶν σχηματισμῶν. Ἀρκεῖ νά ἐπιλεγεῖ ὁ ἐνδεδειγμένος χώρος καί νά ληφθοῦν μερι-

κά προληπτικά μέτρα, οί τεχνικές λεπτομέρειες τῶν ὁποίων εἶναι εὐρύτατα γνωστές.⁵ Τό ἴδιο ἢ σοβαρότερο πρόβλημα σημειώνεται ἀπό τήν ἀδυναμία συγκέντρωσης τῶν ἀποβλήτων τῶν στάβλων, ἰδιαίτερα ὅταν βρίσκονται μέσα ἢ κοντά σέ κατοικούμενη περιοχή τῆς κοινότητας: Τό πρόβλημα γίνεται σύνθετο, ἀφοῦ ἐνδεχόμενη ἀξιοποίηση τῶν ἀποβλήτων, γιά παράδειγμα στή λίπανση τῶν ἀγρῶν, ἢ ἡ ἀπομάκρυνση τῶν στάβλων ἀπό τίς κατοικημένες περιοχές συνεπάγεται τήν ἐπίλυση δύο συναφῶν προβλημάτων, τή συμπλήρωση τοῦ ἀνεπαρκοῦς σήμερα ἀγροτικοῦ ὀδικοῦ δικτύου καί τήν ἔλλειψη τίτλων ἰδιοκτησίας ἐκ μέρους τῶν ἐνδιαφερόμενων κτηνοτρόφων στούς νέους χώρους μετεγκατάστασης τῶν στάβλων. Ἀπό κάθε πλευρά πάντως, τήν ὑγιεινή πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀλλά καί τήν παραγωγική, πολιτισμική ἢ καί αἰσθητική, τά ἐμπόδια μεταφορᾶς καί ἐγκατάστασης νέων σύγχρονων στάβλων, πρέπει κατά προτεραιότητα νά ξεπεραστοῦν σέ ὅλη τήν περιοχή. Πρόκειται γιά ζητήματα στά ὁποῖα ὁ ρόλος τῆς κρατικῆς παρέμβασης καί τῆς τοπικῆς αὐτοδιοίκησης εἶναι καθοριστικός.

Ἐκεῖ ὅμως πού οἱ ἀδυναμίες τῆς ὑποδομῆς κορυφώνονται εἶναι στόν κρίσιμο τομέα τῆς ὑγείας. Παρότι τά τελευταῖα χρόνια ἔχει παρατηρηθεῖ μιᾶ σχετική ἐξέλιξη, κυρίως στόν τρόπο προμήθειας φαρμάκων μέ τήν καθολική χορήγηση βιβλιαρίων ὑγείας, οἱ συχνές μεταβάσεις στή πλησιέστερα ἀστικά κέντρα γιά περίθαλψη ἐπιβεβαιώνουν τήν ἐξάρτηση τῆς περιοχῆς ἀπ' αὐτά τά κέντρα καί τίς ὑπηρεσίες πού προσφέρουν στόν τομέα τῆς ὑγείας. Τό λειτούργημα τοῦ ἀγροτικοῦ γιατροῦ δέν φαίνεται ἰκανό νά ἐξυπηρετήσῃ ἀκόμα καί ἐλαφρά περιστατικά καί οἱ λόγοι εἶναι πολλοί. Συνήθως οἱ ἀγροτικοί γιατροί δέν διαθέτουν ἀξιόλογη ἐμπειρία, ἐξυπηρετοῦν μεγάλο ἀριθμό κοινοτήτων, στίς ὁποῖες ἐπιπρόσθετα οἱ μετακινήσεις δυσχεραίνονται ἐξαιρετικά κατά τόν χειμῶνα. Βέβαια, στήν πρώτη ἐνότητα ἢ ἰκανότητα καί φιλοπονία τῆς ἀγροτικῆς ἰατροῦ ἔχει μειώσει σέ κάποιο βαθμό τίς παραπάνω ἀδυναμίες ἀλλά τό πρόβλημα παραμένει, αὐξάνοντας τό αἶσθημα ἀνασφάλειας τῶν κατοίκων γιά τήν τύχη τους σέ περίπτωση ἀσθενείας. Συνεπῶς ἐπιγίγει ὄχι μόνο νά βελτιωθεῖ ἡ σχέση τοῦ ἀγροτικοῦ γιατροῦ μέ τό σύνολο τῶν κοινοτήτων πού ἐξυπηρετεῖ ἀλλά καί νά ἐνισχυθεῖ ὁ πρῶτος, μέ εἰδική ἐκπαίδευση ὡς πρός τήν ἰδιόμορφη λειτουργία του στήν ὑπαιθρο καί μέ μέσα (πρώτης βοήθειας, μεταφορικά) ἀνάλογα μέ τήν δυσκολία τῆς ἀποστολῆς του. Ἐπιπλέον, ἂν τά Γιάννενα διαθέτουν σέ κάποιο βαθμό σύγχρονες ὑπηρεσίες περίθαλψης, δέν συμβαίνει τό ἴδιο μέ τήν Κόνιτσα, τό νοσοκομεῖο τῆς ὁποίας στερεῖται γιατρῶν καί οἱ ντόπιοι τό ἀποκαλοῦν «γηροκομεῖο». Συνεπῶς, ἐπιγίγει ἡ ἀναδιοργάνωση αὐτοῦ τοῦ νοσοκομεῖου σέ συνδυασμό μέ τή λειτουργία τοῦ ἰδρυομένου κέντρου ὑγείας. Ἡ παράταση τῆς σημερινῆς κατάστασης ἐπιτείνει τό αἶσθημα ἀπομόνωσης καί ἐγκατάλειψης τῆς περιοχῆς καί λειτουργεῖ ὡς ἰσχυρό ἀντικίνητρο στήν ἐγκατάσταση νέων ἀγροτῶν, ἰδιαίτερα οἰκογενειάρχων.

Ἀκριβῶς τό ἴδιο αἶσθημα-ἀντικίνητρο δημιουργεῖται ἀπό τίς ὑφιστάμενες δυνατότητες ψυχαγωγίας καί ἐπικοινωνίας στήν περιοχή ἐνῶ ἐξάλλου δέν ἀφήνει ἀνεπηρέαστη τήν καλλιέργεια καί ἀνάπτυξη διαφόρων μορφῶν συλλογικῆς ζωῆς. Στό σημεῖο αὐτό βέβαια θά πρέπει νά τονιστεῖ ἡ ἱστορική διάσταση τῶν παραπάνω φαινομένων. Κι αὐτό γιατί τόσο ἡ ψυχαγωγία ὅσο καί ἡ ἐπικοινωνία ἢ ἀκόμα οἱ διάφορες μορφές συλλογικότητας δέν ἀποτελοῦν διαχρονικές σταθερές ἀλλά μεταβλητές πού ἀντανακλοῦν μίαν ὀρισμένη κλίμακα ἀξιῶν ἱστορικά προσδιορισμένη σέ κάθε ἐποχή καί τόπο. Τό ζήτημα εἶναι πῶς μποροῦν νά ἐκτιμηθοῦν αὐτές οἱ μεταβλητές, ὅταν ἡ ἴδια κλίμακα ἀξιῶν μιᾶς ὀρισμένης κοινωνίας μετασχηματίζεται ρα-

γδαῖα ὑπό τήν ἐπίδραση ἑνός προτύπου πού οἱ ἀπαιτήσεις ἢ οἱ ἀνάγκες του δέν ἀνταποκρίνονται — ἔστω ἀκόμα — στίς δυνατότητες καί τήν ὀργάνωση αὐτῆς τῆς συγκεκριμένης κοινωνίας. Στήν ὑπόψη περιοχῆ, ὅπως καί ἄλλοῦ στήν Ἑλλάδα, οἱ δημογραφικές ἀνακατατάξεις, μέ τίς ἐπιπτώσεις πού περιγράφηκαν ἤδη στήν κοινωνική δυναμική τῆς κοινότητας, καθιστοῦν ὀλοένα καί λιγότερο λειτουργικές τίς παραδοσιακές ἀξίες, συνεπῶς καί τήν κοινωνική τους ἔκφραση. Αὐτό ἀποδεικνύεται καί ἀπό τή διερεύνηση τῆς κλίμακας τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν πού ἀκολουθεῖ ἀλλά καί ἀπό τή συγκεκριμένη τους ἔκφραση, γιά παράδειγμα στή μορφή τῆς ψυχαγωγίας πού ἐξετάζεται σ' αὐτή τήν ἐνότητα. Ἔτσι, παρόλο πού ἡ διάθεση τοῦ ἐλεύθερου χρόνου ἀκολουθεῖ φαινομενικά τά παραδοσιακά πρότυπα, δηλαδή ὅσον ἀφορᾶ τοὺς ἄνδρες ἰσομοιράζεται μεταξύ σπιτιοῦ, οἰκογένειας καί καφενεῖου ἐνῶ στίς γυναῖκες ἀφιερώνεται ἀποκλειστικά στό σπίτι, ἡ ἐμφάνιση νέων μορφῶν ψυχαγωγίας ὅπως ἡ καφετέρια στό Κεφαλοχώρι, ἡ προτίμηση τῆς τηλεόρασης ἐναντι τοῦ ραδιοφώνου καί ἀπό τά δύο φύλα, ἡ συχνή μετάβαση στά πλησιέστερα ἀστικά κέντρα ἢ ἀντίστροφα ἡ σχετική ἐγκατάλειψη παραδοσιακῶν ἐκδηλώσεων κοινωνικότητας ὅπως οἱ «βεγγέρες», προδιαγράφουν τίς σύγχρονες τάσεις στόν τομέα τῆς ψυχαγωγίας. Ἦδη, ἀπό τά συλλεγέμενα στοιχεῖα ἔχουν προκύψει ὀρισμένες ἐνδιαφέρουσες διαπιστώσεις. Πρῶτον, ὅτι ἡ τηλεόραση προηγεῖται σέ σειρά ἀγορᾶς ἐναντι μιᾶς βασικῆς οἰκιακῆς συσκευῆς, τῆς ἠλεκτρικῆς κουζίνας. Δεύτερον, ἡ συχνότητα παρακολούθησής της ἀποδεικνύει πῶς ἂν παλαιότερα κύρια ψυχαγωγικά μέσα ἦταν οἱ «βεγγέρες» καί τά πανηγύρια ἢ ἐκδηλώσεις ὅπως οἱ γάμοι, τά βαφτίσια κ.λπ., πού πάντως ἀντικειμενικά εἶχαν μιᾶ περιοδικότητα, σήμερα ἡ τηλεόραση, σέ ὅσες κοινότητες ὑπάρχει ἡ σχετική δυνατότητα, ἀποτελεῖ σέ καθημερινή βάση τήν κύρια οἰκογενειακή ψυχαγωγία. Ἐνδεικτικά, οἱ γυναῖκες πού παρακολουθοῦν περισσότερο τηλεόραση προτιμοῦν ἰδιαίτερα τά ψυχαγωγικά προγράμματα. Ἐξάλλου, ἐνδιαφέροντα εἶναι τά χαμηλά ποσοστά παρακολούθησης ἀγροτικῶν ἐκπομπῶν καί ἐνημερωτικῶν συζητήσεων σέ ὅλες τίς κοινότητες. Συνεπῶς, ὁ ψυχαγωγικός ρόλος τῆς τηλεόρασης, καί μάλιστα σέ καθημερινή βάση, θά πρέπει νά θεωρηθεῖ δεδομένος. Ἀλλά ἂν αὐτή ἡ οἰκογενειακή ψυχαγωγία, πού ἀντικειμενικά λαμβάνει χώρα ἐντός τῆς κατοικίας καθημερινά, συνδυαστεῖ μέ τή φθίνουσα περιοδικότητα τῶν δημόσιων παραδοσιακῶν ἐκδηλώσεων, οἱ ἐπιπτώσεις στό ἐπίπεδο καί τήν ποιότητα τοῦ συλλογικοῦ βίου εἶναι ἤδη προφανεῖς. Ἐπιπρόσθετα, ἡ σχεδόν διπλάσια κινητικότητα τῶν κοινοτήτων τῆς δεύτερης ἐνότητας πρὸς τά Γιάννενα μέ τά ὁποῖα γειτνιάζουν εὐνοεῖ ἀποφασιστικά τήν παραπέρα ὑποβάθμιση τῶν δυνατοτήτων ψυχαγωγίας ἀλλά καί τήν ἐπιθυμία πραγματοποίησής τους μέσα στήν κοινότητα. Δεδομένου ὅτι ἡ ἀλλαγή αὐτή στήν ἐννοια τῆς ψυχαγωγίας δέν ἐκφράζει μόνο τή μείωση λειτουργικότητας τῶν παραδοσιακῶν ἀξιῶν, ὅπως ἀναφέρθηκε στήν ἀρχή τῆς παρούσας παραγράφου, ἀλλά καί τήν ἀκτινοβολία τῶν ἀστικῶν προτύπων πού τή διευκολύνουν ἢ διάδοση τοῦ τηλεοπτικοῦ μέσου, ἡ συχνή μετάβαση καί ἐπικοινωνία (εἶναι χαρακτηριστική ἡ ἀυξανόμενη χρήση τοῦ τηλεφώνου) μέ τά κέντρα ἀναπαραγωγῆς αὐτῶν τῶν προτύπων, μοναδικός πόλος συσπείρωσης τῶν ντόπιων δυνάμεων καί ὑπεράσπισης τῆς αὐτονομίας τῆς κοινοτικῆς ζωῆς δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι ἡ ἀνανέωση τῆς συλλογικῆς δράσης σέ φορεῖς πού θά ἀντιστοιχοῦν στίς σύγχρονες ἀνάγκες τῆς κοινότητας. Ἀλλά στό σημεῖο αὐτό, παρά τήν κομβική σημασία του γιά τήν ἀνάπτυξη τῆς περιοχῆς, παρουσιάζονται χαρακτηριστικές καί ἔντονες ἀδυναμίες.

Σχετικά, ή έπιτόπια έρευνα άποκαλύπτει ότι και στίς δύο ένότητες τό ποσοστό συμμετοχής σέ συλλογικές δραστηριότητες δέν ύπερβαίνει τό 1/3 τών κατοίκων τους. "Αν σ' αυτό τό χαμηλό ποσοστό συνεκτιμηθεϊ ή ύπεροχή συμμετοχής τών άρχηγών τών οικογενειών, καθώς και ή προτεραιότητα πού άποδίδεται στή λειτουργία ένός διοικητικού όργάνου όπως τό κοινοτικό συμβούλιο, είναι προφανής ή περιορισμένης έμβέλειας κοινωνική συμβολή αυτών τών δραστηριοτήτων. Τό γεγονός έξάλλου ότι οί γυναϊκες και τά λοιπά μέλη τής οικογένειας, πού και στήν παραγωγή συμμετέχουν και ώς κατεξοχήν θεατές του τηλεοπτικού μέσου δέχονται τά περισσότερα μηνύματα του άστικού προτύπου, έξακολουθούν νά μήν έκφράζονται δημόσια στους συλλογικούς φορείς, δέν στερεϊται σημασίας. 'Αποδεικνύει ότι από τίς σύγχρονες άξίες εισδύουν στό παραδοσιακό περιβάλλον καταρχήν όσες δέν έρχονται σέ σύγκρουση μέ τίς κυρίαρχες άξίες του τελευταίου. "Ετσι, ένω για παράδειγμα ό καταναλωτισμός άναχαιτίζεται μόνο από τίς οικονομικές δυνατότητες τής περιοχής, σημαντικές καθυστερήσεις έντοπίζονται σέ άλλες άξίες έντονου πολιτισμικού χαρακτήρα, όπως ή ισότητα τών δύο φύλων ή τά δικαιώματα τών νέων στή διαχείριση τών κοινών. "Ομως, δεδομένης τής σχετικά μεγάλης ήλικίας τών άρχηγών οικογενειών, ή συμμετοχή τών γυναικών και κυρίως τών νέων στίς συλλογικές δραστηριότητες άποτελεϊ ζωτική άνάγκη άνανέωσης τής λειτουργίας και τών στόχων τους.

"Οπως είπώθηκε και παραπάνω, ή λειτουργία του κοινοτικού συμβουλίου ίεραρχεϊται ώς πρώτη και βασική δραστηριότητα από τους άρχηγούς τών οικογενειών. Βέβαια αυτό άντανακλά ως ένα βαθμό τά ενδιαφέροντα αυτών τών ατόμων ως παραγωγών, δεδομένου ότι τό κοινοτικό γραφείο άποτελεϊ τό κέντρο διακίνησης και κοινολογίας τών αποφάσεων τής κεντρικής διοίκησης. Συνεπώς, και σέ συνδυασμό μέ τό περιορισμένο ενδιαφέρον τών ίδιων ατόμων για άλλες δραστηριότητες έντονου κοινωνικού και πολιτισμικού χαρακτήρα, όπως οί συνεταιρισμοί ή οί έξωραϊστικοί σύλλογοι, δέν θά πρέπει νά άναμένεται στό άμεσο μέλλον ή άνάπτυξη τής συλλογικής ζωής. Αυτό τό γεγονός έπαναφέρει τήν επείγουσα άνάγκη άνάμειξης μέ τά κοινά και άλλων ατόμων (όπως οί νέοι και οί γυναϊκες) μέ ενδιαφέροντα πού ύπερβαίνουν τά στενώς έννοούμενα παραγωγικά προβλήματα και άγκαλιάζουν όλες τίς έκδηλώσεις τής κοινοτικής ζωής. 'Αλλά οί έξελίξεις πρós αυτή τήν κατεύθυνση δέν θά είναι διόλου άπρόσκοπτες καθώς πρós τό παρόν έρχονται σέ σύγκρουση μέ βασικές παραδοχές για τό ρόλο τής γυναϊκας και τών νέων στήν κοινοτική ζωή. 'Ακόμα και άν νέοι άνθρωποι σήμερα, περισσότερο από τό παρελθόν, συμμετέχουν στα κοινοτικά συμβούλια λόγω γενικότερων πολιτικών έξελίξεων, ή ήλικιακή σύνθεση τών κοινοτήτων δέν προοιωνίζεται θεαματικές άλλαγές στό ύπόψη θέμα. Οί πραγματικές άλλαγές θά προκύψουν όχι όταν έκλείψουν οί «πολιτικές διαφωνίες» ή οί «έγωιστικές άντιλήψεις», πού σήμερα έμφανίζονται ως οί κύριοι λόγοι μή συμμετοχής, αλλά όταν σχηματιστεϊ μιά κρίσιμη μάζα νέων ατόμων και από τά δύο φύλα πού θά συνδέσει τό μέλλον τής ίδιας και τών παιδιών της μέ έκεϊνο τής κοινότητας. Τό παράδειγμα του Κεφαλοχωριού σ' αυτό τό σημείο είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό. Μ' αυτή τήν έννοια, ή άνάπτυξη τής συλλογικής ζωής θά άποτελέσει όντως προϋπόθεση άνάπτυξης τής ίδιας τής κοινότητας καθώς θά συμβάλει τόσο στον έκσυγχρονισμό τής τοπικής οικονομίας (π.χ. κοινοτικό συμβούλιο, συνεταιρισμός) όσο και στή συνοχή τής κοινωνικής δομής (π.χ. έξωραϊστικός σύλλογος, άθλητικό σωματείο).

Κοινωνικές αξίες: από τόν παραδοσιακό στόν σύγχρονο τρόπο ζωής

Ἦδη ἔχει ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ ἀντίσταση ἢ ἡ ὑποχώρηση τυπικῶν χαρακτηριστικῶν τῆς παραδοσιακῆς ἀγροτικῆς δομῆς ἀπέναντι στή διείδυση τῶ ἐκσυγχρονιστικῶν στοιχείων ἀποτελεῖ ἀντιφατική καί σύνθετη διαδικασία ὀρισμένα σημεῖα τῆς ὁποίας συζητοῦνται ἐδῶ, κατόπιν τῆς ἐπιτόπιας ἔρευνας. Σκοπός τῆς τελευταίας στό ἐνλόγω θέμα ἦταν νά καταγράψει —ἔστω καί σέ μιά πρώτη προσέγγιση— βασικούς μηχανισμούς πού κινοῦν τή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ στή συγκεκριμένη περιοχή. Εὐλογία, μετά ἀπό ὅσα εἰπώθηκαν καί στήν προηγούμενη ἐνότητα γιά τό ρόλο τοῦ τηλεοπτικοῦ μέσου, ἦταν ἡ παραπέρα διερεύνηση αὐτοῦ τοῦ ρόλου στό πλαίσιο τῆς γενικότερης ἐκσυγχρονιστικῆς παρέμβασης τοῦ κράτους. Τό ποσοστό τῶν ἀκροατῶν-θεατῶν τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης ἀποδείχθηκε τριπλάσιο ἐκείνου τῶν ἀναγνῶστῶν ἐφημερίδων καί περιοδικῶν. Δεδομένου ὅτι ἀπό τούς λίγους ἀναγνῶστες ἐντύπων οἱ περισσότεροι προτιμοῦν τόν ἀστικό ἔναντι τοῦ τοπικοῦ τύπου καί ἀπό αὐτούς ἐλάχιστοι σέ καθημερινή βάση, εἶναι προφανές ἡ προέλευση τοῦ κύριου ὄγκου ἐνημέρωσης πού διοχετεύεται στήν περιοχή. Τό ἀστικό κέντρο, καί ἰδιαίτερα οἱ ἀρμόδιες κρατικές ὑπηρεσίες πού ἐλέγχουν τά μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης, ἀποτελοῦν τήν πηγή καί τόν βασικό μηχανισμό ροῆς πληροφοριῶν καί προτύπων πρός τήν περιοχή. Ἡ διαπίστωση αὐτή ἀποκτᾷ τίς πραγματικές της διαστάσεις μόνο ἂν συνεκτιμηθοῦν καί ὀρισμένα παράπλευρα φαινόμενα. Καί πρῶτα ἀπ' ὅλα ὅτι τό μεγαλύτερο ποσοστό τῶν ἀναγνῶστῶν δέν ἀγοράζει κανένα ἐντυπο, πού σημαίνει ὅτι σέ ἐλάχιστα σπίτια εἰσέρχεται τό ὀποιοδήποτε ἐντυπο. Ἔτσι ἄλλωστε, σέ συνδυασμό καί μέ τό χαμηλότερο ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης πού ἤδη ἀναφέρθηκε, αἰτιολογεῖται γιάτί τό ποσοστό τῶν ἀνδρῶν ἀναγνῶστῶν ἐμφανίζεται περίπου διπλάσιο ἀπό ἐκεῖνο τῶν γυναικῶν. Ἄν στά παραπάνω προστεθεῖ ὅτι οἱ τελευταῖες ἀποτελοῦν τό πλέον ἀφοσιωμένο κοινό τοῦ τηλεοπτικοῦ μέσου, καί ἰδιαίτερα τῶν ψυχαγωγικῶν ἐκπομπῶν, γίνεται ἀκόμα σαφέστερη ἡ προέλευση καί ὁ χαρακτήρας τῆς ἐνημέρωσης πού κυριαρχεῖ στό ἀγροτικό νοικοκυριό. Ἀπό τήν ἄλλη, ὅσον ἀφορᾷ τούς ἀρχηγούς τῶν οἰκογενειακῶν ἐκμεταλλεύσεων, τό κοινοτικό γραφεῖο καί ὄχι ἄμεσα οἱ φορεῖς τῶν γεωργικῶν ἐφαρμογῶν φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ τόν σημαντικότερο δίαυλο πληροφοριῶν τεχνικῆς καί γενικότερα παραγωγικῆς φύσης. Αὐτή ἡ διαμεσολάβηση, ἂν καί στερεῖ τά ἐνεχόμενα μέρη, τό γεωπόνο ἢ τόν κτηνίατρο καί τόν παραγωγό ἀπό τήν ἄμεση προσωπική ἐπαφή, ἀποτελώντας καθ'αυτή ἕνα σημαντικό πρόβλημα, δέν αἶρει τή μοναδικότητα στήν προέλευση τῆς σχετικῆς ἐνημέρωσης. Δηλαδή καί στήν περίπτωση αὐτή τό κράτος κατευθύνει περισσότερο ἢ λιγότερο —ὀπότε καί ἐπείγει ἡ ἀυξημένη παρουσία του— τή ροή τῶν πληροφοριῶν ἐντός τῆς περιοχῆς, ἔτσι ὥστε νά μπορεῖ συνολικά νά θεωρηθεῖ ὑπεύθυνο γιά τήν ποσότητα ἀλλά —τό σημαντικότερο— καί τήν ποιότητα τῆς ἐνημέρωσης ὄλων τῶν κατοίκων της. Δεδομένου ὅτι ἡ σχετική ἀπομόνωση καί αὐτάρκεια στήν κοινωνική καί ἰδεολογική συγκρότηση χαρακτηρίζουν τήν παραδοσιακή κοινότητα, οἱ ἐξελίξεις πού περιγράφηκαν, ἂν καί ἀρκετά πρόσφατες, δέν θά πρέπει νά ὑποτιμηθοῦν ὡς πρός τή σημασία καί τό ρόλο τῆς κρατικῆς παρέμβασης στή διαδικασία τοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς περιοχῆς σήμερα. Εἶναι χαρακτηριστικό ἀλλά ἀρκετά κοινό γιά ἀναπτυσσόμενες χῶρες ὅτι ἡ παρέμβαση αὐτή ἀποβαίνει περισσότερο δραστική ὅταν ἀσκεῖται «ἀκούσια» (π.χ. ψυχαγωγικές ἐκπομπές, κινηματογραφικές ταινίες, εἰδήσεις) παρά «ἐκούσια» (π.χ. ἀγροτικές ἐκ-

πομπές/πρόγραμμα γεωργικής εκπαίδευσης και εφαρμογών). Συνεπώς, στην ποιότητα, την οργάνωση και την αποτελεσματικότητα αυτής της παρέμβασης σε όλα τα επίπεδα θα πρέπει να αναζητηθεί ή επιτυχία ή η αποτυχία αλλαγής της παραδοσιακής δομής σε σύγχρονες κατευθύνσεις. Μ' αυτή την έννοια, ένδεχομένως δέν είναι τυχαίο ότι διαπιστώνεται ήδη μία διαφοροποίηση στην κλίμακα των αξιών προτού συμβούν σημαντικές αλλαγές στην παραγωγική δομή. Η προτεραιότητα της αξίας «έργασία» αποκτά πληρέστερο νόημα αν συνδεθεί με τη συμβολή της στην αντικατάσταση του παραδοσιακού τριπτύχου Πατρίδα – Θρησκεία – Οικογένεια από το νεότερο σχήμα Έργασία – Οικογένεια – Πατρίδα. Αυτή ή μετατόπιση βάρους στην κλίμακα των κοινωνικών αξιών, πού προς τό παρόν αντικατοπτρίζει όχι μία νέα παραγωγική πραγματικότητα αλλά τή διείσδυση πολιτιστικών προτύπων έξωκοινοτικής προέλευσης, διά των μέσων μαζικής ενημέρωσης ή των δημογραφικών ανακατατάξεων πού προέκυψαν από τή παλιννόστηση των μεταναστών, προσδίδει νέες διαστάσεις στις αναπτυξιακές δυνατότητες της περιοχής. Έξάλλου, παρόλο πού ή κοινωνική συνοχή της κοινότητας έχει μειωθεί όπως φάνηκε και στην προηγούμενη ένότητα αλλά και έδω από τόν περιορισμό της αλληλεγγύης στό πλαίσιο του «σογιού», ή ανάδειξη της έργασίας σε κορυφαία κοινωνική αξία θά πρέπει νά προσεχθεί ιδιαίτερα. Καί τοῦτο γιατί συνδέεται με τήν κυριαρχία του οικονομικού στοιχείου πάνω στην ιδεολογικοπολιτική συγκρότηση των κατοίκων της περιοχής, δηλαδή τή βασική προϋπόθεση αποδοχής κάθε εκσυγχρονιστικού μέτρου. Αυτό βέβαια δέν σημαίνει ότι λείπουν φαινόμενα πού αντιφάσκουν μέ τις παραπάνω διαπιστώσεις. Για παράδειγμα, ή απόπειρα αναδιάρθρωσης της έγγειας δομής με τήν αποχώρηση των ηλικιωμένων αγροτών συναντά τήν αδιαφορία των τελευταίων, παρά τή σχετική χορήγηση κινήτρων. Ακριβώς όμως ή ηλικία σε συνδυασμό με έναν τύπο παραγωγής (κτηνοτροφία) πού είναι και τρόπος ζωής καθιστά τό έγχείρημα κινητοποίησης του συντελεστή γή εξαιρετικά δυσχερές όχι μόνο σε τοπικό επίπεδο. Αντίθετα, αν για ελάχιστους σήμερα ή παραμονή στό χωριό συνδέεται με οικονομικούς λόγους, ή συντριπτική πλειοψηφία δηλώνει ότι ή συνέχιση της παραμονής αυτής, και μάλιστα σε σχέση με τήν αύξηση των προοπτικών του γεωργικού επαγγέλματος, εξαρτάται από τήν άμεση λήψη μέτρων ανόδου του οικονομικού τους επιπέδου. Αυτό έξάλλου εξάγεται και από τήν ιεράρχηση εκ μέρους των κατοίκων κάθε κοινότητας των κοινωνικών τους αναγκών. Έστω και μία πρόχειρη αναδρομή στον σχετικό πίνακα «βασικών» αναγκών αναδεικνύει τήν προτεραιότητα έργων ύποδομής πού θά βελτιώσουν τις συνθήκες και τήν αποδοτικότητα της παραγωγικής διαδικασίας.

Όσον αφορά αυτό τό τελευταίο ζήτημα των προοπτικών διαδοχής στό γεωργικό επάγγελμα, ενδιαφέρουσες διαφοροποιήσεις εμφανίζονται μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών έρωτηθέντων και των δύο ένοτήτων. Έτσι, αν για τους μισούς αρχηγούς οικογένειών υπάρχουν προοπτικές στό γεωργικό επάγγελμα, τήν «αίσιοδοξία» αυτή δέν φαίνονται νά τή συμερίζονται οί σύζυγοι και περισσότερο τά τέκνα των έρωτηθέντων. Ός προς τά τελευταία, μέ δεδομένες τις μεθοδολογικές επιφυλάξεις πού διατυπώθηκαν για τήν έμμεση έκφραση των απόψεών τους, διαπιστώνεται και μία διαφοροποίηση των δύο ένοτήτων. Έτσι στην πρώτη ένότητα, σε αντίθεση με τή δεύτερη, ή τάση παραμονής και αξιοποίησης των προοπτικών του γεωργικού επαγγέλματος παρουσιάζεται ενισχυμένη. Όπωςδήποτε, ή διαφοροποιημένη αυτή στάση των γυναικών και των τέκνων των έρωτηθέντων για

τό μέλλον του γεωργικού επαγγέλματος θά πρέπει νά ληφθεῖ σοβαρά υπόψη, δεδομένου ὅτι δέν ἀντανακλᾷ μόνο τίς σημερινές ἐλλείψεις στήν παραγωγική ὑποδομή ἀλλά καί τήν ἔλξη τῆς ἀστικής διαβίωσης στήν ὁποία, γιά τούς λόγους πού ἤδη ἀναλύθηκαν, οἱ ἐνλόγω κατηγορίες τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι ιδιαίτερα εὐαίσθητες.⁶ Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση θά πρέπει νά ἀναζητηθεῖ καί ἡ αἰτία τῆς ἔντονης ἐπιθυμίας γιά σπουδές τῶν ὑπόλοιπων τέκνων τῆς οἰκογένειας, ιδιαίτερα τῶν ἀρρένων. Ἔχουν ἀλλοῦ⁷ ἀναλυθεῖ συστηματικά οἱ λόγοι πού ἐντείνουν τήν ἐπιθυμία γιά σπουδές στά ἀγροτικά στρώματα. Ὁ γάμος γιά τά κορίτσια καί οἱ σπουδές γιά τά ἀγόρια παραμένουν οἱ παραδοσιακές δικλειίδες φυγῆς ἀπό τήν ὑπαιθρο καί ἀστικής ἀποκατάστασης ἀντίστοιχα γιά τά δύο φύλα.

Συνοψίζοντας ἐπιγραμματικά ὅσα ἐκτέθηκαν παραπάνω, θά μπορούσε κανεῖς νά προβεῖ σέ μιά γενικότερη διαπίστωση γιά τή φύση τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν στήν περιοχή. Ἡ ὑπέρβαση τοῦ καθεστῶτος αὐτάρκειας καί ἀπομόνωσης τῶν κοινοτήτων μέ τήν ἐπιστροφή τῶν μεταναστῶν καί τήν ἐνδεχόμενη ἐγκατάσταση νέων ἀγροτῶν προσδίδει αὐξημένες ἀναπτυξιακές δυνατότητες στήν περιοχή. Ὡστόσο, ὅσο οἱ προσδοκίες σύγκλισης μέ τό ἀστικό ἐπίπεδο διαβίωσης πού καλλιεργεῖ αὐτή ἢ μάλλον ταχεία ἐνσωμάτωση στά ἔθνη καί κάποτε καί διεθνή πρότυπα ζωῆς (ἐνδεικτική μαρτυρία τῶν ὁποίων θά μπορούσε νά εἶναι ὁ νέος οἰκισμός τῆς σχετικά ἀκόμη περισσότερο ἀπομονωμένης Πλαγιάς) δέν ικανοποιοῦνται ἢ ικανοποιοῦνται μερικά μέ βραχυχρόνια μέτρα προστασίας τῶν τιμῶν καί εἰσοδημάτων, τό μέλλον τῆς περιοχῆς θά παραμένει προβληματικό. Γιατί, πρὸς τό παρόν, ἡ κρατική παρέμβαση, ἔντονη στό ἐπίπεδο διαμόρφωσης σύγχρονων ἀξιῶν καί οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης τῶν τιμῶν καί εἰσοδημάτων, καθυστερεῖ ἀπελπιστικά στόν σχεδιασμό, τήν ὀργάνωση καί τήν ὑλοποίηση μιᾶς νέας παραγωγικῆς δομῆς. Ἀλλά ἡ ἔλλειψη τῆς τελευταίας ἢ ἀντίστροφα ἡ ἀδυναμία τῆς σημερινῆς παραγωγικῆς δομῆς νά ἀνταποκριθεῖ ἐνδογενῶς στίς ἀπαιτήσεις πού καλλιεργοῦν ἐξωκοινοτικά πρότυπα, ἔχει σοβαρές ἐπιπτώσεις στόν ἔλεγχο καί τήν προσαρμογή αὐτῶν τῶν προτύπων μέσα στίς δυνατότητες καί τίς ιδιομορφίες τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς στή συγκεκριμένη περιοχή.

Ἀναγνωρίζοντας λοιπόν καί τήν ἀναπόφευκτη πραγματικότητα τῆς διεύθυνσης αὐτῶν τῶν προτύπων καί τῶν ἀντίστοιχων προσδοκιῶν πού δημιουργοῦν, ιδιαίτερα στά νεαρότερα καί δυναμικότερα ἄτομα, τό μέλλον τῆς περιοχῆς ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἰκανότητα τοῦ κράτους νά ἀναπτύξει ἕνα πλαίσιο ὑποστήριξης—θεσμικό, ἐκπαιδευτικό, τεχνολογικό καί οἰκονομικό— τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων μέ τήν εὐρύτερη δυνατή ἔννοια. Μόνο ἕνα παρόμοιας ἔκτασης καί ἔντασης πλαίσιο θά μπορέσει νά ἐνισχύσει τήν αὐτοπεποίθηση καί τίς πρωτοβουλίες πού ἀπαιτοῦνται γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς κοινοτικῆς ζωῆς μετά ἀπό τή βίαιη ἀποδιάρθρωση τῶν παραδοσιακῶν δομῶν της κατά τίς τελευταῖες δεκαετίες.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ 7 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Ἀναλυτικότερα, βλέπε Ν. Γιακουμέλου, «Τά ΜΟΠ, Ἀγροτική VS Γεωργική Ἀνάπτυξη». Διεθνές Συνέδριο ΑΤΕ «Οἰκονομία καί ἀγροτικός τομέας», 27-30 Νοεμβρίου 1984.

2. Βλέπε σχετικά *Μελέτη Ύδρευσεως Συνδέσμου Κοινοτήτων Δ. Ζαγορίου από παραγωγικές γεωτρήσεις Άνω Πεδινῶν*, Ἀθήνα, Δεκέμβρης 1981.
3. Βλέπε σχετικά Η.Ε. Πουλοπούλου, «Δημογραφική γήρανση στην Ἑλλάδα» καὶ Β. Μάου «Οἱ οἰκονομικές ἐπιπτώσεις τῆς γήρανσης τοῦ πληθυσμοῦ παραγωγικῶν ἡλικιῶν» στὴν *Ἐπιθεώρηση Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν*, τ. 49, 1983, σελ. ἀντίστοιχα 35-51 καὶ 3-33.
4. Βλέπε σχετικά Δ. Φ. Τζιόβα, «Κοινωνική συγκρότηση καὶ ἀνθρωπογεωγραφία τοῦ Ζαγοριοῦ», περ. *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*, τ. 323-324, ἔτος ΚΗ', Μάρ. - Ἀπρ. 1979, σελ. 241-251, καὶ ἰδιαίτερα Ι. Λαμπρίδη, «Ζαγοριακά», τόμ. Α', σελ. 113, 114.
5. Βλέπε ἐνδεικτικὰ Χ. Ζιώγα, «Τὸ πρόβλημα τῆς διάθεσης τῶν σκουπιδιῶν στὶς μικρές κοινότητες», *Δελτίο Κέντρου Ἐρευνῶν Ζαγορίου*, περ. α', χρ. 1ος, τ. 1, Ἰούνιος 1981, σελ. 24-25.
6. Σέ παρόμοιες διαπιστώσεις καταλήγει καὶ ὁ γνωστός ἀγροτοκοινωνιολόγος Ἐρρίκος Μεντράς στὴν «Κοινωνιολογικὴ διερεύνηση τριῶν πεδινῶν καὶ τριῶν ὄρεινῶν κοινοτήτων τῆς περιοχῆς Κονίτισης», ἡ ὁποία δημοσιεύτηκε σέ συνέχειες στό περιοδικό *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία*. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸ παραπάνω σημεῖο βλ. τ. 98, ἔτος Θ', Ἰούνιος 1960, σελ. 493.494.
7. Βλ. σχετικά Κωνσταντίνου Τσουκαλᾶ «Ἡ ἀνωτάτη ἐκπαίδευση στὴν Ἑλλάδα ὡς μηχανισμὸς κοινωνικῆς ἀναπαραγωγῆς», περιοδικό *Δευκαλίων*, χρ. 4ος, τευχ. 13, Μάρτιος 1975, σελ. 18-33.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κονίτισης

8. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Κεφαλοχώρι

Μετά τή μεταφορά τής κοινότητας περί τό 1977-78 στό νέο οίκισμο καί τή μετονομασία τής σέ Κεφαλοχώρι (πρώην Λυκόρραχη) αντιμετώπιστηκε βέβαια τό πρόβλημα τών κατολισθήσεων, αλλά παρουσιάστηκε νέο σύνολο προβλημάτων. Τά κυριότερα εκτίθενται ἐδῶ μέ τίς αντίστοιχες προτάσεις αντιμετώπισής τους.

Οίκισμός. Μετά τήν ἐπιστροφή τών μεταναστών καί τήν ἐπανεγκατάστασή τους δημιουργήθηκε οίκιστικό πρόβλημα. Ἐπειδή ἡ θετική αὐτή δημογραφική εξέλιξη συνδέεται ἄμεσα μέ τίς ἀναπτυξιακές δυνατότητες τής περιοχῆς, τό σχετικό πρόβλημα θά πρέπει νά λυθεῖ ἄμεσα. Ἦδη ἐκκρεμοῦν 170 αἰτήσεις γιά ἄδεια κατοικίας Κεφαλοχωριτῶν πού ἐπιθυμοῦν νά ἐγκαταστασθοῦν πάλι μόνιμα στό χωριό τους, ἐνῶ ἀρκετές οἰκογένειες πού διαμένουν ἤδη στό χωριό συγκατοικοῦν λόγω ἐλλείψεως ιδιωτικῆς κατοικίας. Μέ δεδομένο ὅτι οἱ αἰτοῦντες δέν εἶναι ἄκληροι, στεροῦνται ὁμως τίτλων ιδιοκτησίας, ἀν δέν γίνει ἡ ἀναγκαστική ἀπαλλοτρίωση πού ἀποφασίστηκε στίς 15/8/83 σέ γενική συνέλευση τής κοινότητας, οἱ ἀρμόδιες κρατικές ὑπηρεσίες θά πρέπει νά προωθήσουν ἄμεσα τήν ἐπέκταση τοῦ σχεδίου τοῦ οίκισμοῦ. Νά σημειωθεῖ ὅτι σήμερα ὑπάρχουν κατοικίες ἐκτός τοῦ ὑφιστάμενου σχεδίου τοῦ οίκισμοῦ.

ὑποδομή. Ἡ θετική δημογραφική εξέλιξη τής τελευταίας δεκαετίας ὀξυνοῦν τίς ὑφιστάμενες ἐλλείψεις ὑποδομῆς τοῦ οίκισμοῦ. Ἡ ἐπέκταση τοῦ τελευταίου ἐπιβάλλει τή μεταφορά τών στάβλων σέ θέσεις μακριά ἀπό τήν κατοικημένη περιοχή καί κοντά στούς τόπους παραγωγῆς. Ἐντός τοῦ οίκισμοῦ εἶναι ἐγκατεστημένοι 28 στάβλοι (οἱ 12 σέ ἀκτίνα 200 – 300 μ., 13 ἕως ἓνα χλμ. καί οἱ ὑπόλοιποι κοντά στόν παλαιό οίκισμό). Κατά τή μεταφορά αὐτή θά πρέπει νά λυθοῦν τά ιδιοκτησιακά προβλήματα πού προκύπτουν ἀπό τήν ἐλλείψη τίτλων τών ἐνδιαφερόμενων κτηνοτρόφων γιά τήν παραχώρηση γῆς στή νέα θέση ἐγκατάστασής τους, νά ἐνισχυθεῖ οικονομικά ἡ οἰκοδόμηση τών νέων στάβλων μέ τήν προϋπόθεση συμμόρφωσής τους πρός τίς ἰσχύουσες προδιαγραφές τών ἀνάλογων σύγχρονων ἐγκαταστάσεων. Οἱ προδιαγραφές αὐτές θά προκύψουν ἀπό μελέτη προσαρμογῆς τών σύγχρονων ἀπαιτήσεων στίς οικονομικές καί οἰκολογικές συνθήκες τής περιοχῆς. Ἡ μετεγκατάσταση τών στάβλων θά πρέπει νά ἐξυπηρετηθεῖ ἀπό τή διάνοιξη ἐπαρκοῦς ἀγροτικοῦ ὁδικοῦ δικτύου τό ὁποῖο σήμερα δέν ὑπάρχει. Τό ὁδικό αὐτό δίκτυο, τό ὁποῖο θά ἐξυπηρετεῖ καί ἄλλες

ανάγκες, παραγωγικές και κοινωνικές, ενδεικτικά σκιαγραφείται ως εξής:

α. Νέος οικισμός προς Μπουστερίτσα, ¹ "Αγιο Ἀθανάσιο, Ράχη Παπᾶ, Ἁγία Παρασκευή. Συνολικοῦ μήκους 5 χιλιομέτρων, θά ἐξυπηρετήσῃ 1.500 στρέμματα καυσόξυλα, 500 στρέμματα καλλιεργήσιμη γῆ καί 1.000 στρέμματα βοσκότοπων.

β. Μηλιές πρὸς Λιβᾶδια, Βιρό, Τζίμες, Κρασιές, Λίβα, Κοινά, Κοκκινόπετρα, Σιδεριές, Ἁγ. Γιώργη, Στενά, Παπαμάρταινα, δασικό δρόμο Ἀετομηλίτσας. Συνολικοῦ μήκους 10 χιλιομέτρων, θά ἐξυπηρετήσῃ 500 στρέμματα καλλιεργήσιμη γῆ, 1.000 στρέμματα χορτολίβαδα, ζώνη μέ στάνες, δάσος μαύρης πεύκης 2.500 στρέμματα καί περιοχὴ γιὰ καυσόξυλα.

γ. Ἐλατιά πρὸς Ρούγκι, Ἀλώνι τοῦ Θόδωρου, Πέτρα Μούκα, Γαλάζιο Λίσο, Σσοπουτήρι, Ἀρκουδόπετρα, Καράμπιτσο (ἐνώνεται μέ ἡμιχαραγμένο δρόμο πευκόφυτο) συνολικοῦ μήκους 4 χιλιομέτρων.

Παράλληλα μέ τὴ διάνοιξη τοῦ παραπάνω ἀγροτικοῦ ὀδικοῦ δικτύου, τίς παραγωγικές ανάγκες θά καλύψουν στίς ἀναφερόμενες θέσεις τὰ ἐξῆς μικρὰ ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα:

- Ὀμβροδεξαμενές στίς θέσεις Μπουστερίτσα, Καρανίκα.
- Ποτίστρες στίς θέσεις "Ἁγιος Ἀθανάσιος, Γκουρτσιές, Βούγκουρας, Μηλιές, Προφ. Ἡλία, Κούμπλα, Τζίμες, Γεωργάκη, Κεφαλόβρυσσο, Δέση, Γκίφτη, Μπερλοτά, Ρόγκια, Μούκα, Σιδεριές, Ἁγ. Γιώργη, Βρύση Νούτσου, Καλύβια, Κεφτελάδια.

Ἡ κατασκευὴ αὐτῶν τῶν ἔργων θά ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπέκταση καί συνεπῶς τὴν ἀξιοποίησι καλλιεργήσιμης γῆς πού σήμερα εἶναι ἐγκαταλελειμμένη. Ἐνδεικτικὰ σημειώνονται οἱ ἐξῆς ἐκτάσεις στίς ἀντίστοιχες τοποθεσίες: Ἁι-Γιώργης 80 στρέμ., Ραμούσια 80 στρέμ., Κόπιτσα (Κῆποι), Μεσοχώρι 130 στρέμ., Ἁι-Δημήτρης μέ τό παλιό χωριό 200 στρέμ. Μάργιαντσο 50 στρέμ., Κούμπλα, Βερό 150 στρέμ., "Ἁγιος Θανάσης, Γκουστερίτσα 100 στρέμ. Δεδομένου ὅτι ἀρκετές ἀπ' αὐτές τίς ἐκτάσεις παρουσιάζουν σημαντικές ἐδαφικές κλίσεις, οἱ ἐκχερσώσεις πού ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀξιοποίησίν τούς ἀπαιτοῦν προσεκτικές ἐπιτόπιες ἐκτιμήσεις τοῦ μεγέθους πού μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ σέ καλλιέργεια χωρίς ἀρνητικές οἰκολογικές συνέπειες. Ἡ ὀρθολογικὴ ἀξιοποίησι τῶν ἐπανεισαγόμενων ἐκτάσεων σέ καλλιέργεια θά διευκολυνθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνακατανομή τῆς γῆς, ἀφοῦ προηγουμένως ἀντιμετωπιστεῖ τό ἰδιοκτησιακό καθεστῶς, δεδομένου ὅτι καί ἐδῶ οἱ δικαιοῦχοι στεροῦνται τίτλων ἰδιοκτησίας. Συναφῆς εἶναι καί ἡ ἐπίσπευση τῶν διαδικασιῶν δικαστικῆς διευθέτησι τῆς διεκδίκησης ἀπὸ τὴν κοινότητα τῶν 1.500 στρεμμάτων τῆς περιοχῆς Σαμουλάζαρη πού σάν Ἀσημολήγαδο ἰδιωτικοποιήθηκε στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '60.

"Ὅλα τὰ παραπάνω ἔργα ὑποδομῆς πού ἔχουν ἀναπτυξιακό στόχο τὴν ἀνακατανομή τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων στὰ ὄρια τῆς ὑπόψη κοινότητος θά πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν μέ τὴν ἀντιμετώπιση ὀρισμένων βασικῶν ἐλλείψεων μέσα στὸν ἴδιο τὸν οἰκισμό.

Λόγω τῆς ἐκδηλούμενης τάσης ἐπέκτασι τοῦ οἰκισμοῦ καί συνεπῶς τῆς αὔξεσι τοῦ ρυπαντικοῦ δυναμικοῦ σέ οἰκιακά λύματα καί ἀπορρίμματα, ἐπείγουν ἡ κατασκευὴ ἀποχετευτικοῦ δικτύου καί ἡ ἐπιλογή μεθόδου συλλογῆς, μεταφορᾶς καί διάθεσι τῶν ἀπορριμμάτων σέ συγκεκριμένο χῶρο ἐκτός τοῦ οἰκισμοῦ.

Ἡ ὑποδομὴ σέ κτίρια γενικῆς χρήσι ἐπιβάλλεται νὰ συμπληρωθεῖ κα-

τά πρώτο λόγο μέ τήν ανέγερση σχολείου. Τό σημερινό μονοτάξιο σχολείο στεγάζεται σέ νοικιασμένο κτίριο. Ὡστόσο ἡ παρουσία 18 παιδιῶν στό ἐπίπεδο τῆς στοιχειώδους ἐκπαίδευσης καί 10 σέ ἐπίπεδο νηπιαγωγείου, ὅπως καί 24 ἄλλων σέ προσχολική ἡλικία, ἐπιβάλλει τήν ὀργάνωση ἑνός χώρου ἐκπαίδευσης, ψυχαγωγίας καί ἀθλήσης τῶν παιδιῶν σύγχρονων ἀπαιτήσεων. Ἡ κατάλληλη διαμόρφωση αὐτοῦ τοῦ χώρου θά μπορούσε νά ἐξυπηρετήσει καί τή λειτουργία τοῦ πολιτιστικοῦ ἐξωραϊστικοῦ συλλόγου —ὁ ὁποῖος ἂν καί ὑφίσταται, στερεῖται στέγης— καί ἀθλητικές ἐκδηλώσεις, μετατρέπόμενος ἔτσι σέ πολιτιστικό κέντρο τῆς κοινότητας.

Ἐνα δεύτερο κτίριο πού ἡ ἐνίσχυση κατασκευῆς του θά διευκολύνει τήν ἀντίστοιχη συλλογική δραστηριότητα εἶναι τό συνεταιριστικό κατάστημα. Ἡ ἐπέκταση τῶν δραστηριοτήτων τοῦ συνεταιρισμοῦ σέ θέματα παραγωγῆς, ἐμπορίας καί μεταποίησης ἐπιβάλλει τήν ὀργάνωσή τους σέ ἕνα κέντρο ἀναλόγων διαστάσεων καί εὐκολιῶν. Ἐκτός ἀπό τό λειτουργικό ζήτημα ἡ ανέγερση ἑνός σύγχρονου συνεταιριστικοῦ καταστήματος θά τονίσει τή σημασία καί τό κύρος πού προσδίδεται ἀπό τήν πολιτεία στόν θεσμό.

Ἐνα τρίτο κτίριο πού ἡ κατασκευή του θά συμβάλει στή δημιουργία ἑνός νέου —γιά τήν κοινότητα— κλάδου δραστηριοτήτων εἶναι ὁ ξενώνας σέ διαθέσιμο ἤδη χῶρο πλησίον τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ. Ἡ δημιουργία του ἐπιβάλλεται ἀπό πολλούς λόγους πού συνοψίζονται παρακάτω.

Ἀπό τήν ἀποψη τῶν παρεχόμενων ὑπηρεσιῶν κοινῆς ὠφελείας ἡ ἐπέκταση καί ὁ ἐκσυγχρονισμός τοῦ τηλεφωνικοῦ δικτύου καθώς καί ἡ ἐγκατάσταση ἀναμεταδότη τηλεόρασης κρίνονται ἀμεσῆς προτεραιότητας σύμφωνα καί μέ τίς ἐκτιμήσεις τῶν κατοίκων.

Ἀναπτυξιακές προϋποθέσεις καί προοπτικές. Ἡ παρουσία περίπου 60 ἀπασχολούμενων ἢ ὑποαπασχολούμενων νέων στήν κοινότητα καθώς καί οἱ προαναφερθεῖσες 170 αἰτήσεις ἐπανεγκατάστασης προσδίδουν νέες διαστάσεις στίς ἀναπτυξιακές δυνατότητες τῆς περιοχῆς. Ἡ κύρια κτηνοτροφική κατεύθυνση τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος θά πρέπει νά ἐνισχυθεῖ καί νά συμπληρωθεῖ. Τά ἔργα ὑποδομῆς πού προαναφέρθηκαν μποροῦν νά συμβάλουν στήν αὐξηση τῶν ἐνδογενῶς παραγόμενων ζωοτροφῶν καί σέ συνδυασμό μέ τή γενετική βελτίωση τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου στήν ταυτόχρονη μείωση τοῦ κόστους παραγωγῆς καί τῆς αὐξησης τῆς παραγωγικότητος τῶν σημερινῶν ἐκμεταλλεύσεων. Παράλληλα, τά μέτρα αὐτά ἂν δέν ἀναστρέψουν πάντως θά βελτιώσουν τήν τάση μείωσης τῆς αἰγοπροβατοτροφίας, ἐπιτρέποντας ἕναν αὐστηρότερο καταμερισμό τῶν παραγωγικῶν δραστηριοτήτων ἐντός τοῦ κτηνοτροφικοῦ κλάδου ἀλλά καί μιά περισσότερη ἰσόρροπη κατανομή αἰγοπροβατοτροφίας/βοοτροφίας μέσα στίς κατευθύνσεις τῆς ΚΑΠ πού μακροπρόθεσμα εὐνοεῖ τήν πρώτη. Μολαταῦτα, ἂν ὁ νεοϊδρυθεῖς συνεταιρισμός δέν παρέμβῃ δραστήρια τόσο στόν τομέα ἀγορᾶς τῶν ζωοτροφῶν ὅσο καί στή διάθεση τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων, ἡ βιωσιμότητα τοῦ κλάδου στό ἐπίπεδο τῶν μεμονωμένων παραγωγῶν θά εἶναι πάντοτε προβληματική. Ἡ ἐγκατάσταση μικρῆς δυναμικότητος ζωοπλάστιγγας καί μεγάλης δυναμικότητος γεφυροπλάστιγγας στήν κοινότητα ἔχει αὐξήσει τήν ἐμπιστοσύνη τῶν παραγωγῶν ὡς πρός τή διαπραγματευτική δυνατότητα πού τοῦς προσφέρει ὁ ἔλεγχος ἀπό τοῦς ἴδιους, τῆς ἀγορᾶς καί ἐμπορίας τῶν προϊόντων τους. Ὁ ἐκσυγχρονισμός τοῦ τυροκομεῖου, πού θά δώσει νέες διαστάσεις στίς συλλογικές παραγωγικές δραστηριότητες τῆς κοινότητας, ἀποτελεῖ ἐρευνητέα προοπτική ὡς πρός τό μέγεθος καί τήν οἰκονομικότητα τοῦ ἐγχειρήματος, ἂν ἐπι-

πρόσθετα εξασφαλιστεί και η συνεργασία των γειτονικών κοινοτήτων Πλαγιᾶς, Δροσοπηγῆς, Ἀετομηλίτσας και Λαγκαδᾶ. Ἦδη τὰ 2/3 τοῦ ἀξιοποιούμενου γάλακτος στό τυροκομεῖο ἔχουν ἐξωκοινοτική προέλευση.

Ὅμως ἡ αὔξηση τῆς παραγωγικότητας τοῦ γεωργοκτηνοτροφικοῦ κλάδου θά ἐπιτείνει τό διαπιστούμενο πρόβλημα ἀπασχόλησης και τό διαφαινόμενο ὑποαπασχόλησης ἂν δέν ἀναπτυχθοῦν συμπληρωματικές εὐκαιρίες οἰκονομικά ἀποδοτικῶν δραστηριοτήτων σέ ἄλλους κλάδους. Ἦδη ὑπάρχει πρόταση τοῦ κοινοτικοῦ συμβουλίου γιά τήν ἴδρυση βιοτεχνίας μαλλιῶν μέ ἀπώτερο στόχο τήν ἐξαγωγή τοῦ τελικοῦ προϊόντος. Δεδομένου ὅτι ἡ ἴδια παραγωγή τῆς κοινότητας σέ πρώτη ὕλη εἶναι περίπου 3,5 τόνοι/ἔτος και ἡ τοποθεσία βρίσκεται ἐπί τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ και στό τρίγωνο Καστοριᾶς – Ἰωαννίνων – Κοζάνης, ἡ πρόταση θεωρεῖται βάσιμη. Ἐπιπρόσθετα, πέραν τῶν πιστοδοτικῶν δυνατοτήτων τοῦ παρόντος προγράμματος ἡ περιοχή ἐμπίπτει στίς περιοχές και ζῶνες πού προβλέπεται ἡ ἐνίσχυσή τους ἀπό τόν νόμο 1262/82 γιά τὰ κίνητρα (και στή συνέχεια τό νόμο 1360/83 πού συμπληρώνει και τροποποιεῖ τόν πρῶτο) περιφερειακῆς ἀνάπτυξης. Σ' αὐτή τήν κατεύθυνση, πρὸς διερεύνηση καταρχήν, προστίθενται και οἱ ἐξῆς προοπτικές πού προέκυψαν κατά τίς συζητήσεις μέ τούς κατοίκους: ἴδρυση ἐργοστασίου ἐμφιάλωσης νεροῦ, λατομεῖου μαρμάρων (τύπου Μυκηνῶν) και ἀδρανῶν ὑλικῶν (ἀσβέστη), μονάδων παραγωγῆς και ἐπεξεργασίας γουνοφόρων ζώων (βιζόν). Δεδομένου ὅτι οἱ σχετικές δυνατότητες τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος ἡ ἐμπειρίας τῶν κατοίκων ὑφίστανται, ἡ οἰκονομική και τεχνική διερεύνηση αὐτῶν τῶν προοπτικῶν δέν στερεῖται ἐνδιαφέροντος. Περισσότερο ἄμεσα ἐμφανίζεται ἡ ἀνάγκη ἀνάληψης ὀργάνωσης και ἐκμετάλλευσης ἀπό τόν συνεταιρισμό τῆς διαθέσιμης ξυλείας πού σήμερα ἀξιοποιεῖ 1.000 m³ ξυλείας μέσω δύο δασικῶν συνεταιρισμῶν, πού οὐσιαστικά κινοῦνται ἀπό ἰδιῶτες διασυνδεόμενους μέ ἐμπορικά κυκλώματα.

Ἡ ὑπαρξη αὐτῆς τῆς δυνατότητας σέ συνδυασμό μέ τήν παρουσία ξυλουργικοῦ ἐργοστασίου καλῶς ἐξοπλισμένου οἰκογενειακῆς ἐκμετάλλευσης μπορεῖ νά καλύψει ἄμεσα τίς σχετικές ἀνάγκες τῆς περιοχῆς. Ἀναφέρθηκε ἤδη ἡ ἀνάγκη κατασκευῆς τοῦ ξενώνα. Δεδομένου ὅτι ἀπό τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἕως τίς 25 Μαρτίου τό Κεφαλοχώρι ἀποτελεῖ «στέκι» ἀρκετῶν ἐκατοντάδων κυνηγῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπό ἔλλειψη καταλύματος σ' ὄλο τό τρίγωνο Ἰωαννίνων – Καστοριᾶς – Κοζάνης ἀναγκάζονται νά διανυκτερεύουν ὑπαίθρια ἡ σέ συγγενικά σπίτια, ἡ ἀνέγερση ξενώνα θά λύσει ἕνα ὑπαρκτό πρόβλημα και θά δημιουργήσει προοπτικές ἐπέκτασης τῆς τουριστικῆς περιόδου κατά τό χειμῶνα. Τό τελευταῖο σημεῖο, πέραν τῆς οἰκονομικῆς ὠφέλειας, ἐπειδή συνδέεται μέ τήν κοινωνική ζωή τῆς κοινότητας θά πρέπει νά ληφθεῖ σοβαρά ὑπόψη (παράλληλη δημιουργία ἐστιατορίου, ταβέρνας, καφετέριας κ.λπ.).

Ὁ μέγανος ἀριθμός παιδιῶν σχολικῆς – προσχολικῆς ἡλικίας ἀλλά και γενικότερα ἀτόμων πού ἀνήκουν στίς κατηγορίες τῶν νέων ἡλικιῶν προβάλλει ἰδιαίτερα τήν ἀνάγκη τῆς ἐκπαίδευσης. Δύο θά πρέπει νά εἶναι οἱ στόχοι τῆς ἐκπαίδευσης. Ὁ πρῶτος ἀφορᾶ τή γενική ἐκπαίδευση και μπορεῖ νά συντελεστεῖ στό ἐπίπεδο τῆς στοιχειώδους ἐντός τῆς κοινότητας και στό ἐπίπεδο τῆς μέσης στό πλησιέστερο Γυμνάσιο ἡ Λύκειο τῆς περιοχῆς. Παρότι ἡ λυκειακή ἐκπαίδευση δέν εἶναι ὑποχρεωτική, οἱ συνθῆκες διάδοσης τῶν σύγχρονων ἀντιλήψεων και ἡ εἰσβολή ξένων προτύπων ἐπιβάλλουν τήν ἀρτιότερη κατάρτιση τῶν μαθητῶν στό ἀνώτερο ἐπίπεδο σπουδῶν πού προσφέρει τό κράτος. Ὡς πρὸς αὐτό τό στόχο, ἡ ἀνέγερση τοῦ

Δημοτικού Σχολείου, ή οργάνωση βιβλιοθήκης, γυμναστηρίου, ή προμήθεια έποπτικῶν μέσων, ή έγκατάσταση μαθητικῶν κήπων ὅπως καί ή παροχή κάθε διευκόλυνσης έκ μέρους τῆς κοινότητας στους φοιτῶντες στή μέση εκπαίδευση θεωρεῖται αὐτονόητη. Ὁ δεύτερος ἀφορᾷ τήν τεχνική εκπαίδευση καί στό σημείο αὐτό οἱ ἀρμόδιες κρατικές ὑπηρεσίες ὀφείλουν νά δραστηριοποιηθοῦν ἀνάλογα μέ τήν κρισιμότητα τοῦ θέματος στό χωριό, ιδιαίτερα μετά τήν ἐπιστροφή τῶν μεταναστῶν. Ἡ σχετική εὐθύνη βαρύνει περισσότερο τήν ὑπηρεσία γεωργικῶν ἐφαρμογῶν τοῦ ὑπουργείου Γεωργίας. Ἡ πύκνωση τῶν ἐπισκέψεων γεωπόνων καί κτηνιάτρων στήν κοινότητα καί εἰδικά στους τόπους παραγωγῆς καί ή ἐφαρμογή έκ μέρους τους ἐνός συνεποῦς μακροπρόθεσμου προγράμματος εκπαίδευσης καί κατεύθυνσης τῶν ἀναπτυξιακῶν προσπαθειῶν τῶν ἀγροτῶν ἀποτελεῖ τήν κύρια προϋπόθεση ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς περιοχῆς. Ἡ εἰδική ἀναφορά σέ θέματα φυτοπροστασίας, λίπανσης, ὀρθολογικῆς διαχείρισης τῶν βοσκότοπων καί τῶν δασικῶν πόρων, ἐνσίρωσης, διατροφῆς καί ὑγιεινῆς τῶν ζῶνων, μελισσοκομίας, ἐκτροφῆς γουνοφόρων ζῶνων καί μεταποίησης τῶν προϊόντων τους, ἐπισκευῆς καί συντήρησης τοῦ μηχανολογικοῦ ἐξοπλισμοῦ, οργάνωσης τῆς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης καί ἐμπορίας τῶν προϊόντων τῆς συνεταιριστικῆς καί οἰκιακῆς οἰκονομίας, ἀποτελεῖ τή βάση τῆς εκπαιδευτικῆς προσπάθειας. Συμπληρωματικά, μικρός ἀριθμός ἀγροτῶν ἀλλά σέ τακτικά διαστήματα θά μπορεῖ νά παρακολουθεῖ εἰδικά τεχνικά σεμινάρια εἴτε στό Κέντρο Γεωργικῆς Ἐκπαίδευσης (Κ.Ε.Γ.Ε.) στά Ἰωάννινα ἢ στή Γεωργική Σχολή Κόνιτσας. Ὅσον ἀφορᾷ θέματα ὄχι μόνο τεχνικά ἀλλά καί γενικότερης ἐπιμόρφωσης, τό ὑπουργεῖο Παιδείας μέσω τοῦ συστήματος εκπαίδευσης ἐνηλίκων πού διαθέτει ἢ τό ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ μέ τό Ἀνοιχτό Πανεπιστήμιο ἔχουν τή δυνατότητα — ἂν οἱ κάτοικοι ὀργανώσουν τό ἐγχείρημα — νά ἐπιλέξουν ὁμιλητές καί νά χρηματοδοτήσουν τή μετάβασή τους στήν κοινότητα. Ἐπιπρόσθετα, ή οργάνωση μαθημάτων προληπτικῆς ἰατρικῆς θά συμβάλει μακροπρόθεσμα στή μείωση τῆς ἐξάρτησης πού σήμερα ὑπάρχει ἀπό τά ἀστικά κέντρα στά σχετικά θέματα.

Ὅλες αὐτές οἱ εκπαιδευτικές παρεμβάσεις τῶν ἀρμόδιων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, ἀναγκαῖες ὅπωςδήποτε, θά εἶναι καί ἀποτελεσματικές μόνο ἂν τονώσουν τήν αὐτενέργεια καί τήν πρωτοβουλία τῶν κατοίκων στήν ἀντιμετώπιση τῶν σύνθετων προβλημάτων (παραγωγικῶν, κοινωνικῶν, πολιτιστικῶν) πού τίθενται ἀντικειμενικά κατά τόν μετασχηματισμό τῶν παραδοσιακῶν δομῶν στή σύγχρονη ἐκφρασή τους. Αὐτή ἄλλωστε θά πρέπει νά εἶναι ή βασική φιλοσοφία τῶν εκπαιδευτικῶν προγραμμάτων σέ ἀντίθεση μέ τήν τάση παθητικῆς ἀποδοχῆς τῶν σύγχρονων ἀστικῶν προτύπων πού καλλιεργοῦνται εἴτε ἀπό τίς ὑφιστάμενες ἀδυναμίες τῆς εκπαίδευσης εἴτε ἀπό τήν ποιότητα τῶν κρατικῶν μέσων μαζικῆς ἐνημέρωσης. Μέ αὐτή τήν ἔννοια, ή έγκατάσταση τηλεοπτικοῦ ἀναμεταδότη πού ἤδη προτάθηκε δέν συμβάλλει αὐτονόητα στόν ἐκσυγχρονισμό τῆς κοινότητας, ἂν δέν συνοδευτεῖ παράλληλα μέ τήν ἔνταση καί τήν ἀποτελεσματικότητα τῶν παραπάνω διαγραφόμενων εκπαιδευτικῶν διαδικασιῶν.

Πλαγιά

Οἰκισμός. Λόγω τῶν κατολισθήσεων, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ἄρχισαν τό 1961 οἱ προσπάθειες μεταφορᾶς τοῦ παλαιοῦ οἰκισμοῦ στή νέα θέση του χωρίς νά ἔχουν ἀκόμη ὀλοκληρωθεῖ. Τά μείζονα προβλήματα τῆς κοινότητας συνδέονται μέ τήν έγκατάσταση καί τήν ἐξασφάλιση τῆς ὑποδομῆς

του νέου οικισμού. 'Ανεξάρτητα από τό γεγονός ότι ή επιλογή τής θέσης του νέου οικισμού έντείνει αυτά τά προβλήματα,² ή άμεση αντιμετώπισή τους έπείγει, δεδομένου ότι έξαιτίας τους δέν έχει ακόμη ολοκληρωθεί ή μετακίνηση τής κοινότητας. 'Ως βασική κοινωνική ανάγκη, ώς έκ τούτου, έμφανίζεται ή συνέχιση δανειοδότησης για τήν εγκατάσταση όλων τών κατοίκων στό νέο οικισμό. Οί σχετικές δαπάνες είναι δυσανάλογα ύψηλές σέ σχέση μέ τό εισόδημα τών κατοίκων, ένώ ή άρχική δανειοδότηση (250.000 — 600.000 δραχμές) θεωρείται πολύ χαμηλή σέ σχέση μέ τό συνολικό κόστος (τελευταία δόθηκαν δάνεια ύψους 1,5 έκ. δραχμών).

Παρότι τό 'Ινστιτούτο Γεωλογικῶν καί Μεταλλευτικῶν 'Ερευνῶν (ΙΓ-ΜΕ) έχει άποφανθεί ότι τό ύπέδαφος τής νέας τοποθεσίας του οικισμού είναι άπολύτως στερεό καί κατάλληλο για τήν εγκατάστασή του, ή κατασκευή άποχετευτικού δικτύου έκτιμάται ότι θά αποκλείσει έδαφικά προβλήματα πού θά προκύψουν ένδεχομένως από τή λειτουργία άτομικῶν βόθρων. Για τήν εξασφάλιση τών αναγκῶν σέ ύδρευση, έχει ένταχθεί ήδη στό πλαίσιο του παρόντος πιλότου-προγράμματος σχετική δαπάνη στό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων τής νομαρχίας 'Ιωαννίνων. Κατά τίς έκτιμήσεις τών τοπικῶν άρχῶν, ή άρχική έγκριση 7 έκ. δραχμών θά χρειαστεί διπλασιασμό για τήν άποπεράτωση του έργου.

'Η άνέγερση σχολείου θά πρέπει νά έπισπευστεί παρά τίς συναντώμενες οικονομικές δυσχέρειες. Είναι θετικό ότι ήδη έχει διατεθεί ένα οικόπεδο στό νέο οικισμό γι' αυτό τό σκοπό. Βεβαίως θά μπορούσαν νά άντιταχθούν όρισμένοι λόγοι πού δέν συνηγορούν, μέ καθαρά οικονομικά κριτήρια, στην άνέγερση σχολείου. Πρῶτον, ότι σήμερα τά παιδιά πού φοιτούν στό μονοτάξιο σχολείο είναι μόνο 7-8 καί μάλιστα κατά τή μετακίνηση τών κοπαδιῶν, πού φεύγουν τέλη 'Οκτωβρίου για τίς Φιλιάτες καί έπιστρέφουν τόν Μάιο, τά παιδιά τών δέκα περίπου οικογενειῶν πού τά συνοδεύουν πηγαινούν σχολείο στίς Φιλιάτες καί μετά συνεχίζουν πάλι στό σχολείο τής Πλαγιάς. Δεύτερον, ότι τό σχολείο τής γειτονικῆς Δροσοπηγῆς μέ πολύ περισσότερους κατοίκους (250) έχει κλείσει από έλλειψη μαθητῶν. Τρίτον, ότι ήδη ύφίσταται προοπτική άνέγερσης σχολείου στό γειτονικό Κεφαλοχώρι πού λόγω τής θέσης του τελευταίου καί τής δυνατότητάς του νά έξελιχθεί σέ σύγχρονο έπαρκῶς έξοπλισμένο σέ προσωπικό καί ύλικοτεχνική ύποδομή συγκρότημα, θά μπορούσε νά συγκεντρώσει καί τά λίγα —πρός τό παρόν— παιδιά τής Πλαγιάς. 'Ωστόσο, αν ύφίσταται μιά δυναμικότητα στό νέο οικισμό τής Πλαγιάς, ή ύπαρξη σχολείου αναμένεται νά έντείνει τό αίσθημα αυτοδυναμίας τής κοινότητας καί νά άποτελέσει πόλο έλξης για τήν επανεγκατάσταση νέων οικογενειῶν.

Πρός τήν ίδια κατεύθυνση θά λειτουργήσει καί ή κατασκευή πολιτιστικού κέντρου πού είναι ήδη ένταγμένη στό πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων για τό 1984, χωρίς μέχρι σήμερα νά έχουν γίνει σχετικές ενέργειες ύλοποίησής του. Τέλος, ή κατασκευή κοινοτικού καταστήματος θά συμπληρώσει ένα κενό στό νέο οικισμό πού μαζί μέ τήν τσιμεντόστρωση άμμοχαλικόστρωση έσωτερικῶν δρόμων καί τή διαμόρφωση πλατείας θά ολοκληρώσουν τήν έλάχιστη ύποδομή για τήν αύξηση τών συλλογικῶν δραστηριοτήτων καί τήν ένταση τής κοινωνικῆς ζωῆς στή νέα θέση τής κοινότητας.

'Υποδομή. Παρότι ή ολοκλήρωση του νέου οικισμού καί ή ανασυγκρότηση τής κοινωνικῆς ζωῆς σ' αυτόν έχει προτεραιότητα, οί έλλείψεις στή γενικότερη ύποδομή πού σημειώθηκαν στό Κεφαλοχώρι έμφανίζονται καί

έδω. Μέ δεδομένο ότι ή κτηνοτροφία αποτελεί τήν κύρια παραγωγική άπασχόληση τών κατοίκων, ή έξάρτησή της σήμερα από τίς άγοραζόμενες ζωοτροφές θά πρέπει όπωσδήποτε νά μειωθεί. Πρός τούτο θά πρέπει νά επέκταθουν μέ προσοχή, λόγω τών γνωστών περιορισμών του φυσικού περιβάλλοντος, οί άξιοποιούμενες εκτάσεις για καλλιέργεια κτηνοτροφικών φυτών. Σχετικά αναφέρονται οί τοποθεσίες Κοσαρτσικό (1.500 στρέμματα), Λιβάδια Γκουστερίτσα (1.500 στρέμματα). Έστω και άν ένα μικρό ποσοστό τών εκτάσεων αυτών, λόγω τών γνωστών περιορισμών, μπορεί νά αξιοποιηθεί μέ ασφάλεια, οί έλλείψεις σε τεχνική ύποδομή και έγγειοβελτιωτικά έργα καθιστούν κι αυτό τό ένδεχόμενο άδύνατο. Σ' αυτήν τήν κατεύθυνση προτείνονται:

α. Άγροτικοί δρόμοι

- Δυτικός νέος οικισμός έως «Γκουστερίτσα», μήκους 2 χιλιομέτρων. Ο δρόμος φτάνει μέχρι τά όρια τής κοινότητας Κεφαλοχωρίου και έξυπηρετεί βοσκότοπους.
- Άνατολικός νέος οικισμός έως «Πριάσοπο» και «Καραούλια» μήκους 7 χιλιομέτρων. Έξυπηρετεί βοσκότοπους.
- Συνέχιση του νεοανοιχθέντος άγροτικού δρόμου από τή θέση «Σταυρός» έως τά «Κανάλια» μήκους 1,5 χιλιομέτρου. Νά σημειωθεί ότι στο πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων για τό 1984 έχουν ένταχθεί δαπάνες για τή διάνοιξη άγροτικού δρόμου από τή θέση «Καρυές» προς «Κορτσικό» (άπό Προσήλιο) καθώς και ή ασφαλτόστρωση όδοϋ από Πλαγιά προς έθνική όδό, ή μεγάλη σημασία τής όποιας είναι αυτονόητη.

β. Γεφύρι

- Στή θέση «Καρυές» (περιοχής Σαρανταπόρου) για τήν προσπέλαση κατά τή χειμερινή περίοδο του διανοιχθέντος εκεί δρόμου.

γ. Ποτίστρες

- Στίς θέσεις: Χριστοφόρου, Πηγαδίτσα, Μαρίας πηγάδι, Στάνας Βαρκά, Ρόκκα, Ζιάσσοκα, Παλιοχώρι (Κοσαρτσικό), Σανίδια, Χωράφι, Γκοψίγια, Χαρής, Χαρίση πηγάδι.

Αναπτυξιακές προϋποθέσεις και προοπτικές. Η διάνοιξη άγροτικών δρόμων, ή διευκόλυνση από τήν κοινότητα τής νομής τής γής πού τής ανήκει, ή άξιοποίηση εκτάσεων πού δέν καλλιεργούνται σήμερα, ή έντατικότερη χρήση σύγχρονης τεχνολογίας, ή βελτίωση του ζωικού κεφαλαίου και τών 20 στάβλων πού βρίσκονται εκτός οικισμού, αποτελούν παράγοντες πού θά συμβάλουν στην αύξηση τής παραγωγικότητας του γεωργοκτηνοτροφικού κλάδου στην περιοχή. Όπως όμως παρατηρήθηκε και στο Κεφαλοχώρι, πρέπει νά βελτιωθούν οί προσφερόμενες από τό κράτος ύπηρεσίες και ο βαθμός συλλογικής δράσης τών άγροτών, σε όλο τό φάσμα τής παραγωγής και διακίνησης τών προϊόντων τους. Ο έκσυγχρονισμός τών παραγωγικών δομών άπαιτεί άμεση και συχνή επικοινωνία μέ γεωπόνους και κτηνιάτρους και ίδρυση συνεταιριστικού φορέα, παράγοντες πού σήμερα σπανίζουν ή άπουσιάζουν έντελώς στην κοινότητα. Για παράδειγμα, θά ήταν οικονομικά άποδεκτή ή άπόκτηση του πρώτου έλκυστήρα στην κοινότητα, άπαραίτητου μέ τήν επέκταση τών καλλιεργούμενων εκτάσεων, άν αντιμετωπιζόταν συλλογικά μέσω συνεταιριστικού φορέα. Παρόμοιες

σκέψεις ισχύουν και για τόν τομέα τῆς ἐμπορίας (βλ. σχετικά για Κεφαλοχώρι).

Ὁ νέος οἰκισμός τῆς Πλαγιάς, ἂν παρουσιάζει προβλήματα στήν ὀλοκλήρωση τῆς τεχνικῆς ὑποδομῆς λόγω τῆς ὀρεινῆς θέσης του, ἀπό τήν ἄλλη βρίσκεται σέ ἀξιοθέατη περιοχή μέ τουριστικό ἐνδιαφέρον. Ἡ ἀσφαλτόστρωση τοῦ δρόμου πού συνδέει τήν κοινότητα μέ τήν ἐθνική ὁδó καί ἡ κατασκευή ἐνός ξενώνα θά αὐξήσει τήν τουριστική κίνηση, ἰδιαίτερα κατά τήν κυνηγετική περίοδο, δημιουργώντας νέες εὐκαιρίες ἀπασχόλησης σέ μιὰ κοινότητα πού σήμερα δέν διαθέτει οὔτε ἓνα καφενεῖο. Μέ τήν προϋπόθεση τῆς αὐξησης τοῦ τουρισμοῦ οἱ δύο τρεῖς χειροτέχνες ξύλου θά μπορούσαν νά ἀποτελέσουν ἓναν πυρήνα ἐπαγγελματικό καί ἐκπαιδευτικό ταυτόχρονα στήν παραγωγή παραδοσιακῶν ἀντικειμένων λαϊκῆς τέχνης. Τό παλιό τυροκομεῖο πού δέν λειτουργεῖ πιά δέν προσφέρεται γιά ἐκσυγχρονισμό ἂν ὑποθεθεῖ ὅτι τό ἀνάλογο κατάστημα στό Κεφαλοχώρι θά βελτιωθεῖ ὥστε νά μπορεῖ νά ἐξυπηρετεῖ ἀκόμα καί περισσότερες ἀπό δύο κοινότητες. Περισσότερο χρήσιμη κρίνεται ἡ ἐγκατάσταση ζωοπλάστιγγας.

Στήν Πλαγιά, ἂν ὀλοκληρωθεῖ ἡ μεταφορά τοῦ οἰκισμοῦ στή νέα του θέση μέ εὐνοϊκούς ὄρους καί ρυθμούς, οἱ ὑπάρχοντες νέοι μπορούν μέ τήν κατάλληλη ἐκπαίδευση καί ἐπιμόρφωση, ὅπως προαναφέρθηκε καί γιά τό Κεφαλοχώρι, νά συνεχίσουν μιὰ παραγωγική παράδοση ἡ ὁποία ἀκόμα καί πρὶν ἀπό δέκα χρόνια συντηροῦσε τριπλάσιες ἀπό τίς σημερινές οἰκογένειες, στόν ἴδιο τόπο. Ἡ πρόσφατη ἠλεκτροδότηση, ἡ σύνδεση μέ τήν ἐθνική ὁδó, ὁ ἐκσυγχρονισμός καί ἡ ἐπέκταση τοῦ τηλεφωνικοῦ δικτύου μαζί μέ τίς βελτιώσεις τῆς ὑποδομῆς πού προαναφέρθηκαν καί τίς παράλληλες πρὸς τή γεωργοκτηνοτροφία δραστηριότητες θά ἄρουν τό αἶσθημα ἀπομόνωσης πού κυριαρχεῖ σήμερα στήν Πλαγιά περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη κοινότητα τῆς περιοχῆς παρέμβασης.

Ἄνω Πεδινά

Οἰκισμός. Τρία εἶναι τά σοβαρότερα ζητήματα πού θά πρέπει νά ἀντιμετωπιστοῦν ἐπαιγόντως γιά τήν ὀλοκλήρωση τῆς βασικῆς ὑποδομῆς τοῦ οἰκισμοῦ.

Τό πρῶτο συνδέεται μέ τό δίκτυο ὑδρευσης καί ἀντιμετωπίζεται μέ τόν «συνδεσμο κοινότητων», ὅπως ἤδη ἐκτέθηκε προηγουμένως. Πέρα ἀπό αὐτή τή γενική ἀντιμετώπιση πού ἀφορᾷ ὅλη τή δεύτερη ἐνότητα, εἰδικά γιά τά Ἄνω Πεδινά στό πρόγραμμα δημοσίων ἐπενδύσεων εἶχαν ἐνταχθεῖ ἡ διάνοιξη παραγωγικῶν γεωτρήσεων — ἡ δοκιμαστική γεώτρηση ἔχει δώσει ἤδη ἀποτελέσματα —, ἐξωτερικό δίκτυο, δεξαμενή, ἀντλιοστάσιο. Εἶναι εὐνόητο ὅτι τόσο ἡ ὑδρευση τῶν κατοίκων ὅσο καί ἡ ἄρδευση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων ἐξαρτῶνται ἀπό τήν πορεία ἐκτέλεσης τῶν παραπάνω ἔργων καί οἱ καθυστερήσεις πού ἔχουν σημειωθεῖ ἀνησυχοῦν βαθύτατα τόσο τούς ἀπλούς κατοίκους ὅσο καί τούς γεωργοκτηνοτρόφους τῆς κοινότητος.

Τό δεύτερο ζήτημα ἀφορᾷ τήν κατασκευή ἀποχετευτικοῦ δικτύου καί τή συλλογή — ἀποκομιδή ἀπορριμμάτων, στοιχεῖα τῆς ὁποίας δόθηκαν σέ προηγούμενη ἐνότητα. Τό ἔργο τῆς κατασκευῆς ὀχετοῦ καί ἀπορροῆς ὀμβρίων εἶναι ἤδη προγραμματισμένο.

Τό τρίτο ζήτημα εἶναι ἡ ἄμεση ἀπομάκρυνση τῶν 15 στάβλων πού βρίσκονται μέσα στόν οἰκισμό. Ἄλλοι 5 στάβλοι ἀπέχουν ἀπό τόν οἰκισμό.

Δεδομένου ότι ή σημερινή κατασκευή τους είναι εξαιρετικά πρόχειρη, στή δανειοδότηση μετεγκατάστασής τους θά πρέπει νά περιληφθοῦν οί δαπάνες ἀνακατασκευής τους (συμπληρωμένη μέ χορτοαποθήκες), σύμφωνα μέ τά σύγχρονα πρότυπα προσαρμοσμένα στίς συνθήκες τής περιοχῆς.

Ένα γενικότερο ζήτημα πού ἀφορᾷ μακροπρόθεσμα τόν οίκισμό είναι ή διατήρηση τής παραδοσιακῆς μορφῆς του. Σήμερα οί προστριβές είναι συχνές μέ τά ἀρμόδια ὄργανα τής ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας καί πρόσφατο παράδειγμα είναι ή προγραμματισμένη τσιμεντόστρωση τῶν ἐσωτερικῶν δρόμων καί ή ἀποπεράτωση τής πλατείας. Τό ἔργο καθυστερεῖ, ἄν καί ή δημοπρασία ἔγινε στίς 3.8.83, καθώς ή ἀρχαιολογική ὑπηρεσία προβάλλει ἀντιρρήσεις στήν τσιμεντόστρωση προτείνοντας ἐπίστρωση τύπου «καλντερίμι». Ἐπειδή τό πρόβλημα παρουσιάζεται σέ ὅλες τίς κοινότητες τής δεύτερης ἐνότητας καί είναι σημαντικό, ή ἀντιμετώπισή του θά προέλθει ἀπό τήν ὀρθή τοποθέτησή του. Οί κάτοικοι δίκαια ζητοῦν δρόμους πού νά διασφαλίζουν, ἰδιαίτερα κατά τό χειμῶνα, τήν ἀνετη μεταφορά τῶν ζωοτροφῶν τους. Ὡστόσο, ἐφόσον ὁ οίκισμός ἔχει χαρακτηριστεῖ παραδοσιακός, τό μακροπρόθεσμο συμφέρον τῶν κατοίκων του είναι ή συμμόρφωσή τους μέ τίς ὁδηγίες διατήρησης αὐτοῦ τοῦ χαρακτήρα ὅπως δίνονται ἀπό τήν ἀρμόδια ὑπηρεσία. Τό πραγματικό πρόβλημα είναι ή ἐξέυρεση πόρων καί τεχνικῶν συντήρησης ή ἀναπαραγωγῆς τοῦ παραδοσιακοῦ χαρακτήρα. Στό πρόβλημα αὐτή ή λύση είναι σύνθετη. Ἀνάγεται στήν οἰκονομική ἀνεύρεση τῶν παραδοσιακῶν ὑλικῶν, ὅπου γιά παράδειγμα θά μπορούσαν νά ἀξιοποιηθοῦν οί σχιστόλιθοι τής θέσης «Στάλος», εἰδικά γιά τίς στέγες τῶν κατοικιῶν, στήν ἐκπαίδευση τῶν κατοίκων στόν παραδοσιακό χειρισμό καί τή μεταποίηση αὐτῶν τῶν ὑλικῶν, καί τέλος στήν οἰκονομική ἐνίσχυση τοῦ ὄλου ἐγχειρήματος ἀπό τό κράτος. Μ' αὐτό τό πνεῦμα θά πρέπει νά ἀντιμετωπιστεῖ καί τό προαναφερόμενο παράδειγμα πού σήμερα δημιουργεῖ πόλωση ἀντί τής ἐπιβαλλόμενης συνεργασίας ἀνάμεσα στούς κατοίκους καί τήν ἀρμόδια ὑπηρεσία. Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση, πέραν τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν πρωτοβουλίες ὅπως αὐτή τοῦ «Ἀνοιχτοῦ Σχολείου», πού διοργανῶνται κατ' ἔτος τό Κέντρο Ἐρευνῶν Ζαγορίου, ἴσως ἀποδειχθοῦν ἐξαιρετικά χρήσιμες.

Ἐπίπεδο. Ἡ ἐπέκταση τῶν καλλιεργούμενων ἢ ἀξιοποιούμενων γεωργοκτηνοτροφικά ἐκτάσεων καθώς καί ή βελτίωση τῶν μεθόδων ἐκμετάλλευσής τους ἀποτελεῖ ἄμεση ἀνάγκη τῶν παραγωγῶν-ἀγροτῶν τής κοινότητος. Οί καλλιέργειες είναι ξηρικές καί λιπάνσεις δέν γίνονται καθόλου ἐνῶ ή ἐξάρτηση γιά ζωοτροφές ἀπό ἐξωκοινοτικά κέντρα (π.χ. Ἀγρίνιο) είναι ἀπόλυτη κατά τά 2/3 τοῦ χρόνου ἐκτροφῆς. Ἡ καλύτερη ἀξιοποίηση τῶν δυνατοτήτων πού ὑπάρχουν ἀπαιτεῖ πολλαπλές παρεμβάσεις. Καταρχήν στό ἰδιοκτησιακό ζήτημα. Ἀπό τίς καλλιεργούμενες ἐκτάσεις μετά τίς ἐξόδους τοῦ πληθυσμοῦ, πάνω ἀπό τίς μισές δέν ἀνήκουν στούς μόνιμους κατοίκους τής κοινότητος. Ἡ ἐνοικίαση ἀποτελεῖ μερική λύση καθώς οί σχετικές ἐκτάσεις δίνονται πρὸς καλλιέργεια ὑπό τόν ὄρο νά χρησιμοποιηθοῦν ὡς βοσκότοποι καί ὄχι γιά τήν ἐγκατάσταση πολυετῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν (π.χ. τριφύλλια). Ἐξάλλου, ή καθυστέρηση σέ σχέση μέ τίς γειτονικές κοινότητες τοῦ ἀναδασμοῦ καί ὀρισμένων μικρῶν ἐγγειοβελτιωτικῶν ἔργων ἀποστερεῖ πεδινές ἐκτάσεις ἀπό τήν καλλιέργεια. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ή ἀξιοποίηση τῶν βοσκότοπων δέν είναι ἀπρόσκοπτη. Παρά τήν ἀνοχή τοῦ δασαρχείου ἐπισημαίνεται ή δυσχέρεια προσέγγισης καί βόσκησης τῶν ζῶων στά ἐκτεταμένα θαμνολίβαδα. Ἡ ἀλλαγή τής τεχνολογίας

μέ την εξαφάνιση τῶν ζώων ἐργασίας καί μεταφορᾶς καί ἡ διακοπή τῆς ξύλευσης ὄξυναν τό πρόβλημα τῆς κτηνοτροφικῆς ἀξιοποίησης τῶν παλαιῶν βοσκότοπων. Ἡ διάνοιξη ἐπαρκοῦς ἀγροτικοῦ ὁδικοῦ δικτύου κρίνεται ἀπαραίτητη τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾶ τίς ἐξῆς ὁδούς:

- Χωριό πρὸς Ἄραυνά. Συνολικοῦ μήκους 0,8 χιλιομέτρων, θά ἐξυπηρετεῖ βοσκότοπους καί τήν προσέγγιση περιοχῶν μέ σχιστόλιθους.
- Στάση Νεγράδων πρὸς Βοτσανοχώρα καί Μαγούλια. Συνολικοῦ μήκους 2 χιλιομέτρων· ἤδη ὑπάρχει ἀλλά χρειάζεται βελτιώσεις ὥστε νά ἐξυπηρετεῖ βοσκότοπους.
- Φτέρες πρὸς Χόχ. Συνολικοῦ μήκους ἐνός χιλιομέτρου, θά ἐξυπηρετεῖ βοσκότοπους. Ἔχει προγραμματιστεῖ ἀπό τή νομαρχία ἡ διάνοιξη ἀγροτικοῦ δρόμου ἀπό Ἅγιο Θεόδωρο πρὸς Μακρύκαμπο.

Κρίνεται ἀκόμη ἀπαραίτητη ἡ κατασκευή ὀμβροδεξαμενῶν μέ ποτίστρες στίς θέσεις Ἄραυνά, Στάσεις Παπιγγιωτέων, μία δεξαμενή μεταξύ Ἁγίας Παρασκευῆς καί Μονοδενδρίου, τρεῖς δεξαμενές μεταξύ Ἁγίου Θεοδώρου καί Μακρυκάμπου. Στόν τομέα τῶν κατασκευῶν ἡ στενή γέφυρα στό σημεῖο «Καταβόθρα», κάτω ἀπό τόν κόμβο Βίτσας, Ιωαννίνων, Πεδινῶν, θά πρέπει νά διαπλατυνθεῖ καθὼς ἐξαιτίας τῆς προκαλοῦνται συχνά ἀτυχήματα μέ συνέπεια τό σχετικό ἔργο νά ἐνδιαφέρει καί τίς τρεῖς κοινότητες τῆς δεύτερης ἐνότητας. Ἦδη εἶναι προγραμματισμένη ἡ ἀσφαλτόστρωση δρόμου ἀπό Ἄνω Πεδινά πρὸς Λεύκα καί Κάτω Πεδινά καί ἡ κατασκευή τοῦ προαναφερθέντος κόμβου.

Ἡ κατασκευή αὐτῶν τῶν ἔργων ἔχει μεγάλη σημασία γιά τήν κοινότητα. Κατά τούς κατοίκους ἂν ἀξιοποιηθοῦν οἱ περιοχές Ἄραυνά καί Ἁγία Παρασκευή θά αὐξηθεῖ σημαντικά ἡ ποιότητα καί ἡ ἔκταση τῶν προσφερόμενων στήν κτηνοτροφία βοσκότοπων. Ἀκόμη, μέ τήν ἐπίστρωση τοῦ ἀγροτικοῦ δρόμου Ἅγιος Θεόδωρος — Μακρύκαμπος ὑφίσταται δυνατότητα ἐπανεγκατάστασης ἀμπελώνων οἱ ὁποῖοι εὐδοκιμοῦσαν παλαιότερα σ' αὐτή τήν περιοχή καί στή συνέχεια ἐγκατελείφθησαν. Οἱ λόγοι τῆς ἐγκατάλειψης ξεκινῶν ἀπό τή μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τῆς κοινότητας καί τήν ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου ζωῆς καί παραγωγῆς ὅσων ἀπέμειναν. Ἄλλοτε 150 — 200 ζῶα μεταφορᾶς κάλυπταν τήν ἀπόσταση πρὸς τήν περιοχή ἡ ὁποία παρήγε ἕναν ἀξιόλογο λευκό οἶνο, τήν «ντίμπινα». Σήμερα ἡ ἔλλειψη ζώων μεταφορᾶς ἀλλά καί ἡ μεταστροφή τῶν ἀντιλήψεων γιά τίς συνθηκες ἐργασίας καί παραγωγῆς ἐπιβάλλει τήν κατασκευή ἔργων πού θά διασφαλίζουν τίς ἀπαιτήσεις τῶν σύγχρονων ἀγροτῶν καί τήν εὐχερῆ πρόσβασή τους στοὺς τόπους ἐργασίας τους.

Ἐκτός ἀπό τήν ἐπέκταση τῶν ἀξιοποιούμενων ἐκτάσεων, ἡ βελτίωση τῆς χρήσης τους εἶναι ἐξίσου ἐπείγουσα. Ἡ ἄρδευση, ἡ λίπανση, ἡ βελτίωση τῶν βοσκότοπων, ἡ φυτοπροστασία καί ἡ μηχανική καλλιέργεια θά αὐξήσουν σημαντικά τίς σημερινές ἀποδόσεις. Σέ ὅλες τίς παραπάνω βελτιώσεις ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ συνεταιρισμοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε μέχρι τό 1964, κρίνεται ἀναγκαῖα. Παράδειγμα ἡ ἐκμηχάνιση. Σήμερα ὑπάρχουν ἕνας παλαιοῦ τύπου ἔλκυστήρας 45 HP καί 8 ἀγροτικά αὐτοκίνητα. Ἡ δυνατότητα αὐξησης αὐτοῦ τοῦ δυναμικοῦ μέ τήν ἀγορά ἔλκυστήρα ἀλλά ἀκόμη καί χορτοκοπτικῆς μηχανῆς σέ συνεταιριστική συλλογική βάση, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναλυθεῖ, θά ἀποτελέσει ἕναν ὀρθολογικό, μέ οἰκονομικά καί οἰκολογικά κριτήρια, ἐκσυγχρονισμό.

Ἡ βελτίωση τῶν ἀποδόσεων καί τῆς παραγωγικότητας τοῦ γεωργικοῦ τομέα, συνδυαζόμενη μέ τήν αὐξηση τῆς καλλιέργειας τῶν «κηπαριῶν»

γιά οικιακή αυτοκατανάλωση, μπορεί να μειώσει τή σημερινή εξάρτηση τής κοινότητας από εισαγόμενες ζωοτροφές και τρόφιμα γενικότερα, πρὸς ὄφελος ἐντέλει τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος. Τά ἴδια ἰσχύουν καί γιά τό ζωικό κεφάλαιο γιά τό ὁποῖο ἡ μέριμνα γενετικής βελτίωσης, κατάλληλου σιτηρεσίου, ὑγιεινῆς σταβλισμοῦ καί ἐκτροφῆς γενικότερα ἔχει ἀποφασιστική σημασία γιά τόν κυρίαρχο κλάδο παραγωγῆς τής κοινότητας.

Προϋποθέσεις καί προοπτικές ἀνάπτυξης. Γιά τούς λόγους πού ἀναφέρθηκαν καί στίς ὑπόλοιπες κοινότητες, ἡ ποιότητα καί ἡ ποσότητα τῶν προσφερόμενων ὑπηρεσιῶν ἀπό τό κράτος εἶναι ἐξαιρετικά ἀνεπαρκεῖς. Ὁ κτηνίατρος ἐδρεύει στήν Ἀσπράγγελη καί ἐποπτεύει ἄλλες 60 κοινότητες, μέ συνέπεια νά διέρχεται ἀπό τά Ἄνω Πεδινά μιά φορά τόν μήνα. Τά ἴδια ἰσχύουν γιά τό γεωπόνο γεωργικῶν ἐφαρμογῶν, τήν ἀνάγκη τοῦ ὁποίου οἱ παραγωγοί ἔφτασαν νά τήν θεωροῦν ὄχι καί τόσο ἄμεση. Ἀλλά γιά τόν ἀναπτυξιακό καθοδηγητικό ρόλο αὐτῶν τῶν ὑπηρεσιῶν σέ ὅλες τίς φάσεις τής παραγωγικῆς δραστηριότητος ἔχει ἤδη γίνει ἀρκετός λόγος. Ἐδῶ θά συμπληρωθοῦν οἱ τομεῖς ἐκτός τοῦ ἄμεσα παραγωγικοῦ, ὅπου ὁ ἀναπτυξιακός ρόλος τῶν σχετικῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν ὀφείλει νά ἀποβεῖ καθοριστικός.

Σχετικά μέ τήν παρεχόμενη ἐκπαίδευση, τό μονοθέσιο σχολεῖο, παρά τά σχετικά λίγα (περίπου 10) παιδιά πού φοιτοῦν, θά πρέπει νά διατηρηθεῖ ἐνῶ ἡ κοινότητα ὀφείλει νά διευκολύνει ὅσο τό δυνατόν περισσότερους μαθητές νά φοιτήσουν καί στό Γυμνάσιο πού ἐδρεύει στό Τσεπέλοβο. Ἐκεῖ ὅμως ὅπου ἡ σχέση ἐκπαίδευσης – ἀνάπτυξης ὀφείλει νά ἐξαντλήσει τά ὄριά της εἶναι ἡ εὐρυθμῆ καί ἀποδοτικῆ λειτουργία τής Λαμπριαδείου χειροτεχνικῆς σχολῆς, ἡ ὁποία μόλις πρὶν ἀπό μιά δεκαεταία εἶχε 80 οἰκοτρόφους καί σήμερα διαθέτει λιγότερες ἀπό τίς μισές. Ἡ παράδοση τής κοινότητας στό κέντημα θά πρέπει νά ἀξιοποιηθεῖ καθιστώντας τό ἴδρυμα κέντρο ἐκπαίδευσης γιά ὁλόκληρη τήν περιοχή. Ἡ ὀργάνωση τῶν μαθημάτων, ἡ ἔρευνα παραδοσιακῶν μεθόδων ὑλικῶν καί σχεδίων, ἡ καλαίσθητη προσαρμογή τους στίς σύγχρονες καταναλωτικές χρήσεις καί τέλος ἡ διασύνδεση τῶν ἀποφοίτων τής μέ βιομηχανικά κέντρα, ὅπως παλιότερα μέ τήν «Ταπητουργική», ἀπαιτεῖ τήν ἀνανέωση τής λειτουργίας τής σχολῆς στήν ὁποία ἡ συμβολή τοῦ ΕΟΜΜΕΧ εἶναι αὐτονόητη. Ἡ συμμετοχή τῶν κατοίκων στήν ἐπιτροπή διοίκησης τής σχολῆς δέν ἀποτελεῖ μόνο ἕνα δίκαιο αἴτημά τους ἀλλά θά αὐξήσει καί τό βαθμό ἐνταξίης τής στά κοινοτικά ἐνδιαφέροντα.

Ἡ συνδρομή τῶν γεωπόνων γεωργικῶν ἐφαρμογῶν στήν ἀνασύσταση καί καλή λειτουργία τοῦ συνεταιρισμοῦ εἶναι ἐπίσης πρωτεύουσας σημασίας. Σέ ὅλες τίς φάσεις τής παραγωγικῆς δραστηριότητος, ἀπό τήν ἀγορά εἰσοῶν ἕως τήν τελική διακίνηση καί ἐμπορία τῶν προϊόντων ἀλλά καί στή διαχείριση, συντήρηση καί ἐπέκταση τῶν κοινοτικῶν ἔργων, ὁ συνεταιρισμός μπορεί νά ἀποβεῖ ἕνας μεσολαβητής μέ εὐνοϊκές ἐπιπτώσεις (οἰκονομικές, κοινωνικές, πολιτισμικές) γιά ὅλη τήν κοινότητα. Οἱ δραστηριότητές του μποροῦν νά ἀρχίσουν μέ ἐπιλεγμένες μικρῆς κλίμακας ἐνέργειες κοινῆς ὠφελείας, ὅπως ἡ ἀγορά ζωοπλάστιγγας ἢ χορτοκοπτικῆς μηχανῆς, γιά νά περάσει στά σύνθετα προβλήματα τής ἐμπορίας καί διακίνησης τῶν προϊόντων. Ἴσως ἡ κατασκευή ἢ διάθεση κτιρίου νά ἀποτελεῖ τήν ἀπαραίτητη ὑποδομή ὄχι μόνο γιά τή στέγαση ἀλλά καί τό κύρος αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν.

Στόν τομέα τῶν κτιρίων, ἐξάλλου, ἡ μεταστέγαση τοῦ κοινοτικοῦ κατα-

στήματος από τή σημερινή πρόχειρη λύση του σχολείου σε ειδική θέση, ενδεχομένως σε συνδυασμό με τόν πολιτιστικό σύλλογο, θά προσδώσει κύρος και λειτουργικότητα σε έναν θεσμό που όπως αναλύθηκε προηγουμένως κατέχει περίοπτη θέση στον κοινοτικό βίο. Τό γεγονός ότι ο πολιτιστικός σύλλογος, ο οποίος ιδρύθηκε περίπου τό 1980, διαθέτει 100 έγγεγραμμένα μέλη, αποδεικνύει τό ενδιαφέρον τών κατοίκων για σχετικά θέματα, στην απόδοση και τούς στόχους του οποίου οφείλεται νά δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Για παράδειγμα, πέρα από από τίς ψυχαγωγικές δραστηριότητες, ο πολιτιστικός σύλλογος μπορεί νά διαδραματίσει ουσιαστικό ρόλο στην ενημέρωση αλλά και τήν εκπαίδευση τών κατοίκων στη διάσωση τών παραδοσιακῶν χαρακτήρων τῆς κοινότητας.

Ἡ δημιουργία ξενώνα, για τόν ὁποῖο ἤδη διατίθεται κτίριο πού μέ μικρό σχετικά κόστος μπορεί νά ἀποκτήσει δυναμικότητα 30 κλινῶν, συνδέεται κατά τούς κατοίκους μέ τήν κατασκευή δρόμου ἀπό τήν Ἁγία Παρασκευή πρὸς Μονοδένδρι (θέση Ζαβροῦχο) συνολικοῦ μήκους 2,5 χιλιομέτρων ἀλλά και μέ τήν παρουσία ἀξιόλογων ἀρχαιολογικῶν μνημείων (ὅπως τά δύο μοναστήρια τῆς Εὐαγγελίστριας καί τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καί οἱ περισσότερες ἀπό τίς ὀκτώ ἐκκλησίες) καί μπορεί νά συμβάλει στή βελτίωση τῶν οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν σχέσεων, ιδιαίτερα κατά τήν περίοδο τοῦ χειμῶνα. Για τήν ἐξυπηρέτηση αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν εἶναι εὐλογοῦν ὅτι ἐπιβάλλεται καί ἡ ἐπέκταση τοῦ τηλεφωνικοῦ δικτύου μέ τήν ἱκανοποίηση τῶν πρώτων 12 αἰτήσεων πού ἔχουν ἤδη γίνει στήν ἀρμόδια ὑπηρεσία.

Τά Ἄνω Πεδινά, πού στή δεκαετία τοῦ '40 διέθεταν τόν τετραπλάσιο τοῦ σημερινοῦ πληθυσμοῦ τους καί ἀξιόλογο παραγωγικό δυναμικό, μποροῦν νά ἐξελιχθοῦν καί πάλι σε μιά σύγχρονη κοινότητα μέ πολλαπλές δραστηριότητες. Ὁ παραδοσιακός οἰκισμός —δημιουργημένος ἀπό τόν πλοῦτο τῶν κατοίκων τους πού συσσωρεύτηκε κατά τή διάρκεια τοῦ κοσμοπολιτικοῦ βίου τους στούς περασμένους αἰῶνες—, ἡ γειτνίαση μέ τά Γιάννενα, ὁ δυναμισμός τοῦ κυρίαρχου κλάδου παραγωγῆς, ἡ δημογραφική τους συγκρότηση (ὑπάρχουν 15-20 νέα ἄτομα) ἀκόμη καί σήμερα καθιστοῦν τά Ἄνω Πεδινά πρόσφορα για ἀνάπτυξη καί προκοπή. Μέ τήν προϋπόθεση μιάς ὀρθολογικῆς ἀξιοποίησης ὅλων τῶν δυνατοτήτων πού ἐξετέθησαν.

Ἐλαφροτοπος

Οἰκισμός. Μεῖζον πρόβλημα τῆς κοινότητας ἡ ὑδρευση τοῦ οἰκισμοῦ της. Τό παλαιό δίκτυο κατασκευῆς 1962 δέν ἐπαρκεῖ σήμερα. Βέβαια ἔχει προγραμματιστεῖ ἔργο μεγάλης κλίμακας ἐντασσόμενο στήν εὐθύνη Συνδέσμου Κοινοτήτων, για τό ὁποῖο ἤδη ἔχει γίνει λόγος, ἀλλά ὑφίσταται καθυστέρηση στήν ὑλοποίησή του. Παράλληλα, ἡ ἀντικατάσταση τμήματος ἐσωτερικοῦ δικτύου προγραμματισμένη ἀπό τή νομαρχία ἐπίσης ἐπείγει καθώς τό πρόβλημα τῆς ὑδρευσης ὀξύνεται τή θερινή περίοδο, ὅταν ὁ πληθυσμός τῆς κοινότητας ἐγγίζει τά 700 ἄτομα. Ἐπιπρόσθετα, ἡ ὑπαρξη νεροῦ θά αὐξήσει τό ποσοστό διατροφικῆς αὐτοκατανάλωσης μέ τήν αὐξηση τῶν καλλιεργούμενων λαχανόκηπων, μέσα ἢ κοντά στον οἰκισμό.

Τίς συνθηκῆς διαμονῆς καί τήν ποιότητα ζωῆς στήν κοινότητα θά ἀναβαθμίσει ἡ μετεγκατάσταση τῶν 43 στάβλων πού βρίσκονται μέσα στον κατοικημένο χῶρο της. Πέραν τῶν λόγων ὑγιεινῆς καί αἰσθητικῆς πού ἐπιβάλλουν τή μετεγκατάσταση, δεδομένου ὅτι οἱ στάβλοι αὐτοί καθώς καί οἱ 5 πού βρίσκονται ἐκτός οἰκισμοῦ ἔχουν κατασκευαστεῖ χωρίς προδιαγρα-

φές, στις νέες κατασκευές θά πρέπει νά ακολουθηθοῦν σύγχρονα πρότυπα. Πρός τό σκοπό αὐτό ἀπαιτεῖται ἡ δανειοδότηση τῶν ἐνδιαφερομένων μέ εὐνοϊκοὺς ὄρους.

Ἡ αἰσθητική ποιότητα τοῦ οἰκισμοῦ, πού ὀφείλεται στήν παραδοσιακή ἀρχιτεκτονική τῶν κατοικιῶν καί τήν ὄλη ὀργάνωση τοῦ χώρου του, θά πρέπει νά διατηρηθεῖ μέ εἰδική ἐκπαίδευση τῶν κατοίκων στή συντήρηση καί ἐπισκευή τῶν κατοικιῶν τους καθώς καί μέ τήν ἀνάλογη χρηματοδότηση. Πρός αὐτή τήν κατεύθυνση ἀποσκοποῦν ἡ πλακόστρωση τῶν ἐσωτερικῶν δρόμων καί ἡ ἀποπεράτωση τῆς πλατείας πού ἔχει ἤδη προγραμματίσει ἡ νομαρχία.

Ἑποδομή. Ἡ ἰδιομορφία τοῦ Ἐλαφότοπου εἶναι ὅτι διατηρεῖ παραγωγικά ἐδάφη στό γειτονικό Καλπάκι, ἀπό τό ὁποῖο ἀρκετοί κτηνοτρόφοι ἔρχονται τό καλοκαίρι στά βοσκοτόπια τοῦ Ἐλαφότοπου. Ἡ σχέση αὐτή ἔχει προκαλέσει προστριβές πού ὀδήγησαν τίς δύο κοινότητες σέ δικαστικό ἀγῶνα γιά τή διευθέτηση τῶν συνόρων τους. Ἡ ἐπέκταση τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων δέν προβάλλει ὡς ἄμεση προτεραιότητα, σέ ἀντιδιαστολή μέ τούς βοσκοτόπους μετά τήν ἐπέκταση τῆς θαμνώδους βλαστησεως, πού καταλαμβάνει ἤδη περίπου τή μισή σχετική ἐκταση καί ἐμποδίζει τή χρήση τους. Δεδομένου ὅτι ἰδιωτικοί βοσκοτόποι δέν ὑπάρχουν, ἡ κοινότητα ὀφείλει νά ἀξιοποιήσει τίς ἐκτάσεις αὐτές ἀποδίδοντάς τες ἐκ νέου στή βόσκηση. Ἡ ἐντατικότερη ἀξιοποίηση τῶν διαθέσιμων πρὸς καλλιέργεια ἐκτάσεων (π.χ. μέ ἄρδευση) καθώς καί ἡ ἐπέκταση τῶν βοσκοτόπων παράλληλα μέ τήν αὔξηση τῆς παραγωγικότητάς τους (π.χ. μέ λίπανση) μποροῦν μακροπρόθεσμα νά λύσουν τό πρόβλημα τῆς ἐξάρτησης ἀπό κτηνοτροφές ἐξωκοινοτικῆς προέλευσης. Ὁ ὑφιστάμενος γεωργικός ἐξοπλισμός σέ ἐλκυστήρες (2) καί ἀγροτικά αὐτοκίνητα (7) θεωρεῖται ἐπαρκῆς ἂν χρησιμοποιηθεῖ ὀρθολογικά. Πρὸς συμπλήρωση τῆς ὑποδομῆς ἕνα δίκτυο ἀγροτικῶν ὁδῶν καί δεξαμενῶν μέ ποτίστρες προτείνεται ἀπό τούς κατοίκους. Δηλαδή:

α. Ἀγροτικοὶ δρόμοι

- Ἅγιος Ἀθανάσιος πρὸς Σωληνάρι, Γκαϊλότρυπα, Λίπα καί μέχρι τή διασταύρωση τοῦ Μονοδενδρίου. Συνολικοῦ μήκους 15 χιλιομέτρων, θά ἐξυπηρετεῖ βοσκοτόπους καί τόν τουρισμό.
- Σωληνάρι πρὸς Μεγαλοχώραφα, Λάκο τοῦ Βιτσικοῦ (= Βίκου), μέχρι Κοζακός. Συνολικοῦ μήκους 2-3 χιλιομέτρων, θά ἐξυπηρετεῖ βοσκοτόπους καί τόν τουρισμό.
- Ροϊνκά πρὸς Γκραμπάλα. Συνολικοῦ μήκους 0,5 χιλιομέτρου, θά ἐξυπηρετεῖ βοσκοτόπους.
- Πέρα Πηγάδι πρὸς Ἅγιο Ἰωάννη. Συνολικοῦ μήκους ἑνός χιλιομέτρου, θά ἐξυπηρετεῖ βοσκοτόπους.

Ἡ νομαρχία ἔχει προγραμματίσει τή διάνοιξη ἀγροτικοῦ δρόμου ἀπό Ἅγιο Ἀθανάσιο πρὸς Σκιέρες καί τήν ἀποπεράτωση ἀγροτικοῦ δρόμου ἀπό Πλάκα μέχρι Γεφύρι.

β. Δεξαμενές μέ ποτίστρες

Στίς θέσεις: Λίπα, Κοζακός, Σμίνδελα, Σκιέρες, Γκραμπάλα, Ἅγιος Ἰωάννης.

Ἀναπτυξιακές προϋποθέσεις καί προοπτικές. Ὅπως διαπιστώθηκε καί στίς ἄλλες κοινότητες, ἡ ποιότητα τῶν παρεχόμενων ἀπό τό κράτος ὑπηρεσιῶν δέν βρίσκεται στό ἐπιθυμητό ἐπίπεδο. Ὁ κτηνίατρος διαμένει στούς Ἀσπράγγελους, ὁ γεωπόνος ἐδρεύει στά Γιάννενα καί οἱ συναντήσεις τους μέ τούς παραγωγούς εἶναι ἐξαιρετικά σπάνιες. Τό σχολεῖο ἔχει κλείσει. Ἡ τηλεφωνική ἐγκατάσταση (ἐκκρεμοῦν 20 αἰτήσεις) εἶναι ἐντελῶς ἀνεπαρκής. Ὁ συνεταιρισμός ἀριθμεῖ 10 περίπου μέλη καί ἡ λειτουργία του ἔχει προκαλέσει σοβαρές προστριβές μεταξύ τῶν μόνιμων κατοίκων καί τῶν μελῶν του. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι δύο μόνο μέλη του εἶναι παραγωγοί· οἱ ὑπόλοιποι, συμπεριλαμβανομένου καί τοῦ πρόεδρου, διαμένουν μονίμως στά Γιάννενα. Ἔτσι, παρόλο ὅτι ὀρισμένες νέες καλλιέργειες πού εἰσήχθησαν πρόσφατα, ὅπως τό κριθάρι, ὁ βίκος καθῶς καί ἡ ὑπαρξη 30 περίπου νέων ἀτόμων στήν περιοχή, ἀποτελοῦν ἐνδείξεις ὀρισμένων δυνατοτήτων καί τάσεων ἐκσυγχρονισμοῦ, ἄν ἡ κρατική παρέμβαση δέν γίνεи πιά ἀποτελεσματική στούς προαναφερθέντες τομεῖς ἡ κοινότητα θά συνεχίσει νά ὑπολειτουργεῖ ὡς παραγωγική καί κοινωνική μονάδα. Σέ σχέση μέ τό τελευταῖο, θά πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ γειτνίαση μέ τά Γιάννενα, πού ἀποτελεῖ ἕνα διαρκῶς ἐξελισσόμενο ἀστικό κέντρο, καθίσταται ἰσχυρό ἀντικίνητρο ὁποιασδήποτε ἐνδογενοῦς πολιτιστικῆς κίνησης. Γι' αὐτό θά πρέπει νά ἐνισχυθεῖ ὁ νεοπαγῆς πολιτιστικός σύλλογος — ὁ ὁποῖος διοργάνωσε πέρυσι ὀρισμένες ἐπιτυχεῖς ἐκδηλώσεις — μέ τήν παραχώρηση χώρου ἐγκατάστασης καί λειτουργίας του.

Συμπερασματικά, τό ζήτημα τῶν προσφερόμενων ὑπηρεσιῶν, τῆς ἐκπαίδευσης, τοῦ ἐπιπέδου τῶν συλλογικῶν δραστηριοτήτων δέν παρουσιάζεται συγκριτικά διάφορο ἀπ' αὐτό τῶν ἄλλων κοινοτήτων, μέ τήν ἐξαίρεση ἴσως τῆς ἰσχυρῆς ἐπιρροῆς πού ἄσκουν τά Γιάννενα ὡς πλησιέστερο ἀστικό κέντρο σέ ὀλόκληρη τή δευτέρη ἐνότητα. Μέσα στό παραπάνω πλαίσιο, ἐκτός τῶν παρεμβάσεων στό ἐπίπεδο τῆς ἀποδοτικότερης ἀξιοποίησης τῶν διαθέσιμων ἐκτάσεων γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ γεωργοκτηνοτροφικοῦ κλάδου, οἱ κρατικές ὑπηρεσίες πρέπει νά ἀναλάβουν τόν σύνθετο ἀναπτυξιακό ρόλο πού ἐκτέθηκε γιά τίς προηγούμενες κοινότητες. Εἰδικότερα ἐπείγει ἡ ἀνασύσταση τοῦ ὑπάρχοντος συνεταιρισμοῦ, δεδομένου ὅτι τό ἀρνητικό προηγούμενο τῆς σημερινῆς του διοίκησης πρέπει νά ξεπεραστεῖ μέ τήν ἀξιοποίηση τοῦ νεότερου ἔμψυχου δυναμικοῦ τῆς κοινότητας. Ἀπό τήν ἄλλη, ἡ παράδοση ἀλλά καί οἱ «ἀργαλειοί» πού ὑπάρχουν μποροῦν, μέ τή βοήθεια τοῦ EOMMEX, νά αὐξήσουν ἰδιαίτερα τήν οἰκιακή ἀπασχόληση τῶν γυναικῶν. Ἡ εἰδική ἐκπαίδευση τῶν γυναικῶν αὐτῶν στήν ἀξιοποίηση τῶν παραδοσιακῶν μοτίβων σέ συνδυασμό μέ τίς σύγχρονες ἀπαιτήσεις τῆς ἀγορᾶς, ἐκκινώντας ἀπό τήν οἰκιακή μορφή, ἔχει δυνατότητες νά ἐξελιχθεῖ μελλοντικά σέ μικρή βιοτεχνία. Πρός τό σκοπό αὐτό ἔχει ἤδη διατεθεῖ τό κτίριο τοῦ σχολεῖου, ἡ λειτουργία τοῦ ὁποῖου ἐξυπηρετεῖται μέ τά σημερινά δεδομένα ἀπό τό γειτονικό Μονοδένδρι. Παράλληλα, ἡ ἐνίσχυση τῶν πέντε ξυλογλυπτῶν — ἐκ τῶν ὁποίων ὀρισμένοι εἶναι ἄρκετά ἔμπειροι — μπορεῖ νά συγκροτήσῃ ἕναν πυρήνα μαθητείας καί παραγωγῆς εἰδῶν λαϊκῆς τέχνης. Τέλος, ἄν ὁ Ἐλαφότοπος λύσει τό πρόβλημα ὑδρευσης τοῦ οἰκισμοῦ του καί δεδομένου ὅτι κατά τήν τουριστική περίοδο, πού σήμερα περιορίζεται στόν Ἰούλιο — Αὐγουστο (μέ κορύφωση στίς 6 Αὐγούστου κατά τό πανηγύρι τοῦ Σωτήρος) συγκεντρώνει ἕνα ἑπταπλάσιο τοῦ μόνιμου πληθυσμοῦ του, ἡ κατασκευή κοινοτικοῦ ξενώνα κρίνεται ἀπαραίτητη. Σήμερα δίπλα στό κοινοτικό γραφεῖο ὑπάρχει ξενώνας δύο κλινῶν. Ὡστόσο ἡ ἐκκλησία ἔχει παραχωρήσει ἕνα ἐπαρκές

κτίριο για τή δημιουργία ξενώνα δυναμικότητας 20 κλινῶν. Ὡς ἐναλλακτική λύση προτείνεται οἰκόπεδο στή θέση Πέρα Πηγάδι. Ἡ αἰσθητική ἀξία τοῦ οἰκισμού, ἡ περιοπτη θέση του, ἡ ὑπαρξη ἀξιόλογων ἐκκλησιῶν (τέσσερις ἀπό τίς ὁποῖες ἔχουν χαρακτηριστεῖ διατηρητέες) καί τό γεγονός ὅτι πέραν τῶν παραθεριστῶν συγκεντρώνει καί τό ἐνδιαφέρον διερχόμενων τουριστῶν, ἐπιβεβαιώνει τή σημασία τῆς ἀνάπτυξης τοῦ τουριστικοῦ κλάδου πού θά ἀποφέρει ὄχι μόνο οἰκονομικά ἀλλά καί κοινωνικά ὀφέλη γιά τόν Ἐλαφότοπο.

Ὁ Ἐλαφότοπος δίνει σήμερα τήν εἰκόνα μιᾶς ἐγκαταλελειμμένης κοινότητας. Ὡστόσο στή δεκαετία τοῦ '40 συντηροῦσε περισσότερες ἀπό 100 οἰκογένειες μέ 600 – 700 μέλη ἐνῶ στήν παραγωγική του δυναμικότητα περιλαμβάνονταν 15.000 αἰγοπρόβατα, 200 – 300 βοοειδή καί καλλιέργειες σίτου, κριθῆς, ἀμπέλου, ὀπωρολαχανικῶν μέ ἀποδόσεις ἐπαρκεῖς γιά τίς ἀνάγκες τῆς κοινότητας. Ἐπιπρόσθετα, ἡ ὑπαρξη τηλεφωνεῖο ἀκόμα καί εἰρηνοδικεῖο στήν ἴδια ἐποχή καθώς καί ἡ μεγάλη πνευματική παράδοση του ὡς «χωριοῦ δασκάλων», ἀποδεικνύουν ὅτι μέ τήν κατάλληλη ὑποστήριξη μπορεῖ νά ἐπανέλθει, ἂν ὄχι στήν προπολεμική του αἴγλη, τουλάχιστον σέ μιά κατάσταση προσαρμοσμένη στίς σύγχρονες ἀπαιτήσεις καί τίς προσδοκίες τῶν κατοίκων του.

Κάτω Πεδινά

Οἰκισμός: Στά Κάτω Πεδινά τό πρόβλημα τῆς ὑδρευσης ἐμφανίζει τήν προτεραιότητα ἡ ὁποία ἤδη ἐκδηλώθηκε καί στίς ἄλλες δύο κοινότητες τῆς δεύτερης ἐνότητας. Συνεπῶς καί ἡ ἐπίλυσή του θά ἀκολουθήσει τό σχετικό πρόγραμμα πού ἀφορᾷ ὅλη τήν ἐνότητα. Ἐπιπλέον, ἔχει προγραμματιστεῖ ἀπό τή νομαρχία ἡ ἀντικατάσταση τμήματος τοῦ ἐσωτερικοῦ δικτύου, δεδομένου ὅτι οἱ σχετικές ἐλλείψεις στίς κατοικίες εἶναι σημαντικές. Τό ἐσωτερικό δίκτυο κατασκευάστηκε μεταξύ Νοεμβρίου καί Ἰουνίου τοῦ 1984, τοποθετήθηκαν μετρητές ἀλλά δέν συνδέθηκαν ἀκόμη μέ τόν ἀγωγό (ὑπάρχουν δύο δεξαμενές τῶν 50 καί 30 m³). Μέσα στίς κατοικίες ὑπάρχει ἐγκατάσταση ἀποχέτευσης, ἀλλά ἡ κατασκευή κεντρικοῦ ἀγωγοῦ θά προκύψει ὡς ἀνάγκη μέ ἐνδεχόμενη ἀνάπτυξη τοῦ οἰκισμού. Λόγω ἐλλείψεως ἀναμεταδότη τηλεόρασης οἱ ὑπάρχουσες συσκευές δέν μποροῦν νά ἀξιοποιηθοῦν. Οἱ κατοικίες εἶναι παραδοσιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς καί συνεπῶς, γιά νά ἀποφευχθοῦν οἱ προστριβές μέ τήν ἀρχαιολογική ὑπηρεσία (πού στή συγκεκριμένη κοινότητα προκύπτουν κατά τήν ἐπιδιόρθωση κυρίως τῶν στεγῶν, ἀφοῦ δύσκολα πιά βρίσκονται ὑλικά καί τεχνίτες γιά τήν ἀναπαλαίωσή τους), ὀφείλεται νά ἐπιδιωχθεῖ ἡ ἀντιμετώπιση πού ἤδη ἐκτέθηκε γιά τίς ὑπόλοιπες κοινότητες. Ὁμοίως, σύμφωνα μέ τά ἤδη ἐκτεθέντα, θά πρέπει νά ἀντιμετωπιστεῖ τό ζήτημα τῆς μετεγκατάστασης τῶν στάβλων δεδομένου ὅτι ἀπό τοῦς 8 συνολικά στάβλους οἱ 3 βρίσκονται ἐκτός τοῦ οἰκισμού καί οἱ ὑπόλοιποι ἐντός.

Ἐποδομή: Τά Κάτω Πεδινά μαζί μέ τά γειτονικά χωριά (Τσερβάρι, Ἄνω Πεδινά, Ἀρτσίστα, Ἀσπράγγελοι, Βίτσα) ἀποκαλοῦνται ὁ «Νότος» τοῦ Ζαγοριοῦ. Ὁ λόγος εἶναι ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτῶν τῶν κοινοτήτων εἶναι οἱ κατεξοχὴν γεωργοκτηνοτρόφοι τοῦ Κεντρικοῦ Ζαγοριοῦ ἢ ἀντίστροφα οἱ λιγότερο «ἀστοί».³

Ὡστόσο τά σχετικά προβλήματα δέν λείπουν καί ἐδῶ ἀλλά διαφέρουν σέ ἔνταση καί ποιότητα συγκριτικά μέ τίς ὑπόλοιπες κοινότητες τῆς ἐνότητας. Ἡ πεδινότητα τῶν καλλιεργούμενων ἐκτάσεων καί ἡ ὀρθολογική

κατανομή τους μετά τόν έκούσιο άναδασμό εξασφαλίζουν αϋτάρκεια στις σχετικές ζωοτροφές. Μέρος τής καλλιεργούμενης γής βρίσκεται στό Καλπάκι, όπου εφαρμόζεται άρδευση και λίπανση, ένω οί υπόλοιπες έκτάσεις είναι ξηρικές. Είναι εϋνόητο ότι ή άρδευση και ή λίπανση τών υπόλοιπων έκτάσεων έντός τής κοινότητας θά αύξησει τήν παραγωγικότητά τους, άν μάλιστα συνδυαστεί μέ πληρέστερη εφαρμογή τής μηχανοκαλλιέργειας. Σήμερα διατίθενται 5 έλκυστήρες τών 45 – 65 HP και 4 άγροτικά αϋτοκίνητα. Οί συνθήκες οικονομικής προμήθειας και χρήσης του μηχανολογικού έξοπλισμού έχουν ήδη έκτεθει προηγουμένως.

Ο έκούσιος άναδασμός δέν επέλυσε πλήρως τό ιδιοκτησιακό πρόβλημα τών καλλιεργούμενων έκτάσεων. Σχεδόν οί μισές ή και παραπάνω από τίσ έκτάσεις αϋτές ανήκουν σέ μή μόνιμους κατοίκους πού τίσ ένοικιάζουν στους μόνιμους κατοίκους τής κοινότητας. Έξαιτίας αϋτου του γεγονότος, οί μόνιμοι κάτοικοι έμποδίζονται συχνά στην έλεύθερη έκλογή τής καλλιέργειας τών ένοικιαζόμενων άγροτεμαχίων. Από τήν άλλη, στην περιοχή Καλπακίου οί κάτοικοι τών Κάτω Πεδινών κατέχουν περίπου 500 άρδευόμενα στρέμματα από τά όποια πάνω από τό 1/3 τό ένοικιάζουν σέ τρίτους έναντι 2.000 δρχ./στρέμμα ή του αναλογούντος ποσού στο 33% τής επιτυγχανόμενης παραγωγής.

Τήν όρθολογικότερη έκμετάλλευση τών διαθέσιμων για γεωργοκτηνοτροφική αξιοποίηση έκτάσεων θά βοηθήσει ή συμπλήρωση του άγροτικού όδικου δικτύου και όρισμένων μικρών έγγειοβελτιωτικών έργων. Προς τήν κατεύθυνση αϋτή επιβάλλεται ή διάνοιξη δρόμου από τή θέση «Στάβλος Γκράτζιου» έως τήν εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, ό όποιος θά ένώσει τό ανώτερο σημείο του οικισμού μέ τό υπεραστικό δίκτυο και θά διευκολύνει γενικότερα τίσ μεταφορές. Άκόμα, οι κατασκευές όμβροδεξαμενών μέ ποτίστρες στις θέσεις αντίστοιχα «Δροβοφτσές» και «Άσφάκα» καθώς και λιθόστρωτου στις όμβροδεξαμενές του κάμπου. Ως προς τά παραπάνω νά σημειωθεί ότι έχουν ήδη προγραμματιστεί από τή νομαρχία ή διάνοιξη άγροτικού δρόμου από «Άγιο Αθανάσιο» μέχρι «Δροβοφτσές», ή τσιμεντόστρωση τών έσωτερικών δρόμων και ή βελτίωση και ασφαλτόστρωση του δρόμου Κάτω Πεδινά – Καλπάκι. Επιπλέον —κατά τους κατοίκους— ή διευθέτηση του χειμάρρου Τσερβαρόλακα θά αποσοβήσει τους κινδύνους υπερχείλισης του τή χειμερινή περίοδο.

Άναπτυξιακές προϋποθέσεις και προοπτικές. Όσα αναφέρθηκαν στις υπόλοιπες κοινότητες για τό καθεστώς, τήν ποιότητα αλλά και τή βελτίωση τών παρεχόμενων υπό του κράτους υπηρεσιών ισχύουν και για τά Κάτω Πεδινά. Ο γεωπόνος, ό κτηνίατρος αλλά και ό άγροτικός γιατρός όφείλουν νά διαδραματίσουν ενεργότερο ρόλο στην κοινοτική ζωή. Ο συνεταιρισμός, πού δημιουργήθηκε τό 1924, σήμερα μέ τή μορφή του γεωργικού πιστωτικού αριθμεί 25 μέλη, εκ τών όποιών μόνο τό 1/5 είναι μόνιμοι κάτοικοι και ό πρόεδρος του έδρεύει στά Γιάννενι. Θά πρέπει λοιπόν νά αναπτυχθεί σ' όλο τό φάσμα τών παραγωγικών δραστηριοτήτων. Βέβαια, αϋτή ή εξέλιξη προϋποθέτει μία διαφορετική δημογραφική πραγματικότητα για τήν ύπόψη κοινότητα. Σήμερα μόνο 15 περίπου κατοικίες παραμένουν άνοιχτές τό χειμώνα, τό σχολείο είναι κλειστό και τά έλάχιστα παιδιά όδηγούνται στό οικοτροφείο του Μονοδενδρίου ή μεγάλης δυναμικότητας πλάστιγγα δέν λειτουργεί λόγω έλλείψεως χειριστου, τό γάλα τυροκομείται στό συνεταιριστικό κατάστημα Καλπακίου και τά 15 περίπου νέα άτομα μάλλον ύποαπασχολούνται. Αϋτή ή εικόνα τής εγκατάλειψης έρχεται σέ έντυπωσιακή αντίθεση μέ τήν αντίστοιχη περιγραφή τής κοινότητας

κατά τὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰώνα.⁴ Στὴν κοινότητα διέμεναν 165 οἰκογένειες καὶ 945 κάτοικοι πού ἐκμεταλλεύονταν πλήρως τόσο τὴν «πλουσιωτάτη» παρακείμενη πεδιάδα καθὼς καὶ τὸ χῶρο «ὀπισθεν τῶν λόφων... (ὄπου ὑπῆρχε)... κοιλάς τερπνοτάτη καὶ σύδενδρος, ἐνθα πολλοὶ ἐπιδοθέντες στὴν ἀμπελοφυτεῖαν καὶ συκαμινοφυτεῖαν». Πέρα ἀπὸ τὴ γεωργοκτηνοτροφία πού ἀποτελοῦσε τὴν κύρια ἀπασχόληση ὀρισμένων οἰκογενειακῶν καὶ τὴ συμπληρωματικὴ ἄλλων, εἶχαν ἀναπτυχθεῖ ἀκόμη, καὶ μέχρι πρόσφατα σχετικὰ, πολλές παράλληλες δραστηριότητες. Τρία καμίνια κατασκεύαζαν γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ ἀκόμη μικροβιοτέχνες σαμαράδες, τενεκτζῆδες, γανωτῆδες, τσαγκάρηδες, ξυλουργοὶ κ.λπ. Ὅλες αὐτὲς οἱ παραγωγικὲς δραστηριότητες συμπληρώνονταν ἀπὸ ἀξιόλογη πνευματικὴ παράδοση. «Δασκαλοχώρια» ἀποκαλοῦσαν τὶς κοινότητες τῆς περιοχῆς, ἐνῶ δὲν ἔλειπαν αὐτοὶ πού διέπρεπαν στοὺς διάφορους ἐπιστημονικοὺς κλάδους καὶ τὸ ἐμπόριο. Αὐτὰ ὅμως συνέβαιναν μέχρι τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οἱ δημογραφικὲς ἀνακατατάξεις καὶ τὰ πολιτικοοικονομικὰ γεγονότα πού ἀκολούθησαν τὴ λήξη του, καὶ πού στὶς ἀδρές τους γραμμὲς περιγράφηκαν στό οἰκεῖο κεφάλαιο τῆς παρούσας ἐργασίας, ὀδηγήσαν τὴν ὑπόψη κοινότητα στὴ σημερινὴ ἐνμέρει προβληματικὴ φυσιογνωμία. Ἰδιαίτερα ἡ ἐξώση τῶν «βλάχων» (Σαρακατσαναίων) καὶ τῶν «γύφτων» στὴ μετεμφυλιοπολεμικὴ περίοδο πρὸς τὸ Καλπάκι εἶχε πολλαπλὲς συνέπειες γιὰ τὴν κοινότητα. Ἀπὸ τὴν μιά ἀνδρῶσε τὴν κοινότητα τοῦ Καλπακίου —τὴν ὁποία κατὰ τὸν πρόεδρο τῶν Κάτω Πεδινῶν (ἰδιαίτερα μετὰ τὴν τελικὴ δικαστικὴ διευθέτηση τῶν ὀρίων μεταξύ τῶν δύο κοινοτήτων τὸ 1981) «προΐκισαν» σὲ διοικητικὸ καὶ οἰκονομικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς, ἀπὸ τὴν ἄλλη στέρησε τὰ ἴδια τὰ Κάτω Πεδινὰ ἀπὸ σημαντικὸ σὲ μέγεθος καὶ ποιότητα ποσοστὸ τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ της. Μ' αὐτὲς τὶς συνθηκὲς, πολλές ἀπὸ τὶς ὁποῖες σὲ σχέση μὲ τὸ παρελθόν δὲν εἶναι ἀντιστρεπτές, ἡ ἀνασυγκρότηση τῆς κοινοτικῆς ζωῆς εἶναι προβληματικὴ. Ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῶν παραγωγικῶν δομῶν, ἡ ἄρδευση, ἡ φυτοπροστασία, ἡ λίπανση, ἡ μηχανοκαλλιέργεια, ἡ γενετικὴ βελτίωση, διατροφή, ὑγιεινὴ τῶν ζώων, ἡ ἐνεργὸς επέκταση τοῦ συνεταιρισμοῦ στὴν ἀγορὰ τῶν σχετικῶν «εἰσροῶν» καὶ τελικῶν «ἐκροῶν» ἀπαιτοῦν τὴ συνεχὴ συνδρομὴ τῶν ἀρμόδιων κρατικῶν ὑπηρεσιῶν. Ἡ ἀναδιανομὴ τῆς γῆς, ἡ πεδινότητα τῶν γεωργικῶν ἀξιοποιήσιμων ἐκτάσεων, ἡ εὐχερὴς πρόσβαση στὰ πλησιέστερα ὄστικα (Γιάννενα) ἢ ἡμιαστικὰ (Καλπάκι) κέντρα καθιστοῦν προνομιακὴ τὴν ἀναπτυξιακὴ προσπάθεια στὰ Κάτω Πεδινὰ. Ὡστόσο, ἡ ἴδια ἡ φύση τῆς σύγχρονης γεωργοκτηνοτροφικῆς παραγωγῆς δὲν προσφέρεται γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν παράλληλων δραστηριοτήτων τοῦ παρελθόντος. Ἀκόμη καὶ ἡ ἐγκατάσταση τυροκομεῖου καὶ ψυκτικοῦ θαλάμου μὲ δεδομένη τὴ γειτνίαση τοῦ Καλπακίου (ἀπόσταση 30-35 λεπτῶν μὲ αὐτοκίνητο), τοῦ ὁποίου τὰ ἀντίστοιχα συνεταιριστικὰ καταστήματα ἐξυπηρετοῦν ἐπαρκῶς ὅλες τὶς κοινότητες τῆς δεύτερης ἐνότητος, καθίσταται ἀπρόσφορη. Ἡ ἐντατικοποίηση καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς γεωργοκτηνοτροφικῆς ἀπασχόλησης ἀποτελεῖ ἰδιαίτερα στὰ Κάτω Πεδινὰ τὴν κατεξοχὴν ἀναπτυξιακὴ προτεραιότητα. Ὡς συμπληρωματικὴ δραστηριότητα προτείνεται ἡ ἀνάπτυξη τῆς μελισσοκομίας, ἡ ὁποία ἤδη ἀπασχολεῖ μὲ ἄριστα οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα δύο παραγωγούς, δυναμικότητας ἀντίστοιχα 100 καὶ 80 κυψελῶν ὁ καθένας. Τὰ ἴδια ἰσχύουν γιὰ τὸ ἐπιτυχὲς προηγούμενο τοῦ ἐνός πτηνοτροφείου, πού ἀνήκει σὲ κοινοπραξία, μὲ ἐτήσιο κύκλο ἐργασιῶν 4 δισεκ. δρχ. Τὸ τοπικὸ πανηγύρι (29 Αὐγούστου) πού συγκεντρώνει πολλοὺς ἐπισκέπτες, οἱ ἐπτὰ ἐκκλησίες καὶ ἰδιαίτερα ὁ Ταξιάρχης μὲ ἄρ-

χαιολογική αξία, και ή κομβική για τήν περιοχή θέση τοῦ οἰκισμοῦ θά μπορούσαν νά ὀδηγήσουν στήν ἀνέγερση μικροῦ ξενώνα δυναμικότητας πέντε κλινῶν ὑπεράνω τοῦ ὑπάρχοντος κτιρίου τοῦ πολιτιστικοῦ συλλόγου, στήν κεντρική πλατεία τῆς κοινότητας. Τό ἐνλόγω κτίριο, δημιουργημένο μέ τή συμμετοχή τοῦ ἐξωραϊστικοῦ συλλόγου πού ἐδρεύει στά Γιάννενα, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Ἀδελφότητας τῆς Ἀθήνας καί τῆς Ἐθνικῆς Ἐστίας, σήμερα στεγάζει πολιτιστικές ἐκδηλώσεις καί ὑποτυπῶδες καφενεῖο, ἀλλά θά μπορούσε νά ἐξελιχθεῖ σέ μόνιμο τουριστικό κέντρο -ξενοδοχεῖο-ἡστιατόριο - καφενεῖο γιά τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς κοινότητας. Ἡ ὑπαρξη ἐξάλλου τῶν παραπάνω πολιτιστικῶν συλλόγων μαζί μέ τόν ὑπό ἴδρυση Προοδευτικό Πολιτιστικό Σύλλογο Κάτω Σουδενῶν καί τό ἀθλητικό γήπεδο ἀποδεικνύουν ὅτι, παρά τήν ὑποτονική κοινωνική ζωή τῆς κοινότητας, σημαντικό ἀνθρώπινο δυναμικό, κυρίως ἐκτός αὐτῆς, ἐξακολουθεῖ νά μεριμνᾷ γιά τήν τύχη τῆς. Τά Κάτω Πεδινά προσφέρονται γιά τήν ἀνάπτυξη μιᾶς σύγχρονης ἀγροτικῆς κοινότητας. Τό μέλλον τους θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τήν ἐπίλυση τῶν σημερινῶν ἀδυναμιῶν, πού παρουσιάζονται κυρίως στήν παραγωγική τους ὑποδομή καί κατά δεύτερο λόγο στή δομή τοῦ οἰκισμοῦ τους.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤΟ 8 ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1. Ὅρισμένα ἀπό τά τοπωνύμια σλαβικῆς καταγωγῆς ἐλέγχονται ὡς πρός τήν ὀρθότητα ἀναγραφῆς τους γιατί οἱ σχετικές πληροφορίες συγκεντρώθηκαν κατά τή διάρκεια τῶν προφορικῶν συνεντεύξεων.

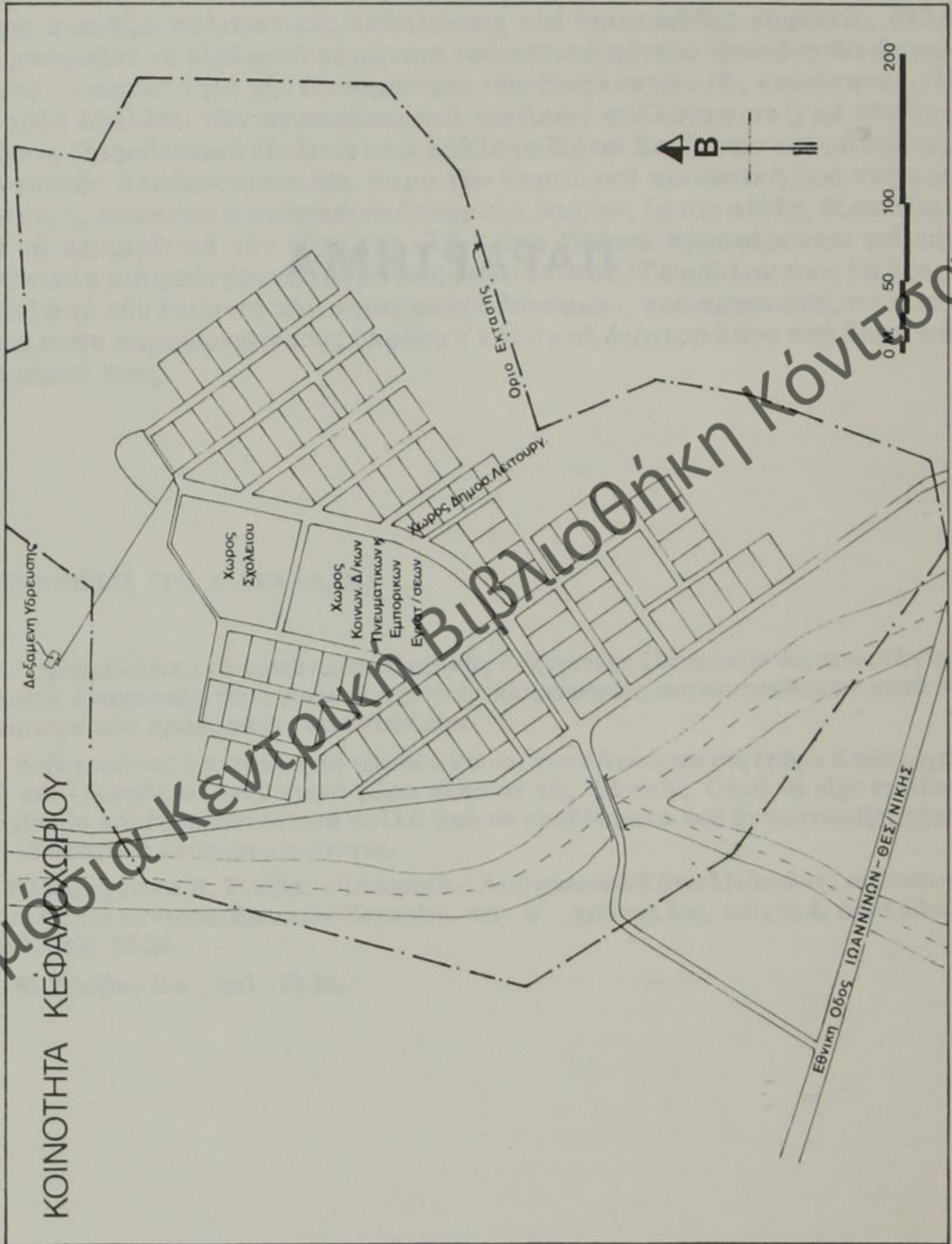
2. Ἐνδεχομένως ἡ μετακίνηση τῶν δύο κοινοτήτων Λυκόρραχης (τώρα Κεφαλοχώρι) καί Πλαγιᾶς σ' ἕναν κοινό χῶρο πλησίον τῆς Ἐθνικῆς Ὀδοῦ νά εἶχε ἐπιλύσει ταχύτερα καί ὀρθολογικότερα πολλά ἀπό τά προβλήματα πού ἀντιμετωπίζει σήμερα ἰδιαίτερα ἡ δεύτερη κοινότητα.

3. Βλέπε σχετικά Β. Τζιόβα, «Ἱστορικά - Λαογραφικά Κάτω Πεδινῶν (Σουδενῶν)» στό Δελτίο Κέντρου Ἐρευνῶν Ζαγορίου, περ. α', χρόνος 2ος, τεῦχος 4, Δεκέμβρης 1982, σελ. 22-26.

4. Β. Τζιόβα, ὁ.π., σελ. 23-24.

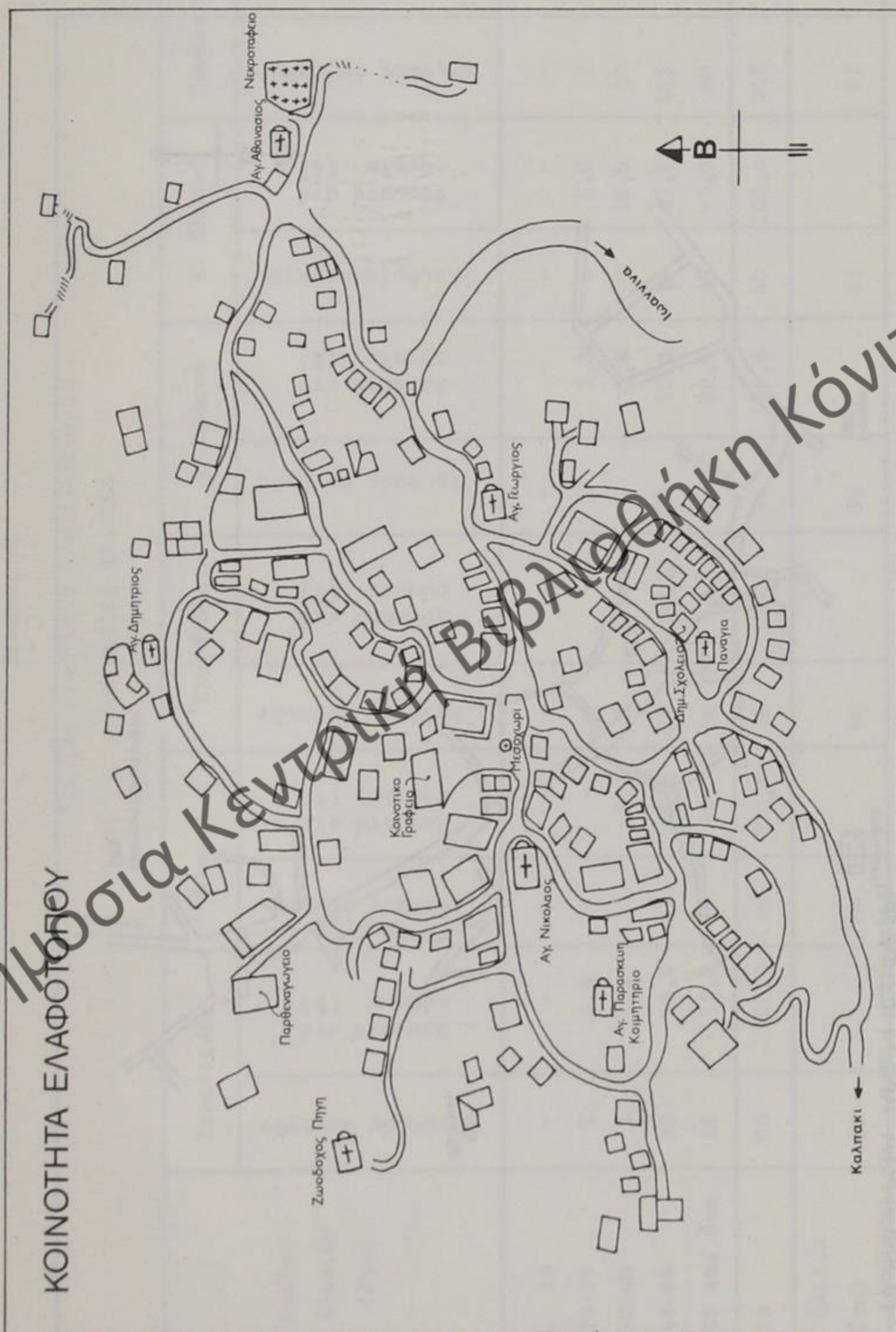
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

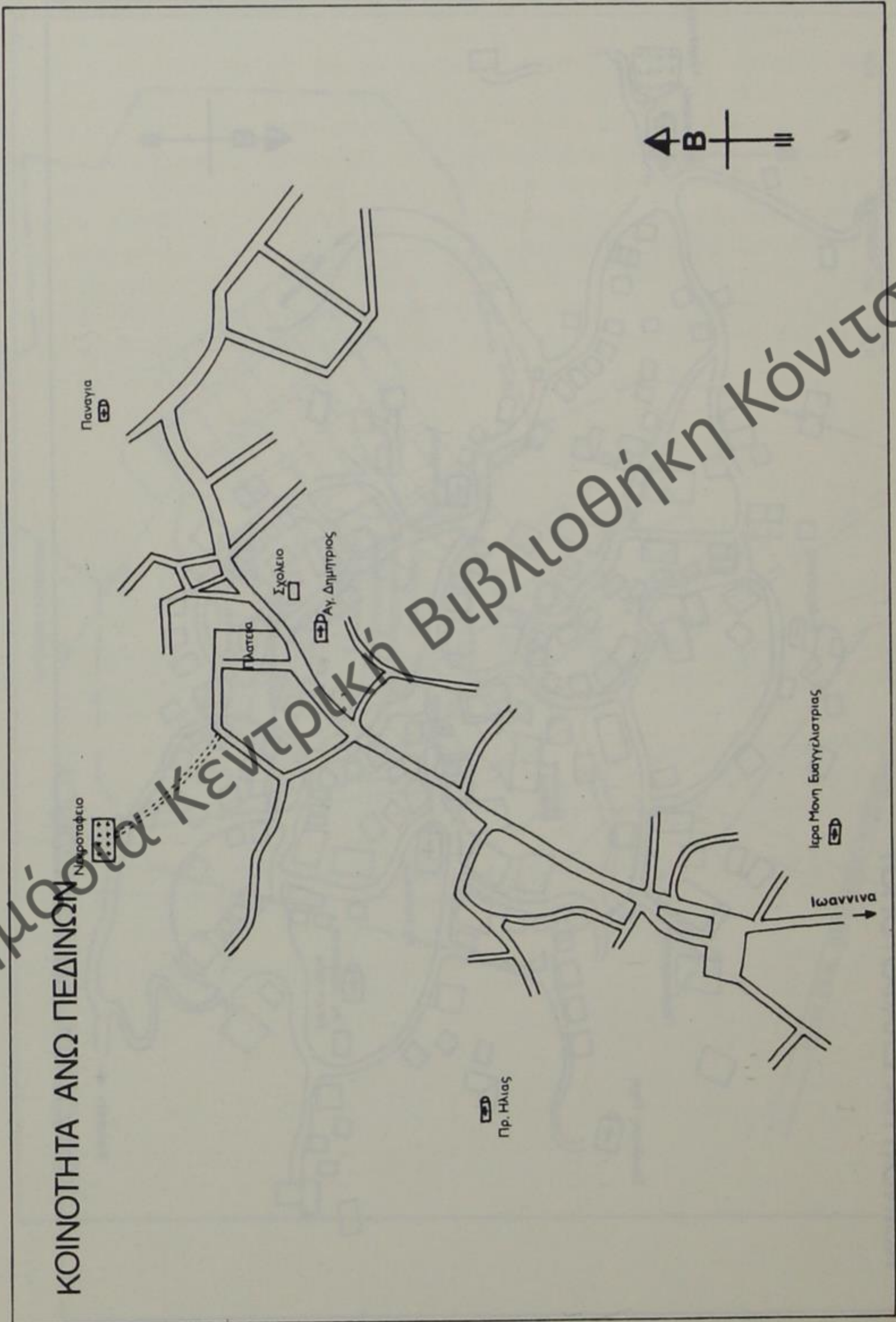
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Διαγραμμα 2

Πύνακας 4

Άρχηγός γεωργικών εκμεταλλεύσεων
κατά ομάδες ηλικιών

Ομάδες ηλικιών (έτη)	Κεφαλοχώρι		Πλατάνα		Έλαφότοπος		Α. Πεδυνά		Κ. Πεδυνά		Σύνολο κοινοτήτων	
	Αριθμός άρχηγων	Ποσοστό στο σύνολο (%)	Αριθμός άρχηγων	Ποσοστό στο σύνολο (%)	Αριθμός άρχηγων	Ποσοστό στο σύνολο (%)	Αριθμός άρχηγων	Ποσοστό στο σύνολο (%)	Αριθμός άρχηγων	Ποσοστό στο σύνολο (%)	Αριθμός άρχηγων	Ποσοστό στο σύνολο (%)
Μέχρι 19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
20-29	1	1,8	-	-	-	2,3	1	1	2	5,0	4	1,9
30-44	4	7,1	2	5,7	5	6,8	3	4	4	10,0	18	8,4
45-64	33	58,9	17	48,6	17	44,7	25	15	15	37,5	105	49,3
65 και άνω	18	32,2	16	45,7	16	42,1	17	19	19	47,5	86	40,4
Σύνολο	56	100,0	35	100,0	38	100,0	44	40	40	100,0	213	100,0
Μέση ηλικία (έτη)	60		64		60		59	61	61		61	

Πηγή: Άπογραφή Ε.Σ.Υ.Ε., 1981

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 2

Μετεωρολογικά στοιχεία δεύτερης ένότητας

Γ. πλ. 39° 5' Γ. μηκ. 20° 49'

Ύψομ. 1100 m

Μήνες	Ι	Φ	Μ	Α	Μ	Ι	Ι	Α	Σ	Ο	Ν	Δ	Έτους
Μέση θερ/σία αέρα °C	1,6	2,0	4,6	8,2	13,9	17,7	19,7	19,1	16,4	10,7	6,1	3,2	10,3
Ύψος βροχής mm	104,1	64,1	66,6	127,2	73,8	58,6	28,0	30,7	52,9	207,3	176,4	191,3	1181,0
Ήμερες βροχής	7,0	5,8	6,4	10,2	7,6	6,2	3,6	2,2	3,6	9,2	8,4	8,0	78,2
Ήμερες χιονοιού	3,4	2,6	1,8	0,2	0	0		0	0	0	0,2	0,6	8,8
Σχετική ύγρασία αέρα %	87,2	88,9	83,1	82,0	83,3	85,8	74,7	81,8	76,3	87,6	86,9	88,5	83,8

Πηγή: Δασικός Μετεωρολογικός Σταθμός Τσεπέλοβου

Πίνακας 1

Μετεωρολογικά στοιχεία πρώτης ενότητας

Ύψος. 542 m

Γ. πλ. 40° 3' Γ. μηκ. 20° 45'

Μήνες	Ι	Φ	Μ	Α	Μ	Ι	Ι	Α	Σ	Ο	Ν	Δ	Έτος
Μέση θερμότητα αέρα °C	5,2	6,3	8,8	12,9	17,2	21,4	24,6	24,5	20,5	15,5	11,0	7,0	14,6
Έτος βροχής mm	127,8	104,6	98,2	83,1	66,8	50,4	22,2	29,8	52,8	119,8	161,7	176,5	1079,7
Ημέρες βροχής	11,0	9,4	11,5	12,6	12,2	7,9	5,3	5,6	7,4	10,2	12,8	14,1	120,0
Ημέρες χιονισμ.	2,8	2,8	1,9	0,3	0	0	0	0	0	0,0	0,2	1,3	9,3
Σχετική υγρασία αέρα %	72	68	64	63	64	59	51	50	59	65	72	73	63

Πηγή: Μετεωρολογικός Σταθμός Κονύτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 3α

Κατανομή πληθυσμού Ν. Ίωαννίνων
κατά ομάδα ηλικιών

Όμαδες ηλικιών	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
			Άτομα	% Συνόλου
μέχρι 9 ετών	11898	10915	22813	15,5
10-19 "	11555	11220	22775	15,4
20-29 "	9983	9520	19503	13,3
30-44 "	13150	13175	26325	17,9
45-64 "	15990	18084	34074	23,2
65 ετών και άνω	9728	11901	21629	14,7
Δέν δήλωσαν ηλικία	20	10	30	0,0
Σύνολο	72304	74815	147119	100,0

Πηγή: 'Απογραφή Ε.Σ.Υ.Ε., 1981

Πίνακας 3β

Κατανομή πληθυσμού Ελλάδας
κατά ομάδα ηλικιών

Όμαδες ηλικιών	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
			Άτομα	% Συνόλου
μέχρι 9 ετών	783966	740582	1524548	15,7
10-19 "	769847	733227	1503074	15,4
20-29 "	684952	687880	1372832	14,1
30-44 "	910200	956915	1867115	19,2
45-64 "	1080622	1151857	2232479	22,9
65 ετών και άνω	549231	688857	1238088	12,7
Δέν δήλωσαν ηλικία	753	700	1453	0,0
Σύνολο	4779571	4960018	9739589	100,0

Πηγή: 'Απογραφή Ε. Σ.Υ.Ε., 1981

Πίνακας 5

Ένεργος πληθυσμός κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Οικονομική δραστηριότητα	Κεφαλοχώρι			Πλαγιά			Έλαφτόπορος			Α. Πεδυνά			Κ. Πεδυνά			Σύνολο κοινοτήτων									
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο σύνολο του ένεργου (%)			
1. Γεωργία - κτηνοτροφία	23	7	35	19	1	20	41,6	19	19	38	73,1	36	9	45	77,5	19	14	33	75,0	121	56,0	50	61,0	171	57,4
2. Βιοτεχνία	8	4	12	4	5	9	18,7	3	3	3	5,8	-	-	-	-	1	-	1	2,3	16	7,4	9	11,0	25	8,4
3. Οικοδομήσεις	3	-	3	8	-	8	16,7	-	-	-	3,4	2	-	2	3,4	1	-	1	2,3	14	6,5	-	-	14	4,7
4. Εμπόριο	6	1	7	1	-	1	2,1	3	1	4	7,7	5	-	5	8,6	1	-	1	2,3	16	7,4	2	2,4	18	6,0
5. Εκπαιδευτικές - μεταφορές	5	-	5	-	-	-	-	1	1	1	1,9	-	-	-	-	-	-	-	-	6	2,8	-	-	-	2,0
6. Υπηρεσίες	12	2	14	2	-	2	4,2	2	1	3	5,8	1	2	3	5,2	8	-	8	18,1	25	11,6	5	6,1	30	10,1
7. Ηλεκτρισμός	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,4	-	-	1	0,3
8. Τράπεζες - ασφάλειες	2	1	3	-	-	-	-	1	1	2	3,8	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1,4	2	2,4	5	1,7
9. Ζητούν εργασία	8	8	16	4	4	8	16,7	-	1	1	1,9	2	1	3	5,2	-	-	-	-	14	6,5	14	17,1	28	9,4
Σύνολο	73	23	96	38	10	48	100,0	29	23	52	100,0	46	12	58	100,0	30	14	44	100,0	216	100,0	82	100,0	298	100,0

Πηγή: Απογραφή ΕΣΥ.Ε. 1981

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 6

"Ατομα που ζητούν εργασία κατά ομάδα ηλικιών

Ομάδα ηλικιών	Κεφαλοχώρι				Πλαγιά				Ελαφότοπος				Α. Πεδινά				Κ. Πεδινά				Σύνολο κοινοτήτων				
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο πληθυσμό (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο πληθυσμό (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο πληθυσμό (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο πληθυσμό (%)	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Ποσοστό στο συνολικό έργο πληθυσμό (%)	Ποσοστό στο σύνολο των ανδρών (%)				
10-19 ετών	1	2	3		1	2	2		1	1	1		1	1	1		1	1	2	4	6	21,4			
20-29 "	3	4	7		4	2	6		1	1	2		1	1	2		1	1	8	8	16	57,2			
30-44 "	4	2	6		1	1	2		1	1	2		1	1	2		1	1	4	2	6	21,4			
45-64 "	-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-	-	-	-			
65 ετών και άνω	-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-		-	-	-	-	-	-			
Σύνολο	8	8	16	16,7	4	4	8	16,7	-	1	1	1,9	2	1	3	5,2	-	-	14	14	28	9,4	100,0		

Πηγή: Απογραφή Ε.Σ.Υ.Ε., 1981

Πίνακας 7

Παραγωγικά χαρακτηριστικά κατοικίας

Κοινότητες	Αριθμός κατοικιών κατά κενότητα		Αριθμός κατοικιών		Γενικά χαρακτηριστικά				Ειδικά χαρακτηριστικά						
	I	II	Αριθμός κατοικιών	Σύνολο	Κουζίνα	Βοηθητικού χώρου κατοικίας	'Εξωτερική τουαλέτα		Τρεχούμενο νερό		Μετά βόθρου	'Ανοχέτευση			
	Αριθμός κατοικιών	Σύνολο	Κατοκούμενες κατοικίες	Σύνολο	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών	Αριθμός κατοικιών		
Κρεολαχάρι	139	68	48,9	68	92,6	17,0	25,0	2	3,0	56	82,3	63	92,6	5	7,4
Πλαγιά	71	46	67,6	46	83,3	-	97,9	1	2,1	-	-	-	-	48	100,0
'Ελαφότοπος	92	57	61,9	57	94,7	5	82,4	5	5,8	-	-	52	91,2	5	6,8
Α. Περίνα	119	35	32,8	35	100,0	3	89,7	1	2,6	21	53,8	35	89,7	4	10,3
Κ. Περίνα	76	35	45,9	35	100,0	1	97,2	-	-	-	-	16	45,7	19	54,3
Σύνολο	459	247	-	247	-	58	-	5	-	77	-	165	-	81	-
Συνόλων	100	100,0	49,5	100,0	93,5	23,5	72,9	-	3,6	-	31,2	-	67,2	-	32,8

ΠΗΓΗ: Ε.Ι.Υ.Ε. - 'Αγοραγή 1981.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 8

Στοιχεία αγροτικής δομής των εκμεταλλεύσεων

	ήλικια άρχηγών	τεμαχισμός / αγροτ. γεωργ. έκμετάλ.	συχρόλη καλλιέργεια έκταση (στρ.)	άρδευομέ- νη έκταση (στρ.)	ποσοστό ιδιοκτη- σίας	μέση έκτα- ση αγρο- τεμαχίου (στρ.)
1. Κεφαλοχώρι	60	5,7	15,1	2,0	97,2	2,6
2. Πλαγιά (1)	64	4,6	24,9	0,9	84,6	5,6
3. Έλαφότοπος (2)	60	5,2	33,8	6,6	59,5	6,5
4. Άνω Πεδινά (3)	59	17,6	28,5	0,0	54,8	1,7
5. Κάτω Πεδινά	61	4,8	42,7	3,7	60,5	9,4

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή γεωργίας-κτηνοτροφίας 1981

- (1) Τό 37,6% της έκτασης των εκμεταλλεύσεων του Έλαφότοπου είναι στο Καπάκι.
- (2) Τό 1,8% της έκτασης των εκμεταλλεύσεων των Ά.Πεδινών ανήκει στο συνολικ. Βύτσης.
- (3) Τό 30,7% στο Καπάκι, τό 3,5% στον Έλαφότοπο καί 0,8% στον Περίβλεπτο.

ήλικία: υπολογίστηκε σαν μέσος όρος της ηλικίας του άρχηγού των γ.εκμεταλλεύσεων (άθροισμα ηλικιών/άρ. άρχηγών γεωργ.εκμεταλλεύσεων)

τεμαχισμός: μέσος αριθμός αγροτεμαχίων των εκμ/σεων που δήλωσαν αγροτεμάχια (άθροισμα άγρ/χίων/άρ.γ.έκμ.)

μέση έκταση αγροτεμαχίου: μέση σταθμισμένη έκταση του άγρ/χίου των εκμεταλλεύσεων που δήλωσαν αγροτεμάχια (Συνολική έκταση των εκμ. που δήλωσαν άγρ/χια/συνολ.αριθμό αγροτεμαχίων).

Πύνακας 9

Καλλιεργήσιμα Έκταση καύ παραγωγή προϊόντων (Μ.Ο. διετίας 1980-81)

Κοινότητες	Έκταση σέ στρέμματα		παραγωγή σέ τόννους								Συνολική καλ/μένη έκταση σέ στρέμματα				
	Συτηρά γιά καρπό	Έκταση	Συτηρά γιά παραγωγή	Βρώσιμα οσπρία	Έκταση	Κτην/κά φυτά γιά χόρτα	Έκταση	Μποστανικά Πατάτες	Έκταση	Λαχανοκομικά		Έκταση	Δενδρώδη	Έκταση	'Αμπέλια
1. Κεφαλοχώρι	19,5	7,4	39,0	9,8	405,0	159,0	20,0	20,0	12,0	11,3	-	12,6	5,0	2,5	500,5
2. Πλαγιά	5,0	0,8	7,0	1,1	145,5	13,7	1,0	1,5	11,5	11,5	-	15,0	28,0	8,2	198,0
Σύνολο(1+2)	24,5	8,2	46,0	10,9	550,5	202,7	21,0	21,5	23,5	22,8	-	27,6	33,0	10,7	698,5
3. 'Ελαφότοπος	10,0	0,8	-	-	2131,0	842,0	-	-	16,0	9,1	-	1,9	-	-	2158,9
4. "Ανω Πεδινά	5,5	1,5	-	-	1202,0	665,0	11,0	11,0	10,0	4,5	4,0	6,7	3,0	1,0	1233,5
5. Κάτω Πεδινά	281,0	96,9	-	-	3049,0	1121,3	-	-	-	-	-	0,6	-	-	3330,0
Σύνολο(2+3+4)	296,5	99,2	-	-	6382,0	2628,3	9,0	11,0	26,0	13,6	4,0	9,2	3,0	1,0	7420,9

Πηγή: 'Ετήσια γεωργική στατιστική Έρευνα 1980-81

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πύνακας 10

Σύνθεση ζωϊκού κεφαλαίου

Αριθμός ζώων στη διετία 1980-81 (μ.ο.)

Κοινότητες	* Ήκροελόη			Βοοελόη				* Ορνιθες			πρόβατα				αζγες												
	εταμοι	ηλεκμοι	ομοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι	εταμοι								
1. Κεφαλοχώρι	11	46	-	57	32	3	-	35	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	59	375	1750	1750	59	375	1750	434
2. Πλαγιά	23	12	17	52	-	-	-	-	25	145	-	-	-	1050	1050	1050	1050	1050	1050	-	850	1050	1050	-	850	1050	850
Σύνολο	34	58	17	109	32	3	-	35	25	1195	-	-	-	2800	2800	2800	2800	2800	2800	59	1225	2800	2800	59	1225	2800	1284
1. * Ελαφότοπος	11	5	15	31	135	52	-	187	-	450	900	3000	255	1170	1425	1425	1425	1425	1425	115	850	1425	1425	115	850	1425	965
2. * Άνω Πεδινά	5	2	11	18	101	-	-	101	-	600	-	-	145	1810	1955	1955	1955	1955	1955	-	600	1955	1955	-	600	1955	600
3. Κάτω Πεδινά	2	1	3	6	-	4	-	1	-	-	115	16250	-	1240	1240	1240	1240	1240	1240	265	-	1240	1240	265	-	1240	265
Σύνολο	18	8	29	55	236	56	-	292	-	1050	1015	9250	400	4220	4620	4620	4620	4620	4620	380	1450	4620	4620	380	1450	4620	1820

Πηγή: * Ετήσια γεωργική στατιστική έρευνα (μ.ο. 1980-81).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πύνακας 11

Παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων

Κοινότητες	γάλα (τόννοι)				κρέας (τόννοι)							Δέρματα τεμάχια							
	αγνάδων	προβάτων	αγών	Σύνολο	βοοειδών	προβάτων	αγών	χοίρων	κουνελών	πουλερικών	Σύνολο	μαλλιά prob.	τριχές αγών	μέλι (χιλ/μα)	κερί (χιλ/μα)	μήκρων ζώων	μεγάλων ζώων	αυγά χιλιάδες	τεμάχια
1. Κεφαλοχώρι	3,3	110,8	42	156,1	3,9	10,6	6,5	-	0,07	0,13	21,2	2450	115	1100	90	151	1	145	
2. Πλαγιά	-	66	96	162	-	9,4	10	0,04	0,17	19,6	1750	755	450	35	279		18,6		
Σύνολο	3,3	176,8	138	318,1	3,2	20	16,5	0,11	0,3	40,1	4200	870	1550	125	430	1	163,6		
1. Ελαφότοκος	85,8	70,7	58,2	214,7	7,6	14,4	9,7	-	0,07	47,6	1350	230	450	-	326	6	180		
2. Άνω Πελοπόν	38,5	126,3	36	200,8	7,3	21,5	4,9	-	15,9	33,8	2000	150	150	-	182	22	50		
3. Κάτω Πελοπόν	7,1	98,9	21	127	0,7	16,9	3,8	-	78,2	94,6	1175	66	66	-	149		10,4		
Σύνολο	131,1	295,9	11,2	542,5	15,6	52,8	18,4	-	89,7	176	4525	446	450	-	657	28	240,4		

Πηγή: Ετήσια γεωργική στατιστική έρευνα (μ.ο. 1980-81)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 12

Παραγωγή δευτερογενών γαλακτοκομικών προϊόντων

σέ χιλιόγραμμα

	τυρί		μυζήθρα	βούτυρο	κρέμα	κουκούλια	λάκκος χοιρινό
	μαλακό	σκληρό					
1. Κεφαλοχώρι	4900	3500	100	850	1500	-	140
2. Πλαγιά	22500	52500	250	1750	-	-	90
Σύνολο	27400	56000	350	2600	1500	-	210
1. Έλαφότοκος	2750	-	-	900	-	-	-
2. Άνω Πεδινά	3490	-	-	755	-	-	-
3. Κάτω Πεδινά	2900	-	-	675	-	-	-
Σύνολο	12140	-	-	2340	-	-	-

Πηγή: Ετήσια γεωργική στατιστική έρευνα (μ.ο. 1980-81)

Πίνακας 13

Μέση κατά εκμετάλλευση παραγωγή κρέατος,
γάλακτος και τυριού σέ χιλιόγραμμα

	Γάλα	Κρέας	τυρί	
			μαλακό	σκληρό
Κεφαλοχώρι	2230	303	70	50
Πλαγιά	3875	467	535	125
σταθμισμένος μέσος όρος ανά περιοχή	2840	364	245	78
Έλαφότοκος	5963	1322	160	-
Άνω Πεδινά	4564	768	79	-
Κάτω Πεδινά	6359	4730	145	-
σταθμισμένος μέσος όρος Β' περιοχής	5425	1760	121	-

Πηγή: Ετήσια γεωργική στατιστική έρευνα (μ.ο. 1980-81)

Πίνακας 14

Γεωργικά μηχανήματα

Είδος μηχανήματος	Κεφαλοχώρι	Πάρις	Ελαφότοπος	Άνε Πεδυά	Κάτω Πεδυά	Σύνοχο
Τρακτέρ διαξονικά	4	-	2	1	5	12
Τρακτέρ μοναξονικά	1	-	-	-	-	1
Θεριζοαλωνιστικές	-	-	-	-	3	3
Χορτοσυλλεκτικές μηχανές	-	-	-	2	1	3
Αντλίες βενζινοκίνητες	-	-	-	-	4	4
Μηχανοκίνητοι φεκασιήρες	-	-	20	-	-	20
Μηχανοκίνητοι θειωτήρες	-	-	20	-	-	20
Ζωοκλάστρυγα	1	-	-	-	-	1
Γεφυροκλάστρυγα	1	-	-	-	1	2
Άγροτικά αυτοκίνητα	5	4	7	8	4	28

Πηγή: α) Συγκεντρωτικά στοιχεία κοινοτήτων

β) Δελτία έτησας γεωργικής στατ/κής έρευνας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 15
Κεφαλοχώρι

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

Α/Α	*Ακαθάριστη αξία παραγωγής (1+2+3+4+5)						
	1	2	3	4	5	6	7
	Εύρηδες από πωλήσεις δρχ	*Ισόκατα- νώλιση δρχ	*Εισοδήσεις δρχ	*Ενδύμεσες καταν/σεις παραγόμενες έκμ/ση δρχ	Μεταβολές άποθεμάτων (άπογραφή στην έναρξη - λήξη) δρχ	*Ακαθάριστη αξία παρα- γωγής δρχ	*Ακαθάριστο προϊόν δρχ
1	-	5.150	-	-	-	5.150	5.150
2	76.750	97.385	26.920	181.650	-	332.655	201.005
3	-	324.050	21.500	21.000	-	366.550	345.550
4	306.040	170.840	80.440	34.720	-	592.040	557.320
5	375.750	124.000	55.000	114.800	-	669.550	554.750
6	271.100	98.650	12.920	76.300	-	458.970	382.670
7	336.500	115.500	71.730	32.400	-	55.613	523.730
8	729.000	165.885	117.884	64.800	-	1.077.569	1.012.769
9	104.150	48.916	40.054	62.100	-	255.220	193.120
10	107.600	75.460	20.840	82.300	-	286.200	203.900
11	-	10.780	-	4.050	-	14.830	10.780
12	-	127.382	12.040	24.940	-	164.462	139.422
13	2.400.000	234.500	164.780	112.200	-	2.911.480	27.999.280
14	28.600	39.315	13.380	33.300	-	114.595	81.295
15	830.000	174.000	91.100	39.200	-	1.134.500	1.095.100
16	93.600	84.400	30.400	69.800	-	278.200	208.400
17	-	27.165	-	16.200	-	43.365	27.165

Πίνακας 15 (συνέχεια)
Κεφαλοχώρα

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

Α	Β	Γ	Δ	Ε			13
				10	11	12	
Αγοραζόμενες Στατιστικές εκτάρες	Εκτάρες, πάρκα ζώων, φωτοφόρα	Δαπάνες για τουριστικές υπηρεσίες, ένταξη, εκπαίδευση, ένταξη, εκπαίδευση, ένταξη, εκπαίδευση	Δαπάνες συντή- ρησης κτιρίων, εγκαταστάσεων, έγγραφοι, βελτιώσεων, συντάξεις, έργα κ.λπ.	Δαπάνες για αγορά γης και υπηρεσιών	Εσόδα καταβαλ- ομένων χρηματι- κών δαπανών		
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ		
-	-	-	-	-	-		
102.750	9.200	-	1.000	-	112.950		
-	-	-	-	-	-		
282.500	1.000	-	-	20.000	297.500		
361.550	34.000	34.000	34.000	26.800	239.350		
44.400	5.000	-	-	34.000	70.000		
317.500	3.850	1.000	-	38.000	360.350		
592.500	11.000	-	30.000	60.000	693.500		
60.500	3.000	8.000	20.000	8.000	99.500		
79.000	16.500	2.500	2.000	16.000	116.000		
500	4.500	-	4.000	4.000	21.000		
36.850	6.000	-	110.000	8.000	161.218		
1.024.000	17.000	1.000	50.000	130.000	1.212.000		
34.400	2.500	-	2.500	6.000	45.800		
542.500	5.200	4.000	80.000	112.000	790.500		
64.150	6.340	-	-	13.200	83.690		
13.650	1.900	2.000	500	2.800	20.850		

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 15 (συνέχεια)

Κεφαλοχώρι

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό

του γεωργικού εισοδήματος

7-13	'Αποσβέσεις (15+16+17)			
14	15	16	17	18
'Ακαθάριστο Γεωργικό είσοδημα έκμετάλλευσης δρχ	'Εγκαταστάσεις δρχ	Μηχανολ/κός έξοπλισμός δρχ	Ζωικό κεφάλαιο δρχ	Σύνολο ἀποσβέσεων δρχ
5.150	-	-	-	-
88.055	-	-	-	-
345.500	-	-	-	-
259.820	17.500	-	-	17.500
315.400	20.600	-	-	20.600
312.670	31.800	-	-	31.800
163.380	70.500	-	-	70.500
319.269	17.300	-	-	17.300
93.620	-	-	9.280	9.280
87.900	9.000	-	-	9.000
-10.220	43.000	-	-	43.000
-21.796	32.000	-	-	32.000
1.587.280	203.500	-	-	203.500
34.495	-	-	-	-
304.600	66.500	-	-	66.500
124.710	1.250	-	-	1.250
6.315	31.300	-	-	31.300

Πύνακας 15 (συνέχεια)
Κεφαλοχώρι

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

14-18		19-(20+21+22)				24			
19	20	21	22	23	Ισότητα	Έν/μην	Εύλογο	Καλ/μην	
Καθαρό Γεω- γικό εισόδημα έκμετάλλευση	Καταβαλλόμενοι τόκοι	Καταβαλλόμενα ένοίκια	Καταβαλλόμενοι μισθοί και ήμερομίσθια	Καθαρό γεω- γικό οικογενειακό εισόδημα	Χρήση γης και συνολική έκταση εκμετάλλευσης				
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ					
5.150	0	0	0	5.150	30	0	30	0	
88.055	0	0	20.000	68.055	50	0	50	13	
345.500	0	0	0	345.500	42	0	42	0	
242.320	3.874	0	5.000	233.446	50	0	50	2	
294.800	0	0	52.800	242.000	120	0	120	20	
280.870	6.863	0	0	274.007	30	0	30	7	
92.880	0	0	0	92.880	40	0	40	4	
301.969	0	0	0	301.969	100	0	100	20	
84.340	0	5.000	0	79.340	50	2	52	13	
78.900	0	0	0	78.900	50	0	50	15	
-53.220	0	0	12.000	-65.220	162	0	162	4	
-53.796	0	0	0	-53.796	15	0	15	4	
1.383.780	148.986	220.000	60.000	954.794	90	1.500	1.530	15	
35.495	0	0	4.000	31.495	20	0	20	5	
238.100	0	0	0	238.100	50	0	50	4	
123.460	0	0	20.000	103.460	17	0	17	7	
-24.985	3.500	0	0	-28.485	10	0	10	3	

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 15 (συνέχεια)
Κεφαλοχώρι

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

25		26	27	28	29	30	31	32	
Τροφικά	Άγρια	Χοίροι	Άλλα	Ζαρκές βοvidές	Συνολικά έκευόμενα κεφάλαια	Τεκμαρτός ένοικιος τόκος	Εισόδημα έργασίας έμμετρίλευσης	Εισόδημα έργασίας οίκογένειας	Εισόδημα έργασίας άνδ ένεργό
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
-	-	-	-	-	25.000	3.750	-16.600	-16.600	-
30	-	-	-	5	498.000	74.700	-16.645	-36.645	-
25	-	-	-	4,2	243.000	36.450	284.050	284.050	284.050
100	-	2	-	16,7	1.262.500	189.375	17.945	17.945	17.945
60	-	-	-	10	1.140.000	171.000	51.000	-1.000	-
10	-	-	-	1,7	788.000	118.200	142.670	142.670	142.670
85	-	-	-	14,2	1.316.000	197.400	-129.520	-129.520	-
150	-	1	-	25	1.770.000	266.500	-32.531	-32.531	-
24	1	-	-	5	605.000	90.750	-46.410	-46.410	-
22	-	-	-	3,7	320.000	16.000	26.900	26.900	26.900
-	-	-	-	-	590.500	88.575	-237.800	-249.825	-
14	-	-	-	2,3	480.000	72.000	-132.796	-132.796	-
400	-	-	-	66,7	5.558.000	833.700	306.080	246.080	123.040
15	-	-	-	2,5	227.000	46.050	-12.555	-16.555	-
100	-	-	-	16,7	1.183.000	177.450	28.650	28.650	28.650
32	-	-	-	5,3	343.500	51.525	58.935	38.935	38.935
-	-	-	-	-	353.000	52.950	-84.935	-84.935	-

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 15 (συνέχεια)
Κεφαλοχώρι

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

		(3/23) 100 (2/23) 100		23+35		37	
33	34	35	36	37	38	39	40
Ποσοστό συμμετοχής έκδοτησεν στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα	Ποσοστό συμμετοχής έκδοτησεν στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα	Εξωγεωργικό εισόδημα	Συνολικό οικογενειακό εισόδημα	Ποσοστό συμμετοχής Γεωργικού εισοδήματος στο συνολικό	δρχ	δρχ	δρχ
0	100	306.000	313.150	1,6			
40,0	143	-	68.055	100			
6,2	93,8	1.445.000	1.445.500	23,9			
34,5	73,2	60.000	393.446	59,3			
22,7	51,2	490.000	732.000	33,1			
4,7	36	40.000	314.007	87,3			
77,2	-	-	92.880	100,0			
39	54,9	-	301.969	100,0			
50,5	61,7	670.000	749.340	10,6			
26,4	95,6	574.000	657.900	12,1			
-	-	350.000	284.780	-			
-	-	400.000	346.204	-			
17	25	72.000	1.026.794	0,93			
42,5	125	660.000	691.495	0,05			
38,3	73,1	-	238.100	100			
29,4	81,6	588.000	691.460	15			
0	95,4	560.000	531.515	-			

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 16
Πλαγιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

A/A	1+2+3+4+5					1+2+3+4+5
	1	2	3	4	5	
	Είσοδοί από πωλήσεις προϊόντων δρχ	Ίδιοκατα- νώληση δρχ	Επιδόσεις δρχ	Ενδιάμεσες καταν/σεις παραγόμενες στήν Έκμυση δρχ	Μεταβολές άποθεμάτων (άπογραφή στήν Έναρξη - λήξη) δρχ	Ακαθάριστο προϊόν δρχ
1	373.450	97.520	115.300	18.100	-	586.270
2	104.600	136.160	19.488	47.400	-	260.428
3	0	48.380	3.440	0	-	51.820
4	222.900	41.180	43.356	81.000	-	307.436
5	67.000	25.800	0	30.000	-	92.800
6	833.000	84.616	117.420	48.980	-	1.035.036
7	426.000	51.500	137.820	0	-	615.320
8	905.000	213.550	115.180	72.300	-	1.233.730
9	1.695.000	187.580	0	15.000	-	1.882.580
10	50.300	127.950	10.040	51.300	-	188.290
11	627.500	248.960	265.240	85.000	-	1.141.700

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 16 (συνέχεια)

Πλαγιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

Καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες = 8+9+10+11+12					
8	9	10	11	12	13
Αγοραζόμενες ζωτροφές, σπόροι	Λιπάσματα, φάρμακα ζώων, φυτοφάρμακα	Δαπάνες λειτουργίας μηχανημάτων, ένοικιάσεις μηχανημάτων, επί συμβάσει έργασις	Δαπάνες συντήρησης κτιριακών εγκαταστάσεων, εργαίων βελτιώσεων, ασφάλιστρα κλπ.	Λοιπές χρηματικές δαπάνες για άγρορες ύλικών παραγωγής καύ υπηρεσιών	Σύνολο καταβαλλόμενων χρηματικών δαπανών
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
244.500	4.600	0	0	40.000	289.100
60.500	2.800	0	0	16.000	79.300
31.100	350	0	0	13.000	44.450
87.750	3.100	0	0	18.000	108.850
48.750	300	0	3.000	10.000	62.050
507.000	8.750	0	20.000	60.000	595.750
444.000	1.470	0	0	58.000	513.470
533.000	20.250	10.000	15.000	74.000	652.250
1.082.000	15.000	0	10.000	154.000	1.261.000
19.500	2.250	0	0	4.000	25.750
300.600	8.500	0	1.500	40.000	350.600

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Πίνακας 16 (συνέχεια)
Πλαγιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

7-13	'Αποσβέσεις 15+16+17				14-18
14	15	16	17	18	19
'Ακαθάριστο Γ. εισόδημα έκμετάλλευσης δρχ	'Εγκαταστάσεις δρχ	Προχρονολ/κός εξοπλισμός δρχ	Ζωικό κεφάλαιο δρχ	Σύνολο άποσβέσεων δρχ	Καθαρό Γ. εισόδημα έκμετάλλευσης δρχ
297.170	48.925	0	0	48.925	248.245
180.948	0	0	0	0	180.948
7.370	2.715	0	0	2.715	4.655
198.586	0	0	0	0	198.586
30.750	0	0	0	0	30.750
439.286	65.000	0	0	65.000	374.286
101.850	0	0	0	0	101.850
581.480	142.500	0	0	142.500	438.980
621.580	14.600	0	0	14.600	606.980
162.540	0	0	0	0	162.540
791.100	0	0	0	0	791.100

Πύνακας 16 (συνέχεια)

Πλαγιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

		19-(20+21+22)				24					25				
20	21	22	23	Συνολική Έκταση έκμε- τάλλευσης σέ στρέμματα				25							
Καταβαλλόμενος τόκος	Καταβαλλόμενο ένοίκιο	Καταβαλλόμενοι μισθοί και ήμερομίσθια	Καθαρό οικογενειακό γεωργικό εισόδημα	Ίδιότητα	Έν/μην	Σύνολο	Καθ/μην	Γεωργόβατα	Άγελάδες	Χοίροι	Άλλα	Ζωικές μονάδες			
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ												
62.625	0	0	185.620	20	-	20	4	150	-	-	-	25			
35.133	0	0	145.815	37	-	37	7	20	-	-	-	3,3			
35.133	0	0	-30.378	4	-	4	1	4	-	-	-	0,7			
62.586	0	40.000	96.000	15	-	15	11	45	-	-	-	7,5			
54.688	0	0	-23.938	60	-	60	-	20	-	-	-	3,3			
64.410	7.000	9.000	293.876	75	2	77	2	200	-	-	-	33,3			
42.159	0	0	59.691	40	-	40	-	210	-	-	-	35			
60.764	0	0	378.216	30	-	30	5	150	-	-	-	25			
0	0	80.000	598.980	30	-	30	-	250	-	-	-	41,7			
67.828	0	0	99.712	60	-	60	6	10	-	-	-	1,7			
42.979	0	0	748.121	80	-	80	7	205	-	-	-	34,2			

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πύνακας 16 (συνέχεια)

Πλαγιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

26	18-(21+27+28)			29-22	31	30/31	(3/23) 100
	27	28	29				
Συνολικό έπενδυμένο κεφάλαιο	Τεκμαρτό ένούκιο	Τεκμαρτός τόκος	Εισόδημα έργασίας έκμετάλλευσής	Εισόδημα έργασίας οικογένειας	'Αριθμός οικονομικά ένεργων/έκμε- τάλλευση	Εισόδημα έργασίας ανά ένεργό	Ποσοστό συμμε- τοχής έπιδοτήσεων στό καθαρό Οίκ. Γ. είσοδημα
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
1.547.000	140.000	232.050	2.195	2.195	2	1.097	62
198.000	25.000	29.700	126.248	126.248	1	126.248	13
127.000	4.000	19.050	-18.400	-18.400	1	-	-
460.000	14.000	69.000	115.586	75.586	1	75.586	45
248.000	36.000	37.200	-42.450	-42.450	1	-	-
1.801.000	50.000	270.000	47.286	38.286	1	45.286	40
1.775.000	28.000	263.250	-189.400	-189.400	2	-	231
1.780.000	24.000	89.000	325.980	325.980	2	162.990	30
3.060.000	18.000	459.000	129.980	49.980	1	49.980	0
140.000	38.500	21.000	103.040	103.040	1	103.040	10
1.775.000	50.000	266.000	475.100	475.100	3	158.367	35

Πίνακας 16 (συνέχεια)

Πλαγιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

(2/23) 100		23+35	(23/36) 100
34	35	36	37
Ποσοστό συμμετοχής ιδιοκαταβάλλωσης στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα δρχ	Έξωγεωργικό εισόδημα δρχ	Συνολικό οικογενειακό εισόδημα δρχ	Ποσοστό συμμετοχής Γεωργικού εισοδήματος στο συνολικό δρχ
52,5	0	185.620	100
99	350.000	495.815	29
-	560.000	529.622	-
43	0	96.000	100
-	140.000	116.062	-
29	0	293.876	100
86	0	59.691	100
56	252.000	630.216	60
31	70.000	668.980	90
128	0	99.712	100
33	12.000	760.121	98

Πίνακας 17

'Ελαφτότοπος

Βασικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

A/A	'Ακαθάριστη αξία παραγωγής (1+2+3+4+5)						
	1	2	3	4	5	6	7
	Εύσπράξεις από πωλήσεις δρχ	'Ιδιοκατα- νάληψη δρχ	'Επιδόσεις δρχ	'Ενδιάμεσες καταν/σεις παραγόμενες έκμ/ση δρχ	Μεταβολές αποθεμάτων (απογραφή στήν έναρξη - λήξη) δρχ	'Ακαθάριστη αξία παρα- γωγής δρχ	'Ακαθάριστο προϊόν δρχ
1	1.830.000	193.172	335.920	-	-	2.359.092	2.359.092
2	128.000	54.314	94.700	102.200	-	379.214	277.014
3	264.000	82.626	107.868	49.500	-	503.994	454.494
4	572.000	79.300	229.200	122.200	-	1.027.270	880.500
5	844.900	157.600	141.080	137.700	-	1.281.129	1.143.590
6	165.000	169.455	104.858	20.000	-	459.313	439.313
7	104.250	42.050	105.900	4.000	-	256.200	252.200
8	368.000	70.000	-	141.000	-	579.000	438.000
9	273.000	74.515	63.492	44.400	-	455.407	411.007
10	652.500	45.764	137.820	24.300	-	860.384	836.034
11	220.000	26.990	89.890	63.600	-	400.480	336.880
12	1.225.600	163.575	207.972	63.600	-	1.660.747	1.597.147

Πηγή: 'Ερωτηματολόγιο, δείγμα 25%

Πύνακας 17 (συνέχεια)

Έλαφότοπος

Βασικά οικονομικά μεγέθη γύα τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

Καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες (8+9+10+11+12)					
8	9	10	11	12	13
Αγοραζόμενες ζωοτροφές, σπόροι	Λιπάσματα φάρμακα ζώων, φυτοφάρμακα	Δαπάνες λειτουργίας μηχανημάτων, έπισκευές, ένοικιάσεις, έπί συμβάσει έργασίες	Δαπάνες συντήρησης κτιριακών έγκαταστάσεων, έγγείων βελτιώσεων, ασφάλιση κλπ.	Λοιπές χρηματικές δαπάνες γιά άγορές ύλικών παραγωγής καύ ύπηρεσιών	Σύνολο καταβαλλομένων χρηματικών δαπανών
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
1.200.000	2.000	-	-	12.000	1.214.000
160.200	8.000	24.000	-	14.000	206.200
83.500	3.000	20.000	-	4.000	115.500
90.750	9.000	20.000	10.000	10.000	139.750
553.000	6.500	42.000	-	37.000	638.500
96.600	-	36.000	-	13.000	145.600
14.000	500	5.000	-	1.000	20.500
175.000	29.500	45.000	-	100.000	349.500
157.500	2.100	2.500	-	6.000	168.100
368.000	56.000	-	-	20.000	444.000
29.250	2.000	-	-	3.000	34.250
786.400	9.500	25.000	10.000	20.000	850.900

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 17 (συνέχεια)
Έλαφοτοκος

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

25				26	27	28	29	30	31	30/31
Γεωργικά	Άλλες	Χοίροι	Άλλα	Συνολικό έπενδυμένο κεφάλαιο	Τεκμαρτό ένοικιο	Τεκμαρτός τόκος	Εισόδημα έργασίας έκμετάλλευσης	Εισόδημα έργασίας οικογένειας	* Αριθμός οικονομικά ένεργων/έκμε- τάλλευση	Εισόδημα έργασίας ανά ένεργό
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
180	10	-	-	2.555.000	-	383.200	605.792	605.792	2	302.896
30	4	-	-	755.000	26.000	113.250	-121.389	-121.389	1	-
-	6	-	-	719.000	-	107.850	146.250	146.250	2	73.125
-	13	-	-	1.217.500	17.000	182.625	397.485	397.485	2	198.742
120	2	-	-	1.848.000	5.000	277.200	66.320	66.320	2	33.160
10	11	-	-	1.365.000	28.000	204.750	-76.117	-76.117	2	-
62	3	-	-	621.000	6.500	93.150	394.923	394.923	2	197.461
-	-	1	70ά	1.050.000	33.000	157.500	-181.400	-181.400	1	-
72	-	-	-	655.000	20.000	98.250	119.657	95.657	2	47.828
200	-	-	-	2.156.000	-	323.400	43.514	43.514	3	14.505
-	5	-	5	674.000	5.000	101.100	71.130	71.130	2	35.565
180	4	-	-	2.340.000	-	351.000	294.127	294.127	3	98.042

Πίνακας 17 (συνέχεια)

Έλαφτόκοπος

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

				19-(20+21+22)			
20	21	22	23	24			
Καταβαλλόμενοι τόκοι	Καταβαλλόμενο ένοίκιο	Καταβαλλόμενοι μισθοί και ήμερομίσθια	Καθαρό γεωργικό οικογενειακό εισόδημα	Χρήση γης και συνολική έκταση εκμετάλλευσης			
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	Ιδιότητα	Έν/μην	Σύνολο	Καλ/μην
7.920	30.000	-	981.122	-	30	30	-
-	-	-	17.861	30	-	30	20
48.000	20.000	-	206.100	-	20	20	20
-	20.000	-	597.100	20	25	45	15
-	30.000	-	348.520	5	30	35	35
-	16.000	-	156.633	40	20	60	10
-	3.000	-	494.573	8	3	11	4
-	-	-	9.100	22	-	22	21
1.654	5.000	24.000	212.253	30	5	35	6
19.391	18.000	-	347.523	-	20	20	20
-	25.000	-	177.230	5	25	30	15
2.902	15.000	-	642.215	-	40	40	10

Πίνακας 17 (συνέχεια)

Έλαφύτατος

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

7-14	Αποσβέσεις (15+16+17)				14-18
14	15	16	17	18	19
Ακαθάριστο Γεωργικό εισόδημα έκμετάλλευσης δρχ	Εγκαταστάσεις δρχ	Μηχανολ/κός έξοπλισμός δρχ	Ζωικό κεφάλαιο δρχ	Σύνολο αποσβέσεων δρχ	Καθαρό Γεωργι- κό εισόδημα έκμετάλλευση δρχ
1.195.092	33.250	-	92.800	126.050	1.019.042
70.814	15.833	-	37.120	52.953	17.861
338.994	27.075	-	55.680	82.755	274.100
740.750	-	3.000	120.640	123.640	617.110
505.080	53.000	55.000	18.560	126.560	378.520
293.713	16.000	3.000	102.000	121.080	172.633
525.413	-	-	27.840	27.840	497.573
88.500	59.400	20.000	-	79.400	9.100
242.907	-	-	-	-	242.907
392.084	71.700	-	-	7.170	384.914
302.630	54.000	-	46.400	100.400	202.230
746.247	49.000	-	37.120	86.120	660.127

Πύνακας 17 (συνέχεια)

Έλαφύτοπος

Βασικά οικονομικά μεγέθη γύα τόν υπολογισμό τού γεωργικού εισοδήματος

(3/23) 100	(2/23) 100		23+35	
33	34	35	36	37
Ποσοστό συμμετοχής έπιδοτήσεων στό καθαρό Οίκ.Γ. εισόδημα δρχ	Ποσοστό συμμετοχής υβιοκαταβάλλσης στό καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα δρχ	Έξωγεωργικό εισόδημα δρχ	Συνολικό οίκογενειακό εισόδημα δρχ	Ποσοστό συμμετοχής Γεωργικού εισοδήματος στό συνολικό δρχ
34,2	19,7	0	981.122	100
530,2	304,1	0	17.861	100
52,3	40,2	24.000	230.100	89,6
38,4	13,3	15.000	612.100	97,5
40,5	45,2	150.000	498.520	69,9
66,9	108,2	220.000	376.633	41,6
21,4	8,5	154.000	648.573	76,3
0	769,2	364.000	373.100	2,4
29,9	35,1	140.000	352.253	60,0
39,7	13,2	70.000	417.523	83,2
50,7	15,2	91.000	268.230	66,1
32,4	25,5	0	642.215	100

Πίνακας 18

* Άνω Περίοδα

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

Α/Α	* Ακαθάριστο έσοδα παραγωγής (1+2+3+4+5)						
	1	2	3	4	5	6	7
	Εξοφάξεις από πωλήσεις	* Ίδιονκατα- νάλωση	* Επιδόματα	* Ενδιάμεσες καταν/σεις παραγόμενες στην έκμ/ση	Μεταβολές αποθεμάτων (άπογραφή στην έναρξη - λήξη)	* Ακαθάριστη άξια παρα- γωγής	* Ακαθάριστο προϊόν
	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
1	-	-	-	-	-	-	-
2	1.946.500	193.380	159.420	276.800	-	2.576.100	2.299.300
3	437.000	161.000	143.146	243.000	-	984.146	741.146
4	339.000	95.286	91.800	22.500	-	548.586	526.086
5	815.000	133.000	172.314	268.500	-	1.388.814	1.120.314
6	1.210.000	88.760	275.048	169.100	-	1.742.898	1.573.798
7	752.500	175.650	98.780	754.000	-	1.780.930	1.026.930
8	2.704.500	228.920	644.440	10.000	-	3.587.860	3.577.860
9	126.900	199.870	53.250	122.300	-	502.320	380.020
10	591.000	163.200	87.900	202.100	-	1.044.200	842.100
11	-	71.190	-	66.800	-	137.990	71.190
12	337.050	162.900	81.867	168.300	-	550.117	581.817

Πηγή: * Ερωτηματολόγιο, δείγμα 25%

Πύνακας 18 (συνέχεια)

Άνω Πεδινά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

Καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες = 8+9+10+11+12					
8	9	10	11	12	13
Αγοραζόμενες ζωτροφές, σπόροι	Λιπάσματα	Δαπάνες λειτουργίας μηχανημάτων, έπισκευές, ένοικιάσεις, έπι συμβάσει έργασίες	Δαπάνες συντήρησης κτιρίων, έγκαταστάσεων, έγγείων βελτιώσεων, ασφάλιστρα κλπ	Λοιπές χρηματικές δαπάνες για άγορές ύλικων παραγωγής καί υπηρεσιών	Σύνολο καταβαλλόμενων χρηματικών δαπανών
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
-	-	-	-	-	-
579.000	27.000	67.000	18.000	34.250	725.250
262.500	17.000	52.000	2.000	10.000	359.500
261.750	5.700	75.000	-	15.000	359.450
388.800	10.000	150.000	1.000	56.000	604.800
553.500	22.000	18.000	1.000	12.000	606.500
160.000	23.000	250.000	1.000	16.000	450.000
1.129.000	10.000	100.000	5.000	112.000	1.356.000
58.500	4.500	30.000	15.000	6.000	114.000
343.500	7.250	50.000	20.000	15.000	435.750
19.500	500	32.500	-	2.000	54.500
58.500	8.000	34.000	15.000	6.000	121.500

Πίνακας 18 (συνέχεια)

*Ανω Πεδινά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

7-8	*Αποσβέσεις (15+16+17)			
14	15	16	17	18
'Ακαθάριστο γεωργικό είσοδημα έκμετάλλευσης δρχ	'Εγκαταστάσεις δρχ	Μηχανολ/κός εξοπλισμός δρχ	Ζωικό κεφάλαιο δρχ	Σύνολο ἀποσβέσεων δρχ
-	-	-	-	-
1.592.050	-	-	-	-
381.464	12.500	60.000	92.960	165.460
202.636	19.600	-	-	19.600
515.514	43.300	3.600	32.840	86.740
967.298	55.500	60.000	265.600	381.100
576.930	178.000	-	-	178.000
2.221.860	150.500	60.000	424.960	635.460
266.020	-	60.000	26.560	86.560
406.350	12.700	-	-	12.700
16.690	4.000	-	-	4.000
460.317	-	-	26.560	26.560

Πίνακας 18 (συνέχεια)

* Άνω Περίοδος

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

14-18	19-(20+21+22)				24	Καλ/μην	Σύνολο	Καλ/μην
	20	21	22	23				
Καθαρό Γεω- γικό εισόδημα έκμετάλλευση δρχ	Καταβαλλόμενοι τόκοι	Καταβαλλόμενα ένοίκια	Καταβαλλόμενοι μισθοί και ήμερομίσθια	Καθαρό γεω- γικό οικογενειακό εισόδημα δρχ	Χρήση γης και συνολική έκταση έκμετάλλευσης			
-	δρχ	δρχ	δρχ		Ίσοκτιπη	-	-	-
1.592.050	-	120.000	-	1.472.050	-	150	150	100
216.186	-	15.000	4.000	197.186	20	15	35	35
183.036	3.167	64.000	-	94.672	15	80	95	25
428.774	72.695	80.000	-	276.079	50	100	150	50
586.198	43.455	37.000	-	605.743	15	37	52	20
348.930	-	-	-	398.930	50	-	50	50
1.586.400	299.956	70.000	-	1.216.444	10	70	80	-
179.460	49.936	10.000	-	169.460	8	10	18	18
393.650	-	80.000	-	313.650	5	80	85	20,
12.690	-	-	-	12.690	13	-	13	13
433.757	-	16.000	-	417.757	30	5	35	15

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 18 (συνέχεια)

* Άνω Πεδιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

25				26	27	28	29	30	31	30/31
Γεωργικά	Άλλες	Χοίροι	Άλλες	Συνολικό έπενδυμένο κεφάλαιο	Τεκμαρτός ένοικιος	Τεκμαρτός τόκος	Εισόδημα εργασίας εκμετάλλευσης	Εισόδημα εργασίας οικόγενειας	* Αριθμός οικόγενειακά ενεργών/έκμετάλλευση	Εισόδημα εργασίας ανά ενεργό
Εκτάρες	Εκτάρες	Εκτάρες	Εκτάρες	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
400	-	-	-	3.580.000	6.000	53.700	929.050	929.050	4	233.262
15	-	-	9,5	971.000	24.000	145.560	27.626	27.626	2	13.813
110	-	2	19	1.305.000	30.000	195.750	-106.714	-106.714	2	-
152	-	-	25	2.407.000	90.000	361.050	-102.276	-102.276	3	-
-	-	-	20	2.500.000	27.000	375.000	147.198	147.198	3	49.066
100	-	-	17	3.597.000	84.000	540.000	-225.070	-225.070	2	-
300	-	-	82	5.732.000	24.000	860.000	632.400	632.400	3	210.800
20	-	-	5	468.000	140.000	70.200	85.260	85.260	1	85.260
100	-	-	17	1.160.000	15.000	174.000	196.650	196.650	2	98.325
6	-	-	1	107.500	160.000	16.100	-163.410	-163.410	2	-
50	-	-	10	716.500	30.000	107.475	280.282	280.282	2	140.141

Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 18 (συνέχεια)
* Άνω Πεδινό

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

(3/23) 100	(7/23) 100	23+35	(23/36) 100
33	34	36	37
Ποσοστό συμμετοχής επιδοτήσεων στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα δρχ	Ποσοστό συμμετοχής έκδοσης αλάωσης στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα δρχ	Εξωγεωργικό εισόδημα δρχ	Συνολικό οικογενειακό εισόδημα δρχ
Ποσοστό συμμετοχής Γεωργικού εισοδήματος στο συνολικό			
-	-	-	-
11	13	70.000	1.542.050
73	82	200.000	437.186
97	101	-	94.672
62	48	-	236.079
54	18	70.000	225.743
25	44	200.000	598.930
53	18	-	1.216.400
31	118	200.000	369.460
28	52	-	313.650
0	561	140.000	152.690
20	39	100.000	517.757

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 19

Κάτω Πεδινά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

	1	2	3	4	5	6	7
	Εύσπραξις από πωλήσεις	Ίδλοκαταβάλωση	Επιδοτήσεις	Ενδιάμεσες κατανα/σεις παραγόμενες έκμ/ση	Μεταβολές αποθεμάτων (απογραφή στην έναρξη - λήξη)	Ακαθάριστη αξία παραγωγής	Ακαθάριστο προϋόν
	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
1	1.646.000	197.380	154.620	639.900	-	2.637.900	1.998.000
2	537.000	124.810	104.640	187.200	-	953.650	766.450
3	1.592.900	172.810	139.150	212.000	-	2.116.727	1.904.727
4	510.000	80.300	92.000	81.000	-	763.300	682.300
5	2.307.000	316.724	149.500	324.000	-	3.097.224	2.773.224

Πηγή: Έρωτηματολόγιο, δείγμα 25%

Πύνακας 19 (συνέχεια)
Κάτω Πεδιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

8	9	10	11	12	8+9+10+11+12
Αγοραζόμενες ζωτροφές, σπόροι δρχ	Λιπάσματα φάρμακα ζώων, φυτοφάρμακα δρχ	Δαπάνες λει- τουργίας μηχανημάτων, έπισκευές, ένουκλάσεις, επί συμβάσει έργασίες δρχ	Δαπάνες συντή- ρησης κτιριακών εγκαταστάσεων, έργείων βελτιώσεων. Ασφάλιση κλπ. δρχ	Λοιπές χρηματικές δαπάνες για αγοράς ύλικών παραγωγής και υπηρεσιών δρχ	Σύνολο καταβαλ- λομένων χρηματικών δαπανών δρχ
312.000	40.000	100.000	0	32.000	484.000
212.850	1.000	35.000	0	13.000	261.850
234.000	35.000	320.000	10.000	40.000	639.000
162.300	1.000	30.000	0	15.000	208.300
549.000	40.000	240.000	60.000	50.000	939.000

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 19 (συνέχεια)

Κάτω Πεδιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

7-13	'Αποσβέσεις				14-18
	15	16	17	18	
14	15	16	17	18	19
'Ακαθάριστο γεωργικό είσοδημα έκμετάλλευσης δρχ	'Εγκαταστάσεις δρχ	Μηχανολογικός έξοπλισμός δρχ	Ζωικό κεφάλαιο δρχ	Σύνολο άποσβέσεων δρχ	Καθαρό γεωργικό είσοδημα έκμετάλλευσης δρχ
1.514.000	63.500	153.000	0	216.500	1.297.500
504.600	0	140.000	0	140.000	364.600
1.265.727	0	100.000	0	100.000	1.165.727
474.000	0	0	0	0	474.000
1.834.224	0	60.000	0	60.000	1.774.224

Πίνακας 19 (συνέχεια)

Κάτω Πεδινά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τόν ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

		19-(20+21+22)		
20	21	22	23	24
Καταβαλλόμενοι τόκοι	Καταβαλλόμενα ένοίκια	Καταβαλλόμενοι μισθοί και ήμερομίσθια	Καθαρό γεωργικό οικογενειακό εισόδημα	Χρήση γης και συνολική έκταση εκμετάλλευσης
δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	Έν/μην Σύνολο Καλ/μην
32.082	57.000	0	1.208.418	150 150 300 70
0	50.000	0	314.600	30 50 80 10
0	0	0	1.165.727	120 - 120 70
0	40.000	0	434.000	10 40 50 15
0	40.000	40.000	1.690.224	45 20 65 50

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 19 (συνέχεια)

Κάτω Περίοδος

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον υπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

25				26	27	28	29	30	31	30/31
Γεωργικά	Αγροτικές	Χοίροι	Άλλα	Συνολικό επενδεδυμένο κεφάλαιο	Τεκμαρτό ένοικιο	Τεκμαρτός τόκος	Εισόδημα εργασίας εκμετάλλευσης	Εισόδημα εργασίας οικογένειας	Αριθμός οικογενειακά ενεργών/έκμετάλλευση	Εισόδημα εργασίας ανά ενεργό
Εισοδήματα	Αγροτικές	Χοίροι	Άλλα	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ	δρχ
400	-	-	-	5.487.000	120.000	823.050	297.450	297.450	4	88.612
130	-	-	-	1.842.000	29.000	276.300	9.300	9.300	2	4.650
210	-	-	-	3.730.000	150.000	559.500	456.227	456.227	2	228.113
120	-	-	-	1.108.000	42.500	166.200	225.300	225.300	2	112.650
380	10	-	-	4.478.000	42.000	671.100	1.020.524	980.524	3	326.841

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 19 (συνέχεια)

Κάτω Πεδιά

Βασικά οικονομικά μεγέθη για τον ύπολογισμό του γεωργικού εισοδήματος

(3/23) 100	(2/23) 100		23+35	(23/36) 100
33	34	35	36	37
Ποσοστό συμμετοχής επιδοτήσεως στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα δρχ	Ποσοστό συμμετοχής ιδιοκαταναλώσης στο καθαρό Οίκ. Γ. εισόδημα δρχ	Εξυγεωργικό εισόδημα δρχ	Συνολικό οικογενειακό εισόδημα δρχ	Ποσοστό συμμετοχής γεωργικού εισοδήματος στο συνολικό δρχ
13	16	70.000	1.278.418	95
33	40	140.000	454.600	69
12	15	140.000	1.305.727	89
21	19	70.000	504.000	86
9	19	0	1.690.224	100

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 20

Ανταρτική παρουσίαση πηγών εξωεργατικού εισοδήματος

Α/Α	Κεφάλαια		Ποσό		Έσοδος		Άλλα Ποσά		Έξω Ποσά		
	Πηγή εξωεργατικού εισοδήματος	Μέγιστος έσοδος ετήσιος όρι	Πηγή εξωεργατικού εισοδήματος	Μέγιστος έσοδος ετήσιος όρι	Πηγή εξωεργατικού εισοδήματος	Μέγιστος έσοδος ετήσιος όρι	Πηγή εξωεργατικού εισοδήματος	Μέγιστος έσοδος ετήσιος όρι	Πηγή εξωεργατικού εισοδήματος	Μέγιστος έσοδος ετήσιος όρι	
1	Έργατος ζυμίας Ιόνταλη Ο.Γ.Α. Ιόνταλη Ανατ. Βαλκαν	70.000/χρόνο 70.000/χρόνο 158.000/χρόνο	-	308.000	-	-	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα	70.000	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα	70.000	
2	-	-	Αγοράκιλασι	125.000/μήνα	50.000	-	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα	70.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	140.000	
3	Ίδρυματίνος φαρμάκου Ένοικηση οικότου στην Αθήνα	11.000.000/χρόνο 1.100.000	Γραμματίνος Κωνσταντίνος	4.000/μήνα	40.000	Εύκαιριατίνος κληρονοματίνος λίμνος (20 ήμερατίνος τή χρόνο)	15.000	Ιόνταλη κροτίνος 10.000/μήνα Κροτίνος	240.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	240.000
4	50 ήμερατίνος οικότου Τηλεοότίνος πτόν Κωνσταντίνος	60.000/χρόνο 100.000/χρόνο	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.	5.000/μήνα	140.000	10 ήμερατίνος (ζύμα)	150.000	-	-	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα	70.000
5	Κωνσταντίνος Ιόνταλη Ο.Γ.Α.	350.000/χρόνο 140.000/χρόνο	-	490.000	-	Παντοκάλος	150.000	-	-	-	-
6	Ζυμάρια	140000000/χρόνο	-	40.000	-	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα 1.000 ήμερατίνος κληρονοματίνος	720.000	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα ΜΟΜΑ	430.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	240.000
7	-	-	Ιόνταλη Κωνσταντίνος	5.000/μήνα	154.000	Ιόνταλη Κωνσταντίνος	154.000	Παντοκάλος	200.000	-	-
8	-	-	2 συντάξεις Ο.Γ.Α. κατ 1 ήμερατίνος	18.000/μήνα	252.000	Ιόνταλη Ι.Κ.Α. : 126.000/μήνα	364.000	-	-	-	-
9	Κωνσταντίνος Γεωργατίνος Ιόνταλη	600.000/χρόνο 70.000/χρόνο	Ιόνταλη Ο.Γ.Α.	5.000/μήνα	70.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	140.000	Οικότου	200.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	240.000
10	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. Ιόνταλη Ανατ. Βαλκαν Ιόνταλη Εργατίνος Κωνσταντίνος	70.000/χρόνο 574.000	-	574.000	-	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. : 5.000/μήνα	70.000	-	-	-	-
11	Ιόνταλη Ο.Γ.Α. Ιόνταλη Τ.Α.Κ.Ε.	70.000/χρόνο 1280.000/χρόνο	Κλητίνος	12.000	12.000	Εργατίνος πτόντατίνος 65.000/μήνα	34.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	140.000	2 συντάξεις Ο.Γ.Α.: 10.000/μήνα	240.000
12	Ίερος	1400.000/χρόνο	-	402.000	-	-	-	Οικότου	100.000	-	-
13	Ιόνταλη Ο.Γ.Α.	72.000/χρόνο	-	72.000	-	-	-	-	-	-	-
14	Γεωργατίνος Κωνσταντίνος Ένοικηση Κωνσταντίνος	1588.000/χρόνο 72.000/χρόνο	-	660.000	-	-	-	-	-	-	-
15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	Αγοράκιλασι	1588.000/χρόνο	-	588.000	-	-	-	-	-	-	-
17	Αγοράκιλασι	1560.000/χρόνο	-	560.000	-	-	-	-	-	-	-

Πηγή: Έργατίνος τίνος, σελόνα 233

Ἐπεξηγήσεις γιά τόν ὑπολογισμό τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν μεγεθῶν τῶν πινάκων τοῦ γεωργικοῦ εἰσοδήματος

Ἰδιοκατανάλωση: Ὑπολογίστηκε μέ βάση τά στοιχεῖα πού ἔδωσαν οἱ ἀρχηγοί τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων, ὡς πρὸς τίς καταναλισκόμενες ποσότητες προϊόντων στήν οἰκογένεια ἀπό τήν παραγωγή τοῦ νοικοκυριοῦ. Ἡ ἀξία τῆς ἰδιοκατανάλωσης ὑπολογίστηκε σέ τιμές παραγωγοῦ πού ἐπικράτησαν στήν περιοχή κατά τό 1984. Τό σχετικά μεγάλο ὕψος τῆς ἰδιοκατανάλωσης πού παρουσιάζουν ὀρισμένα νοικοκυριά (ἀνεξάρτητα ἀπό τό συνολικό ὕψος τῆς ἀκαθάριστης ἀξίας τῆς παραγωγῆς) ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι τό νοικοκυριό ἐξυπηρετεῖ πρόσωπα τῆς «εὐρύτερης» οἰκογένειας πού παραμένουν προσωρινά ἢ μόνιμα σέ ἄλλες περιοχές. Δηλαδή ἡ ἰδιοκατανάλωση συμπεριλαμβάνει καί τίς πάσης φύσεως παροχές «εἰς τρίτους».

Ἐπιδότησεις: Οἱ ἐπιδότησεις ὑπολογίστηκαν μέ βάση τήν ὁδηγία 75/268 τῆς ΕΟΚ γιά τίς ὀρεινές περιοχές, καί μέ βάση στοιχεῖα τά ὁποῖα ἡ Δ/νση Γεωργίας τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων ἔθεσε στή διάθεση τῆς ἐρευνητικῆς ὁμάδας. Ἐπελέγη αὐτός ὁ τρόπος ὑπολογισμοῦ διότι θεωρήσαμε παρακινδυνευμένο νά στηριχθοῦμε σ' ἓνα ἀριθμητικό μέγεθος βασιζόμενοι ἀποκλειστικά στή μνήμη τῶν ἐρωτωμένων. Οἱ κατ' αὐτόν τόν τρόπο ὑπολογισμένες ἐπιδότησεις, μολονότι παρουσίασαν ἀποκλίσεις ἀπό τά δηλωμένα ποσά, ὡς συνολικό μέγεθος γιά τήν κοινότητα δέν διαφέρουν σημαντικά. Εἰδικότερα τό σύστημα τῶν ἐπιδότησεων ἔχει ὡς ἑξῆς:

5.500 δρχ. ἀνά ζωική μονάδα ἀπό 1-10 ζωικές μονάδες
 4.000 δρχ. ἀνά ζωική μονάδα ἀπό 11-20 ζωικές μονάδες
 2.000 δρχ. ἀνά ζωική μονάδα ἀπό 21-30 ζωικές μονάδες
 σύν 4.000 δρχ. ἀπό ἐθνικούς πόρους γιά κάθε γέννηση μόσχου
 σύν 360 δρχ. ἀνά γέννηση μόσχου ὅταν δέν πωλεῖται τό γάλα
 σύν 2.897 δρχ. ὅταν διατηρεῖται ὁ μόσχος τουλάχιστον γιά 6 μῆνες
 σύν 3.621 δρχ. ἀνά κεφαλή (ἀγελάδες κρεατοπαραγωγῆς)
 σύν 8 δρχ. ἐπί τό συνολικό ζῶν βάρος τοῦ ζώου (ἐπιδότηση τιμῆς κρέατος)
 σύν 75 δρχ. ἀνά πρόβατο ὅταν τό ἀρνί σφάζεται μετά τούς δύο μῆνες.
 Ἡ ἐπιδότηση στά χοιρινά ὑπολογίζεται στό βάρος τοῦ σφαγίου (8 δρχ. × βάρος σφαγίου).

1 ζωική μονάδα = 1 βοοειδές = 7 αἰγοπρόβατα

Ἐπιδοδοῦνται ἐκμεταλλεύσεις μέχρι 30 ζωικές μονάδες. Οἱ συνταξιοῦχοι δέν ἐπιδοδοῦνται.

Ἀγοραζόμενες ζωοτροφές: Ὑπολογίστηκαν χρησιμοποιώντας τά στοιχεῖα ποσοτήτων πού δόθηκαν ἀπό τούς κτηνοτρόφους μέ βάση τίς καταβαλλόμενες τιμές τοῦ 1984.

Κόστος μηχανικῆς καλλιέργειας: Ὅπως φάνηκε στό κείμενο πού προηγήθηκε, τό μεγαλύτερο μέρος τῆς καλλιεργούμενης ἐπιφάνειας καλύπτεται ἀπό μηδική. Στήν περίπτωση αὐτή οἱ ἐκμεταλλεύσεις ὑφίστανται καλλιεργητικά ἐξοδα ἀνά πενταετία. Στίς ἐτήσιες δαπάνες συμπεριλαμβάνονται τρεῖς συνήθως κοπές τό χρόνο καί δέσιμο σέ μπάλες, μέ καταβαλλόμενες δαπάνες 1.000 δρχ./στρέμμα γιάτί ἐλάχιστοι ἀγρότες διαθέτουν δικά τους μηχανήματα. Στήν Πλαγιά δέν ὑπάρχουν δαπάνες μηχανοκαλλιέργειας λόγω τῆς μεγάλης κλίσης τοῦ ἐδάφους.

Συντήρηση εγκαταστάσεων: Συχνά εμφανίζονται στους πίνακες πολύ μικρές ή μηδενικές χρηματικές δαπάνες, γιατί οί κτηνοτρόφοι επισκευάζουν οί ίδιοι τίς εγκαταστάσεις τους μέ παραδοσιακά ύλικά πού έχουν μηδενική τιμή (πέτρες, ξύλα, κλαδιά κ.ά.). Στίς υπόλοιπες περιπτώσεις έγινε προσπάθεια όρθης διαχρονικής κατανομής τών δαπανών συντήρησης, μέ βάση τό είδος τής κατασκευής, τή συνολική της επιφάνεια, τήν ήλικία της, κ.λπ.

Λοιπές χρηματικές δαπάνες: Παρατίθενται όπως δηλώθηκαν από τούς έρωτώμενους. Περιλαμβάνουν κυρίως δαπάνες μεταφορικών και άλλες χρηματικές δαπάνες πού δέν έχουν καταχωριστεί στίς υπόλοιπες στήλες.

Αποσβέσεις εγκαταστάσεων: Αφορούν στάβλους, υπόστεγα, αποθήκες μέ χρονική διάρκεια ζωής 20 έτη και δεξαμενές μέ χρονική διάρκεια ζωής 40 έτη. Οί αποσβέσεις υπολογίστηκαν μέ σταθερά έτήσια ποσά μέ βάση τήν αρχική αξία τους έκφρασμένη σε σημερινές τιμές και τά ανωτέρω δεδομένα ως πρός τή διάρκεια ζωής τους.

Αποσβέσεις μηχανημάτων: Υπολογίστηκαν μέ τόν ίδιο ακριβώς τρόπο ανάλογα μέ τό είδος του μηχανήματος (διάρκεια ζωής έλκυστήρων 10 έτη) ή άλλου αναλόγου, μέ βάση τήν αρχική του αξία έκφρασμένη σε σημερινές τιμές. Τό ίδιο ισχύει και για τά αγροτικά αυτοκίνητα.

Αποσβέσεις ζωικού κεφαλαίου: Η στήλη «άπογραφή έναρξης-λήξης» δέν περιλαμβάνει κανένα στοιχείο πού νά μεταβάλλει τό αποθεματικό τής έκμετάλλευσης όφειλόμενης σε αύξομειώσεις του ζωικού κεφαλαίου πού προέρχονται από τήν έτήσια παραγωγή, γιατί οί αίγοπροβατοτροφικές έκμεταλλεύσεις διατηρούν τά κοπάδια σταθερά (άνανέωση, συμπεριλαμβανόμενης τής θνησιμότητας). Έτσι ή άκαθάριστη αξία θά μπορούσε νά παρουσιάζει διαφορές αποθεματικού πού όφείλονται μόνο σε κάποια συσσώρευση παραγόμενων ζωοτροφών. Πρόκειται για περίπτωση πού δέν παρουσιάστηκε στό δείγμα. Έτσι στίς ανωτέρω έκμεταλλεύσεις και τό αντίστοιχο ύψος τών αποσβέσεων ζωικού κεφαλαίου είναι μηδενικό. Γι' αυτό άλλωστε οί αποσβέσεις αυτές κατά μία άποψη δέν κρίνεται σκόπιμο νά εμφανίζονται καθόλου στα μεγέθη υπολογισμού του γεωργικού εισοδήματος. Δέν μπορούμε όμως νά ισχυριστούμε τό ίδιο και για τίς έκμεταλλεύσεις πού έχουν βοοειδή και δέν προβαίνουν σε άνανέωση του κοπαδιού (πού δέν ύφίσταται άλλωστε και τέτοιο) αλλά αγοράζουν νεαρές μοσχίδες ή ταυρίδια. Στήν περίπτωση αυτή υπολογίζουμε αποσβέσεις πού είναι λογικό νά μειώνουν στό αντίστοιχο ποσό τό άκαθάριστο εισόδημα τής έκμετάλλευσης. Ως αξία ζωικής μονάδας για τήν περιοχή θεωρήθηκε ή αξία αντικαταστάσεως μοσχίδας 80.000 δρχ. και ως παραγωγική περίοδος έξι έτη αντί τών πέντε πού συνιστά σχετικό φυλλάδιο του ύπουργείου Γεωργίας.

Τόκοι: Οί τόκοι υπολογίστηκαν έμμεσα μέ βάση στοιχειά πού έδωσαν οί έρωτώμενοι ως πρός τά καταβαλλόμενα τοκοχρεολύσια (όρους δανείου, κ.λπ.) και μέ στοιχειά πού παρείχε ή άρμόδια ύπηρεσία τής ΑΤΕ ως πρός τό ύψος του έπιτοκίου ανάλογα μέ τόν σκοπό πού έξυπηρετεί τό δάνειο.

ΑΝΩΤΑΤΗ ΓΕΩΠΟΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΘΗΝΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
ΣΥΝΕΡΓ. ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΜΕΛΕΤΗ: «Διαπίστωση κοινωνικών
ανάγκων στην περιοχή
παρέμβασης Νομού
Ίωαννίνων».

ΑΘΗΝΑ 1984

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- I. Στοιχεία άρχηγού γεωργ. εκμετάλλευσης και μελών της οικογένειας.
- II. Μετανάστευση – παλιννόστηση.

Β. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

- I. Συνθήκες διαμονής – κατοικίας.
- II. Διατροφή – κατανάλωση.
- III. Ύγιεινή – περιβάλλον.
- IV. Εύκαιρίες ψυχαγωγίας – επικοινωνίας – συλλογική ζωή.

Γ. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ – ΕΙΣΟΔΗΜΑ

- I. Έγγειος μορφή.
- II. Γεωργική τεχνολογία.
- III. Γεωργικό εισόδημα.

Δ. ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

- I. Ένημέρωση – πληροφόρηση.
- II. Κοινωνικές αξίες και αλλαγή.
- III. Συνεταιριστικές τάσεις.

Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Ι. Στοιχεία άρχηγού γεωργικής εκμετάλλευσης καὶ μελῶν τῆς οἰκογενείας του.

α. μόνιμοι *	ΗΛΙΚΙΑ		ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΕΡΓΑ ΖΕΤΑΙ	ΖΗΤΑ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
	ΑΝΔΡΑΣ	ΓΥΝΑΙΚΑ				
ΑΡΧΗΓΟΣ						
ΜΕΛΗ Α						
Β						
Γ						
Δ						
Ε						
Ζ						
β. μὴ μόνιμοι **						
Η						
Θ						

* : Παραλείπονται οἱ μὴ διαμένοντες στό χωριό.

** : Ενν. προσωρινά φιλοξενούμενοι.

ΙΙ. Μετανάστευση, παλινοστηση

	ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ		ΠΑΛΙΝΟΣΤΗΣΗ	
	ΤΟΠΟΣ	ΧΡΟΝΟΣ	ΧΡΟΝΟΣ	ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΑ *
ΑΡΧΗΓΟΣ				
ΜΕΛΗ Α				
Β				
Γ				
Δ				
Ε				

* : Ενν. ἀποκτηθεῖσα
στό ἔξωτερικό.

B. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

I. Συνθήκες διαμονής - κατοικίας

1. 'Η κατοικία σου είναι ΙΔΙΟΚΤΗΤΗ
 ΝΟΙΚΙΑΣΜΕΝΗ
2. Διαμένεις σ'αυτή μέ τήν οίκογενειά σου ΜΟΝΟ
 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΩΣ
 ΜΙΛΟΘΕΝΕΙΣΑΙ
3. Χρονολογία κατασκευής ΧΡΟΝΟΣ
 "Εκτοτε ἔχει ἐπισκευασθεῖ ΝΑΙ ΧΡΟΝΟΣ
 ΟΧΙ
4. 'Αριθμός δωματίων Χρησιμοποιούμενα
5. 'Η κατοικία διαθέτει ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΚΟΥΖΙΝΑ
 ΤΡΕΧΟΥΜΕΝΟ ΝΕΡΟ
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΤΟΥΑΛΕΤΑ
 ΑΠΟΧΕΤΕΥΣΗ - ΒΟΘΡΟ
6. Στή κατοικία περιλαμβάνονται σάν βοηθητικοί
 χώροι ΧΟΡΤΟΑΠΟΘΗΚΗ
 ΣΤΑΥΛΟΣ
 ΛΑΧΑΝΟΚΗΠΟΣ
7. Θεω ρεῖς ὅτι ἡ κατοικία σου μελονεκτεῖ ἀπό
 ἄποψη ΧΩΡΟΥ
 ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ
 ΕΥΚΟΛΙΩΝ
 Δέν μελονεκτεῖ σέ ΤΙΠΟΤΑ
8. Μαγειρεύεις μέ ΕΥΛΑ
 ΥΓΡΑΕΡΙΟ
 ΗΛΕΚΤΡΙΣΜΟ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

9. Στόν οίκλιακό έξοπλισμό περιλαμβάνονται τά
έξῆς ήλεκτρικά εὔδη

ΨΥΓΕΙΟ	☐
ΚΟΥΖΙΝΑ	☐
ΣΙΔΕΡΟ	☐
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	☐
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	☐
ΑΛΛΑ	☐

— Ποιά εὔδη έξ'αὐτῶν δέν διέθετες πρύν μιά δεκαετία

.....

.....

.....

II. Διατροφή - κατανάλωση

1. Πόσες φορές τήν ήμέρα γευματίζει όλόκληρη ή οίκογένεια
μαζί

2. Πόσες φορές τήν έβδομάδα τό γεὔμα περιλαμβάνει

ΚΡΕΑΣ	☐	ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΑ	☐	ΦΡΟΥΤΑ	☐
ΨΑΡΙΑ	☐	ΟΣΠΡΙΑ	☐	ΜΕΛΙ	☐
ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ	☐	ΠΑΤΑΤΕΣ	☐	ΚΡΑΣΙ	☐
ΑΥΓΑ	☐	ΛΑΧΑΝΙΚΑ	☐	ΜΠΥΡΑ	☐

3. Οί δαπάνες διατροφής καλύπτουν κατά τήν έκτίμησή
σας τόν οίκογενειακό προϋπολογισμό

ΟΛΟΚΛΗΡΟ	☐
ΤΟ ΜΙΣΟ	☐
ΤΟ ΕΝΑ ΤΡΙΤΟ	☐

4. Σέ σχέση μέ σας, θεωρεὔτε ότι τά παιδιά σας σήμερα
διατρέφονται *

ΚΑΛΥΤΕΡΑ	☐
(ΠΛΟΥΣΙΩΤΕΡΑ)	
ΥΓΙΕΙΝΟΤΕΡΑ	☐

* Μποροὔν νά συμπληρωθοὔν καί οί τρεὔς έπιλογές.

III. Υγιεινή - περιβάλλον

1. Πόσες φορές χρειάστηκε αγροτικό γιατρό
ή οικογενειά - σου τήν τελευταία διετία

- 'Ο γιατρός προσήλθε

ΕΓΚΑΙΡΑ

ΜΕ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ

- 'Ο γιατρός ἄργησε γιατί

ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΕ

ΔΕΝ ΕΙΧΕ ΜΕΤΑΦ. ΜΕΣΟ

ΗΤΑΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΜΕΝΟΣ

.....

2. Πόσες φορές χρειάστηκε ή οικογενειά - σου τύς
ιατρικές υπηρεσίες του πλησιέστερου αστικού
κέντρου,

δηλαδή

ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΑΘΗΝΑΣ /ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ

3. Έχεις βιβλιάριο υγείας

ΝΑΙ

ΟΧΙ

- Είναι εύκολη σήμερα ή προμήθεια δωρεάν
φαρμάκων

ΝΑΙ

ΟΧΙ

4. Έχεις εσύ καί ή γυναίκα σου παρακολουθήσει
μαθήματα προληπτικής ιατρικής, υγιεινής
περιβάλλοντος κ.τ.λ.

ΝΑΙ

ΟΧΙ

5. Αν ο σταύλος σου είναι εντός της κατοικίας
ή μέσα στο χωριό, πιστεύεις ότι πρέπει να
ἀπομακρυνθεῖ.

ΝΑΙ

ΟΧΙ

- Γιατί δέν ἔγινε αυτό μέχρι σήμερα

ΕΛΛΕΙΨΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

ΕΛΛΕΙΨΗ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ

ΑΝΕΠΑΡΚΕΙΑ ΧΩΡΩΝ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΛΛΕΙΨΗ ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΓΗΣ

6. Διαθέτεις τά οικιακά ἀπορρίματα καί λύματα του
σταύλου

ΣΕ ΕΙΔΙΚΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

ΟΠΟΥΔΗΠΟΤΕ

- Είδικά ή κοπριά ἀξιοποιεῖται καί πῶς

IV. Ευκαιρίες ψυχαγωγίας - επικοινωνίας - συλλογική ζωή.

1. Σέ πόσες ώρες εκτιμάς τόν ήμερήσιο έλεύθερο

χρόνο ιδιαίτερα τόν :

	ΑΡΧΗΓΟΣ	ΣΥΖΥΓΟΣ
ΧΕΙΜΩΝΑ		
ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ		

2. 'Ο διαθέσιμος χρόνος αφιερώνεται στό :

	ΑΡΧΗΓΟΣ	ΣΥΖΥΓΟΣ
ΣΠΙΤΙ		
ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ		
ΚΑΦΕΝΕΙΟ		
ΚΑΦΕΤΕΡΙΑ		

3. Παρακολουθείτε :

	ΑΡΧΗΓΟΣ		ΣΥΖΥΓΟΣ	
	ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ	ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ
ΚΑΘΟΛΟΥ				
Ι ΩΡΑ/ΗΜΕΡΑ				
>Ι ΩΡΑ/ΗΜΕΡΑ				

4. Στό ραδιόφωνο, ή τήν τηλεόραση σας ενδιαφέρουν κυρίως :

	ΑΡΧΗΓΟΣ	ΣΥΖΥΓΟΣ
ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΕΚΠΟΜΠΕΣ		
ΕΙΔΗΣΕΙΣ		
ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΕΣ ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ		
ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΕΣ ΣΕΙΡΕΣ (ΣΗΡΙΑΛΣ)		
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ		

5. Θεωρείς ότι σε σχέση με το παρελθόν (πριν τη δεκαετία του '60) η οίκογενειακή ψυχαγωγία έχει αλλάξει σημαντικά; Ποιά ήταν για παράδειγμα ή κύρια εύκαιρα οίκογενειακής ψυχαγωγίας ΤΟΤΕ

ΣΗΜΕΡΑ

6. Συμμετέχεις ενεργά στις δραστηριότητες του

- ΕΡΓΡΑΙΣΤΙΚΟΥ / ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
- ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΟΥ
- ΚΟΜΜΑΤΙΚΗ ΤΟΠΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ
- ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ
- ΑΘΛΗΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

7. Συμμετέχουν μέλη της οίκογενείας σου στις παρακάτω δραστηριότητες και σε ποιές

8. Ποιά από αυτές τις δραστηριότητες θεωρείς κατά σειρά περισσότερο βασική για τη ζωή της κοινότητας

- 1) 2) 3) 4) 5)
- 6) 7)

9. Αποδίδεις την έλλειψη συμμετοχής σε συλλογικές προσπάθειες σε

- ΕΓΧΡΕΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΑΝΘΡΩΠΙΝΗ
- ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ
- ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΚΟΙΝΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

10. Διαθέτεις ιδιόκτητο (α) μέσο (α) μεταφοράς

ΕΛΚΥΣΤΗΡΑ

ΗΜΙΦΟΡΤΗΓΟ

ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ

ΤΡΙΚΥΚΛΟ

ΔΙΚΥΚΛΟ

Άλλο

11. Πόσες φορές τό χρόνο μεταβαίνεις σέ αστικό κέντρο

12. Θεωρείς ότι τά δημόσια μεταφορικά μέσα ικανοποιούν έπαρκώς τίς τοπικές καί υπεραστικές μετακινήσεις.

ΝΑΙ ΟΧΙ

13. Θεωρείς ότι τό τοπικό δίκτυο αγροτικών δρόμων ικανοποιεί τίς παραγωγικές σου ανάγκες.

ΝΑΙ ΟΧΙ

14. Πόσο συχνά χρησιμοποιείς τό τηλεφωνικό κέντρο τής κοινότητας.

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΤΗΝ ΕΒΔΟΜΑΔΑ

" " ΤΟ ΜΗΝΑ

" " ΤΟ ΧΡΟΝΟ

15. 'Η μετάβαση στό αστικό κέντρο νομίζεις ότι κυρίως επιβάλλεται γιά λόγους *.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥΣ (ΕΠΑΦΗ ΜΕ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ, ΤΡΑΠΕΖΕΣ κ. ἄ)

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥΣ (ΥΓΕΙΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΨΩΝΙΑ κ.ἄ)

ΨΥΧΑΓΩΓΙΚΟΥΣ (ΘΕΑΜΑΤΑ, ΚΕΝΤΡΑ, ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ κ. ἄ.)

* Μποροῦν νά ἀπαντηθοῦν καί οἱ τρεῖς ἐπιλογές.

Γ. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ - Γ. ΕΙΣΟΔΗΜΑ.

Ι. Έγγειος δομή και διάρθρωση παραγωγής.

1. Πόσα στρέμματα καλλιεργήσιμης έκτασης έχεις

- Πόσα στρέμματα από την έκταση αυτή καλλιεργείς σήμερα

- Δέν καλλιεργείς όλη την έκταση γιατί

ΔΕΝ ΕΧΕΙΣ ΤΑ ΜΕΣΑ

ΛΕΙΠΟΥΝ ΕΡΓΑΤΙΚΑ ΧΕΡΙΑ

ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΡΟΜΟΣ

ΕΙΝΑΙ ΑΚΑΤΑΛΛΗΛΗ

.....

.....

- 'Η έκταση που δέν καλλιεργείς χρησιμοποιείται

ΣΑΝ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΣ

ΜΕΝΕΙ ΑΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΗΤΗ

2. 'Η έκταση που καλλιεργείς είναι όλη δική σου ΝΑΙ ΟΧΙ

- Πόσα στρέμματα ένοικιάζεις από :

ΜΟΝΙΜΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

ΜΗ ΜΟΝΙΜΟΥΣ

- Πόσα στρέμματα σου έχουν παραχωρηθεί για καλλιέργεια ή βοσκή από συγγενείς σου ή τρίτους

ΓΙΑ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

ΓΙΑ ΒΟΣΚΗ

- Πόσα στρέμματα έχεις πάρει μισακάρικα

3. 'Η έκταση που καλλιεργείς σε πόσα τεμάχια χωρίζεται

- Τί μέγεθος ἔχουν τά τεμάχια αυτά καί σέ τί ἀπόσταση βρίσκονται ἀπό τό χωριό :

ΤΕΜΑΧΙΟ	A	στρεμ.	χιλ/τρα
"	B		
"	Γ		
"	Δ		
"	E		
.....			
.....			

- Ποιά ἀπό τά τεμάχια αυτά συνδέονται ἢ εἶναι κοντά σέ ἀγροτικό δρόμο

4. Διάρθρωση καλλιεργειῶν, ξηρικές - ποτιστικές.

<u>εἶδος καλ/γείας</u>	<u>στρέμματα</u>	<u>ξηρική</u>	<u>ποτιστική</u>
(α) σιτάρι
(β) κριθάρι
(γ) καλαμπόκι
(δ) μηδική
(ε)
(στ)
(ς)
(η)
.....

5. Ἀριθμός καί φυλή παραγωγικῶν ζώων.

<u>εἶδος ζώου</u>	<u>ἀριθμός</u>	<u>φυλή</u>
ἀγελάδες
πρόβατα
γύδια
χοίροι
πουλερικά

6. Αριθμός κυψελών (α) εύρωπαϊκών
- (β) έγχωρών

II. Γεωργική τεχνολογία - έμπορία.

1. Χρησιμοποιεῖς λιπάσματα σ' όλες τῆς καλλιέργειες

ΝΑΙ ΟΧΙ

- Σέ ποιές καλλιέργειες δέν χρησιμοποιεῖς λιπάσματα

.....

2. Χρησιμοποιεῖς φυτοφάρμακα σ' όλες τῆς καλλιέργειες

ΝΑΙ ΟΧΙ

3. Διαθέτεις στικά σου μηχανήματα ἢ εργαλεία

Εἶδος	Μηχ/το	HP	Ζωοκ/το	Χειρ/το
ΑΡΟΤΡΟ			
ΣΒΑΡΝΑ			
ΤΡΑΚΤΕΡ			
ΦΡΕΖΑ			
ΨΕΚΑΣΤΙΚΟ			
ΧΟΡΤΟΣΥΛΛΕΚΤΙΚΟ			
ΑΝΤΛΗΤΙΚΟ			
.....			
.....			
.....			

4. Οἱ σπόροι πού χρησιμοποιεῖς προέρχονται ἀπό

ΔΙΚΗ ΣΟΥ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

ΚΥΔΕΠ, ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟ

ΕΜΠΟΡΙΟ (ΒΕΛΤΙΩΜΕΝΟΙ)

5. Διαθέτεις σταύλο αποθήκη
- Έτος κατασκευής σταύλου αποθήκης
- Επιφάνεια σταύλου (τ.μ) αποθήκης
- Τρόπος κατασκευής πρόχειρος
- πρότυπος

- Ο σταύλος καί η αποθήκη εξυπηρετούν τις σημερινές σου ανάγκες ΝΑΙ ΟΧΙ

- Εάν όχι αυτό οφείλεται:

στη μεγάλη απόσταση από τό σπίτι σου

στη έλλειψη δρόμου

στη κακή κατασκευή

στην έλλειψη επαρκούς χώρου.

.....

6. Πώς διαθέτεις τά προϊόντα σου.

προϊόν	μόνος σου στην αγορά	στό Συν/μό	στους έμπόρους
κρέας			
γάλα			
τυρί			
βούτυρο			
μέλι			
αυγά			
σιτάρι			

III. Γεωργικό Είσοδημα

1. Ίδιοκατανάλωση

Τί ποσότητες καταναλίσκεις σ' ένα χρόνο από τὰ προϊόντα πού παράγεις.

	χλγ.	τιμή παραγωγού	Χρημ. ΄Αξία
1. κρέας αρνίσιο			
2. " κασικίσιο			
3. " βοδινό			
4. " χοιρινό			
5. " πουλερικών			
6. γάλα			
7. τυρί			
8. αύγά			
9. μέλι			
10. κερί			
11. καυσόξυλα			
12. σιτάρι για ψωμί			
13. φρούτα			
14. λαχανικά			
15. λάδι			
16. βρώσιμες έληές			
17. *Άλλα			

2. Ενδιάμεσες καταναλώσεις που παράγονται στο νοικοκυριό

α) Τί ποσότητες ζωοτροφών παράγεις, τό χρόνο

	χλγ.	τιμή παραγωγού	χρημ.άξία
1. καλαμπόκι			
2. κριθάρι			
3. βΐκος			
4. σανός μηδικής			
5. σανός χόρτου (άπό κοφτολίβαδο)			
6. βρώμη			
7. Άλλες			

β) Τί ποσότητες σπόρων χρησιμοποιεΐς άπό τήν παραγωγή σου

	χλγ.	τιμή παραγωγού	χρημ.άξία
1. σιτάρι			
2. κριθάρι			
3. βρώμη			
4. βΐκος			
5. καλαμπόκι			
6. σίκαλη			
7. Άλλοι			

3. Ένδιάμεσες καταναλώσεις που αγοράζονταια) Τί ποσότητες ζωοτροφών αγοράζεις, τό χρόνο και τί τιμές πληρώνεις

	χλγ.	τιμή αγοράς	χρημ.δαπάνη
1. καλαμπόκι			
2. κριθάρι			
3. βῆκος			
4. σανός μηδικής			
5. βρώμη			
6. βαμβακόπιττα			
7. φυράματα			
8. βιταμίνες			
9. Άλλες			

β) Τί ποσότητες σπόρων αγοράζεις τό χρόνο και τί τιμές πληρώνεις

	χλγ.	τιμή	χρημ.δαπάνη
1. σιτάρι			
2. κριθάρι			
3. βρώμη			
4. βῆκος			
5. καλαμπόκι			
6. σίκαλη			
7. Άλλοι			

γ) Είδη, ποσότητες καί καταβαλλομένη δαπάνη για λιπάσματα τό χρόνο

Είδος λιπάσματος	Ποσότητα (χλγ)	δαπάνη
1.		
2.		
3.		

δ) (Είδη, ποσότητες) καί καταβαλλομένη δαπάνη για φυτοφάρμακα καί φάρμακα ζώων τό χρόνο

Είδος φυτοφαρμάκου	δαπάνη
1.	
2.	
3.	
4.	

Είδος φαρμάκου για ζῶα	δαπάνη
1.	
2.	
3.	
4.	

ε) Ποιά είναι η ετήσια δαπάνη για την ένοικίαση γεωργικών μηχανημάτων (για κάθε είδος γεωργικής εργασίας και για μεταφορές)

Είδος μηχανήματος	Είδος εργασίας	Ώρες (ή ώρες άπασχόλησης)	Ετήσια δαπάνη
	Όργωματα		
	Σβαρνίσματα		
	Θερισμός		
	Άλώνισμα		
	Ψεκασμοί		
	Μεταφορές		
	Άλλες εργασίες		

στ) Ποιές είναι οι ετήσιες δαπάνες λειτουργίας των γεωργικών μηχανημάτων

	Ποσότητα	Τιμή μονάδας	δαπάνη
1. καύσιμα			
Πετρέλαιο			
Λιπαντικά			
2. Ηλεκτρικό ρεύμα			
3. Άλλα			

ζ) Ποιές είναι οι ετήσιες δαπάνες για την επίσκεψη και συντήρηση κτιριακών εγκαταστάσεων (στάβλοι, αποθήκες, μηχανοστασίων, πηγαδιών και άλλων έργων βελτιώσεων:

	<u>Δαπάνη</u>
1. επίσκευές	
2. συντήρηση	

η) Ποιές είναι οι ετήσιες δαπάνες για την αγορά υπηρεσιών

Δαπάνη	
1.	Άμοιβή κτηνιάτρου
2.	" μηχανικού
3.	" υδραυλικού
4.	" ηλεκτρολόγου
5.	" μαραγκού
6.	" χτίστη και άλλων οίκοδομικών επαγγελματιών
7.	" άλλων τεχνιτών

θ) Ποιά είναι η συνολική ετήσια δαπάνη για τόκους που καταβάλλει το νοικοκυριό στην ΑΤΕ ή άλλου, σε τί ύψος κεφαλαίων αντιστοιχούν και για ποιο σκοπό έγινε το δάνειο

	ύψος δανείου	σκοπό που εξυπηρετεί	καταβαλλόμενος τόκος
1.			
2.			
3.			

ι) Ποιά είναι η ετήσια δαπάνη για ένοικια που καταβάλλει το νοικοκυριό

ένοικιαζόμενη έκταση στρεμ.	ένοικιο/στρέμμα	Συνολική δαπάνη
ποτιστικά		
Εηρικά		

κ) Άλλες μεταβλητές ή μή χρηματικές δαπάνες που καταβάλλονται σε τρίτους εκτός της μισθωτής εργασίας που σχετίζονται με την παραγωγική διαδικασία, όπως π.χ. τα μεταφορικά τελικών προϊόντων που διατίθενται από τον παραγωγό από τον τόπο της παραγωγής στον τόπο της κατανάλωσης καθώς και το κόστος μεταφοράς των γ.είσοδων (π.χ. λιπάσματα ή ζωοτροφές κ.ά., που μεταφέρονται από το χωριό ή από τη γειτονική πόλη στα κτήματα) που δεν περιλαμβάνονται στις τιμές πώλησεως ή αγοράς.

1. Ποιά είναι η έτήσια συνολική χρηματική δαπάνη για μεταφορά προϊόντων στην αγορά

- φυτικής παραγωγής -
- ζωϊκής παραγωγής -

2. Ποιά είναι η έτήσια συνολική χρηματική δαπάνη για μεταφορά γεωργικών εισροών

<u>Είδος εισροής</u>	<u>δαπάνη μεταφοράς</u>
1.	
2.	
3.	

3. Ποιά είναι η έτήσια χρηματική δαπάνη για τη μεταφορά του κοπαδιού από τον ένα τόπο βάσκησης (π.χ. από την Πλαγιά στην Παραμυθιά) σ' ένα άλλο.

4. Άλλες

λ) Ποιές είναι οι αποδόσεις σε ζωϊκά και φυτικά προϊόντα, οι συνολικές ποσότητες που πωλήθηκαν το χρόνο (στο χωριό και έξω από το χωριό) και οι τιμές που έλαβε ο παραγωγός.

1. Αποδόσεις (ετήσιες)

Προϊόντα ζωικής προέλευσης

μ.ό. κοπαδιού* 1983/84

χλγ. γάλακτος/προβατίνα
 " " /γίδα
 αριθ. αρνιών/προβατίνα
 " κατσικιών/γίδα
 " μόσχων/αγελάδα
 " χοιριδιών/χοιρομητέρα
 " αυγών/όρνιθα
 χλγ. μελιού/κυφέλη
 " κεριού/ "

Προϊόντα φυτικής προέλευσης

χλγ. σπέρμα 1983/84

καλαμπόκι
 κριθάρι
 βύκος
 σανός μηδικής
 βρώμη
 σίκαλη
 όσπρια
 άλλα

Ποσότητες που πωλήθηκαν και τιμές που έλαβε ο παραγωγός κατά το 1983/84

	(1)	(2)	(3)
	Ποσότητα (χλγ)	Τιμή**	Ακαθ. πρόσ- δος (1)X(2)
α) <u>Ζωϊκή παραγωγή</u>			
αρνιά (ζων βάρος)			
ερίφια " "			
μόσχοι " "			
χοίροι " "			

* Παίρνεται υπόψη το σύνολο των ζώων (δηλ. και τα στεύρα)

** Η τιμή του κρέατος δίδεται συνήθως κατά χλγ. ζώντος βάρους. Σε αντίθετη περίπτωση να σημειωθεί ότι η τιμή αντιστοιχεί σε καθαρό βάρος κρέατος.

	(1)	(2)	(3)
κουλερικά (ζων βάρος)			
γάλα			
τυρό			
μαλλιά			
δέρματα			
μέλι			
κερί			
άλλα προϊόντα			
β) Φυτική παραγωγή			
καλαμπόκι			
στάρι			
κριθάρι			
βρώμη			
σίκαλη			
βίκος			
σανός μηδικής			
όσπρια			
ξυλεία (χιλ. δασ./τόνο)			
γ) Χειροτεχνία			
υφαντά			
άλλα προϊόντα			

δ) Εκδοτήσεις

α) Ποιά είναι το συνολικό ύψος των εκδοτήσεων* που έλαβε αυτή τη χρονιά.

Εκδότηση ανά ζωική μονάδα	Ισόλο
1. αιγοκρόβατα	
2. βοοειδή	
Γενικό Ισόλο	

* Αν χορηγούνται κι' άλλου είδους εκδοτήσεις (π.χ. στις γ. εισροές) αλλά δεν είναι ενσωματωμένες στις τιμές πρέπει να καταχωρηθούν.

v) Εκτίμηση Περιουσιακών Στοιχείων*

1. Γη

Ποιός είναι ο συνολικός αριθμός, το μέγεθος κάθε αγροτεμαχίου και η ανά μονάδα στρέμματος τιμή της γης.

	Αριθμός στρεμμάτων	Τιμή ξηρικού στρέμματος	Τιμή ποτιστικού στρέμματος	Σημερινή αξία τεμαχίου
Αγροτεμάχιο Α				
Β				
Γ				
Δ				
Ε				
·				
·				
·				
·				

2. Κτίσματα και έγγκελες βελτιώσεις

Κατοικία

Συνολική επιφάνεια m^2
 Αρχική αξία
 Σημερινή αξία (αντικαταστάσεως)
 Ηλικία
 Υλικά κατασκευής

I. Στάβλοι (αριθμός)

Συνολική επιφάνεια (m^2)
 Αρχική αξία**
 Σημερινή αξία αντικαταστάσεως
 Ηλικία
 Συνολική διάρκεια ζωής
 Υλικά κατασκευής (περιγραφή)

* Γίνεται κατά προσέγγιση εφόσον δεν τηρούνται λογιστικά βιβλία.

** Πόσο κόστισε όταν χτίστηκε στις τιμές αυτού του έτους (η αξία αντικαταστάσεως αναφέρεται στη σημερινή δαπάνη ενός κτίσματος με τα ίδια χαρακτηριστικά (διαστάσεις, υλικά κλπ.).

II. Πηγάδια (αριθμός)

Βάθος	
Αρχική αξία	
Κόστος διάνοιξης του ύδρου πηγαδιού σήμερα	
Ηλικία	
Συνολική διάρκεια ζωής	
Υλικά κατασκευής	

III. Σκέπαστρα
(αριθμός)
Υπόστεγα

Συνολική επιφάνεια	
Αρχική αξία	
Σημερινή αξία αντικαταστάσεως	
Ηλικία	
Υλικά κατασκευής	
Συνολική διάρκεια ζωής	

IV. Δεξαμενή

Συνολικός όγκος	
Αρχική αξία	
Σημερινή αξία αντικαταστάσεως	
Ηλικία	
Υλικά κατασκευής	
Συνολική διάρκεια ζωής	

Αρδευτικά και
στραγγιστικά
αυλάκια

Συνολικό μήκος	
Αρχική αξία	
Σημερινή αξία αντικαταστάσεως	
Ηλικία	
Υλικά κατασκευής	
Συνολική διάρκεια ζωής	

VI. Αποθήκες

Συνολικός όγκος	
Αρχική αξία	
Σημερινή αξία αντικαταστάσεως	
Ηλικία	
Υλικά κατασκευής	
Συνολική διάρκεια ζωής	

VII. Ενοικιάζεις κτήματα; Αν ναι πόση έκταση και με τι ενοίκιο

α) για κτήματα χωρίς έγγκελες βελτιώσεις

β) για κτήματα με έγγκελες βελτιώσεις*.

3. Μηχανολικός Εξοπλισμός - Εργαλεία

Είδος μηχ/τος (περιγραφή)	Πηλού- ναμη	Αρχ. αξία (τιμή α- γοράς)	Ηλικία	Σημερινή αξία αν- τικατάσ.	Είδος εργαλείου	Συν/κός πρόσθιμος	Αξία
1. Φορτηγό τύπου...					1. Άροτρο σιδερένιο		
2. Ελκυστήρας "					2. " " " "		
3. Παρελκόμενα					3. Γραβιές		
- άροτρο					4. Αξόνες		
- σβάρνα					5. Σκαλιστήρια		
- δισκοσβάρνα					6. Δρεπάνια-κοσιές		
- σκαλιστήρια					7. Οινοβάρελα		
- σπαρτική					8. Σάκκοι τρίχινου		
- διανομής					9. Φτιάρια		
λιπασμάτων					10. Εύδη ζεύξεως		
- ψεκαστικά					και σαγής		
κλπ.					11. Λοστού		
.					12. Καλάθια		
.					13. Δύκρانا		
4. Θραύση αλωνιστική					14. Τσουγκράνα		
5. Κορτοκοπτική					15. Διάφορα		
6. Φρέζα							
7. Αντλητικό							
συγκρότημα							
άλλα							
.							
.							
.							
.							

* Να περιγραφεί το είδος της Ε. Βελτίωσης.

	Αρχή έτους	Τέλος έτους	Μεταβολή στο απόθεμα	Αξία ζωϊκού κεφαλαίου	
<u>5. Πουλερικά</u>					
Συνολικός αριθμός	-	-	-	-	-
εγχώρια	-	-	-	-	-
ξένες φυλές (α,β)	-	-	-	-	-
<u>6. Μελίσσια</u>					
Συνολικός αριθμός κυψελών	-	-	-	-	-
εγχώριες κυψέλες	-	-	-	-	-
ευρωπαϊκές	-	-	-	-	-

7. Από την ενδεχόμενη αύξηση του αποθέματος του ζωϊκού κεφαλαίου τύ μέρος οφείλεται σε αγορές (π.χ. ζώων για πάχυνση, κυψελών κλπ.).

	Συνολικός αριθμός	Αξία
1. Αγορά μόσχων για πάχυνση	-	-
2. " αγελάδων	-	-
3. " αρνιών	-	-
4. " προβατινών	-	-
5. " εριφύων	-	-
6. " γιδιών	-	-
7. " χοιριδίων	-	-
8. " χοιρομητέρων	-	-
9. " πουλερικών	-	-
10. άλλα	-	-

	Αρχή έτους	Τέλος έτους	Μεταβολή	Αξία
<u>8. Ζώα εργασίας</u>				
Συνολικός αριθμός				
Άλογα				
Μουλάρια				
Γαϊδούρια				

5. Απασχόληση

α) Πόσα ημερομίσθια πραγματοποιείς κατά τη διάρκεια του έτους, πόσα τα υπόλοιπα μέλη της οικογενείας σου στο νοικοκυριό σου και πώς αυτά κατανέμονται στις 4 εποχές του έτους (οι απαντήσεις καταχωρούνται στη στήλη α).

Είδος καλλιεργη- τικής εργασίας- περιποίηση ζώων	Φθινόπωρο				Χειμώνας				Άνοιξη				Θέρος			
	Αρ. ημερ. χωρίς ζώο*		Αρ. ημερ. με ζώο		Αρ. ημερ. χωρίς ζώο		Αρ. ημερ. με ζώο		Αρ. ημερ. χωρίς ζώο		Αρ. ημερ. με ζώο		Αρ. ημερ. χωρίς ζώο		Αρ. ημερ. με ζώο	
	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β	α	β
-Διασκόρπιση λιπασματος																
-Οργωμα																
-Σπορά																
-Θερισμός																
-Αλωνισμός																
-Κοπές σανού																
-Μεταφορές																
-Σκαλίσματα																
-Ψεκασμοί																
-άλλες εργασίες																
.																
.																
.																
.																
.																
.																
.																
-Επιδείξη ζώων- βόσκηση																
-Ανελγμα																
-Τυροκόμηση																
-Μεταφορά γάλακτος																
-Μεταφορά ζωοτροφών																
-άλλες εργασίες																
.																
.																
.																
.																
.																
.																
.																

*Περιλαμβάνει και την εργασία που γίνεται με γεωργικά μηχανήματα, τις μεταφορές με το αγροτικό αυτοκίνητο κλπ.

β) Πόσα ημερομίσθια πληρώνεις κατά τη διάρκεια του έτους για γεωργικές εργασίες και πώς αυτά κατανέμονται (να καταχωρηθεί στη στήλη β του προηγούμενου πίνακα).

γ) Ποιά είναι η τιμή του γεωργικού ημερομισθίου που πληρώνεις.

δ) Ετήσια δαπάνη εργασίας.

	Αριθμός ημερομισθίων	Τιμή ημερομισθίου	Δαπάνη
Οικογενειακή εργασία			
Μισθωτή εργασία			
Συνολική Δαπάνη			

ε) Πόσα ημερομίσθια πραγματοποιείς εσύ και τα μέλη της οικογένειάς σου σε εξωγεωργική απασχόληση το χρόνο και ποιές είναι οι συνολικές αποδοχές (της οικογένειας) απ'αυτές τις δραστηριότητες.

Είδος δραστηριότητας	A	B	Αποδοχές από Α**	Αποδοχές από Β
	Αριθ.ημερομισθίων με δική σου εξωγεωργική δραστηριότητα (αυτοαπασχόληση)	Αριθ.ημερομισθίων με ξένη εξωγεωργική δραστηριότητα		
Παντοπώλης				
Καφεπώλης				
Οικοδόμος				
Υδραυλικός				
Ξυλουργός κλπ.				
Συνολικές αποδοχές A + B				

στ) Άλλες πηγές εισοδήματος

	Μηνιαίες αποδοχές	Ετήσιο εισόδημα
1. Από σύνταξη ΟΓΑ		
2. " " ΤΕΒΕ		
3. " " Δημοσίου		
4. Άλλες συντάξεις		
5. Εμβάσματα		
Σύνολο		

ζ) Ποιά θεωρείς ως κύρια δραστηριότητά σου και γιατί.

- α. πραγματοποιείς το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος
- β. αφιερώνεις το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου σου
- γ. δεν έχεις άλλη εναλλακτική λύση
- δ. σου αρέσει το επάγγελμά σου
- δ. άλλοι λόγοι

** Περιλαμβάνει το σύνολο των αποδοχών που απορρέουν από αυτή τη δραστηριότητα (Όχι μόνο το εισόδημα εργασίας).

Δ. ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ι. Ένημέρωση - πληροφόρηση

Ένημερώνεστε κυρίως από τόν :

	ΑΡΧΗΓΟΣ	ΣΥΖΥΓΟΣ
ΤΥΠΟΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ - ΑΣΤΙΚΟΣ		
ΤΥΠΟΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΣ - ΤΟΠΙΚΟΣ		
ΤΥΠΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΣ		
ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ /Τ.Υ		

2. Διαβάζετε έφημερίδα :

	ΑΡΧΗΓΟΣ	ΣΥΖΥΓΟΣ
ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΑ		
ΣΥΧΝΑ		
ΣΠΑΝΙΑ		
ΚΑΘΟΛΟΥ		

3. Αγοράζετε για τό σπίτι

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	ΝΑΙ	☐	ΟΧΙ	☐

4. Θεωρείτε ότι ένημερώνεστε έγκαίρως για τά παραγωγικά σας προβλήματα, έπιδοτήσεις, άποζημιώσεις κ.τ.λ. από τίς ύπηρεσίες.

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
ΓΕΩΠΩΝΟ		
ΚΤΗΝΙΑΤΡΟ		
ΜΑΖΙΚΑ ΜΕΣΑ		

5. Πόσες φορές τό τελευταίο χρόνο ήρθατε σ' έπαφή μέ τόν :

ΓΕΩΠΩΝΟ ΓΕΩΡΓ. ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ

ΚΤΗΝΙΑΤΡΟ ΥΠΟΥΡΓ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ

II. Κοινωνικές αξίες και αλλαγή.

- I. Σέ ποιό βαθμό νομίζεις ότι οι βασικές παραδοσιακές αξίες εξακολουθούν να επηρεάζουν τή ζωή στό χωριό.

	ΙΣΧΥΡΗ ΕΠΙΡΡΟΗ	ΚΑΠΟΙΑ ΕΠΙΡΡΟΗ	ΕΛΑΧΙΣΤΗ ΕΠΙΡΡΟΗ
α. ΠΑΤΡΙΔΑ			
β. ΘΡΗΣΚΕΙΑ			
γ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ			
δ. ΕΡΓΑΣΙΑ			

2. Νομίζεις ότι υπάρχει - όπως παλιότερα - αλληλεγγύη τών συγχωριανών και σέ ποιές έκδηλώσεις*

ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΣΘΕΝΕΙΑ

ΠΕΝΘΟΣ

ΦΤΩΧΕΙΑ

* Μπορούν νά συμπληρωθούν όλες οι έπιλογές

3. Τό οικογενειακό εισόδημα διατίθεται σέ παραγωγικούς και καταναλωτικούς σκοπούς. Νομίζεις ότι σήμερα διατίθεται κυρίως σέ

ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ

ΙΣΟΜΟΙΡΑΖΕΤΑΙ

- "Αν διατίθεται κυρίως γιά καταναλωτικούς σκοπούς, θεωρείς ότι αυτό όφείλεται ΣΤΟ ΥΨΗΛΟΤΕΡΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΣΕ ΜΙΜΗΣΗ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΖΩΗΣ.

- "Η μίμηση τοῦ αστικού τρόπου ζωής όφείλεται κυρίως

ΕΤΑ ΣΥΧΝΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΣΤΗ ΠΟΛΗ ΣΤΟΥΣ ΠΑΛΙΝΟΣΤΗΣΑΝΤΕΣ

ΕΤΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΙΣΤΕΣ

ΕΤΗ ΝΕΟΛΑΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ

ΤΗ ΣΠΟΥΔΑΖΟΥΣΑ

4. Δέν ἔφυγες ἢ γύρισες στό χωριό γιὰτί

ΕΙΝΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΣΥΜΦΕΡΟΥΣΑ Η ΠΑΡΑΜΟΝΗ ΕΔΩ

ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΥΤΕΡΗ Η ΖΩΗ ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ

ΔΕΝ ΒΡΕΘΗΚΕ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΗ ΠΟΛΗ

5. "Αν εἶσαι μεγαλύτερος τῶν 55 χρόνων θάθελες νά νοικιά-
σεις ἢ νά πουλήσεις τή γῆ σου σέ ἕνα νεώτερο συγχωρια-
νό σου, ἀφοῦ σοῦ ἐξασφαλισθεῖ ἕνα ἱκανοποιητικό εἰσόδημα
γιά σύνταξη ΝΑΙ ΟΧΙ

6. "Αν ἔχεις παιδιά πιστεύεις ὅτι ἡ γεωργική ἐργασία ἔχει
μέλλον γιά ἕνα τουλάχιστον ἀπό τά παιδιά σου.

ΝΑΙ ΟΧΙ

- Συμφωνεῖ ἡ γυναίκα σου στήν ἐκτίμησή σου αὐτή

ΝΑΙ ΟΧΙ

- Δείχνει ἐνδιαφέρον κανένα ἀπό τά παιδιά σου νά συνεχίσει τήν
ἐργασία σου ΝΑΙ ΟΧΙ

- Νομίζεις ὅτι θά μπορούσε νά δημιουργηθεῖ ἐνδιαφέρον ἢ νά το-
νωθεῖ αὐτό πού ὑπάρχει ἄν *

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΗΤΑΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΑ

ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΑΛΥΤΕΡΕΣ

ΑΛΛΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

* Νά συμπληρωθεῖ μία ἀπό τίς τρεῖς ἐπιλογές.

7. Τί σχέδια ἔχεις γιά τά ὑπόλοιπα παιδιά σου

.....

8. Τί σκέφτονται τά παιδιά σου γιά τό μέλλον τους *

.....

* Νά συμπληρωθεῖ γιά νέους μεταξύ 12 καί 20 χρονῶν.-

9. Πιστεύεις ότι η Πολιτεία τα τελευταία δέκα χρόνια
συμπαρίσταται στον αγρότη:

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ	ΑΠΟΤΙ	ΤΑ	ΠΡΩΤΑ	ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ	ΧΡΟΝΙΑ	☐
ΤΟ ΙΔΙΟ	"	"	"	"	"	☐
ΛΙΓΟΤΕΡΟ	"	"	"	"	"	☐

10. Ποιά θεωρείς περισσότερο επείγοντα μέτρα που πρέπει να λάβει
η Πολιτεία για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των αγρο-
τών γενικότερα καὶ στο χωριό σου ειδικότερα.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Συνεταιριστικές τάσεις

1. Είσαι μέλος γεωργικού συνεταιρισμού

ΝΑΙ ΟΧΙ

2. Θεωρείς τη δράση του συνεταιρισμού:

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΤΙΚΗ

ΜΕΤΡΙΑ

ΑΣΗΜΑΝΤΗ

3. *Αν δέν τήν θεωρείς ικανοποιητική, αυτό τό αποδίδεις σέ :

ΑΔΙΑΦΟΡΙΑ ΑΓΡΟΤΩΝ

ΚΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ

ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

4. 'Η Α.Τ.Ε. ειδικά βοηθάει νά αναπτυχθούν οί
συνεταιρισμοί :

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ

ΑΡΚΕΤΑ

ΜΕΤΡΙΑ

ΑΣΗΜΑΝΤΑ

5. "Ακουσες ή διάβασες για τό νέο Νόμο περί συνεταιρισμών

ΝΑΙ ΟΧΙ

- Νομίζεις ότι σέ σχέση μέ τόν περασμένο Νόμο ό νέος θα
βελτιώσει τή κατάσταση του συνεταιριστικού κινήματος.

ΝΑΙ ΟΧΙ

6. "Εχεις διαβάσει και ξέρεις τί λέει τό καταστατικό του
συνεταιρισμού

ΝΑΙ ΟΧΙ

7. Σε πόσες γενικές συνελεύσεις του συνεταιρισμού πήρες
μέρος τόν τελευταίο χρόνο;

8. "Αν δέν έγινες ή δέν θέλεις νά γίνεις μέλος του
συνεταιρισμού ποιοί είναι οί λόγοι.

.....
.....
.....
.....
.....

9. Γνωρίζεις ότι σήμερα δίνονται κίνητρα για άγροτικές ομάδες
κοινής έκμετάλλευσης

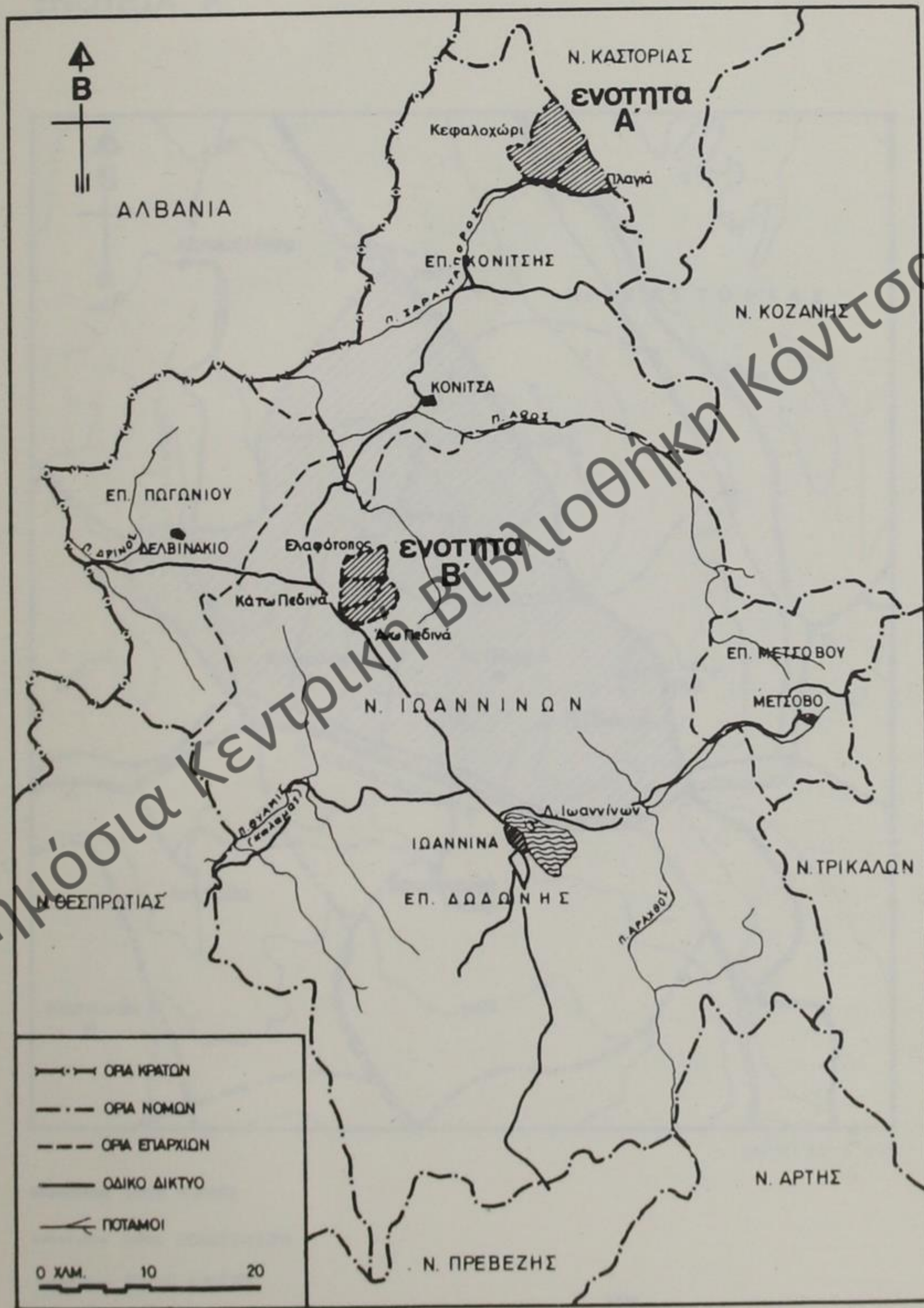
ΝΑΙ ΟΧΙ

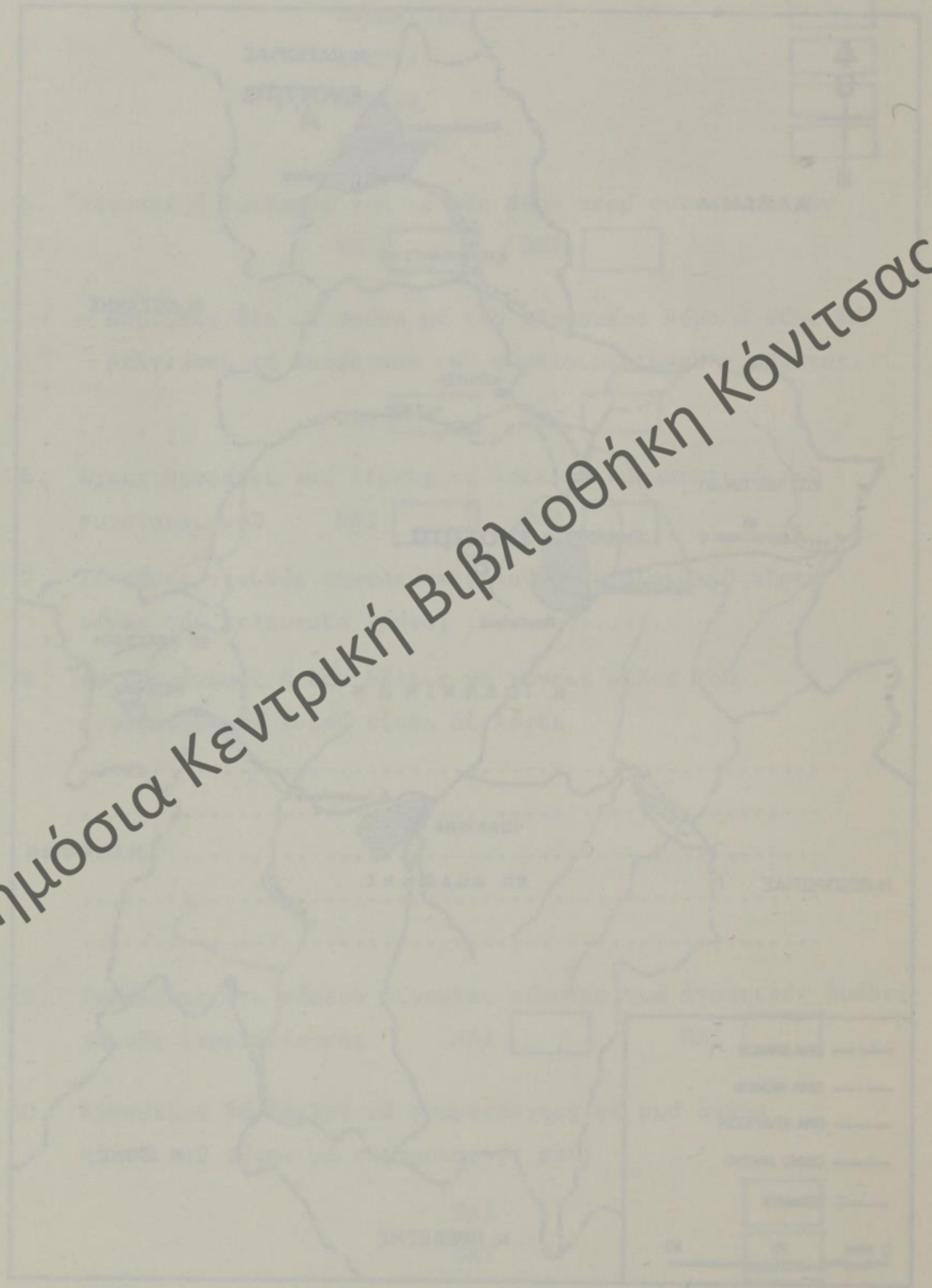
10. Προσωπικά θα ήθελες νά συμμετάσχεις σέ μιá ομάδα
αυτού του τύπου μέ συγχωριανούς σου;

ΝΑΙ
ΟΧΙ
ΔΕΝ ΤΟ ΕΧΩ ΣΚΕΦΤΕΙ

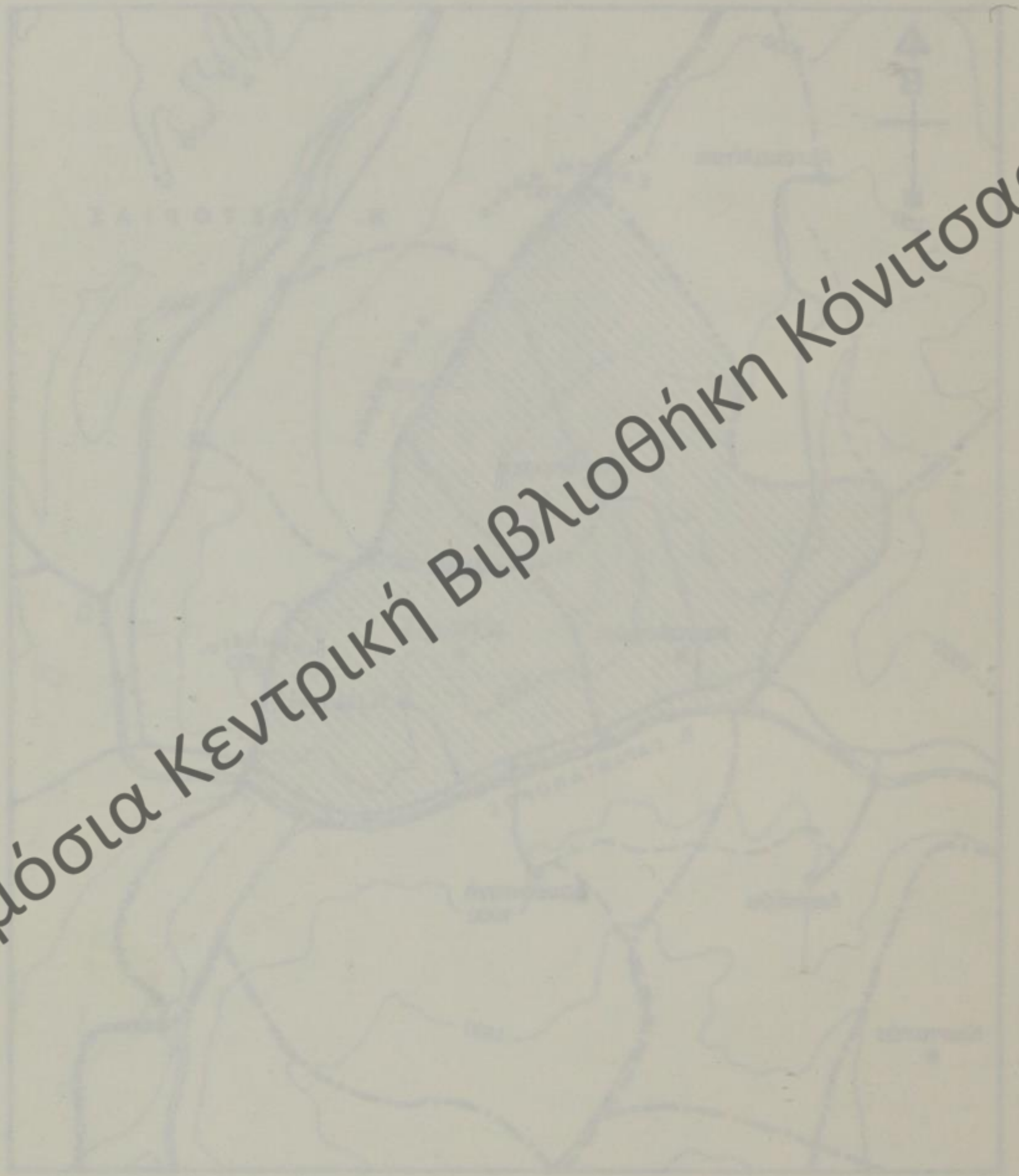
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΝΟΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

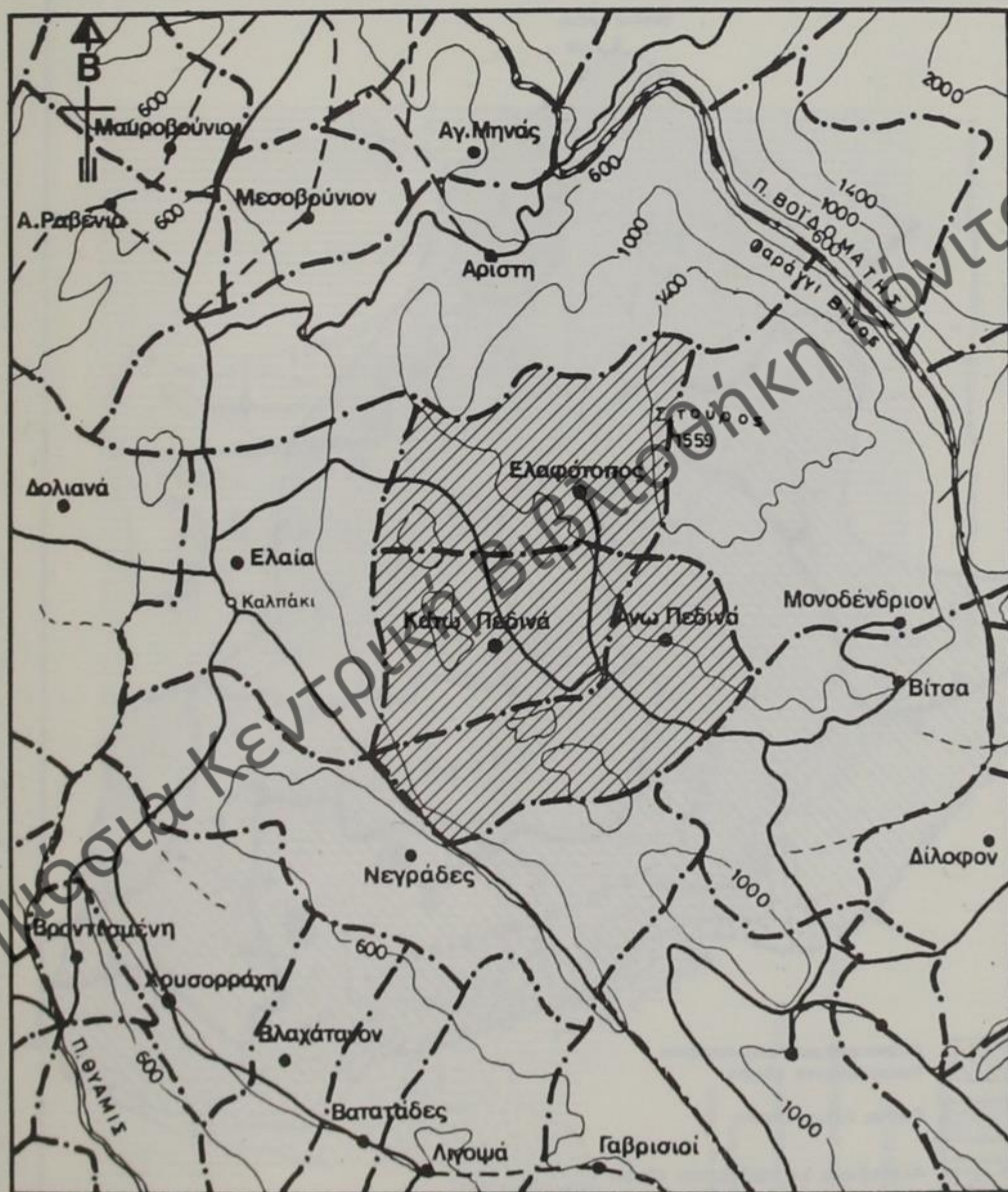
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

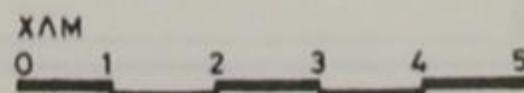
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

ΕΝΟΤΗΤΑ Β'

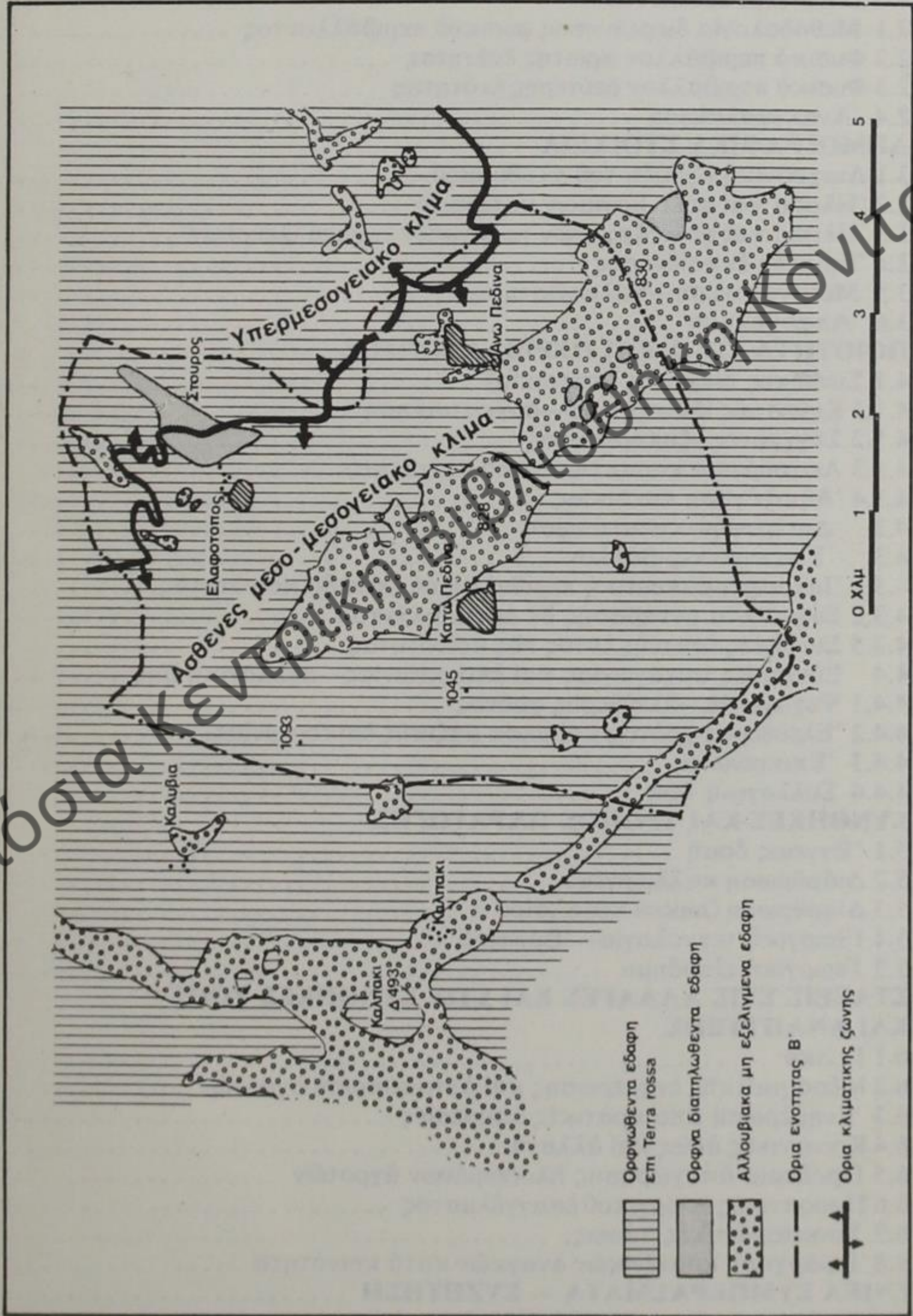

ΠΗΓΗ: Ε.Σ.Υ.Ε. 1972

- — — — — ΟΡΙΑ ΝΟΜΟΥ
- · — · — ΟΡΙΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ
- — — — — ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΠΟΤΑΜΟΙ

ΕΔΑΦΟΚΛΙΜΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ Β'

ΠΗΓΗ: ΙΔΡΥΜΑ ΔΑΣΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1 Περιοχή παρέμβασης	7
1.2 Μεθοδολογική προσέγγιση	8
2. ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	
2.1 Μεθοδολογία διερεύνησης φυσικοῦ περιβάλλοντος	10
2.2 Φυσικό περιβάλλον πρώτης ένότητας	10
2.3 Φυσικό περιβάλλον δεύτερης ένότητας	12
2.4 Ἀνακεφαλαίωση	16
3. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	
3.1 Διαχρονική εξέλιξη τοῦ πληθυσμοῦ	18
3.2 Ἡλικία καί φύλο μονίμων κατοίκων	19
3.3 Ἡλικία καί φύλο ἀρχηγῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων	24
3.4 Ἐπίπεδο ἐκπαίδευσης	26
3.5 Μετανάστευση—παλιννόστηση	28
3.6 Ἀπασχόληση	30
4. ΠΟΙΟΤΗΤΑ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	
4.1 Συνθήκες διαμονῆς (κατοικία)	36
4.1.1 Καθεστῶς ιδιοκτησίας—συγκατοίκηση	36
4.1.2 Σύγχρονες ἐξυπηρετήσεις	36
4.1.3 Λειτουργικά χαρακτηριστικά κατοικίας	38
4.1.4 Ἀξιολόγηση κατοικίας	41
4.2 Διατροφή—κατανάλωση	43
4.3 Ὑγιεινή—περιβάλλον	46
4.3.1 Ἱατροφαρμακευτική περίθαλψη σέ ἐπίπεδο κοινότητας	46
4.3.2 Συχνότητα μετάβασης σέ ἀστικά κέντρα	48
4.3.3 Συνθήκες ὑγιεινῆς ἐντός τῆς κοινότητας	49
4.4 Εὐκαιρίες ψυχαγωγίας καί ἐπικοινωνίας—συλλογική ζωή	51
4.4.1 Ψυχαγωγία—ἐλεύθερος χρόνος	51
4.4.2 Ἐλεύθερος χρόνος καί μέσα μαζικῆς ἐπικοινωνίας	52
4.4.3 Ἐπικοινωνία	56
4.4.4 Συλλογική ζωή	58
5. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	
5.1 Ἐγγειος δομή	64
5.2 Διάρθρωση καλλιεργειῶν	69
5.3 Διάρθρωση ζωικοῦ κεφαλαίου	78
5.4 Γεωργική τεχνολογία—Ἐμπορία	82
5.5 Γεωργικό εἰσόδημα	90
6. ΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΚΑΙ ΣΤΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΖΩΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	
6.1 Γενικά	104
6.2 Μέσα μαζικῆς ἐνημέρωσης καί ἀνταπόκριση ἀγροτῶν	104
6.3 Ἐνημέρωση ἀπό κρατικές ὑπηρεσίες	109
6.4 Κοινωνικές ἀξίες καί ἀλλαγή	109
6.5 Προθυμία ἀποχώρησης ἡλικιωμένων ἀγροτῶν	114
6.6 Προοπτικές γεωργικοῦ ἐπαγγέλματος	114
6.7 Συνεταιριστικές τάσεις;	120
6.8 Ἱεράρχηση κοινωνικῶν ἀναγκῶν κατά κοινότητα	122
7. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ — ΣΥΖΗΤΗΣΗ	126
8. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	145
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	162

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας